AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

Mirosława Marciniuk

METODOLOGICZNA ANALIZA PROCESU PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY LICEUM WOJSKOWEGO DO ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ.

/na przykładzie Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego w Dęblinie/

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/3188
05-003188-002-0

Praca doktorska
wykonana pod kierownictwem naukowym
płk doc. dr hab. **Henryka Cabaka**

57183

WARSZAWA 1996r.

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. 57183
Akademii Obrony Narodowej

Mirosława Marciniuk

METODOLOGICZNA ANALIZA PROCESU PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY LICEUM WOJSKOWEGO DO ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ.

/na przykładzie Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego w Dęblinie/

Praca doktorska
wykonana pod kierownictwem naukowym
płk doc. dr hab. **Henryka Cabaka**

WARSZAWA 1996r.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA
Nr ewid.
IV
Ośrodek Zbiorów Jawnych - Akademii ON

SPIS TREŚCI

strona

WSTĘP.....6

ROZDZIAŁ I :

ORGANIZACJA I METODOLOGICZNE PROBLEMY BADAŃ.....14

1. Wprowadzenie - zakres problematyki badawczej.....14
2. Przedmiot i cel badań.....16
3. Problemy badawcze i hipotezy.....18
4. Organizacja badań, metody i techniki badawcze.....25
5. Przebieg badań i charakterystyka badanej populacji.....30

ROZDZIAŁ II :

TEORETYCZNE ASPEKTY PROCESU PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY DO DALSZEJ EDUKACJI I ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ PRZEZ KSZTAŁCENIE I WYCHOWANIE PATRIOTYCZNO-OBRONNE......42

1. Wprowadzenie - definicje stosowanych pojęć w interpretacji procesu przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej.....42
2. Ogólna analiza literatury przedmiotu.....56
3. Podstawowe koncepcje definiowania postaw w literaturze naukowej.....60
4. Wnioski.....72

strona

ROZDZIAŁ III :

MIEJSCE I ROLA SYSTEMU DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEGO OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO LICEUM LOTNICZEGO W PRZYGOTOWANIU MŁODZIEŻY DO DALSZEJ EDUKACJI I ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ PRZEZ KSZTAŁCENIE I WYCHOWANIE OBRONNE.....73

1. Wprowadzenie - charakterystyka systemu dydaktyczno-wychowawczego.....73

2. Cele kształcenia i wychowania.....77

3. Proces dydaktyczno-wychowawczy.....83

4. Inne elementy systemu.....85

5. Wnioski.....90

ROZDZIAŁ IV :

DIAGNOZA STOSUNKU KADRY DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEJ I MŁODZIEŻY OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO LICEUM LOTNICZEGO DO PROBLEMATYKI PATRIOTYCZNO-OBRONNEJ.....91

1. Wprowadzenie.....91

2. Motywacje kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży do pogłębiania i rozszerzania zakresu wiedzy patriotyczno-obronnej.....93

3. Motywacje kadry dydaktyczno-wychowawczej do pełnienia ról nauczycieli-wychowawców oraz młodzieży do podjęcia nauki w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym.....102

4. Identyfikacja ze środowiskiem społeczno-zawodowym.....120

strona
5. Aktywność i zaangażowanie społeczno-zawodowe.....129

6. Kwalifikacje zawodowo - pedagogiczne kadry dydaktyczno-wychowawczej.....140

7. Stosunek kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży do obronności i wojskowej służby Ojczyźnie.....151

8. Podsumowanie.....166

ROZDZIAŁ V:

OCENA STOPNIA SKUTECZNEGO PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY DO DALSZEJ EDUKACJI I ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ PRZEZ REALIZACJĘ WŁAŚCIWEGO KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO.....176

1. Wprowadzenie.....176

2. Ocena aktualnego stanu wiedzy patriotyczno-obronnej młodzieży 178

3. Dobór treści kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego.....185

4. Skuteczność stosowanych zasad kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego 190

5. Skuteczność stosowanych metod kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego.....197

6. Wpływ bazy dydaktyczno-wychowawczej na właściwą realizację celów edukacji obronnej.....207

7. Rola mechanizmów samoregulacji.....211

8. Podsumowanie.....217

strona

ROZDZIAŁ VI:

OCENA STOPNIA WPŁYWU POSTAW NAUCZYCIELI-WYCHOWAWCÓW NA EFEKTYWNOŚĆ PROCESU PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY DO DALSZEJ EDUKACJI I ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ.....224

1. Wprowadzenie.....224

2. Charakter postaw dydaktyczno-wychowawczych nauczycieli.....225

3. Styl pracy nauczycieli-wychowawców oraz jego wpływ na postawy patriotyczno-obronne młodzieży.....231

4. Niepowodzenia dydaktyczno-wychowawcze.....236

5. Wzór osobowo-zawodowy nauczyciela-wychowawcy oraz absolwenta Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego.....246

6. Podsumowanie.....259

ROZDZIAŁ VII:

AKTUALNE I PERSPEKTYWICZNE ZAGADNIENIA PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY DO DALSZEJ EDUKACJI I ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ.....264

1. Wprowadzenie.....264

2. Wyniki badań oraz ich interpretacja.....266

3. Wnioski i praktyczne propozycje usprawniające działalność dydaktyczno-wychowawczą w zakresie przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej.....274

4. Wnioski do dalszych prac badawczych nad problematyką przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej.....282

5. Zakończenie.....283

strona

BIBLIOGRAFIA.....285

ZAŁĄCZNIKI:.....304

nr1. Kwestionariusz ankiety dla nauczycieli-wychowawców.....304

nr2. Kwestionariusz ankiety dla uczniów.... 316

nr3. Test wiedzy historycznej oraz ogólnoobronnej dla uczniów..328

nr4. Plan wywiadu z nauczycielami-wychowawcami :niektóre aspekty pracy zawodowej i wybrane problemy społeczne.....330

nr5. Plan wywiadu z nauczycielami-wychowawcami: postawy patriotyczno-obronne uczniów i ich uwarunkowania.....331

nr6. Plan wywiadu z młodzieżą: przygotowanie do dalszej edukacji wojskowej.....332

nr7. Plan nauczania w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym....333

nr8. Program nauczania przedmiotu technika dla rocznika I.....334

nr9. Program nauczania przysposobienia obronnego dla rocznika I.....337

nr10 Program szkolenia spadochronowego dla rocznika II.....340

nr11 Program szkolenia szybowcowego dla rocznika III.....344

nr12 Program zarysu wiedzy lotniczej dla rocznika IV.....349

WSTĘP

Problematyka przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej przez kształcenie i wychowanie obronne, a w tym szczególnie przez kształtowanie właściwych postaw wobec patriotyzmu i obronności jest przedmiotem rozważań zarówno teoretyków i praktyków pedagogiki, psychologii, socjologii jak i władz państwowych. Można w niej bowiem wyróżnić między innymi uwarunkowania historyczne, immanentne czynniki rozwoju, działania podejmowane przez różne instytucje. Doniosłe znaczenie odgrywają również wpływy środowiskowe oraz sytuacja społeczno-polityczna i ekonomiczna w państwie. Złożoność problemu powoduje różnorodność klasyfikacji i podziałów wychowania patriotycznego czy też wychowania patriotyczno-obronnego .[1]

Zakres podejmowanej problematyki badawczej przez poszczególne instytucje i ośrodki badawcze w głównej mierze zdeterminowany jest ich charakterem i celami badawczymi. Ze względu na szczególne znaczenie omawianej problematyki dla wojska i obronności kraju badania mają na celu między innymi określenie:

- stanu świadomości społecznej młodzieży wynikającego zarówno z doświadczeń historycznych, uwarunkowań sytuacyjnych jak również z działalności wychowawczej.
- wpływu sytuacji międzynarodowej na poczucie u młodzieży bezpieczeństwa lub zagrożenia.
- postaw młodzieży szkół zawodowych, średnich i studentów wobec obowiązku obrony Ojczyzny.
- wpływu nauczycieli na wychowanie patriotyczno-obronne młodzieży.
- doboru psychologicznego do zawodowej służby wojskowej [2]

1/ Nie wnikając w spory związane z określeniem pojęcia wychowanie patriotyczno-obronne młodzieży, przyjmujemy że pod tym pojęciem rozumieć będziemy świadomie zorganizowany system działalności instytucji państwowych i społecznych, których celem jest kształtowanie u młodzieży postaw wyrażających się gotowością do obrony Ojczyzny oraz utożsamiania się z racją stanu państwa.
Por. m. in. :J.Zakrzewski: ``Współczesne idee wychowania obronnego, kształcenie i wychowanie dla obronności kraju.`` , W-wa ,1983 r. , J.Bogusz , Z.Kosyrz: ``Wychowanie patriotyczno-obronne młodzieży akademickiej.`` Praca naukowo-badawcza. W-wa ,1983 r. (mat. WAP).

2/ Zob.J.Ślusarski '' Rozwój osobowo-zawodowy ucznia Liceum Lotniczego i podchorążego WOSL, jako kryterium efektywności kształcenia", Biuletyn WOSL, nr 2(60)92, Dęblin, 1992r.,str.37-38.

Terenem zasadniczych badań nad przygotowaniem młodzieży do zawodowej służby wojskowej przez edukację obronną jest więc zarówno środowisko cywilne jak i wojskowe młodzieży.[1/] Problematyka obronności to niezwykle rozległy obszar tematyczny. W kształceniu i wychowaniu obronnym szczególnie istotne i pożądane jest kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych.[2/] Stosunek młodzieży do tej problematyki to współcześnie jedno z podstawowych zagadnień społecznych, wymagających permanentnego poznawania, analizowania i kształtowania. Postawy nie są czymś stałym, danym raz na zawsze .Są zmienne. Mogą ulegać modyfikacjom lub też radykalnym przekształceniom pod wpływem oddziaływania całego szeregu czynników: zmieniających się warunków życia, zmian zachodzących w osobowości, a zwłaszcza w systemie wartości, zainteresowaniach, poziomie wiedzy itp.

Dynamiczne zmiany jakie obserwujemy obecnie w każdej dziedzinie życia społecznego, ekonomicznego i politycznego powodują upadek wielu autorytetów,[3/] wartości i norm.[4/] Następuje swoista reinterpretacja dziejów orężnych narodu oraz kreowanie nowych wzorów osobowych i autorytetów moralnych. Powoduje to głębokie przewartościowania w świadomości społecznej. Wielu ludzi czuje się zagubionych, przeżywa ideowe rozterki.Towarzyszą temu zmiany postaw i zachowań.

1/ Do głównych instytucji i ośrodków zajmujących się wybranymi problemami badań wychowania patriotyczno-obronnego należy zaliczyć:
Wojskowy Instytut Badań Socjologicznych,Departament Spraw Obronnych MEN, Centrum Badania Opinii Społecznej, Ośrodek Badania Opinii Publicznej, Akademię Obrony Narodowej w Warszawie, ośrodki uniwersyteckie w Warszawie, Krakowie, Poznaniu oraz Wyższe Szkoły Pedagogiczne w Bydgoszczy i Krakowie.

2/ Por.m.in. :Z.Kosyrz.J.Bogusz "Wychowanie patriotyczne młodzieży" Warszawa,1990r.
R.Stępień "Z zagadnień dydaktyki i wychowania w wojsku", W-wa 1993r.,
Z.Markocki "Wychowanie dla obronności" w: Wojsko i wychowanie, nr2/93.
P.Tyrała "Kształcenie i wychowanie obronne społeczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej" Kraków, 1991r.

3/ "Ani klasa poltyczna, która na przełomie dekad oddała władzę, ani ta, która ją przejęła,nie zyskały powszechnego poparcia i akceptacji młodego pokolenia. Pierwsza ze względu na historyczny balast oraz krach ogłoszonych przez siebie programów, druga (choć to nieco uproszczona i niepełna ocena) - z powodu nieustannych sporów politycznych, sensacji oraz niemożności zrealizowania ideałów i zapowiedzi, popartych masowo w wyborach 1989 roku. Z pewnością jedną z głównych przyczyn kryzysu wartości wśród młodzieży jest brak współczesnych autorytetów , mogących być wzorem do naśladowania."
Por. M. Jędrzejko, M. Palimąka , ``Zagubione nowe pokolenie``, w :Polska zbrojna, 04.01.1995r. ,s.6.

4/ Por. ks.J.Mariański, " Moralność w procesie przemian-szkice socjologiczne", Warszawa,1990r. s.7-8. oraz "Kondycja religijna i moralna młodych Polaków", Kraków, 1991r. ,s.5-9.

Postawy patriotyczno-obronne młodzieży są więc w dużym stopniu uzależnione od ogólnospołecznej sytuacji i nastrojów. Do najważniejszych przejawów pogarszania się nastrojów w ostatnim czasie można zaliczyć:

- zanikający instynkt obronny społeczeństwa. Znaczna dewaluacja pozytywnych wyobrażeń na temat potrzeby świadczeń na rzecz obronności ukształtowanych przez dalszą i bliższą nam tradycję.
- manifestowana gotowość do stałej emigracji.
- nasilenie się negatywnych ocen obowiązku służby wojskowej.
- wzrost skłonności do traktowania pobytu w wojsku jako czasu straconego.

W praktyce życia społecznego chodzi nie tylko o formalny obowiązek obrony kraju, lecz o swoiste, wewnętrzne nastawienie do kwestii obronności. Chodzi o to, aby wychowanie obronne było jednocześnie wychowaniem patriotycznym, ``...by człowiek robił ochoczo to, co musi, by tego co robić musi, nie robił tylko dlatego, że musi, by w robieniu tego co musi, znalazł upodobanie...``[1/]

Osiągnięcie takiej postawy i sytuacji wychowawczej jest szczególnie istotne wśród młodzieży stanowiącej potencjalne zaplecze wojskowego szkolnictwa zawodowego.

Mówiąc o postawie patriotyczno-obronnej należy pamiętać, że wojsko "...ze swej istoty ma za zadanie jak najlepiej przygotować młode pokolenie Polaków do obrony kraju, ukierunkować procesy edukacyjne na takie kształtowanie wartości moralno-bojowych a w tym patriotyczno-obywatelskich postaw, które sprzyjają wzmacnianiu gotowości bojowej wojska" [/2]

Jedyne w kraju Ogólnokształcące Liceum Lotnicze w Dęblinie przygotowuje swych absolwentów do studiów wojskowych. Zawód żołnierza zawodowego, a w szczególności pilota [3/] wymaga przecież posiadania nie tylko wysokich kwalifikacji lecz także określonych, swoistych predyspozycji psychofizycznych i właściwości społeczno-moralnych wykraczających znacznie poza powszechną uczciwość, sumienność i rzetelność zawodową, różniących się wyraźnie od ogólnie przyjętych jako zadowalające w innych zawodach.

1/ T.Kotarbiński, ``Traktat o dobrej robocie``, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1965r. ,s.231.

2/ R.Stępień, "Z zagadnień wychowania i dydaktyki w wojsku", op.,cit. Warszawa, 1993r. ,s.9.

3/ J.Ślusarski, "Kształcenie lotnicze pilotów wojskowych. Nowe wyzwania.", Przegląd WLOP, Poznań, kwiecień 1996r.

Przygotowanie do zawodowej służby wojskowej "...wymaga długiego okresu wychowawczego" .[1/] Dlatego efekty dydaktyczno-wychowawcze Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego, a zwłaszcza ukształtowane postawy patriotyczno - obronne uczniów są ważkim kapitałem z jakim rozpoczynają oni studia w Wyższej Szkole Oficerskiej Sił Powietrznych oraz innych szkołach wojskowych i akademiach.

To między innymi postawy patriotyczno-obronne są źródłem wewnętrznej motywacji służby i nauki, stosunku do obowiązków żołnierskich, zainteresowań i zamiłowań profesjonalnych. Problematyka przygotowania młodzieży w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym do zawodowej służby wojskowej przez edukację obronną nie była nigdy podejmowana w wojskowych naukach społecznych. Nie ma zatem żadnego opracowania, które stanowiłoby analizę funkcjonowania tego procesu przez kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży jedynego w kraju Liceum przygotowującego kandydatów do zawodowej służby wojskowej, a zwłaszcza do przyszłego zawodu pilota wojskowego. Niektóre badania jak np. G.Miłkowskiej[2/] dotyczące kształtowania postaw ideowo-moralnych licealistów nie istniejącego już Liceum Lotniczego w Zielonej Górze podejmowały tylko pewien wąski aspekt interesującego nas problemu. Stąd ten empiryczno-teoretyczny niedostatek stanowi w nowej rzeczywistości społeczno- politycznej kolejną przesłankę do podjęcia przez nas badań nad omawianą problematyką.

Młodzież stale szuka swych dróg do przyszłości, próbuje zrozumieć historię i teraźniejszość oraz znaleźć odpowiedzi na nurtujące ją pytania. Problemem zatem doniosłym dla praktyki wychowania obronnego staje się konieczność nieustannego diagnozowania postaw patriotyczno-obronnych. Od nich bowiem zależy właściwe przygotowanie młodzieży do zawodowej służby wojskowej, rozumienie potrzeby obrony dobra wspólnego i gotowość indywidualnych świadczeń na rzecz obrony kraju.

1/ J.M.Bocheński O.P."De Virtute Militari -zarys etyki wojskowej" ,Kraków, 1993r.,s.7.

2/ G. Miłkowska "Kształtowanie postaw ideowo-moralnych uczniów Liceum Lotniczego w procesie edukacji pilota wojskowego", praca doktorska / na przykładzie Liceum Lotniczego w Zielonej Górze/ pod kierunkiem J.Bogusza, W-wa 1990r.

Kolejną przesłanką do podjęcia badań nad powyższą problematyką stał się odczuwany niedostatek uporządkowanego systemu praw zarządzających procesami wychowawczymi, zwartej i spójnej teorii wychowania obronnego odgrywającej istotną rolę w przygotowaniu młodzieży do zawodowej służby wojskowej. Pragnąc rozszerzyć zakres wiedzy będącej przedmiotem naszych badań uważamy za celowe wszelkie dążenia teoretyczno-metodologiczne wyjaśniające fakty, sądy, opinie wiążące się z przygotowaniem młodzieży do zawodowej służby wojskowej przez edukację obronną, a w tym szczególnie przez kształtowanie właściwych postaw patriotyczno - obronnych. Badania mogą mieć w związku z tym charakter nowatorski, a sformułowane na ich podstawie wnioski spożytkowane w doskonaleniu procesu dydaktyczno-wychowawczego, w ułatwieniu wszystkim nauczycielom-wychowawcom organizowania całokształtu działalności dydaktyczno-wychowawczej wśród młodzieży Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego oraz innych szkół.
Mogą również być istotnym materiałem w prowadzeniu badań komparatystycznych.

Rozprawa powstała w wyniku studiów teoretycznych i analizy własnych rezultatów przeprowadzonych badań empirycznych. Składa się z siedmiu rozdziałów oraz wykazu literatury i załączników.

Rozdział pierwszy zawiera założenia metodologiczne przebiegu badań oraz charakterystykę badanej populacji.

Rozdział drugi poświęcono teoretycznym aspektom procesu przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej szczególnie przez kształtowanie postaw patriotyczno-obronnnych Dokonano w nim zaprezentowania stosowanych pojęć w interpretacji przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej przez kształtowanie właściwych postaw patriotyczno-obronnych.
Ponadto dokonano ogólnej analizy literatury przedmiotu oraz podstawowych koncepcji definiowania postaw. Przedstawiono również wnioski niezbędne dla potrzeb niniejszego opracowania.

W rozdziale trzecim omówiono miejsce i rolę systemu dydaktyczno-wychowawczego Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego z uwzględnieniem celów kształcenia i wychowania w przygotowaniu młodzieży do zawodowej służby wojskowej.

Rozdział czwarty poświęcono diagnozie stosunku kadry dydaktyczno-wychowawczej i młodzieży do problematyki patriotyczno-obronnej. Przedstawiono w nim związki i zależności między kwalifikacjami kadry, motywacjami, zaangażowaniem społeczno- zawodowym, zainteresowaniem problematyką

patriotyczno-obronną, identyfikacją ze środowiskiem wojskowym oraz stosunkiem do obronności i wojskowej służby Ojczyźnie.

Rozdział piąty zawiera analizę procesu przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej przez kształcenie i wychowanie obronne, a w tym szczególnie przez kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży.
Dokonano w nim oceny zmiany stanu wiedzy patriotyczno-obronnej młodzieży, oceny efektywności doboru treści kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego, efektywności stosowanych zasad, metod, form kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego oraz efektywności stosowanych środków dydaktycznych. Omówiono również znaczenie samokształcenia i samowychowania ze szczególnym uwzględnieniem zakresu kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego w procesie przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej.

W rozdziale szóstym dokonano oceny stopnia wpływu postaw nauczycieli na postawy młodzieży.
Scharakteryzowano w nim postawy dydaktyczno-wychowawcze nauczycieli, styl pracy oraz jego wpływ na postawy uczniów. Omówiono też trudności w kształtowaniu postaw i przyczyny niedostosowań młodzieży do wymogów kształcenia i wychowania mogące szczególnie obniżyć efektywność procesu przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej przez kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych.
Podjęto również próbę określenia optymalnego wzoru osobowo-zawodowego absolwenta oraz nauczyciela-wychowawcy Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego.

W rozdziale siódmym podsumowano wyniki badań, przedstawiono wnioski i uogólnienia służące doskonaleniu procesu dydaktyczno-wychowawczego Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego w zakresie przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej przez kształcenie i wychowanie obronne. Wskazano także zjawiska i problemy, które ze względu na przyjęte założenia i ograniczenia teoretyczno-metodologiczne pominięto lub w sposób niewystarczający poddano analizie badawczej.
Przedstawiono wnioski do dalszych prac badawczych nad problematyką przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej przez kształcenie i wychowanie obronne.

Zaprezentowane przemyślenia, uogólnienia i wnioski nie pretendują do miana wyczerpujących ani ostatecznych. Rozległy zakres podjętej problematyki badawczej ze względu na wielość i zróżnicowanie występujących implikacji znacznie przekracza możliwości pojedynczego badacza.

W pracy podjęto zatem jedynie wybrane problemy uznane za szczególnie istotne. W związku z tym rozprawa posiada charakter otwarty i dyskusyjny, a ukazane w niej możliwości teoretycznych i praktycznych rozwiązań stanowią jedną z wielu alternatyw badawczych.
Tym nie mniej można stwierdzić, że uzyskane w trakcie badań wyniki stanowią wystarczającą podstawę dla formułowania uzasadnionych wniosków dotyczących zakresu i efektywności procesu przygotowania młodzieży liceum wojskowego do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej.

Przystępując do prezentowania wyników badań pragnę wyrazić wdzięczność i najserdeczniejsze podziękowania promotorowi, płk. prof..dr hab. Henrykowi Cabakowi za inspirujący i mobilizujący sposób kierowania przygotowaniami oraz nadanie pracy ostatecznego kształtu.

Szczególnie serdeczne podziękowania składam również na ręce Szefa Wydziału Organizacyjnego Oddziału Oświatowo-Wychowawczego DWLOP płk dr Ryszarda Bery za wszechstronną pomoc w całokształcie procesu badawczego.

Najserdeczniej dziękuję dyrektorowi Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego im. Żwirki i Wigury w Dęblinie, płk dr pil. Januszowi Ziółkowskiemu za wszelką pomoc niezbędną w przygotowaniu i realizacji procesu badawczego.

Dziękuję również gorąco wychowawcy internatu OLL mgr Grażynie Tomczyszyn za fachową pomoc w realizacji procesu badawczego.

Dziękuję też wszystkim nauczycielom-wychowawcom w szkole i internacie oraz uczniom Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego za życzliwość i pomoc podczas przeprowadzania badań.

Tą drogą pragnę również serdecznie podziękować rodzinie za zrozumienie i pomoc w wypełnianiu obowiązków domowych.

ROZDZIAŁ I

ORGANIZACJA I METODOLOGICZNE PROBLEMY BADAŃ

1. WPROWADZENIE - ZAKRES PROBLEMATYKI BADAWCZEJ

Patriotyczno-obronny charakter wojska oraz szybkie tempo rozwoju techniki wojskowej stwarzają zapotrzebowanie na absolwentów szkół średnich - kandydatów do akademii, wyższych szkół wojskowych, szkół chorążych - charakteryzujących się wysokim poziomem wiedzy, określonymi właściwościami psychofizycznymi oraz ukształtowanymi postawami.

Przygotowaniem takich kandydatów zajmuje się przede wszystkim Ogólnokształcące Liceum Lotnicze - swoista placówka, jedyna tego typu w kraju, w której problemy kształtowania postaw patriotyczno-obronnych stanowią szczególnie istotną część działalności procesu dydaktyczno - wychowawczego. Wychowawcze oddziaływanie kadry zatrudnionej w szkole i nternacie, jej dydaktyczna aktywność i zaangażowanie ukierunkowane są na umożliwienie młodzieży zdobycia wysokiego poziomu określonej wiedzy oraz kształtowanie pożądanych postaw.

Zamierzenia podejmowane w powyższych kierunkach wyznaczają głównie umiejętności kadry dydaktyczno-wychowawczej w doborze określonych treści kształcenia i wychowania oraz umiejętności kierowania aktywnością uczniów.

Realizowane cele i zadania zmierzają do takiego kształtowania absolwentów, aby treści nauczania wywierały wpływ na interpretację zachodzących zjawisk i system uznawanych wartości oraz na kierunki przyszłych działań i postawy.

Bezwzględna integracja procesu dydaktyczno-wychowawczego, celowe, systematyczne i skorelowane oddziaływania dają możliwość osiągnięcia określonych zmian w osobowości uczniów, modyfikacji, kształtowania, wzmacniania i utrwalania wymaganych elementów gotowości prezentowania postaw patriotyczno-obronnych.

Postawy patriotyczno-obronne stanowią swoisty rezultat oddziaływania zespołu różnorodnych czynników: wewnętrznych, wyznaczonych określonymi predyspozycjami psychofizycznymi i zewnętrznych, będących wynikiem współuczestnictwa w życiu społecznym.
Czynniki powyższe ze względu na wysoki poziom stopnia złożoności winny podlegać dalszej analizie psychologicznej.
Potwierdzają one prawidłowość, wg której wszelkie procesy psychiczne wiążą się immanentnie z procesami społecznymi. Zasygnalizowany problem mimo wysokiego stopnia uogólnienia wskazuje, że kształtując postawy patriotyczno-obronne należy uwzględniać oddziaływanie tych czynników oraz ich wzajemnych korelacji.
W procesie kształtowania, rozwoju, utrwalania i ukierunkowania postaw nie można przewidzieć, ani tym bardziej ocenić wielości i wzajemnych powiązań różnorodnych sytuacji zachodzących w interakcjach systemu wartości.

2. PRZEDMIOT I CEL BADAŃ

Przedmiotem badań pracy jest problematyka procesu przygotowania młodzieży Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego, przez kształcenie i wychowanie obronne, a w tym szczególnie przez kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych, do dalszej edukacji i pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej. Młodzież rozpoczynając naukę w szkole średniej nie posiada odpowiednio ukształtowanych poglądów i postaw wobec potrzeby obowiązku obrony kraju.
Jej dotychczasowe przekonania, poglądy, postawy ulegać będą z upływem czasu modyfikacjom, przekształceniom lub całkowitym zmianom pod wpływem zamierzonych oddziaływań procesu dydaktyczno-wychowawczego realizowanego w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym.

W oparciu o literaturę naukową dotyczącą kształcenia i wychowania obronnego oraz własne rozważania nad przygotowaniem młodzieży liceum wojskowego do pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej sformułowano zawierający się w pytaniu następujący główny cel pracy wskazujący na organizację i przebieg badań oraz wynikające z nich konkluzje:

Jakie są mechanizmy oraz prawidłowości realizacji procesu przygotowania młodzieży liceum wojskowego do dalszej edukacji i przyszłej zawodowej służby wojskowej, przez kształcenie i wychowanie obronne, a w tym szczególnie przez kształtowanie właściwych postaw patriotyczno-obronnych?
/na przykładzie Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego w Dęblinie/

Cel główny wyznaczył następujące cele szczegółowe:

1. W jakim stopniu stosunek kadry daktyczno-wychowawczej oraz uczniów do problematyki patriotyczno-obronnej warunkuje właściwe przygotowanie absolwentów liceum wojskowego do dalszej edukacji i pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej?

2. Jaka jest efektywność przygotowania młodzieży liceum wojskowego do dalszej edukacji i przyszłej, zawodowej służby wojskowej przez kształcenie i wychowanie obronne?

3. W jakim stopniu wpływ postaw dydaktyczno-wychowawczych oraz stylu pracy nauczycieli-wychowawców na postawy uczniów warunkuje skuteczne przygotowanie młodzieży liceum wojskowego do dalszej edukacji i przyszłej zawodowej służby wojskowej?

Jaka konfiguracja cech osobowo-zawodowych nauczyciela-wychowawcy oraz absolwenta warunkuje właściwe przygotowanie młodzieży liceum wojskowego do zawodowej służby wojskowej?

3. PROBLEMY BADAWCZE I HIPOTEZY

Przeprowadzenie wszystkich możliwych badań dotyczących procesu przygotowania młodzieży liceum wojskowego do zawodowej służby wojskowej przez kształcenie i wychowanie obronne, wykazanie wszelkich możliwych korelacji; wzajemnych powiązań oraz współzależności, praktycznie przekracza możliwości pojedynczych badaczy.
Należy zatem przeprowadzić odpowiednią selekcję i dokonać wyboru najistotniejszych problemów głównych oraz szczegółowych.
Na podstawie literatury przyjęto następującą definicję problemu badawczego: "...problemy badawcze są to pytania, na które szukamy odpowiedzi na drodze badań naukowych. Wysuwając je zadajemy pytanie 'przyrodzie' , 'otoczeniu' ,a nie osobie drugiej. Staramy się znaleźć odpowiedzi poprzez własny wysiłek nie zaś przez oczekiwanie gotowej odpowiedzi od drugiego człowieka" /1

Sformułowane cele pracy wyznaczyły określenie problemów badawczych głównych zawartych w postaci następujących pytań:

1. Jaki jest stosunek kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego do problematyki patriotyczno-obronnej ?

2. Jakie jest faktyczne przygotowanie młodzieży liceum wojskowego przez kształcenie i wychowanie obronne do przyszłej, zawodowej służby wojskowej?

3. Jaki jest zakres wpływu postaw dydaktyczno-wychowawczych nauczycieli-wychowawców oraz stylu ich pracy na postawy patriotyczno-obronne młodzieży szkolnej ?

Jaki jest optymalny wzór osobowo-zawodowy nauczyciela-wychowawcy oraz absolwenta liceum wojskowego?

1/ J.Pieter,"Ogólna metodologia pracy naukowej", Wrocław,1967r.,s.67.
Por. także: W.Bańka, H.Cabak, "Wybrane problemy metodologii w wojskowych naukach społecznych", W-wa,1980r.,s.38-40.,
W.Bańka,H.Cabak,J.Sobiecki "Wstęp do metodologii badań społecznych w wojsku", Warszawa,1986r., s.83-89.,
S.Nowak"Metodologia badań społecznych", Warszawa, 1985r., s.30-35.

W celu właściwej interpretacji problemów głównych przyjęto następujące problemy szczegółowe :

-do pierwszego głównego problemu badawczego:

1.1 W jakim stopniu zainteresowania kadry i młodzieży problematyką patriotyczno-obronną wywierają wpływ na motywacje do rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno- obronnej?

1.2 W jakim stopniu motywacje kadry dydaktyczno-wychowawczej /do pełnienia ról nauczycieli-wychowawców/ oraz uczniów /do podjęcia nauki w liceum wojskowym/ wpływają na właściwy stosunek do problematyki patriotyczno-obronnej?

1.3 W jakim stopniu identyfikacja nauczycieli oraz uczniów ze środowiskiem społeczno-zawodowym wpływa na zaangażowanie w realizację zadań dydaktyczno- wychowawczych?

1.4 W jakim stopniu zaangażowanie społeczno-zawodowe wpływa na samodzielną aktywność kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz uczniów OLL?

1.5 W jakim stopniu kwalifikacje kadry dydaktyczno-wychowawczej wpływają na jej stosunek do problematyki patriotyczno-obronnej?

1.6 Jaki jest stosunek kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży szkolnej do obronności i potrzeby wojskowej służby Ojczyźnie?

-do drugiego głównego problemu badawczego sformułowano w postaci pytań następujące problemy szczegółowe:

2.1 Jaki jest aktualny stan wiedzy patriotyczno-obronnej uczniów w procesie przygotowania do dalszej edukacji i przyszłej zawodowej służby wojskowej?

2.2 Jaki wpływ wywierają treści kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego zawarte w rozkładach nauczania poszczególnych przedmiotów na przygotowanie młodzieży do zawodowej służby wojskowej ?

2.3 Jaki jest wpływ zasad kształcenia i wychowania stosowanych w procesie dydaktyczno-wychowawczym na przygotowanie młodzieży do zawodowej służby wojskowej?

2.4 Jaka jest skuteczność stosowanych metod kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego w przygotowaniu młodzieży do zawodowej służby wojskowej?

2.5 W jakim stopniu baza dydaktyczno-wychowawcza zapewnia skuteczną realizację celów kształcenia i wychowania w procesie przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej?

2.6 W jakim stopniu absolwenci OLL są przygotowani do podejmowania działań samoregulacyjnych oraz w jakim zakresie kształcenie i wychowanie patriotyczno-obronne w OLL zapewnia skuteczne przygotowanie młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej?

-do trzeciego głównego problemu badawczego sformułowano następujące problemy szczegółowe:

3.1 W jakim stopniu charakter postaw nauczycieli-wychowawców wpływa na współczesny kształt postaw patriotyczno-obronnych młodzieży?

3.2 Jaki jest zakres wpływu stylu pracy nauczycieli-wychowawców na kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży?

3.3 W jaki stopniu nauczyciele - wychowawcy potrafią umiejętnie wykrywać, rozpoznawać i rozwiązywać trudności wychowawcze w kształtowaniu pożądanych postaw młodzieży?

3.4 Jaki jest pożądany wzór osobowo-zawodowy nauczyciela-wychowawcy oraz absolwenta Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego w świetle badań?

Podstawą poprawnego rozwiązania powyższych problemów jest sformułowanie, a następnie weryfikacja hipotez roboczych w toku badań.

``...hipotezy stanowią w zasadzie podstawę postępu naukowego, przełamując niejako aktualne granice wiedzy, tworząc nowe obrazy rzeczywistości, szerzej i głębiej wnikając w tę rzeczywistość`` 1/

W literaturze naukowej spotykamy się z wielością definicji i określeń hipotez zauważając, że zawierają one pewne treści powtarzalne:

- formułowane są w postaci zdań twierdzących lub warunkowych.
- stanowią próbę odpowiedzi na pytania zawarte w problemach badawczych, stanowiąc równocześnie ich przypuszczalne rozwiązania.
- ustalanie wartości logicznej hipotez /prawdy lub fałszu/ wymaga sprawdzenia ich /weryfikacji/ podczas przeprowadzanych badań.

Jakie są zatem zależności między problemami badawczymi, a formułowanymi hipotezami ?

``...zasadniczych podstaw metodologicznych i merytorycznych zależności między problemami badawczymi pedagogiki, a formułowanymi dla ich rozwiązania hipotezami należy poszukiwać w charakterze pedagogiki jako określonej dyscypliny naukowej oraz w podstawowym przedmiocie jej zainteresowań. Przyjmując stwierdzenie, iż zasadniczym przedmiotem zainteresowań pedagogiki jest proces wychowania, rozstrzygamy niejako o tym, że głównymi treściami problemów i hipotez pedagogicznych będą zależności sprawcze zawierające się w zakresie szeroko rozumianych działań wychowawczych lub inaczej zjawisk pedagogicznych.

Chodzi tu o czynności pojedynczych osób albo całych grup podejmowane dla osiągnięcia pożądanych zmian w zakresie zasobu wiadomości, sposobu postępowania czy wreszcie cech osobowych wychowanków.`` 2/

1/ H.Cabak , ``Metodologiczne funkcje hipotez w badaniach wojskowych nauk społecznych``, Warszawa,1980r. ,s.8-9.
Por.także: J.Kunikowski, "Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym RP", Warszawa, 1995r. ,s.122.

2/ H.Cabak , ``Metodologiczne ..."op.cit. s.58.

Problemy badawcze główne spodziewamy się rozwiązać przez weryfikację następujących hipotez roboczych sformułowanych w oparciu o znajomość terenu badań wynikającą z działalności profesjonalnej oraz literatury :

H_1 - Stosunek nauczycieli-wychowawców oraz uczniów do problematyki patriotyczno-obronnej wpływa w istotnym stopniu na przygotowanie młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej .

H_2 - Skuteczne oddziaływania procesu dydaktyczno-wychowawczego w zakresie kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego wywierają istotny wpływ na przygotowanie młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej.

H_3 - Postawy dydaktyczno-wychowawcze oraz styl pracy nauczycieli wychowawców wywierają silny wpływ na postawy patriotyczno-obronne młodzieży w procesie przygotowania do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej.

Ze względu na duży stopień uogólnienia hipotez głównych zasadne jest sformułowanie hipotez szczegółowych.
Zatem do szczegółowych problemów pierwszego, głównego problemu badawczego sformułowano następujące hipotezy robocze:

$H_{1.1}$ - Im wyższy stopień zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną tym silniejsze motywacje do pogłębiania i rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej

$H_{1.2}$ - Właściwe motywacje kadry dydaktyczno-wychowawczej /do pełnienia ról nauczycieli-wychowawców i opiekunów/ oraz młodzieży /do podjęcia nauki w OLL/ warunkują właściwy stosunek do problematyki patriotyczno-obronnej.

$H_{1.3}$ - Im wyższy stopień identyfikacji nauczycieli-wychowawców oraz uczniów ze środowiskiem społeczno-zawodowym tym wyższy stopień zaangażowania w realizację zadań dydaktyczno-wychowawczych.

$H_{1.4}$ - Im wyższy stopień zaangażowania w realizację zadań tym wyższy stopień aktywnego uczestnictwa uczniów w stosowanych formach pracy wychowawczej .

$H_{1.5}$ - Im wyższe kwalifikacje zawodowe i pedagogiczne kadry dydaktyczno-wychowawczej, tym większe zrozumienie i akceptacja problematyki patriotyczno-obronnej .

$H_{1.6}$ - Im właściwszy stosunek do problematyki patriotyczno-obronnej tym większa gotowość indywidualnych świadczeń na rzecz obronności.

Problemy szczegółowe drugiego badawczego problemu głównego spodziewamy się rozwiązać przez weryfikację następujących hipotez :

$H_{2.1}$ - Im silniejsze motywacje młodzieży do zdobywania wiedzy patriotyczno-obronnej tym wyższy stan zdobytej wiedzy.

$H_{2,2}$ - Im bardziej prawidłowe kryteria doboru treści kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego zawartych w rozkładach nauczania poszczególnych przedmiotów tym większa efektywność procesu przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej .

$H_{2.3}$ - Im skuteczniejsze zasady kształcenia patriotyczno- obronnego tym wyższe wyniki nauczania i wychowania.

$H_{2.4}$ - Im skuteczniejsze metody kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego tym wyższe wyniki nauczania i wychowania.

$H_{2.5}$ - Im bogatsza i nowocześniejsza baza dydaktyczno-wychowawcza tym skuteczniejsza realizacja celów kształcenia i wychowania.

$H_{2.6}$ - Im skuteczniej uczniowie przygotowani są do samowychowania, samokształcenia pod wpływem oddziaływań

procesu dydaktyczno-wychowawczego realizowanego w OLL oraz im szerszy zakres kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego tym wyższa efektywność procesu przygotowania do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej.

Problemy szczegółowe trzeciego głównego problemu badawczego pragniemy rozwiązać weryfikując następujące hipotezy:

$H_{3.1}$ - Im bardziej prawidłowy charakter postaw nauczycieli-wychowawców tym większa efektywność procesu dydaktyczno-wychowawczego w pracy z młodzieżą w zakresie kształcenia i wychowania obronnego.

$H_{3.2}$ - Im bardziej prawidłowy styl pracy nauczycieli-wychowawców tym bardziej znaczący ich wpływ na kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży.

$H_{3.3}$ - Im wcześniejsze wykrycie i rozpoznanie przyczyn niedostosowań młodzieży zachodzących w procesie dydaktyczno - wychowawczym tym skuteczniejsze oddziaływanie na pożądane postawy patriotyczno-obronne.

$H_{3.4}$ - Im bardziej zbliżone będą opinie i poglądy badanych dotyczące akceptowanych: cenionych i godnych naśladowania cech osobowości i postaw kadry oraz młodzieży, tym większa będzie możliwość określenia pożądanego wzoru osobowo-zawodowego nauczyciela-wychowawcy i absolwenta Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego, stanowiącego cel wychowawczy, do którego dążą w swojej działalności zarówno nauczyciele jak i uczniowie.

4. ORGANIZACJA BADAŃ . METODY I TECHNIKI BADAWCZE.

Podstawą organizacji badań i przygotowania określonych metod badawczych były dotychczasowe, wszelkie badania postaw młodzieży zarówno środowisk cywilnych jak i wojskowych oraz analiza literatury przedmiotu.
Terenem zasadniczych badań było Ogólnokształcące Liceum Lotnicze w Dęblinie.
Niezwykle istotna problematyka przygotowania do zawodowej służby wojskowej przez kształcenie i wychowanie obronne, a w tym szczególnie przez kształtowanie właściwych postaw patriotyczno-obronnych młodzieży liceum wojskowego, stanowiącej ważkie zaplecze zawodowego szkolnictwa zawodowego nie była dotychczas podjęta w wojskowych naukach społecznych.
Brak tych badań uniemożliwił porównania oraz określenie na ich podstawie tempa i kierunków zmian zachodzących w postawach patriotyczno-bronnych młodzieży warunkujących skuteczne kształcenie i wychowanie obronne oraz efektywne przygotowanie do zawodowej służby wojskowej.

Wyboru metod badawczych dokonano na podstawie szczegółowej analizy całokształtu procesu dydaktyczno-wychowawczego. Cennym materiałem były prace pisemne uczniów z języka polskiego, historii oraz przysposobienia obronnego. Używając terminu: metody badawcze - przyjęto, że są ``...to przede wszystkim typowe i powtarzalne sposoby zbierania, opracowywania, analizy i interpretacji danych empirycznych, służące do uzyskiwania maksymalnie (lub optymalnie) uzasadnionych odpowiedzi na stawiane w nich pytania.`` /1

Pragnąc zapewnić obiektywizm, kompleksowy charakter badań, sprawne ich przeprowadzenie dla uzyskania materiału empirycznego pozwalającego na osiągnięcie wyznaczonego celu oraz weryfikację przyjętych hipotez dokonano przedstawionego poniżej doboru metod i technik badawczych:

1/ S.Nowak,``Metodologia badań społecznych`` ,Warszawa, 1985r. ,s.22.
Por.także:J.Kunikowski "Metodologia badań pedagogicznych" w: Zeszyty Naukowe AON, nr 2(15), Warszawa, 1994r. ,s.173-176. oraz: J.Kunikowski "Dowódcze i wychowawcze..." ,op.cit.s.123.

- metoda badań ankietowych; kwestionariusze ankiet,

- metoda wywiadu; kwestionariusze wywiadu, swobodne rozmowy prowadzone wg dyspozycji i ukierunkowane zależnie od sytuacji,

- obserwacja; obserwacja otwarta oraz systematyczna obserwacja bezpośrednia i pośrednia; arkusz obserwacyjny,

- analiza dokumentacji i materiałów,

- analiza statystyczna,

Zastosowane w badaniach różnorodne metody i techniki stanowiły źródło dodatkowej, uzupełniającej wiedzy oraz były czynnikami kontrolującymi rzetelność ich wyników .
Konstrukcję kwestionariusza ankiety, który był podstawowym narzędziem kontaktów z badanymi, opracowano samodzielnie stosując najczęściej pytania zamknięte, zawierające zestawienie wszelkich możliwych odpowiedzi.
Pytania dotyczyły szerszego problemu, który rozbito na kilka problemów szczegółowych. W celu poprawnego rozwiązania tych problemów poszukiwano ściśle skategoryzowanych, jednoznacznych i porównywalnych danych.
Kwestionariusz ankiety przygotowano zarówno dla nauczycieli-wychowawców /zawierał 20 pytań oraz metryczkę/ jak i dla uczniów /zawierał 22 pytania oraz metryczkę/.
Pytania w głównej mierze dotyczyły stosunku kadry dydaktyczno-wychowawczej i młodzieży szkolnej do konkretnych zagadnień problematyki patriotyczno-obronnej oraz realizowanego procesu dydaktyczno-wychowawczego w liceum.
Uzyskane odpowiedzi pozwoliły na zebranie określonych opinii i ocen nauczycieli-wychowawców oraz uczniów.
Przystępując do analizy zgromadzonych danych przeprowadzono weryfikację wyników kwestionariusza ankiety : wewnętrzną i zewnętrzną mającą na celu potwierdzenie wiarygodności uzyskanych danych.
Weryfikacja wewnętrzna polegała na tym, że w kwestionariuszu ankiety zamieszczono pytania wzajemnie się kontrolujące. Odpowiedzi udzielone na te pytania przez badanych muszą być logicznie zgodne.

Weryfikacja zewnętrzna polegała na sprawdzeniu określonych informacji o respondentach w dokumentacji i porównaniu ich z odpowiedziami na pytania metryczkowe oraz niektórymi pytaniami kwestionariusza. [1/]

W celu rozszerzenia i dodatkowej weryfikacji odpowiedzi uzyskanych w kwestionariuszu ankiety, rzetelnego poznania, analizy i rozwiązania powyższych problemów zastosowano również kwestionariusz wywiadu / dla nauczycieli i uczniów/ zawierający określone dyspozycje.[2/]

Pytania wywiadu dotyczyły głównie : stosunków koleżeńskich w klasach, rocznikach, w szkole i w internacie, organizacji i przebiegu procesu dydaktyczno-wychowawczego, realizacji i marzeń związanych z przyszłą, zawodową służbą wojskową.

Pragnąc wszechstronnie i dogłębnie analizować istotę określonych zjawisk wychowawczych przeprowadzano też swobodne rozmowy z nauczycielami-wychowawcami w szkole i internacie oraz uczniami - szczególnie rocznika I oraz IV , zawierające głównie pytania otwarte. Zagadnienia wynikające przypadkowo z tych rozmów , a dotyczące również interesujących nas problemów - rozwijano, dążąc do wszechstronnego ich wyjaśnienia.

Gromadzenie niezbędnych materiałów empirycznych drogą spostrzeżeń umożliwiły obserwacje dostarczając prawdziwej, naturalnej wiedzy na temat przedmiotu zainteresowań i pozwalając na sprawniejsze działanie głównie na etapie przygotowania badań. Celem obserwcji było zwrócenie uwagi na zachowanie się uczniów w różnych sytuacjach w szkole i internacie, a zwłaszcza ich stosunek do kolegów i nauczycieli-wychowawców oraz do realizowanych zadań (między innymi : zachowanie się podczas uroczystości szkolnych, zachowanie podczas zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych, nauka własna, dzień gospodarczy, pełnienie dyżurów w szkole czy internacie, zachowanie się podczas spożywania posiłków, zachowanie w świetlicy, czytelni, zachowanie na wycieczkach szkolnych itp.).

1/ Zob.Z.Gregorek, W.Serek "Organizacja badań ankietowych w wojsku", poradnik praktyczny, Warszawa,1983r.,s.27-36.

2/ J.Kunikowski "Metodologia badań..." ,op.cit.s.179-180.

Uzyskane tą metodą informacje umożliwiły również w określonym zakresie weryfikację danych zgromadzonych w wyniku badań z przeprowadzonych wywiadów.
Wszelkie spostrzeżenia gromadzono przez określony czas w celu wykrycia istotnych zależności między interesującymi zjawiskami i procesami. W tych systematycznych obserwacjach stosowano techniki pomocnicze: notatki i opisy, rejestrację fotograficzną, arkusz obserwacyjny typujący sytuacje objęte obserwacją.
Krytyczna analiza dokumentów spełniła pomocniczą rolę w procesie badawczym. Będąc techniką gromadzenia wiedzy dostarczyła cennego materiału badawczego, cechującego się wysokim stopniem wiarygodności i rzetelności. Pozwoliła zapoznać się z ocenami przełożonych dotyczącymi potrzeb kadrowych , przydatności zawodowej oraz perspektyw rozwojowych nauczycieli-wychowawców.
Dotyczyła następujących dokumentów :

n o r m a t y w n y c h :
- o powołaniu Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego
- bieżących zarządzeń oświatowych
- programów kształcenia i wychowania

w e w n ę t r z n y c h :
- Konstytucja szkoły
- Statut szkoły
- Kronika szkoły
- Kronika sportowa
- plany pracy dydaktyczno-wychowawczej
- rozkłady materiałów nauczania
- dzienniki lekcyjne
- protokoły posiedzeń rad pedagogicznych
- dzienniki pracy wychowawczej oraz arkusze spostrzeżeń
- orzeczenia Wojskowej Komisji Lotniczo-Lekarskiej
- dokumentacja biblioteki
- opiniodawcze: wypracowania uczniów z j.polskiego, historii, przysposobienia wojskowego oraz prace maturalne.
- personalne

Na podstawie prowadzonej weryfikacji wyników badań stwierdzono nieprawidłowości w jednym kwestionariuszu ankiety nauczycieli oraz trzech kwestionariuszach ankiet uczniów.
Odrzucono zatem cztery kwestionariusze.

Do ustalenia istotnych zależności między określonymi zmiennymi, weryfikacji całokształtu zebranego materiału badawczego oraz opracowania statystycznych wyników badań zastosowano metodę analizy statystycznej.

" posługiwanie się tą metodą daje możliwość ścisłego i jednoznacznego opisu zjawisk, ułatwia zestawienie wyników badań w dogodnej formie oraz pozwala na wyciąganie wniosków." 1/

W tym wykorzystano metodę obliczania istotności różnic testem chi-kwadrat oraz wskaźnikiem V-Cramera.
/Nie ograniczono się jednak do badań korelacyjnych/ 2/

1/ Zob.H.M.Blalock "Statystyka dla socjologów", Warszawa, 1975r.,s.430-431. Por.także: J.Kunikowski "Metodologia badań..." op.cit.s.182.

2/ Por. Z.Kosyrz, "Wychowanie interpersonalne", Warszawa 1993r.,s.146: "Bardzo często dowolnie ustalone cechy (...) za pomocą skalowania wielowymiarowego zostają poddane statystycznej analizie. Zwykle poprzez takie badania poszukujemy ukrytej struktury podobieństw określonych cech lub występującej korelacji między nimi (...). Uzyskane wyniki mają charakter oceniający, chociaż nie zawsze ustalona korelacja jest korelacją faktyczną. Przed jednostronnością stosowania badań korelacyjnych przestrzega m.in. J.Kozielecki, pisząc „badania korelacyjne są dopiero przedsionkiem nauk i ograniczanie się do nich świadczy w zasadzie o ignorowaniu rozważań teoretycznych , a szczególnie o niedocenianiu eksplanacyjnej funkcji nauki". Chodzi o to , aby badając przykładowo stosunki międzyludzkie, które mogą być wrogie lub życzliwe, zakładać, iż zależą one od wielu czynników, tymczasem ustalona korelacja ogranicza się tylko do niektórych z nich."

5. PRZEBIEG BADAŃ . CHARAKTERYSTYKA BADANEJ POPULACJI.

Właściwe badania empiryczne dotyczące przygotowania młodzieży liceum wojskowego do zawodowej służby wojskowej przez kształcenie i wychowanie obronne, a w tym szczególnie przez kształtowanie właściwych postaw patriotyczno-obronnych prowadzone były w latach 1993-1996.
Przebiegały dwuetapowo: badania właściwe poprzedzono bowiem badaniami informacyjnymi.
Badaniami objęto następujące grupy osobowe:
- kadrę kierowniczą szkoły (w tym oficerów, opiekunów roczników)
- nauczycieli-wychowawców pracujących w szkole
- nauczycieli-wychowawców pracujących w internacie
- młodzież szkolną

Jako główne kryterium typowania młodzieży przyjęto zdolność do służby wojskowej w ogóle.
Dodatkowym kryterium było uwzględnienie wspólnego dla wszystkich badanych programu przysposobienia obronnego. Badana młodzież zbliżona była do siebie pod względem wieku, zainteresowań i profilu kształcenia.
Różniło ją natomiast pochodzenie społeczne, znajomość i poziom wiedzy patriotyczno-obronnej, motywacje do dalszej nauki i pracy oraz postawa patriotyczno-obronna.
`` W badaniach społecznych liczbowa wielkość próby odgrywa niezmiernie ważną rolę. Trudno badaczowi prowadzić badania ankietowe całej populacji. Zarówno względy czsowe jak i koszty zmuszają go do wytypowania pewnej tylko liczby osób z całej zbiorowości, o której będzie starał się orzekać (...)
Z pomocą przychodzi tu statystyka i jej metody analizy.`` 1/

1/ Z.Gregorek, L.Małowiejski, M.Tomczak ,``Organizacja badań ankietowych w wojsku``, Warszawa, 1983r. ,s.17.

Do badań wybrano następującą reprezentację:

	stan	próba
pracownicy O L L	103	
w tym kadra dydakt.-wych.	81	67
w tym kadra kierownicza:	8	(min.próba=
w tym naucz.-wych. w szkole:	37	62)
w internacie:	36	
u c z n i o w i e		
razem:	510	208 (min.próba= 177)
w tym na rocznikach I	171	117
IV	108	91

Przy obliczaniu minimalnej wartości próby badawczej zastosowano następujący wzór: [1/]

$$n = \frac{N}{1 + \frac{4\,d^2\,(n-1)}{z^2}}$$

1/ J.Brzeziński, ``Elementy metodologii badań psychologicznych`` , Warszawa , 1984r.

gdzie :

N - wielkość populacji (518)
d - dopuszczalny błąd oszacowania (5%)
/ błąd na ogół zawiera się w przedziale (1%-5%)/
p - poziom ufności (0,9)
z - stosunek krytyczny dla poziomu ufności (1,64)
n - wielkość próby

p	1-p	z
0,9	0,1	1,64
0,95	0,05	1,96
0,99	0,01	2,58

Dobór próby do badań uwarunkowano założonym poziomem ufności p=0,9 , na uzyskanie którego wystarczy reprezentacja nauczycieli : 62 , uczniów :177.

Wyliczenie minimalnej liczebności próby:
a) uczniów -n_u: b) nauczycieli-wychowawców -n_n:

$$n_u = \frac{518}{1 + \frac{4*(0,05)^2 * 517}{(1,64)^2}} \qquad n_n = \frac{81}{1 + \frac{4*(0,05)^2 * 80}{(1,64)^2}}$$

$$n_u = \frac{518}{1 + \frac{0,01 * 517}{2,6896}} \qquad n_n = \frac{81}{1 + \frac{0,01 * 80}{2,6896}}$$

$$n_u = \frac{518}{2,9222} = \mathbf{177} \qquad n_n = \frac{81}{1,2974} = \mathbf{62}$$

(poddano badaniom 67 nauczycieli-wychowawców oraz 208 uczniów, w tym 117 - z I rocznika oraz 91 - z IV rocznika)

Badaniami objęto ogółem 275 osób, w tym 67 nauczycieli-wychowawców oraz 208 uczniów. Uczestnicząca w badaniach młodzież podzielona została na dwie grupy: uczniów klas pierwszych - 117 osób oraz klas czwartych - 91 osób. Dane charakteryzujące badaną reprezentację nauczycieli oraz uczniów nie są silnie zróżnicowane. Prezentuje to dokładnie poniższa analiza.

A: Kadra dydaktyczno-wychowawcza.

Charakteryzując strukturę badanej próby zastosowano opisy wielowymiarowe w celu poszukiwania skorelowanych ze sobą cech badanych. Wśród badanej grupy 50,7 % stanowią nauczyciele-wychowawcy zatrudnieni w szkole, 37,3% w internacie oraz 12% kadra kierownicza (tabela 1).
86,6% osób legitymuje się wykształceniem wyższym z przygotowaniem pedagogicznym. Dominują kobiety stanowiąc 68,7 % całej kadry dydaktyczno-wychowawczej.
Analogicznie kształtują się powyższe dane w grupie mężczyzn. Stanowią oni 31,3% kadry dydaktyczno-wychowawczej. 80,95% spośród nich legitymuje się wykształceniem wyższym z przygotowaniem pedagogicznym.W grupie mężczyzn 66,6% stanowią oficerowie (tabela 2).

Wśród badanej grupy respondentów pochodzenie inteligenckie miało 52,3% , robotnicze 31,3% oraz 16,4% - chłopskie (tabela 3). W celu pogłębienia dokonywanej analizy wykorzystano dodatkowo następujące zmienne: staż pracy oraz zajmowane stanowisko z uwzględnieniem podziału na pracowników szkoły i internatu. Spośród całej kadry dydaktyczno-wychowawczej 37,3% stanowią nauczyciele legitymujący się stażem pracy w OLL krótszym niż 5 lat. Nauczycieli o długim stażu : 20 lat pracy i więcej jest tylko 7,4%. W grupie kobiet pracujących w OLL 54,3% zatrudnionych jest w szkole i 43,5% w internacie, natomiast w grupie mężczyzn 42,9% pracuje w szkole, 23,8% w internacie, a 33,3% stanowi kadrę kierowniczą (tabela 4).

Dokonana analiza wykazuje iż kadra dydaktyczno-wychowawcza OLL w przeważającej większości legitymuje się wykształceniem wyższym z przygotowaniem pedagogicznym. Istotny jest fakt, że wśród nauczycieli-wychowawców dominują kobiety. Warto również zauważyć, że wśród ścisłego kierownictwa szkoły 87,5% stanowią mężczyźni. Wszyscy oni są oficerami Wojska Polskiego.

Tabela 1.

Wykształcenie, a zajmowane stanowisko.

Stanowisko / Wykształcenie	Nauczyciele-wychowawcy zatrudnieni w szkole		Nauczyciele-wychowawcy zatrudnieni w internacie		Kadra kierownicza		Kadra OLL razem	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Wyższe z przygotowaniem pedagogicznym (kobiety)	22	37,93	18	31,03	1	1,72	41	70,68
Wyższe z przygotowaniem pedagogicznym (mężczyźni)	8	13,79	3	5,17	6	10,34	17	29,31
Razem	30	51,72	21	36,20	7	12,06	58	100
	X^2=7,463		ss=2		p>0,02		C=0,358	
Wyższe z przygotowaniem pedagogicznym (razem kob.+ mężcz.)	30	44,77	21	31,34	7	10,44	58	100
Wyższe bez przygotowania pedagogicznego	1	1,49	-		1	1,49	2	2,98
Średnie z przygotowaniem pedagogicznym	2	2,98	4	5,97	-		6	8,95
Średnie bez przygotowania pedagogicznego	1	1,49	-		-		1	1,49
	X^2=4,691		ss=6		p>0,5		C= 0,187	
Razem kadra OLL	34	50,74	25	37,31	8	11,94	67	100

Tabela 2

	n	%
kobiety	46	68,7
mężczyźni	21	31,3
razem (kobiety + mężczyźni)	67	100
kobiety z wykształceniem wyższym	41	89,13
kobiety (razem)	46	100%
mężczyźni z wykształceniem wyższym	17	80,95
mężczyźni (razem)	21	100

Tabela 3

Wykształcenie, a pochodzenie społeczne.

Wykształcenie		Pochodzenie społeczne						Razem	
		chłopskie		robotnicze		inteligenckie			
		n	%	n	%	n	%	n	%
Kobiety	Wyższe z przygot. pedagogicznym	8	13,79	8	13,79	25	43,10	41	70,68
Mężczyźni	Wyższe z przygot. pedagogicznym	2	3,44	8	13,79	7	12,06	17	29,31
Razem		10	17,24	16	27,58	32	55,17	58	100
X^2=4,575 ss=2 p>0,1 C=0,28									
Cała kadra OLL	Wyższe z przygot. pedagogicznym	10	14,92	16	23,88	32	47,76	58	86,56
	Wyższe bez przygot.pedagog	-		1	1,49	1	1,49	2	2,98
	Średnie z przygot.pedagog	1	1,49	3	4,47	2	2,98	6	8,95
	Średnie bez przygot.pedagog	-		1	1,49	-		1	1,49
X^2=3,188 ss=6 p<0,8 C=0,154									
Pochodzenie społeczne (razem)		11	16,4	21	31,3	35	52,3	67	100

Tabela 4

Zajmowane stanowisko, a staż pracy w OLL

Staż pracy / Stanowisko		Nauczyciele wychowawcy zatrudnieni w szkole n	%	Nauczyciele wychowawcy zatrudnieni w internacie n	%	Kadra kierownicza n	%	Razem n	%
kobie -ty	5 lat i mniej	9	19,56	5	10,86	----		14	30,43
	6-10 lat	1	2,17	7	15,21	----		8	17,39
	11-20 lat	9	19,56	9	19,56	1	2,17	19	41,30
	21 lat i więcej	5	10,86	---		---		5	10,86
Kobiety (razem)		24	52,17	21	45,65	1	2,17	46	100
		X^2=9,183	ss=6	p>0,1	C=0,31				
Męż- czy- źni	5 lat i mniej	4	19,04	3	14,28	1	4,76	8	38,09
	6- 10 lat	5	23,80	---		2	9,52	7	33,33
	11-20 lat	1	4,76	1	4,76	4	19,04	6	28,57
	21 lat i więcej	---		---		---		---	
Mężczyźni (razem)		10	47,61	4	19,04	7	33,33	21	100
		X^2=6,586	ss=6	p>0,2	C=0,39				
Kob. + Męż.	5 lat i mniej	13	19,40	8	11,94	1	1,49	22	32,83
	6 - 10 lat	6	8,95	7	10,44	2	2,98	15	22,38
	11 - 20 lat	10	14,92	10	14,92	5	7,46	25	37,31
	21 lat i więcej	5	7,46	---		---		5	7,46
Kobiety i mężczyźni (razem)		34	50,74	25	37,31	8	11,94	67	100
		X^2=6,299	ss=6	p<0,5	C=0,21				

B: Uczniowie

W celu scharakteryzowania struktury badanej grupy uczniów zastosowano opisy wielowymiarowe.
Stwierdzono iż 49% badanych legitymuje się pochodzeniem inteligenckim, 43,3% pochodzeniem robotniczym oraz 7,7% pochodzeniem chłopskim.
Na poszczególnych rocznikach kształtuje się to nastepująco:
Na roczniku pierwszym 55,5% uczniów pochodzi z rodzin inteligenckich, 36,7% z rodzin robotniczych oraz 7,6% z rodzin chłopskich.

Na roczniku czwartym 40,65% uczniów legitymuje się pochodzeniem inteligenckim, 51,64% pochodzeniem robotniczym i 7,6% pochodzeniem chłopskim.
Spośród całej grupy badanych 19,71% młodzieży uczęszczało do szkół podstawowych w dużych miastach (powyżej 100 tyś. mieszkańców). Znaczna część młodzieży szkoły podstawowe ukończyła w miastach liczących od 20 do 100 tyś. mieszkańców. 25% młodzieży legitymuje się świadectwem ukończenia szkoły podstawowej w małym miasteczku, a 21,63% na wsi.
Na poszczególnych rocznikach rozkład procentowy danych układa się podobnie. Zdecydowana większość uczniów uczęszczała do szkół podstawowych w miastach liczących od 20 do 100 tyś. mieszkańców: 31,62% uczniów z pierwszego rocznika i 36,26% uczniów z czwartego rocznika. Ogólnie 46,15% uczniów ocenia sytuację materialną swojej rodziny jako dobrą, a 34,61% jako przeciętną (tabela 5).

Tabela 5

Pochodzenie społeczne uczniów, a wielkość miasta, w którym ukończyli oni szkołę podstawową oraz ocena sytuacji materialnej rodziny.

		Rocznik 1		Rocznik 4		Razem	
		n	%	n	%	n	%
Pochodzenie społeczne	chłopskie	9	7,69	7	7,69	16	7,7
	robotnicze	43	36,75	47	51,64	90	43,3
	inteligenckie	65	55,55	37	40,65	102	49
Wielkość miasta w którym ukończono szkołę podstawową	wieś	27	23,07	18	19,78	45	21,63
	miasteczko do 20 tyś. mieszk.	27	23,07	25	27,47	52	25
	miasto od 20 do 100 tyś. m.	37	31,63	33	36,26	69	33,17
	miasto powyżej 100 tyś.m.	26	22,22	15	16,48	41	19,71
Ocena sytuacji materialnej rodziny	b.dobra	23	19,65	7	7,69	30	14,42
	dobra	56	47,86	40	43,95	96	46,15
	przeciętna	33	28,20	39	42,85	72	34,61
	zła	4	3,41	4	4,39	8	3,84
	bardzo zła	1	0,85	1	1,09	2	0,96
Razem		117	100	91	100	208	100

Kolejne zmienne, które wykorzystano dla pogłębienia dokonywanej analizy dotyczyły dotyczyły wyników nauczania i wychowania oraz wyników badania Wojskowej Komisji Lotniczo-Lekarskiej.

Wyniki nauczania klasyfikują uczniów poszczególnych roczników następująco: na roczniku pierwszym zdecydowana większość - 72,64% to uczniowie przeciętni, osiągający wyniki nauczania w zakresie średnich ocen od 3,0 ale mniej niż 4,0. Uczniowie dobrzy, osiągający wyniki w zakresie średnich ocen od 4,0 ale mniej niż 4,5 stanowią 15,38%. Uczniowie słabi, którzy nie potrafili osiągnąć średniej ocen 3,0 stanowią 9,4% , natomiast uczniowie bardzo dobrzy- osiągający wysokie wyniki w nauce, średnie ocen od 4,5 i powyżej - to zaledwie 2,56% badanej populacji pierwszego rocznika.

Zauważono wzrost wyników nauczania na czwartym roczniku: uczniowie przeciętni to 65,93% , dobrzy:19,78% , bardzo dobrzy: 4,39%. Uczniowie słabi na roczniku czwartym to podobnie jak na roczniku pierwszym: 9,89%.

Analizując wyniki zachowania stwierdzono, że na roczniku pierwszym 51,28% stanowią uczniowie bardzo dobrzy, a na roczniku czwartym: 48,35%. Zauważono różnicę wyników zachowania uczniów poszczególnych roczników na poziomie najwyższym - wzorowym. Przoduje rocznik czwarty, na którym 28,57% to uczniowie wzorowi. Na roczniku pierwszym ta grupa uczniów stanowi zaledwie 11,9%.

Najwyższe wyniki nauczania i wychowania na roczniku pierwszym osiągnęli uczniowie legitymujący się świadectwem ukończenia szkoły podstawowej
w dużym mieście, na roczniku czwartym uczniowie z mniejszych miast (tabela 6).

Podczas czteroletniej nauki w OLL uczniowie każdego rocznika poddawani są badaniom Wojskowej Komisji Lotniczo-Lekarskiej (WKLL).Wyniki kwalifikują badaną młodzież do jednej z poniższych kategorii: zdolny do szkolenia lotniczego, zdolny do służby wojskowej w ogóle, niezdolny do służby wojskowej. Na roczniku I 83,76% uczniów to uczniowie zdolni do szkolenia lotniczego i 16,23% - zdolni do służby wojskowej w ogóle. Nie ma uczniów niezdolnych do służby wojskowej.

Na roczniku IV widoczna jest tendencja utraty zdrowia: uczniowie zdolni do szkolenia lotniczego stanowią 75,82% badanej grupy, zdolni do służby wojskowej w ogóle: 17,58%, natomiast niezdolni do służby wojskowej stanowią 6,59% całego rocznika (por.tabela 7)

Tabela 6
Wyniki nauczania i wychowania,a wielkość miasta,w którym uczeń ukończył szkołę podstawową.

Wyniki nauczania i wychowania 1/ ROCZNIK I		Wielkość miasta w którym ukończono szk.podstawową				Razem
		wieś	miast. do 20 tyś. mieszk	miasto od 20-100 tyś. mieszk.	miasto > 100 tyś.m.	
		n %	n %	n %	n %	n %
Wyniki nauczania	ucz.słabi	3 2,56	1 0,85	4 3,41	3 2,56	11 9,40
	uczniowie przeciętni	19 16,23	21 17,94	31 26,49	14 11,96	85 72,64
	uczniowie dobrzy	5 4,27	5 4,27	2 1,70	6 5,12	18 15,38
	uczniowie bardzo dobrzy	-	-	-	3 2,56	3 2,56
X^2=15,148		ss=9	p<o,1	C=0,254		
Wyniki zachowania	wzorowy	4 3,41	3 2,56	1 0,85	6 5,12	14 11,96
	bdb	13 11,11	12 10,25	21 17,94	14 11,96	60 51,28
	dobry	10 8,54	12 10,25	14 11,96	6 5,12	42 35,89
	nieodpow.	-	-	1 0,85	-	1 0,85
Razem		27 23,07	27 23,07	37 31,62	26 22,22	117 100
X^2=9,643		ss=9	p>0,3	C=0,165		

1/ Przyjęto następujące kryteria podziału uczniów ze względu na wyniki nauczania:
uczniowie słabi :średnia ocen <3,0
uczniowie przeciętni :średnia ocen w przedziale <=3,0 - 4,0)
uczniowie dobrzy :średnia ocen w przedziale <=4,0 - 4,5)
uczniowie bardzo dobrzy : średnia ocen >=4,5
Skala ocen zachowania: wzorowy, b.dobry, dobry, nieodpowiedni, naganny.

cd. tabeli 6

Wyniki nauczania i wychowania[1/] ROCZNIK IV		Wielkość miasta, w którym ukończono szk .podst.				
		wieś	miast. mniej niż 20 tyś. mieszk.	miasto 20-100 tyś mieszk.	miasto powy-żej 100 tyś. m.	Razem
		n %	n %	n %	n %	n %
Wyniki naucz.	ucz.słabi	1 1,09	5 5,49	2 2,19	1 1,09	9 9,89
	ucz.przeciętni	10 10,98	15 16,48	23 25,27	12 13,18	60 65,93
	ucz.dobrzy	5 5,49	4 4,39	7 7,69	2 2,19	18 19,78
	ucz.bardzo dobrzy	2 2,19	1 1,09	1 1,09	---	4 4,39
X^2=7,632 ss=9 p>0,5 C=0,167						
Wyniki zachow.	wzorowy	7 7,69	7 7,69	9 9,89	3 3,29	26 28,57
	bdb	4 4,39	14 15,38	17 18,68	9 9,89	44 48,35
	dobry	6 6,59	4 4,39	7 7,69	2 2,19	19 20,87
	nieodpow.	1 1,09	----	----	1 1,09	2 2,19
X^2=8,733 ss=9 p<0,5 C=0,178						
Razem		18 19,78	25 27,47	33 36,26	15 16,48	91 100

1/ por.str. 39 niniejszej dysertacji

Tabela 7

Wyniki badania WKLL, a wyniki nauczania i wychowania.

Wyniki badania WKLL								
Wyniki naucz. i wychow.[1/]	zdolny do szk. lotniczego		zdolny do służby wojsk. w ogóle		niezdolny do służby wojskowej		razem	
	n	%	n	%	n	%	n	%
ROCZNIK I								
ucz.b.dobrzy	3	2,56	---		---		3	2,56
ucz.dobrzy	16	13,67	2	1,7	---		18	15,38
ucz.przeciętni	72	61,53	13	11,11	---		85	72,64
ucz.słabi	7	5,98	4	3,41	---		11	9,4
X^2=3,771 ss=6 p>0,7 C=0,179								
wzorowy	12	10,25	2	1,7	---		14	11,96
b.dobry	48	41,02	12	10,25	---		60	51,28
dobry	37	31,62	5	4,27	---		42	35,89
nieodpowiedni	1	0,85	---		---		1	0,85
$X^{2=}$ 1,271 ss=6 p<0,98 C=0,104								
razem	98	83,76	19	16,23	---		117	100
ROCZNIK IV								
ucz.b.dobrzy	3	3,29	1	1,09	---		4	4,39
ucz.dobrzy	14	15,38	2	2,19	2	2,19	18	19,78
ucz.przeciętni	48	52,74	9	9,89	3	3,29	60	65,93
ucz.słabi	4	4,39	4	4,39	1	1,09	9	9,89
X^2=6,858 ss=6 p>0,3 C=0,171								
wzorowy	18	19,78	6	6,59	2	2,19	26	28,57
b.dobry	36	39,56	5	5,49	3	3,29	44	48,35
dobry	13	14,28	5	5,49	1	1,09	19	20,87
nieodpowiedni	2	2,19	---		---		2	2,19
X^2=2,986 ss=6 p>0,8 C=0,128								
razem	69	75,82	16	17,58	6	6,59	91	100

1/ Por.str. 39 niniejszej dysertacji

ROZDZIAŁ II

TEORETYCZNE ASPEKTY PROCESU PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY DO DALSZEJ EDUKACJI I ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ PRZEZ KSZTAŁCENIE I WYCHOWANIE OBRONNE.

1. WPROWADZENIE - DEFINICJE STOSOWANYCH POJĘĆ W INTERPRETACJI PROCESU PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY DO ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ .

W celu właściwej interpretacji procesu przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej przez kształcenie i wychowanie obronne[1/], a w tym szczególnie przez kształtowanie właściwych postaw patriotyczno-obronnych uważa się za niezbędne uściślenie pojęć stosowanych w analizowanym temacie pracy. Wyjaśnienia wymagają m.in.takie pojęcia jak: proces, przygotowanie do zawodowej służby wojskowej, służba wojskowa, zawód wojskowy.

Proces przygotowania do zawodowej służby wojskowej złożony jest ze współzależnych, różnorodnych układów czynności metodycznych planowanych, organizowanych i realizowanych przez kadrę dydaktyczno-wychowawczą OLL.

W procesie tym następuje przyswajanie przez uczniów wiadomości i umiejętności niezbędnych w celu właściwego rozwoju intelektualnego, kształtowane są umiejętności wykorzystania zdobytej wiedzy w praktyce oraz kształtowane są właściwe postawy patriotyczno-obronne.

Zanim uczniowie osiągną określony poziom wiedzy, umiejętności, właściwie ukształtowane postawy poddawani są różnorodnym

---

1/ Por. Z.Kosyrz, "Wychowanie patriotyczno-obronne dzieci i młodzieży", Warszawa 1987r.,s.38 : " problematyka patriotyczna dość dawno wprowadzona została do systemu edukacji społeczeństwa, do dzisiaj nie mamy pełnej jasności co do przedmiotu i zakresu wychowania patriotycznego w Polsce. Wynika to też z tej przyczyny iż sam temat należy do najtrudniejszych i to nie tylko w naukach pedagogicznych. Już samo tworzenie pojęć stwarza wiele problemów i to tak poważnych, że w niektórych teoretycznych rozprawach kwestionuje się nawet autonomiczne znaczenie samego zjawiska, które ma być badane. Dlatego w różnych publikacjach używane są takie pojęcia jak: wychowanie obywatelskie, patriotyczne, patriotyczno-obronne, moralme, społeczne. Zdecydowanie odchodzi się od pojęcia wychowanie polityczne."

oddziaływaniom dydaktyczno-wychowawczym czyli uczestniczą w procesie przygotowania do pełnienia w przyszłości roli żołnierza zawodowego, a w szczególności pilota wojskowego. Wszelkie czynności nauczycieli oraz uczniów podejmowane są w celu osiągnięcia pożądanych zmian w wiadomościach, umiejętnościach, systemie wartości, postawach uczniów.
Zatem nie pretendując do wyczerpującego określenia procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i przyszłej , zawodowej służby wojskowej przyjmuje się, że jest on realizowany zgodnie z celami dydaktyczno-wychowawczymi szkoły. Istotnym jego elementem jest kształcenie i wychowanie obronne, którego kwestię podstawową stanowi kształtowanie właściwych postaw patriotyczno-obronnych.

Zawodowa służba wojskowa '' ...jest czynną służbą pełnioną przez oficerów, chorążych i podoficerów na mocy przyjętego przez nich dobrowolnie szczególnego obowiązku'' [1/]

''...Żołnierzem zawodowym może być wyłącznie obywatel polski o nieposzlakowanej opinii, którego wierność dla Rzeczypospolitej

nie ulega wątpliwości, posiadający odpowiednie kwalifikacje oraz zdolność fizyczną i psychiczną do zawodowej służby wojskowej.'' [2/]

''...Żołnierze zawodowi pełnią służbę wojskową w interesie Rzeczypospolitej Polskiej. Służba ta wymaga w każdych okolicznościach zdyscyplinowania, lojalności i poświęcenia.'' [3/]

Uważa się również za konieczne zdefiniowanie zawodu wojskowego. Rozumie się go jako ''...wyodrębniony w ramach społecznego podziału pracy zespół czynności wykonywanych stale przez żołnierza zawodowego i stanowiących dla niego i jego rodziny podstawowe źródło utrzymania. Zawód wojskowy cechują specyficzne właściwości. Funkcja zawodu wojskowego wiąże się z walką zbrojną i jest nieporównywalna ze sferą życia cywilnego. Współczesna technologia przekształca jednak warunki służby wojskowej (zarówno w czasie pokoju jak i wojny), rozwijając obok przygotowania ściśle militarnego (bojowego) umiejętności naukowe, techniczne i administracyjne, które stanowią kategorie czynności mające bliskie odpowiedniki w życiu cywilnym.

1/ Mała encyklopedia wojskowa, t.III , MON ,Warszawa, 1971r. ,s.664.

2/ Dziennik Ustaw nr 8, ustawa z dn.30.06.1972r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych, rozdz.I , Art.1.

3/ Zob.tamże Art.2

(...) Zawód wojskowy przygotowuje do realizacji celów wyższych - obrony Ojczyzny. Kształtuje to w grupie zawodowych żołnierzy poczucie misji, obowiązku, honoru, gotowości do poświęceń..." [1/]
"Oficer jest żołnierzem - obywatelem, na którym spoczywa szczególny obowiązek bronienia Ojczyzny i gotowości w każdej chwili oddania życia w jej obronie. W szczególności winien on służyć za wzór miłości Ojczyzny i honoru, pełnić zawsze wiernie i uczciwie służbę narodową, być dobrym, sprawiedliwym dowódcą, opiekunem, posłusznym i oddanym podwładnym, szczerym i doskonałym kolegą oraz życzliwym współobywatelem całej ludności, której praca i patriotyzm są warunkiem siły wojska" [2/]

Zatem przygotowanie do zawodowej służby wojskowej ściśle wiąże się z łączeniem praktycznych umiejętności kierowniczych i kształtowaniem określonych cech osobowości.
Problemy kształcenia i wychowania absorbują dzisiaj zarówno praktyków wojskowych jak i środowisko cywilne.
Mimo trwających modyfikacji koncepcyjno-modelowych Sił Zbrojnych RP, procesów restrukturyzacyjnych celowe jest permamentne doskonalenie systemu obronnego państwa [3/] a w tym szczególnie kształcenie i wychowanie obronne młodzieży stanowiącej zaplecze wojskowego szkolnictwa zawodowego.
Przyjęto, że naczelnym celem systemu obronnego państwa zawsze i niezmiennie będzie "ochrona i obrona suwerenności oraz niepodległości narodu polskiego, jego prawa do integralności terytorialnej i nienaruszalności granic" [4/]
Podkreślić należy, że podstawowym warunkiem współczesnej obronności jest skorelowanie sił militarnych i pozamilitarnych [5/] nieograniczanie kształcenia obronnego młodzieży do przygotowania z zakresu OC.

1/ Leksykon wiedzy wojskowej, Warszawa,1979r.

2/ Ustawa WP z 23.03.1922r. w : J.Kunikowski "Dowódcze i wychowawcze...", Warszawa,1995r.,op.cit.s.5.

3/ Na uwagę zasługują prace naukowo-badawcze prowadzone w AON pod kierownictwem gen.dyw.prof.T.Jemioły, gen.prof.M.Krauze, gen.prof.S.Kozieja, płk.prof.K.Nożki, płk.prof.W.Brzostka, płk.prof.P.Sienkiewicza, płk.prof.R.Kulczyckiego.

4/ J.Kunikowski "Dowódcze i wychowawcze...", op.cit.s.14.

5/ Tamże, s.18-19.

Wyjaśnienia wymaga jeszcze pojęcie : obronność państwa, edukacja obronna.
Obronność państwa rozumie się ją jako "działalność zmierzającą o wszechstronnego przygotowania (...) całego społeczeństwa dodparcia ewentualnej agresji, a także likwidacji wewnętrznych zagrożeń" [1/] Pojęcie systemu obronnego jest różnie określane i interpretowane literaturze naukowej , której analiza skłannia do rozumienia go jako spójnego, skorelowanego zbioru organizacji , ludzi i środków realizujacych zgodnie z przyjętą przez państwo doktryną ściśle określone funkcje w celu zapewnienia bezpieczeństwa i terytorialnej nienaruszalności.

Powyższy system złożony jest z podsystemów ; polityczno - obronnego, militarnego, porządku wewnętrznego i Obrony Cywilnej. / podsystemem obrony cywilnej jest przedmiot szkolny przysposobienie obronne/ . Na szczególną uwagę w systemie obronnym zasługuje struktura kształcenia obronnego. Tworzy ją szkolenie wojskowe w systemie militarnym i pozamilitarnym. Celem kształcenia obronnego w systemie pozamilitarnym jest kształtowanie u osób cywilnych określonych postaw moralno-obronnch, a także przygotowanie ich do konkretnego działania obronnego na wypadek wojny lub w okresie wystąpienia zagrożeń w czasie pokoju ./[2]

Na strukturę i funkcje systemu obronnego wpływa doktryna obronna. Określa ona ''generalne kierunki polityki obronnej, obowiązujące organy państwowe, podmioty gospodarcze organizacje społeczne i zawodowe oraz każdego obywatela. Jest funkcją polityki bezpieczeństwa narodowego, którą z kolei określa zakres, rodzaj i charakter występujących i możliwych zagrożeń'' [3/] Podstawę koncepcji obronnej państwa, według której naczelnym celem jest kompleksowe przygotowanie obronne całego społeczeństwa stanowi Konstytucja oraz Ustawa o powszechnym obowiązku obrony państwa / nowelizacja Ustawy z dn. 25.10.91r. / Zatem doktryna obronna to ''system obowiązujących w danym państwie poglądów na charakter zagrożenia wojennego lub innych masowych zagrożeń oraz ustaleń co do zasad i sposobów

---

1/ P.Tyrała "Kształcenie i wychowanie obronne społeczeństwa RP", Kraków, 1991r. ,s.6.

2/ Tamże , s.9.

3/ Tamże, s.11.

przeciwstawienia się im. Powinna ona zawierać założenia odzwierciedlające w danym momencie koncepcje narodowego bezpieczeństwa i obrony, a także definiować prawdopodobne zagrożenia (...). Doktryna obronna zawsze będzie ujmować nadrzędne cele państwa, do których należą: zagwarantowanie najżywotniejszych interesów narodu polskiego, bezpieczeństwa, prawa do życia w pokoju, niepodległości i suwerenności oraz nienaruszalności terytorialnej. W każdym okresie, niezależnie od zachodzących w wyniku demokratycznego systemu wyborów zmian kadrowych doktryna obronna będzie wytyczać główne kierunki polityki obronnej państwa, obowiązujące wszystkie organy państwowe, podmioty gospodarcze, organizacje społeczne i zawodowe oraz każdego obywatela. Będzie skierowane na umacnianie pokoju i zapobieganie ewentualnej wojnie [1/].
O organizacji i kierowaniu systemem obronnym decyduje Rada Bezpieczeństwa Narodowego, przewodniczącym której jest Zwierzchnik Sił Zbrojnych RP - Prezydent.
Celem pracy Rady jest zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, obrona suwerenności narodu i państwa. Kształceniem i wychowaniem obronnym winno być objęte całe społeczeństwo. ''Powszechną skalę kształcenia obronnego można zapewnić społeczeństwu poprzez przysposobienie obronne młodzieży szkolnej '' [2/]. Obrona Ojczyzny to obowiązek wszystkich obywateli, zatem jej charakter jest narodowy i powszechny.

W niniejszej dysertacji uważa się również za celowe określenie pojęcia ``edukacja [3/] patriotyczno-obronna``, którego będzie się celowo używać zamiast (lub równoważnie) ``kształcenie i wychowanie`` . Jest to bowiem pojęcie szersze, pełniejsze i bardziej adekwatne do istniejącej rzeczywistości, uwzględniające wywieranie wpływu jednych osób na drugie.
Obecnie tworzony jest nowatorski system obronny, a w nim edukacja obronna, która ''ma na celu przede wszystkim zmienianie młodych ludzi, kształtowanie ich zachowań

1/ P.Tyrała, '' Kształcenie i wychowanie obronne społeczeństwa...'', op.cit. , Kraków 1991r. , s.13.

2/ Tamże, s.15.

3/ Zgodnie z W.Okoniem przyjęto iż edukacja to '' ogół procesów, których celem jest zmienianie ludzi (...), stosownie do panujących w danym społeczeństwie ideałów i celów wychowawczych '' ,por. W.Okoń, Słownik pedagogiczny, Warszawa 1975r. , s.50.

społecznych oraz rozwijanie postaw patriotycznych i obywatelsko-państwowych " [1/].

Jedynie efektywna edukacja obronna jest w stanie obecnie zapewnić wysoką sprawność systemu obronnego [2/].

Tylko właściwe przygotowanie obronne oraz wojskowe pozwoli osiągnąć założone cele polityki obronnej państwa. Działania obronne (obrona) oraz bojowe (walka) są obecnie współzależne. Zatem ani obrona, ani tym bardziej edukacja obronna nie może znajdować się w tle i na dalszym planie zainteresowań zarówno teoretyków jak i praktyków cywilnych oraz wojskowych rozstrzygających o sprawach bezpieczeństwa narodowego. Stąd też sprawą niezwykłej wagi staje się m.in.potrzeba upowszechniania wiedzy patriotyczno-obronnej w całym społeczeństwie [3/]. " W edukacji obronnej potrzebne jest obecnie zarówno dokonywanie uogólnień teoretycznych, jak i upowszechnianie sprawdzonych w praktyce wychowawczej rozwiązań metodycznych. Nimi też powinny się zająć konkretne instytucje posiadające w obszarze swoich działań poszczególne składowe systenu wychowania patriotyczno-obywatelskiego. [4/].

Efektywna edukacja obronna wymaga odpowiedniego przygotowania patriotyczno-obronnego społeczeństwa. Powyższe przygotowanie winno być realizowane zgodnie z programem wychowania patriotyczno-obronnego. Stąd też dotkliwie odczuwany staje się brak jednolitych i jasno określonych celów oraz wypływających z nich zadań wychowawczych dotyczących kształtowania świadomości patriotyczno-obronnej i postaw szczególnie młodzieży.

Radykalne zmiany w założeniach dotyczących obrony państwa spowodowały konieczność dostosowania całokształtu systemu obronnego do nowych wymagań ; jednym z warunków pomyślnej realizacji tego złożonego i trudnego przedsięwzięcia jest właściwa edukacja obronna.

1/ R.Stępień, "Geneza i czynniki rozwoju edukacji dla bezpieczeństwa" w: Edukacja dla bezpieczeństwa, Warszawa 1994r.

2/ Por. S.Koziej, "System obronny Rzeczypospolitej Polskiej " w: Edukacja dla bezpieczeństwa, Warszawa 1994r. Por. także J.Kunikowski, " Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym RP", op.cit. Warszawa 1995r., s.12-23.

3/ Por.R.Stępień, "Edukacja obronna" w: Wojsko i wychowanie, nr2 / 1994 , s.11.

4/ Zob.tamże.

Stąd dla potrzeb niniejszego opracowania przyjęto, iż przez edukację obronną w liceum wojskowym rozumieć się będzie wszelkie działania zmierzające do wzmacniania wszechstronnego rozwoju uczniów, będących głównymi jej podmiotami. Rezultatem powyższych działań winien być a bsolwent - kandydat do WSOSP oraz innych szkół wojskowych czy akademii - o określonych cechach osobowo-zawodowych.

Przygotowanie młodzieży liceum wojskowego do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej odbywa się m.in. poprzez edukację obronną, a w niej głównie przez kształtowanie właściwych postaw patriotyczno-obronnych.

W niniejszej dysertacji pod pojęciem procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej przez edukację obronną , a w niej szczególnie przez kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych rozumieć się będzie celowy i świadomy proces zmierzający w kierunku wszechstronnego rozwoju młodzieży poprzez nabycie odpowiedniego poziomu i zakresu gruntownej wiedzy i umiejętności w tym z zakresu obronności i całokształtu problematyki patriotyczno-obronnej, pogłębienie świadomości historycznej i patriotyczno-obronnej umożliwiającej zrozumienie istoty bezpieczeństwa narodowego, wielostronny rozwój osobowości, gromadzenie i właściwe wykorzystanie środków pozwalających upowszechniać wiedzę patriotyczno-obronną, zmienianie młodzieży poprzez kształtowanie ich społecznych zachowań, rozwój i utrwalanie postaw patriotyczno-obronnych oraz wzmacnianie powyższego rozwoju wszelkimi oddziaływaniami procesu dydaktyczno-wychowawczego realizowanego w liceum wojskowym.

Rezultatem procesu przygotowania do dalszej edukacji i służby wojskowej będzie absolwent o cechach osobowo-zawodowych właściwych przyszłemu żołnierzowi zawodowemu.

Szczególne znaczenie dla potrzeb pracy ma również ujęcie terminów :wpływ, wychowanie, świadomość patriotyczno-obronna, patriotyzm, postawy patriotyczno-obronne.

Niejednoznacznie rozumie się termin ''wpływ'' . Autorzy słownika języka polskiego przyjmują, że pod tym pojęciem rozumieć należy: ``oddziaływanie, wywieranie, sprawianie - na kogoś lub coś i jego skutek o różnym podtekście, znaczeniu i formie użytego wyrazu w sformułowanej wypowiedzi``.[1/]

1/ Słownik języka polskiego, Warszawa,1994r.,s. .

W literaturze naukowej i publicystycznej o wpływie wyraża się najczęściej jako o kategorii lub rodzaju tego wpływu. Ma to swoje uzasadnienie dla podejmowanych w naukach społecznych analiz wyników badań, gdzie przyjmuje się posługiwanie terminem `wpływ` jako pojęciem metodologicznym. Dotyczy to rozważań w danej dziedzinie wiedzy lub poznania naukowego.
O wpływie można orzekać:

- w kategorii ogólnoteoretycznej - kiedy badacze posługują się czynnikami osobotwórczymi, ukierunkowanymi przesłankami:

- filozoficznymi, gdzie rozpatruje się człowieka na tle przyrody i jego warunków bytowych.
Zdaniem przedstawicieli tego kierunku wiedzy - z tak przyjętej płaszczyzny poznania lepiej można zrozumieć pragnienia i dążenia człowieka.
- światopoglądowymi, oceniając postępowanie człowieka w środowisku społecznym przez pryzmat wyznawanej ideologii , prezentowanych postaw i poglądów.

- w kategorii czysto teoretycznej, w której poszczególne nauki poszukują określonej teorii wpływu różnorodnych czynników.
- w kategorii metodologicznej, gdzie szukamy odpowiedzi na pytanie co jest wyrazem wpływu / chodzi o rezultat oddziaływania oraz teoretyczne i praktyczne możliwości jego określenia/.

W analizie procesów kształtowania postaw często używa się pojęcia `oddziaływanie`- rozumiane jako``...twórcza działalność wychowawcza. Twórcza (...) ze względu na wychowanka, który nie ulega biernie wpływom (bodźcom) , lecz je kreuje i przekształca.``[1/]

Warto zwrócić uwagę na to iż wcale nie trzeba permanentnie stosować bodźców wychowawczych ponieważ ``...ich ciągłość jest swoistego rodzaju prawidłowością pedagogiczną.``[2/]
Bardzo istotne jest natomiast wzajemne oddziaływanie dążenia do samowychowania ze światem zewnętrznym ponieważ ``...jedynie oddziaływania znajdujące odpowiedni oddźwięk u wychowanków kształtują nowe struktury psychiczne i tak integrują całość zmian, że zbliżają rozwijające się postawy (...) do modelu wychowawczego.``[3/]

1/ J.Bogusz , Z.Kosyrz ``Wychowanie patriotyczne młodzieży``,Warszawa,1990r. ,s.62.

2/ Zob.tamże, s.63.

3/ Zob.tamże ,s.21

W pedagogice pożądanym rezultatem oddziaływania może być na przykład poszukiwana wiedza, ukształtowana postawa patriotyczno-obronna, system poglądów .
W celu jasnego określenia przedmiotu i zakresu wpływu ważne wydaje się być sprecyzowanie do jakich zmian odnosi się wychowanie.
Niezbędne jest zatem ustalenie interpretacji pojęcia `wychowanie` Nieprecyzyjność tego podstawowego terminu w pedagogice sprawia, że funkcjonuje wiele definicji wychowania. Ich zakres tematyczny jest różny. Najczęściej zależy od przyjętego kierunku wychowania i istniejących systemów wychowawczych. Mimo wieloznacznej interpretacji terminu zawsze wychowanie rozumiano jako przekształcanie człowieka. W przekonaniu tym utwierdza nas B.Suchodolski zauważając, że najważniejszą rzeczą we współczesnym wychowaniu jest takie kształtowanie ludzi, aby potrafili żyć w warunkach współczesnej cywilizacji, podołać zadaniom, które im stawia, korzystać z możliwości rozwoju, którego im dostarcza, aby wiedzieli ku czemu i jak dążą, wiedzieli z jakich źródeł czerpać radość życia.[1/]
Wychowanie w tak szerokim ujęciu definiowanego terminu jest przygotowaniem człowieka do przyszłych zadań.
Przystępując do przytoczenia ścisłej definicji wychowania w szerokim znaczeniu warto zwrócić uwagę iż odnosi się ono do każdej ludzkiej jednostki.``...Każdy bowiem człowiek, niezależnie od wieku i pozycji społecznej, może zostać poddany oddziaływaniom wychowawczym``[2/]
Każde działanie, a w szczególności wychowawcze dokonuje zmian w otaczającej rzeczywistości, które z góry założono - uznając je za pożądane.
Kierując się powyższymi założeniami H.Muszyński sformułował pełną definicję wychowania w szerokim tego słowa znaczeniu: ``...Przez wychowanie rozumiemy wszelkie zamierzone działania w formie interakcji społecznych mające na celu wywołanie trwałych pożądanych zmian w osobowościach ludzi.``[3/]
Wieloznaczna i różnorodna interpretacja wychowania sprawia, że wyodrębniono liczne koncepcje wychowawcze, kierunki i systemy wychowania . W pedagogice tradycyjnej wychowanie określa się jako czynność nauczyciela-wychowawcy; ddziaływanie

1/ B.Suchodolski, "Wychowanie dla przyszłości, Warszawa 1959r.

2/ H.Muszyński ,``Zarys teorii wychowania``,Warszawa,1980r., s.23.

3/ Tamże, s.25.

wychowawcy na wychowanka, działanie planowe i porządkowane. Takie pojmowanie wychowania wskazuje, że w pedagogice tradycyjnej głównym przedmiotem zainteresowań był wychowawca i jego metodyka oddziaływania wychowawczego. Inne rozumienie istoty wychowania zakłada, że przedmiotem wychowania jest wychowanek, a nauczyciel w całokształcie procesu wychowawczego spełnia jedynie rolę pomocniczą. Przedmiotem wychowania może być `cały`człowiek, albo odrębnie jego właściwości fizyczne (wychowanie fizyczne); właściwości umysłowe (wychowanie umysłowe); postawy społeczne wychowanie społeczne); strona moralna (wychowanie moralne) itp.

Zatem przyjmuje się, że przedmiotem wychowania w szerszym znaczeniu jest cała osobowość człowieka czyli zintegrowany system elementów biogenicznych, psychogenicznych i socjogenicznych.[1/]

Natomiast przedmiotem wychowania w węższym znaczeniu może być strona fizyczna, umysłowa, uczuciowa lub dążeniai działania człowieka.[2/]

Przypomnając pojęcia teorii wychowania patriotycznego czy obronnego pragniemy jeszcze zwrócić uwagę na niezwykle istotny termin świadomości , a zwłaszcza patriotyczno-obronnej. Na jej kształtowanie oddziaływuje wiele zróżnicowanych czynników zewnętrznych i wewnętrznych. Czynniki zewnętrzne to części składowe środowiska, w którym żyjemy zdobywając konkretne wiadomości i umiejętności oraz związane z nimi nawyki czy zainteresowania.Powyższa sytuacja skłania jednostki do przyjmowania gotowych postulowanych wzorów i postaw. Czynniki wewnętrzne to samodzielne dążenia jednostek do zmian: doskonalenia własnej postawy, przyjęcia albo oddalenia treści, bodźców itp.

``Nie pretendując (...) do wyczerpującego określenia świadomości patriotyczno-obronnej, możemy przyjąć, iż jest to ogół treści i form życia społecznego składających się na sposób myślenia i działania patriotyczno-obronnego danego społeczeństwa.

Do świadomości patriotyczno-obronnej zaliczymy więc:
- wiedzę patriotyczną i obronną (w tym znajomość doktryny obronnej i zainteresowanie nią),

---

1/ J.Szczepański,``Elementarne pojęcia socjologii``, Warszawa,1969r.,s.69.

2/ Z.Kosyrz,W.Magoń,``Wychowanie wojskowe``, Warszawa,1981r,s.10-12.

wychowawcy na wychowanka, działanie planowe i porządkowane. Takie pojmowanie wychowania wskazuje, że w pedagogice tradycyjnej głównym przedmiotem zainteresowań był wychowawca i jego metodyka oddziaływania wychowawczego. Inne rozumienie istoty wychowania zakłada, że przedmiotem wychowania jest wychowanek, a nauczyciel w całokształcie procesu wychowawczego spełnia jedynie rolę pomocniczą. Przedmiotem wychowania może być `cały`człowiek, albo odrębnie jego właściwości fizyczne (wychowanie fizyczne); właściwości umysłowe (wychowanie umysłowe); postawy społeczne wychowanie społeczne); strona moralna (wychowanie moralne) itp.

Zatem przyjmuje się, że przedmiotem wychowania w szerszym znaczeniu jest cała osobowość człowieka czyli zintegrowany system elementów biogenicznych, psychogenicznych i socjogenicznych.[1/]

Natomiast przedmiotem wychowania w węższym znaczeniu może być strona fizyczna, umysłowa, uczuciowa lub dążeniai działania człowieka.[2/]

Przypomnając pojęcia teorii wychowania patriotycznego czy obronnego pragniemy jeszcze zwrócić uwagę na niezwykle istotny termin świadomości , a zwłaszcza patriotyczno-obronnej. Na jej kształtowanie oddziaływuje wiele zróżnicowanych czynników zewnętrznych i wewnętrznych. Czynniki zewnętrzne to części składowe środowiska, w którym żyjemy zdobywając konkretne wiadomości i umiejętności oraz związane z nimi nawyki czy zainteresowania.Powyższa sytuacja skłania jednostki do przyjmowania gotowych postulowanych wzorów i postaw. Czynniki wewnętrzne to samodzielne dążenia jednostek do zmian: doskonalenia własnej postawy, przyjęcia albo oddalenia treści, bodźców itp.

``Nie pretendując (...) do wyczerpującego określenia świadomości patriotyczno-obronnej, możemy przyjąć, iż jest to ogół treści i form życia społecznego składających się na sposób myślenia i działania patriotyczno-obronnego danego społeczeństwa.

Do świadomości patriotyczno-obronnej zaliczymy więc:
- wiedzę patriotyczną i obronną (w tym znajomość doktryny obronnej i zainteresowanie nią),

---

1/ J.Szczepański,``Elementarne pojęcia socjologii``, Warszawa,1969r.,s.69.

2/ Z.Kosyrz,W.Magoń,``Wychowanie wojskowe``, Warszawa,1981r,s.10-12.

- ocenę zjawisk i procesów patriotyczno-obronnych, sądy wartościujące dotyczące współczesnego patriotyzmu(...),
- uznanie, akceptowanie i przyswojenie obowiązujących w naszym społeczeństwie wzorów zachowań patriotyczno-obronnych, które określają postępowanie jednostki w systemie szeroko rozumianej obrony cywilnej kraju ,
- emocjonalny aspekt działania patriotyczno-obronnego, np. miłość Ojczyzny``[1/]

Według Z.Kosyrza naczelnym wyznacznikiem ukształtowania wiadomości patriotyczno-obronnej jest ``...ideał życia społecznego oraz powszechna zdolność do jego obrony`` ,a także ``...wartości i reguły patriotyczno-obronnego zachowania się``[2/]

Mówiąc o świadomości patriotyczno-obronnej ma się ``...na uwadze pewien aspekt świadomości patriotycznej, związany z uświadamianiem sobie przez ludzi znaczenia struktur, instytucji i przygotowania obronnego dla istnienia państwa i narodu, dla urzeczywistniania ich historycznych zadań`` [3/]

Zrozumienie istoty świadomości patriotyczno-obronnej ma dominujące znaczenie dla całej teorii kształcenia i wychowania obronnego.

Wychowanie patriotyczne można rozpatrywać w następujących aspektach:

- jako zjawisko społeczne będące efektem określonego poziomu dojrzałości życia zbiorowego,
- jako swoistą wartość moralno-społeczną związaną z uświadomieniem, właściwym rozumieniem głównych aspektów rozwoju narodu,
- jako mechanizm psychospołeczny przejawiania się i kształtowania określonych postaw związanych z analizą wiedzy o patriotyzmie, przeżyć i nastawień wobec potrzeb Ojczyzny i gotowości jej obrony.

W tym aspekcie wychowanie patriotyczne jest przedmiotem badań i zainteresowań teorii wychowania. Zgodnie z J.Boguszem i Z.Kosyrzem przyjęto, że ``Przez teorię wychowania patriotycznego rozumiemy pewien względnie jednolity i wewnętrznie spójny system twierdzeń, charakteryzujących proces i rezultaty

---

1/ Z.Kosyrz,``Wychowanie społeczne w wojsku``,Warszawa, 1988r.,s.35.

2/ Tamże,s.35.

3/ J.Bogusz, Z.Kosyrz,``Wychowanie...`` op.cit.,s.30.

kształtowania patriotycznej postawy wychowanka zgodnie z określonymi celami wychowania``[1/]

Mówiąc o kształtowaniu postaw patriotyczno-obronnych nie sposób pominąć procesu kształcenia obronnego , przez który rozumie się ``...taki rodzaj czynności i zabiegów pedagogicznych, które skorelowane z pozostałymi przedmiotami nauczania umożliwiają zaznajomienie się z podstawami teoretycznymi obronności i jednocześnie nabycie praktycznych umiejętności i nawyków do działania w ramach formacji obrony cywilnej.

Węzłowym problemem dydaktyki obronnej jest wychowanie obronne, które akcentuje twórczą rolę wychowania. Chodzi również o ukształtowanie nowych , stosunkowo trwałych i pożytecznych z punktu widzenia przyszłych potrzeb obronnych cech osobowościowych zarówno instrumentalno-sprawnościowych jak również uczuciowo-wolicjonalnych.`` [2/]

W ocenie tak przyjętego wychowania można sądzić, że wychowanie patriotyczno-obronne uczniów w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym jest świadomie i celowo zorganizowanym procesem kształtowania osobowości, której przedmiotem zabiegów wychowawczych jest postawa patriotyczno-obronna.

Pozostaje do rozpatrzenia problem do jakich zmian osobowości miałoby się odnosić wychowanie. Otóż pojęcie wychowania i kształcenia patriotyczno-obronnego odnosić się będzie do dwóch zasadniczych cech osobowościowych: cech kierunkowych oraz instrumentalnych. Przedmiotem zabiegów wychowawczych jest uczuciowo - wolicjonalna osobowość uczniów. Obejmuje ona potrzeby, uczucia, pragnienia, postawy i system przekonań, uznawane wartości, cele i ideały wychowawcze.

Przedmiotem kształcenia jest to co odnosi się do sprawności działania : poziom inteligencji, określone umiejętności, doświadczenia, utrwalone nawyki, sprawności, zainteresowania. Sfera instrumentalna osobowości obejmuje zatem charakterystykę ucznia od strony intelektualno-sprawnościowej, przy pomocy której jest on zdolny realizować potrzeby oraz zadania procesu kształcenia i wychowania.

O skuteczności wychowania patriotyczno-obronnego można mówić wtedy, gdy obejmuje ono całą osobowość ucznia.

1/ J.Bogusz, Z.Kosyrz,``Wychowanie...`` op.cit.,s.19.

2/ P.Tyrała``Kształcenie i wychowanie obronne społeczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej``, Kraków, 1991r. ,s.33.

Należy zatem dążyć w procesie dydaktyczno-wychowawczym do wnikliwego poznania właściwości intelektualnych, uczuciowych i motywujących uczniów. Ważne jest ustalenie zespołów składników osobowości, do których odnosi się działalność wychowawcza.

Pojęciem wymagającym sprecyzowania jest również przedmiot wychowania i kształcenia : postawa patriotyczno-obronna. W pedagogice wojskowej niezwykle trafne wydaje się być określenie J.Bogusza i Z.Kosyrza. Według nich ``...postawę patriotyczną można interpretować jako postawę społeczną wyrażającą czynne i twórcze zaangażowanie we wszystkie sprawy narodu i państwa, konstruktywne działania dla jego dobra w różnorodnych sytuacjach życia codziennego.`` 1/

Niepodważalny jest pogląd powyższych autorów, że``...to co nazywamy postawą patriotyczną jest szczególnym elementem skomplikowanej struktury psychicznej`` 2/

Jasne i jednoznaczne określenie postawy patriotyczno-obronnej utrudniają różnorodne aspekty rozumienia patriotyzmu.

Spotykamy się z poglądem, że patriotyzm to`` ...uczucie miłości do Ojczyzny, do przeszłej i teraźniejszej historii narodu, do jego dorobku, zadań`` 3/

Patriotyzm można również rozumieć jako``...postawę wyrażającą się miłością i przywiązaniem do Ojczyzny, czynną troską o jej rozwój i dobro, poczuciem solidarności i więzi kulturowej z własnym narodem, a także gotowość do poświęceń i obrony Ojczyzny w razie potrzeby``. 4/

Można też uświadamiać sobie patriotyzm jako `normę` oraz zgodzić się z poglądem H.Muszyńskiego , że``...patriotyzm jest to norma, po pierwsze nakazująca poczucie miłości i przywiązania do Ojczyzny, po wtóre, nakładająca obowiązek solidarności z własnym narodem na gruncie troski o rozwój Ojczyzny i dobre jej imię, po trzecie zobowiązująca jednostkę do aktywnego przyczyniania się do ofiarności na rzecz rozwoju i dobra Ojczyzny``. 5/

1/ J.Bogusz,Z.Kosyrz,``Wychowanie...`` op.cit.,Warszawa,1990r.,s.24.

2/ Tamże, s.22.

3/ Tamże, s.22

4/ I.Jundziłł, ``O wychowaniu patriotycznym dzieci``, Warszawa, 1961r.,s.15.

5/ H.Muszyński,``Ideał i cele wychowania``,Warszawa,1974r. ,s.170.

Na postawy patriotyczno-obronne wpływają składniki intelektualno - poznawcze, uczuciowe oraz behawioralne czyli zakres wiedzy, stosunek emocjonalno - motywacyjny do określonego przedmiotu postawy i skłonność do działania na jego rzecz.

``...W takim pojmowaniu postaw patriotycznych ważne jest , by młodzież posiadała jak najwięcej wiedzy z zakresu tego co się w kraju dzieje (działo), by jej uczuciowy stosunek do wspólnego dorobku mobilizował jednocześnie do jego utrzymania oraz pomnażania.``[1/]

Rozumiejąc postawy patriotyczno-obronne w powyższy sposób``...przyjmujemy, że strategia wychowania patriotycznego jest zdeterminowana przez czynniki integrujące podstawowe wartości społeczeństwa polskiego, wartości pozwalające z jednej strony doskonalić samowiedzę, z drugiej - określić miejsce i rolę jednostki w społeczeństwie, wzbudzać szacunek dla dorobku poprzednich pokoleń, ukazywać obecne i perspektywiczne narodowe aspiracje.``[2/]

Wspólną właściwością autorów prezentowanych definicji czy określeń jest trójelementowa struktura postawy. Zatem główne zadanie kształcenia i wychowania patriotyczno- obronnego to realizowanie określonych zmian w strukturze postaw wychowanka przez oddziaływanie na wszystkie jej elementy.

Miarą skuteczności dokonanych zmian, przeobrażeń czy modyfikacji jest zawsze konkretne zachowanie się wychowanka.

1/ D.Kocięcka ``Rozumienie patriotyzmu wśród żołnierzy zasadniczej służby wojskowej i jego uwarunkowania`` ,Warszawa, 1993r. ,s.11.

2/ J.Bogusz,Z.Kosyrz ,``Wychowanie...``, op.cit. ,Warszawa,1990r. ,s.24.

2. OGÓLNA ANALIZA LITERATURY PRZEDMIOTU

W literaturze naukowej pojęcie``kształtowanie postaw`` odnosi się przede wszystkim do młodzieży i związane jest najczęściej ze świadomym ,opartym o określony program wychowawczy-oddziaływaniem na osobowość wychowanków. Zagadnieniem wychowania patriotyczno-obronnego młodzieży interesuje się wielu badaczy reprezentujących różne dyscypliny naukowe takie jak: pedagogika, psychologia, socjologia, filozofia. Z dziedziny tej opublikowano dotychczas wiele prac naukowych i publikacji ; książek, broszur, artykułów w czasopismach szkolnych i wojskowych.

Problematyka kształtowania postaw patriotyczno-obronnych jest przedmiotem licznych badań głównie w środowisku wojskowym. W rozległej literaturze znajduje się wiele cennych rozważań natury ogólnej nad wychowaniem patriotyczno-obronnym młodzieży.[1/]

Z zakresu wychowania patriotyczno-obronnego ukazują się liczne artykuły na łamach czasopism.[2/]

Badaniem postaw zajmują się dyscypliny teoretyczne psychologii: genetyczna, społeczna, osobowości i dyscypliny stosowane psychologii: wychowawcza, pracy, wojska.

Psychologów interesują szczególnie własności dyspozycji psychicznych składających się na postawy, struktury powiązań tych dyspozycji w ramach postaw oraz ich cechy charakterystyczne w porównaniu z innymi elementami osobowości człowieka. Psychologia formułuje ogólną teorię postaw , do której nawiązują inne dyscypliny [3/]

1/ Należy tu wymienić prace autorów: W.Szczerby ``Pedagogika wojskowa`` (1966r.) , Z.Kosyrza ``Podstawy wychowania kolektywnego w wojsku`` (1971r.) oraz ``Wychowanie społeczne w wojsku`` (1988r.) , ``Wychowanie interpersonalne``(1993r.), "Wychowanie patriotyczne młodzieży" (1990r.)

2/ Wymienić należy m.in. : Wojsko i wychowanie``,``Przegląd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej``, ``Lotnictwo``, ``Polska zbrojna``, ``Skrzydlata Polska``, ``Przysposobienie obronne- obrona cywilna w szkole``.

3/ Na uwagę zasługują prace badawcze /nad procesami osobotwórczymi / autorów: S.Nowaka ``Teorie postaw``(1973r.), T.Mądrzyckiego``Psychologiczne prawidłowości kształtowania postaw``(1977r.), M.Marody``Sens teoretyczny ,a sens empiryczny pojęcia postawy``(1976r.), J.Reykowskiego ``Postawy, a osobowość``, S.Miki ``Wstęp do psychologii społecznej`` (1972r.) W.Szewczuka ``Psychologia`` (1990r.), T.Tomaszewskiego ``Problemy i kierunki współczesnej psychologii `` (1968r.), P.E.Newcomb, R.H.Turner ``Psychologia społeczna``(1970r.).

Interesujących analiz z badań nad stanem świadomości narodowej różnych grup społecznych naszego kraju z perspektywy historycznej i dnia dzisiejszego, w kontekście przeżyć i nastawień ludzi wobec Ojczyzny i jej potrzeb, dostarcza teoria wychowania i socjologia.[1/] Warto zwrócić uwagę, że socjologia zajmuje się postawami głównie w aspekcie wpływu sytuacji społecznych na ich kształtowanie. Znajduje to odzwierciedlenie w strukturalnej teorii postaw. Wiele ciekawych spostrzeżeń i wniosków do pracy z młodzieżą znajduje się w rozważaniach nad systemem wychowawczym szkoły wyższej oraz armii. [2/]

Problematyka kształtowania postaw patiotyczno-obronnych młodzieży przez oddziaływanie wychowawcze szkoły i wojska jest przedmiotem rozważań ogólnej teorii pedagogicznej. [3/]

Powyższa problematyka to również przedmiot rozważań pedagogiki, która korzystając z dorobku zwłaszcza psychologii dąży do określenia skutecznych dróg kształtowania postaw, ze względu na społecznie pożądane wartości i wyznaczone cele wychowawcze.[4/]

1/ Do znanych prac z jej zakresu należą: J.Wiatra``Polska-nowy naród`` (1968r.), K.Kotłowskiego ``Rzecz o wychowaniu patriotycznym`` ,(1974r.) J.Chałasińskiego ``Społeczeństwo i wychowanie`` (1969r.), J.Bogusza i D.Kocięckiej `` Stan świadomości historycznej młodzieży szkół ponadpodstawowych ``(1991r.).

2/ Istotnych spostrzeżeń dostarczają m.in. prace autorów: J.Szczepańskiego, ``Problemy i perspektywy szkolnictwa wyższego w Polsce(1969r.), W.Pomykały ``Patriotyzm, ideologia, wychowanie`` (1968r.), Z.Kosyrza,``Wychowanie społeczne``(1988r.), Z.Kosyrza,W.Magonia,``Wychowanie wojskowe``(1981r.), J.Bednarka,J.Bieńkowskiego, R.Stępnia,``Proces kształcenia wojskowego`` (1994r.), cykl artykułów K.Żegnałka ``Co dalej z reformą szkolnictwa`` zamieszczanych w :Polska zbrojna (1996r.) oraz w: Przeglądzie wojsk lądowych (1996r.), artykuły K.Adamka, G.Rowińskiego, J.Tomiło, J.Ślusarskiego zamieszczane w: Wojsko i wychowanie (1996r.), Z.Markockiego, M.Kalińskiego, J.Bednarka zamieszczane w: Zeszytach naukowych AON oraz inne.

3/ Wymienić można zwłaszcza autorów :B.Suchodolskiego``Wychowanie dla przyszłości`` (1968r.), Z.Mysłakowskiego ``Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności ``(1964r).

4/ Na uwagę zasługują prace autorów:H.Muszyńskiego``Zarys teorii wychowania``(1976r.), Z.Kosyrza``Wychowanie wojskowe``(1981r.), J.Bogusza i Z.Kosyrza ``Kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży``(1979r.) oraz ``Wychowanie patriotyczne młodzieży`` (1990r.), J.Graczyka, Z.Kosyrza ``Teoria wychowania wojskowego``(1971r.), J.Kunikowskiego ``Teoretyczne i metodologiczne podstawy wychowania wojskowego`` (1994r.), Bery,J.Borkowskiego,L.Kanarskiego``Wybrane zagadnienia wychowania wojskowego``, (1994r.).

Warto zwrócić uwagę , że wychowanie patriotyczne młodzieży rozpatrywane jest przez niektórych autorów jako wartość ideowo-moralna. Stanowiska takie zajmują głównie przedstawiciele myśli filozoficznej [1/]

Z zakresu dydaktyki na wnikliwą uwagę zasługują prace o charakterze podstawowym dla współczesnej teorii wychowania.[2/] Bardzo duży wkład w opracowanie zagadnień z zakresu wychowania patriotyczno-obronnego młodzieży wniosła kadra naukowo - dydaktyczna szkolnictwa wojskowego.

Szczególnie duży jest dorobek Wojskowej Akademii Politycznej, Akademii Sztabu Generalnego i obecnej Akademii Obrony Narodowej. Dysponuje się pokaźną literaturą naukowo-badawczą i publicystyczną, na którą składają się: rozprawy doktorskie, prace magisterskie, materiały z konferencji i sympozjów naukowych oraz artykuły i sprawozdania [3/]

1/ Należą do nich m.in. :J.Kuczyński``Indywidualność i Ojczyzna``(1972r.), M.Żychowski ``Polska ,naród ,ojczyzna``(1969r.).

2/ Są to prace autorów: W.Okonia``System dydaktyczny``(1971r.), Cz.Kupisiewicz``Nowoczesność w kształceniu i wychowaniu`` (1979r.), J.Bogusza ``Dydaktyka wojskowa``(1969r.), P.Tyrały``Zarys głównych postulatów dydaktycznych w przysposobieniu obronnym``(1991r.) oraz ``Kształcenie lotnicze-proces dydaktyczno - wychowawczy w lotnictwie``(1995r.), R.Stępnia``Z zagadnień dydaktyki i wychowania w wojsku (1993r.) oraz J.Bednarka , J.Bieńkowskiego , R.Stępnia ``Proces kształcenia wojskowego``(1994r.).

3/ Na uwagę zasługują: prace doktorskie: E.Suwińskiego``Wychowanie patriotyczne w rodzinie wiejskiej`` ,R.Frankowskiego ``Wychowanie patriotyczno-obronne w dziejach polskiego szkolnictwa pozawojskowego `` oraz prace magisterskie: R.Korytowskiego``Wychowanie patriotyczno-obronne młodzieży przedpoborowej``, A.Siankowskiego ``Kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych żołnierzy zasadniczej służby wojskowej``,J.Jabłońskiego``Wpływ nauczyciela przysposobienia obronnego na kształtowanie się postaw młodzieży szkół średnich``.
/Wymienione prace powstały w WAP i AON/
Na szczególną uwagę zasługują artykuły naukowe Z.Kosyrza zamieszczane w ``Zeszytach Naukowych``WSP w Bydgoszczy; oraz m.in. opracowania ``Wychowanie obronne`` , ``Wychowanie patriotyczno-obronne w systemie wychowawczym szkoły podstawowej`` , ``Psychospołeczne uwarunkowania postaw młodzieży wobec obronności kraju``.

Szczególnie cenne jest czasopismo kierowane do nauczycieli``Przysposobienie obronne- obrona cywilna w szkole``, a w nim artykuły dotyczące teorii wychowania wojskowego, wychowania patriotyczno-obronnego: Z.Markockiego, R.Stępnia, M.Kalińskiego, K.Pindela, J.Bednarka, B.Rudnickiego, Z.Kosyrza. Czasopismo ``Przysposobienie obronne``jest wydawnictwem MEN, przewodniczący komitetu redakcyjnego :prof.Z.Kosyrz.

Większość dostępnych opracowań i publikacji opartych jest na materiale zebranym z terenu wojska i szkół wyższych. Stosunkowo mało jest prac badawczych odnoszących się do wychowania patriotyczno-obronnego młodzieży szkół średnich, szczególnie młodzieży stanowiącej potencjalne zaplecze wyższego szkolnictwa wojskowego.[1/]

Istniejące prace nie wyczerpują tematu kształtowania postaw patriotyczno-obronnych młodzieży, a w zasadzie dopiero go wywołują. Stąd celowość powrotu w nowej rzeczywistości do tej istotnej, ważnej problematyki uważa się za konieczność.

1/ Jedyne z nich to :G.Miłkowskiej``Kształtowanie postaw ..``op.cit , Warszawa,1990r. oraz A.Słowika``Efektywność kształcenia i wychowania uczniów na przykładzie Ogólnokształcącego Liceum Wojskowego we Wrocławiu w latach 1985-1989``, Warszawa, 1990r.

3. PODSTAWOWE KONCEPCJE DEFINIOWANIA POSTAW W LITERATURZE NAUKOWEJ.

Problematyka postaw jest przedmiotem zainteresowań wielu nauk społecznych : pedagogiki, psychologii, socjologii, filozofii. Nauki te permanentnie poszukują odpowiedzi na pytania związane z istotą konkretnych postaw, ich struktur i funkcji, procesu kształtowania oraz dróg i sposobów skutecznego na nie oddziaływania. Postawy to główny czynnik rozwoju osobowości. Każdy człowiek rozwijając się pod wpływem środowiska przyrodniczo-społecznego - w swoich wszelkich działaniach dąży do zaspokojenia szeroko pojętych potrzeb. Postawy zatem - najogólniej mówiąc - powstają w wyniku istnienia potrzeb społecznych i doświadczeń indywidualnych, a zawarte są w nich różnorodne doświadczenia biologiczne, społeczno-historyczne i indywidualne.[1/]
Celowo zatem przyjmiemy zgodnie z T.Mądrzyckim tezę dotyczącą wewnętrznej i zewnętrznej aktywności własnej, które - z udziałem aktywności innych osób - wpływają w dużym stopniu na rozwój osobniczy i kształtowanie postaw.[2/]
Nauki zajmujące się głównie problemami postaw wypracowały własne koncepcje istoty postaw.
Stąd niejednoznaczność pojęcia 'postawa' pogłębiona jest dodatkowo odmiennością znaczeniową tego określenia w różnych naukach. Każda bowiem dyscyplina naukowa określa własny, swoisty przedmiot badań oraz metodologię.[3/]

Pojęcie 'postawa' pojawiło się na początku naszego stulecia w psychologicznej literaturze amerykańskiej. Po raz pierwszy użył tego pojęcia H.Spenser określając psychologiczny stan gotowości słuchania, uczenia się, przyswajania wiedzy.[4/]

1/ T.Mądrzycki ``Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw``, Warszawa, 1977r.,s.6-8.

2/ Zob.tamże, s.9.

3/ Np: psychologów interesują głównie postawy będące złożeniem określonych dyspozycji psychicznych. Dla socjologów ważny jest szczególnie wpływ sytuacji społecznych na kształtowanie postaw. Etyka zmierza do kształtowania postaw moralnie pożądanych, a pedagogika poszukuje skutecznych możliwości kształtowania postaw zgodnie z wartościami pożądanymi społecznie i celami praktyki wychowawczej.

4/ Por.S.Mika``Wstęp do psychologii społecznej``,Warszawa,1972r.,s.63.

Określenie najbliższe współczesnemu znaczeniu związane jest ze studium socjologicznym W.J.Thomas'a i F.Znanieckiego. Zaproponowali oni rozumienie terminu 'postawa' zgodne ze stanem umysłu jednostki wobec pewnych wartości społecznych.[1/] Takie znaczenie stanowiło naczelną kategorię pojęciową psychologii społecznej- nauki, której przedmiotem zainteresowań są relacje między psychiką i zachowaniem ludzi ,a strukturą i kulturą społeczeństw w jakich żyją.
Kolejne rozumienie terminu 'postawa' uzależnione było od własnej koncepcji teoretycznej przyjmowanej za punkt wyjścia przez psychologów.[2/]
Rozpatrując problematykę postaw spotykamy najczęściej dwie podstawowe orientacje : osobowościową - psychologiczną oraz strukturalno - socjologiczną.
Spotykamy również klasyfikację koncepcji postaw według czynników stanowiących istotę postawy oraz znaczących jej elementów:[3/]
Wymienić należy tu koncepcje, w których istota postawy to:
- czynniki poznawcze; przekonania, poglądy.
- pozytywne albo negatywne uczucia.
- motywacje.
- reakcje zachowań i związane z nimi działania.
- stan motywacyjny wspólnie z działaniami i reakcjami.

Najczęściej jednak stosowanym kryterium podziału koncepcji postaw w literaturze przedmiotu i pracach badawczych są różnorodne metody stosowane w procesach poznawania postaw. Niezależnie zatem od powyższych rozważań i podziałów wyróżnia się trzy rodzaje interpretacji istoty postaw będące koncepcjami nawiązującymi do teorii nastawienia, behawioralnej i poznawczej.

1/ W.J.Thomas, F.Znaniecki``The Polish Pessant in Poland an America`` wg J.A .Brown`a ``Psychologia społeczna przemysłu``, Warszawa,1962r., s.175-176.

2/ S.Nowak``Teorie postaw``,Warszawa,1973r.,s.17.
/ Podejmowane były liczne próby integracji teorii postaw.Świadczy o tym m.in. zorganizowana w 1972r. w Ustroniu - Konferencja Ogólnopolska poświęcona teoriom postaw.
Organizatorem był Instytut Socjologii UW. Jednym z efektów tej konferencji jest praca pod red.S.Nowaka``Teorie postaw``./

3/ T.Mądrzycki, ``Psychologiczne...``,op.cit.s.182-184.

3.1 Koncepcja nastawienia

Pojęcie nastawienia jako pierwsi wprowadzili twórcy psychologii eksperymentalnej S.Exner, W.Wundt, N.Asch, H.Wodt oraz L.Lange stwierdzając zależność między czasem reakcji, a nastawieniem na bodźce.[1/]
Określone nastawienie poprzedzone przygotowaniem do pewnego zachowania / np. spostrzegania, uczenia się/ powoduje zwiększenie szybkości reagowania.[2/]
Zgodnie zatem z koncepcją nastawienia 'postawa' oznacza stan przygotowania do określonych reakcji: spostrzegania, działania, rozwiązywania zadania - ułatwiający ich wystąpienie. Jednocześnie jednak stan ten wpływa ograniczająco na inne współzawodniczące z nim reakcje.[3/] Można zatem sądzić , że gotowość do reagowania na dane sygnały odnosi się też do reakcji na zjawiska społeczne.[4/]
W ten sposób rozumie postawę G.W.Allport, który mówi, że jest ona ``...umysłowym i nerwowym stanem gotowości, zorganizowanym przez doświadczenie, a wywierającym kierowniczy czy też dynamiczny wpływ na reakcję jednostki na wszystkie przedmioty i sytuacje, z którymi jest związana``[5/]
Dokładniej definiuje postawę C.Bird traktując ją jako predyspozycję albo orientację w stosunku do różnych spraw, instytucji, ludzi.[6/]
Według S.L.Rubinsztejna ``postawa człowieka to zajęta przez niego pozycja, która polega na pewnym stosunku do własnych celów i zadań, a która przejawia się w wybiórczej mobilizacji i gotowości do działania skierowanego do ich realizacji``[7/]

1/ R.S.Woodworth, H.Schlosberg ``Psychologia eksperymentalna``, Warszawa,1963r. ,t.1, s.32,58,62.

2/ Tezę tę potwierdzają liczne badania, m.in. badania zachowań uczniów. Por. P.Fraisse ``Podręcznik do ćwiczeń z psychologii eksperymentalnej`` ,Warszawa,1963r., s.138-141.

3/ T.Mądrzycki,op.cit., Warszawa,1977r.,s.12-13.

4/ Zob.tamże s.13

5/ G.W.Allport wg S.Baleya``Wprowadzenie do psychologii społecznej`` Warszawa,1958r.,s.160.

6/ Zob.tamże s.144.

7/ S.L.Rubinsztejn``Podstawy psychologii ogólnej``,Warszawa,1962r.,s.827.

Można byłoby zatem stwierdzić, że 'postawa' to bliżej nie sprecyzowana funkcja całej osobowości rozumiana w kategoriach gotowości do reagowania, złożona z ``...nastawień emocjonalno-oceniających wobec przedmiotu postawy, przy braku wiedzy o nim.``[1/]
Takie postawy nazywane są często ``asocjacjami afektywnymi``[2/]
Reasumując można stwierdzić, że zaprezentowane poglądy traktują postawę jako gotowość do reagowania i działania będącą rezultatem doświadczeń poszczególnych jednostek.

3.2 Koncepcja behawioralna

Według koncepcji behawioralnej 'postawa' to predyspozycja do określonego sposobu zachowania wobec przedmiotu postawy Twórcą tej koncepcji jest J.Watson.[3/]
Z kolei D.Campbell mówi, że ``...postawa jednostki jest trwałym syndromem reakcji zgodnych względem pewnej grupy społecznych przedmiotów``[4/] zawsze wtedy gdy zaistnieje określona sytuacja czy przedmiot. Postawa zatem jest tu zmienną empiryczną, którą można poddać obserwacji.
Można tę postawę rozumieć zgodnie z L.Guttmanem jako ``...określony całokształt zachowań wobec czegoś``[5/]
W zarysie tej koncepcji znajdują się również definicje K.W.Spencera i B.F.Greena. Według nich postawa to zmienna hipotetyczna, która może być wyabstrachowana z większej liczby zgodnych ze sobą reakcji.[6/]

1/ S.Nowak,op.cit. ,Warszawa,1973r.,s.29.

2/ Zob.tamże s.30.

3/ J.Reykowski``Metodologiczne problemy psychologii współczesnej`` Warszawa,1964r.,s.92-127.

4/ T.Mądrzycki , op.cit. ,Warszawa,1977r.,s.15.

5/ S.Nowak ,op.cit.,Warszawa,s.19-20.

6/ K.Obuchowski``Psychologia dążeń ludzkich``, Warszawa,1966r.,s.59-60.

B.F.Green wprowadził dodatkowe zmienne: ukryte, hipotetyczne i pośredniczące. Stwierdził, że o postawie mówimy wtedy, gdy zajmuje ona miejsce między bodźcami czyli określoną klasą przedmiotów, a zespołem zgodnych ze sobą reakcji.
Pewnej modyfikacji poglądów w tej kwestii dokonał K.Obuchowski definicja tego autora wskazuje wspólną cechę zachowań tworzących postawę tzn. pewien określony - negatywny, albo pozytywny stosunek do przedmiotu postawy.[1/]
Obecnie teoretyczne sformułowania autorów orientacji behawioralnej zawierają elementy motywacyjne wspólnie z zachowaniem werbalnym i działaniem.[2/]
Zgodnie z tym założeniem postawa to jedność stanu poprzedzającego działanie i samego działania czyli procesów fizjologicznych, psychicznych, czynności zewnętrznych.
Można zatem wiązać pojęcie postawy z działaniem, potrzebami, motywami.[3/]
W omawianej koncepcji można zauważyć tendencje do rozumienia postaw w ramach ich prezentacji np.``...postawa zbliża się znacznie do opinii nie w sensie chłodnego rozumowego sądu, lecz zdeklarowania się po stronie pewnej wartości``[4/]
Warto zwrócić też uwagę na poglądy J.Brunera, M.Smith'a, R.White'a ,według których postawa to predyspozycja doznawania określonego motywowania i działania w stosunku do klasy przedmiotów w sposób dający się przewidzieć.[5/]
Problem nie dotyczy jednak dowolnego zachowania, ale takiego, które konsekwentnie występuje wobec konkretnego przedmiotu czy sytuacji.[6/]

1/ S.Mika``Wstęp do psychologii społecznej``,Warszawa,1972r.,s.64-65.

2/ A.Stanowski, (red.)S.Nowak ``Metodologiczne problemy teorii socjologicznych``, Warszawa,1971r.,s.119-135.

3/ R.B.Cattell, (wybr. i oprac.) J.Reykowski``Problemy osobowości i motywacji w psychologii amerykańskiej``, Warszawa,1964r.,s.35.

4/ S.Baley ,op.cit. ,s.160.

5/ L.Wojtasik, ``Psychologia propagandy politycznej``,Warszawa,1986r., s.281-282.

6/ S.Mika ,op.cit. ,s.64.

Wszystkie przytoczone sformułowania odznaczają się wzajemną rozbieżnością, brakiem precyzji i niedostrzeżenia różnicy między postawą, zachowaniem, reakcją. Najtrafniejszy wydaje się być pogląd S.Nowaka ,wg którego ``...jeśli dyspozycji do zachowania się w określony sposób wobec przedmiotu postawy towarzyszą określone oceny czy emocje (...),ale brak jest w postawie składnika poznawczego, postawę taką nazwiemy behawioralną``[1/]
Wspólną cechą zaprezentowanych poglądów jest ograniczenie postaw do badania reakcji oraz zachowań jednostek.

3.3 Koncepcja poznawcza

Kolejna koncepcja : poznawcza - traktuje postawę jak organizację procesów psychicznych albo zespół składników psychicznych, poznawczych, emocjonalnych, motywacyjnych, z których wynika gotowość do działania.
Podstawowym przedmiotem rozważań omawianego nurtu jest struktura postaw oraz relacje między tworzącymi ją elementami. Teoretycy nawiązujący do szkoły K.Lewina wyodrębniają znaczenie ``podobszarów przestrzeni psychicznej`` wyznaczających rodzaj odniesienia do otaczającej rzeczywistości.
Zatem ta``...kategoria postaw, to takie, w których obok komponentu emocjonalno-oceniającego rysuje się mniej lub bardziej silnie rozbudowany ich aspekt poznawczy, tj. kiedy są emocjonalnie naładowane przekonania o przedmiocie, brak jest jednak wyraźnie skrystalizowanych predyspozycji behawioralnych.
(...)W postawach poznawczych(...) składnik afektywny nakładający się na obraz przedmiotu postawy może mieć charakter bardziej emocjonalny lub też może mieć charakter bardziej zintelektualizowanej oceny, powstałej w wyniku`chłodnej` konfrontacji obrazu przedmiotu (...). Najczęściej zresztą występują, w różnych proporcjach oba te aspekty komponentu afektywnego tworząc różnorodne zbitki oceniająco-emocjonalne.``[2/]

Kolejne definicje postaw to w zasadzie teoretyczne uzupełnienia sugestii K.Lewina. Przykładami mogą być sformułowania E.Ballachey`a, R.Crutchfield`a, D.Kretch`a.

1/ S.Nowak , ``Teorie...``op.cit.,s.31.

2/ Zob . tamże ,s.30.

Według nich postawa to``trwała organizacja procesów motywacyjnych, emocjonalnych i spostrzeżeniowych, a także innych procesów poznawczych, odnoszących się do jakiegoś aspektu świata otaczającego jednostki.[1/]

Przedstawicielem zgodnego stanowiska z powyższym jest M.Smith,który proponuje rozumieć postawę jako strukturę zawierającą: [2/]

- składniki poznawcze / odnoszące się do przekonań i ocen związanych z danym przedmiotem np.dobry, zły, dodatni, ujemny/
- składniki emocjonalne / będące wyrazem szacunku do danego przedmiotu np. szanuje go lub nie szanuje/
- dyspozycje do działań pozytywnych lub negatywnych/

Zasadniczą rolę wśród wyżej wymienionych składników postawy pełni komponent poznawczy - poznanie bowiem wywiera wpływ na uczucia oraz tendencję do działania. Zmiana składnika poznawczego wywołuje zmiany pozostałych elementów postawy. W Polsce koncepcję poznawczą postaw zaakceptowali oraz rozszerzyli i uzupełnili S.Mika [3/], T.Mądrzycki [4/] ,S.Nowak [5/] Wspólną cechą definicji tych autorów jest traktowanie postawy jako trójkomponentnego konstruktu psychologicznego.

W psychologii próby uporządkowania definicji dokonał T.Mądrzycki rozwijając najszerzej heurystycznie tę koncepcję ,pozwalając dokonywać analizy jakościowej psychologicznych i społecznych uwarunkowań postawy. Według niego ``...postawę można określić jako ukształtowaną w procesie zaspakajania potrzeb w określonych warunkach społecznych, względnie zgodną i stałą organizację wiedzy, przekonań, uczuć, motywów oraz pewnych form działania i reakcji ekspresywnych podmiotu, związaną z określonym przedmiotem lub klasą przedmiotów.[6/]

1/ S.Mika``Psychologia...``,op.cit. ,s.115

2/ Zob.tamże. s.115.

3/ Zob.tamże ,s.63-68.

4/ T.Mądrzycki ``Wpływ postaw na rozumowanie``,Warszawa,1974r.

5/ S.Nowak ``Teorie...``,op.cit. ,s.21-22.

6/ T.Mądrzycki``Psychologiczne...``, op.cit. ,s.20.

Zgodnie z tym określeniem postawa jest wypadkową oddziaływań potrzeb jednostki i warunków społecznych dlatego też powinna obejmować nie tylko czynniki dynamizujące, ale również ukierunkowujące jej zachowanie.
Istotą powyższej - naukowej interpretacji postawy jest względnie stała i zgodna organizacja komponentu poznawczego, uczuciowo-motywacyjnego i behawioralnego podmiotu, związana z określonym przedmiotem czy klasą przedmiotów.
Oznacza to, że ``...w psychice człowieka obok określonych predyspozycji do reakcji afektywnych na przedmiot postawy mniej lub bardziej określony obraz przedmiotu, jak też i określony `program` zachowania się wobec niego.``[1/]
Jest to zatem najbardziej wyczerpujący zakres postaw nazywanych poznawczo-behawioralnymi albo też postawami pełnymi. Przedstawia się schemat blokowy struktury postawy pełnej zaproponowany przez S.Gerstmanna ,który określił postawy jako główne czynniki struktury osobowości.[2/]

W rozważaniach J.Reykowskiego, który reprezentuje odmienne stanowisko dostrzec można postawę jako dyspozycję do ustosunkowania się wobec określonego przedmiotu, kategoria którego konstytuuje się w umyśle podmiotu. Jest zatem postawa nie tylko składnikiem struktury osobowości , ale w znaczącym stopniu jej stymulatorem.

Analizując teorie postaw - starano się wykazać wielość i różnorodność ich definiowania powodującą permanentną konieczność konfrontacji relacji między postawą ,a osobowością, charakterem, zachowaniem, opinią.

Za podstawę naszych rozważań przyjmujemy strukturalną propozycję S.Nowaka, który skutecznie scala psychologiczną i socjologiczną koncepcję postaw . Postawę traktuje bowiem jako przedmiot rozważań interdyscyplinarnych : ``Postawą pewnego człowieka wobec pewnego przedmiotu jest ogół względnie trwałych dyspozycji do oceniania tego przedmiotu i emocjonalnego nań reagowania oraz ewentualnie towarzyszących tym dyspozycjom, względnie trwałych przekonań o naturze i właściwościach tego przedmiotu i względnie trwałych dyspozycji do zachowania wobec tego przedmiotu.[3/]

1/ S.Nowak ``Teorie...``,op.cit.,s.32.

2/ S.Gerstmann ``Osobowość-wybrane zagadnienia psychologiczne`` , Warszawa, 1970r.,s.66-89.

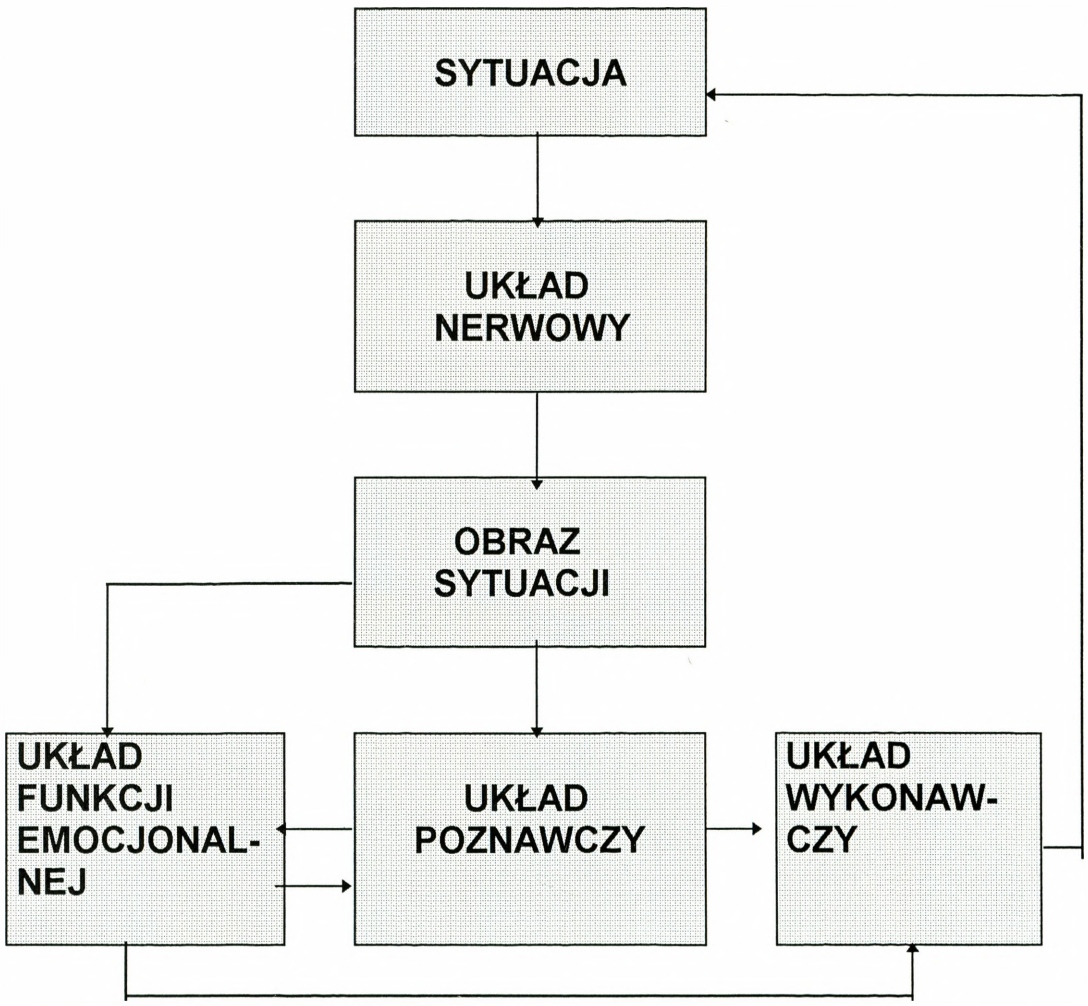
3/ S.Nowak,``Teorie...`` op.cit. ,s.23.

SCHEMAT NR 1

SCHEMAT BLOKOWY

STRUKTURY POSTAWY PEŁNEJ

/wg. S.Gerstmanna/

Za wyborem zaprezentowanej koncepcji przemawia charakter podjętych badań empirycznych oraz interdyscyplinarne podejście autora do problemu.

Pragnąc obecnie przedstawić schematycznie strukturę postaw zwrócono uwagę na konkretne ich komponenty .

Według S.Nowaka koniecznym i wystarczającym warunkiem wystąpienia postawy jest istnienie komponentu emocjonalno -

oceniającego /afektywnego/. Stanowi on uczuciowe oraz wartościujące nastawienie do przedmiotu postawy, charakteryzujące się określoną siłą i intensywnością /może to być nastawienie pozytywne albo negatywne/. W przypadku, gdy zaistnieją różnice między ustosunkowaniem uczuciowym, a oceniającym dochodzi do sprzeczności emocji /np: ``cenię go , ale nie lubię`` [1/] /
Na skutek obcowania człowieka z przedmiotem postawy powstaje drugi komponent - poznawczy. Jednostka nabywa o nim określone opinie, przekonania, wiedzę.
Trzeci komponent - behawioralny , w którym uczucia, emocje i oceny wiążą się z gotowością do zachowań względem przedmiotu postawy.
Wszystkie komponenty postawy są współzależne. ``I tak , komponent afektywny określa kierunek działania /dążenie lub unikanie/ , warunkuje jego formę /zachowanie bardziej skrajne lub bardziej umiarkowane/ , może wpływać na zmianę przekonań zawartych w komponencie poznawczym wówczas, gdy różne sądy dotyczące tego samego obiektu postawy opatrzone są niezgodnym ładunkiem emocjonalnym. Z kolei komponent poznawczy określa cel działania /nakierowane być może ono na przedmiot postrzegany jako pewna całość , bądź też niektóre tylko jego elementy / oraz jego formę / dostarczając informacji o cechach i właściwościach obiektu /. Wiedza o obiekcie postawy może wpływać również na zmianę komponentu emocjonalno-oceniającego poprzez informacje zmieniające ocenę obiektu . Komponent behawioralny modyfikować może natomiast pozostałe składniki postawy poprzez zapotrzebowanie na nowe informacje niezbędne dla konkretyzowania programu działania``[2/]

Zależnie od komponentów występujących w postawie przyjęto zgodnie z S.Nowakiem [3/] następujące kategorie postaw / typy postaw ze względu na ich składniki / :
- tzw. asocjacje afektywne , postawy złożone tylko z nastawień emocjonalno-oceniających wobec przedmiotu postawy przy jednoczesnym braku wiedzy o nim, wyobrażeń o jego naturze oraz braku określonych dyspozycji behawioralnych.

1/ M.Marody``Sens teoretyczny...``,op.cit. ,s.18.

2/ Tamże ,s.21.

3/ S.Nowak,``Teorie...``,op.cit.s.29-32.

- tzw.postawy poznawcze, w których występuje komponent emocjonalno-oceniajacy oraz aspekt poznawczy przy jednoczesnym braku dyspozycji do zachowań.
- tzw. postawy behawioralne, zawierające czynnik emocjonalno-oceniający oraz dyspozycje do zachowań wobec przedmiotu postawy. Charakter takich postaw mają np. nakazy czy zakazy /wpojone nam i przyjęte przez nas, ale bez uzasadnienia/.
- tzw.postawy pełne, zawierające równocześnie trzy komponenty. /przykładem może być typ postawy jednostki wobec realizowanego, dalekosiężnego celu, o którym posiada ona pewną wiedzę, wyobrażenia i względem którego przejawia określone nastawienie emocjonalno-oceniające oraz gotowość do działania/

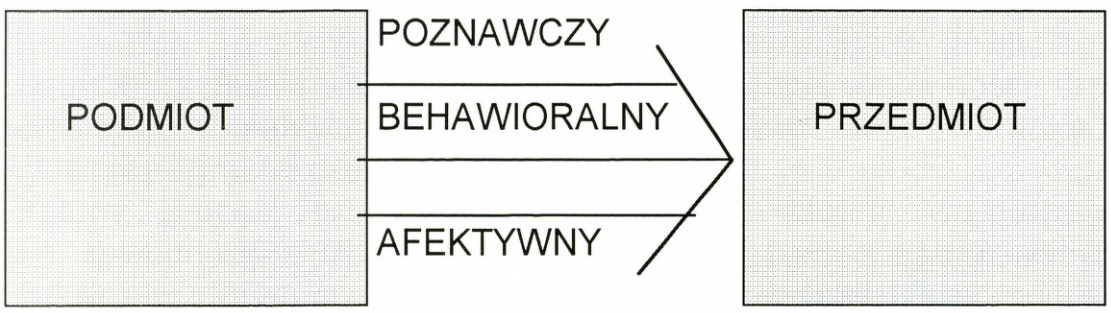
Zaprezentowane zależności między poszczególnymi komponentami postawy oraz wskazanie typów postaw jest konieczne do kolejnych rozważań teoretycznych oraz pomocne do badań empirycznych naszej dysertacji.

SCHEMAT NR2

SCHEMAT UJĘCIA POSTAW

/ wg T.Mądrzyckiego/[1/]

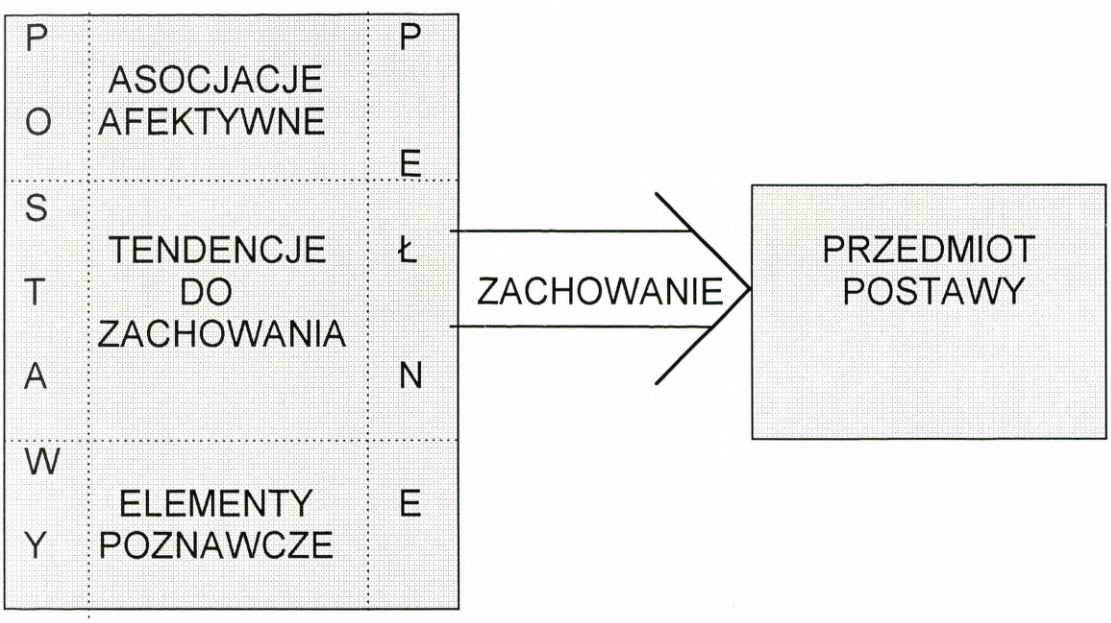
KOMPONENT

SCHEMAT NR3

SCHEMAT STRUKTURY POSTAW

/wg S.Miki/[2/]

1/ T.Mądrzycki``Psychologiczne...``,op.cit.s.23.

2/ S.Mika ``Psychologia społeczna``,Warszawa,1984r.,s.117.

4. WNIOSKI

Na podstawie powyższych rozważań wnioskować można, że proces przygotowania młodzieży liceum wojskowego do zawodowej służby wojskowej przez kształcenie i wychowanie obronne, a w tym szczególnie przez kształtowanie właściwych postaw patriotyczno-obronnych stanowi całokształt oddziaływań pedagogicznych zmierzających do permamentnej korelacji wszystkich przedmiotów nauczania zapewniającej równoległe nabycie podstaw wiedzy teoretycznej dotyczącej obronności oraz umiejętności praktycznych niezbędnych do działań w warunkach głównie zagrożeń czasu pokoju.
Zatem proces przygotowania młodzieży liceum wojskowego do zawodowej służby wojskowej jest procesem zorganizowanym celowo, w którym przedmiotem kształcenia i wychowania obronnego jest właściwa postawa patriotyczno-obronna.
Dlatego też dla potrzeb naszego opracowania przyjmujemy , że postawa patriotyczno - obronna ucznia Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego jest złożoną , ukształtowaną w procesie dydaktyczno - wychowawczym , postawą społeczną wyrażającą czynne oraz twórcze zaangażowanie we wszystkie sprawy szkoły i regionu, rozumienie potrzeb obronnych kraju oraz wyrażającą gotowość indywidualnych świadczeń na rzecz obronności i silne dążenie do zawodowej służby wojskowej głównie w charakterze pilota wojskowego .

ROZDZIAŁ III

MIEJSCE I ROLA SYSTEMU DYDAKTYCZNO - WYCHOWAWCZEGO OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO LICEUM LOTNICZEGO W PRZYGOTOWANIU MŁODZIEŻY DO DALSZEJ EDUKACJI I PRZYSZŁEJ ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ.

1 . WPROWADZENIE - CHARAKTERYSTYKA SYSTEMU DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEGO.

Nauka w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym [1/] to pierwszy, niezwykle ważny etap przygotowania kandydatów do dalszej edukacji i przyszłej, zawodowej służby wojskowej / głównie przygotowania kandydatów do studiów w Wyższej Szkole Oficerskiej Sił Powietrznych, ale również do innych szkół wojskowych i akademii./

1/ ``...Skuteczną drogą w kierunku zapewnienia gotowości bojowej lotnictwa (...) może być utworzenie Liceum Lotniczego przy Wyższej Oficerskiej Szkole Lotniczej.`` Powyższe słowa zawarł były komendant WOSL gen.bryg.pil.dr Józef Kowalski w rozkazie nr 49 z dn.03.09.1972r. powołującym Społeczny Komitet Założycielski (na podstawie pisma Sztabu Generalnego MON nr 118 z dn.03.08.1972r.) pierwszego w Polsce eksperymentalnego Liceum Lotniczego. Naczelnym celem tej swoistej placówki od początku istnienia było przygotowanie absolwentów, kandydatów do zawodowej służby wojskowej, głównie kandydatów do studiów w WOSL.

Organizacja i działalność Liceum Lotniczego oparta została o statut Liceum Zawodowego wprowadzony zarządzeniem MOiW z dn.29.12.79r. w sprawie organizacji średnich szkół zawodowych (dz.urz. MOiW z 1980r.,nr2,poz.9) z uwzględnieniem zasad określonych w zarządzeniu MOiW oraz MON z dn.17.01.73r. w sprawie liceum przy WOSL,dz.rozkazów MON nr 20 z dn.31.08.73r.(kształcenie młodzieży męskiej w zawodzie mechanik osprzętu lotniczego)

Zawodowe Liceum Lotnicze funkcjonowało do 1992r. zapewniając permanentnie odpowiednio przygotowanych kandydatów do WOSL oraz innych szkół wojskowych. W dniu 19.02.1992r. na mocy porozumienia ministrów Edukacji Narodowej i Obrony Narodowej powołano Ogólnokształcące Liceum Lotnicze o profilu matematyczno-fizycznym. Celem naczelnym było dostosowanie struktury liceum wojskowego do możliwościi potrzeb Sił Zbrojnych.

Dyrektorem szkoły jest obecnie płk pil.dr Janusz Ziółkowski (pełniący tę funkcję od 1985r.)

Organem prowadzącym szkołę, będącą integralną częścią WSOSP stał się z dniem 01.09. 1992r. Minister Obrony Narodowej.

Pod względem programowym liceum podlega Kuratorium Oświaty i Wychowania w Lublinie.

(Zob. plan nauczania w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym, załącznik nr 7, s.333)

Absolwenci Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego winni odznaczać się odpowiednią wiedzą wojskową i lotniczą , matematyczno-fizyczną i humanistyczną, wysoką sprawnością psycho-fizyczną, określonymi umiejętnościami oraz ukształtowaną postawą patriotyczno-obronną. Wszystkie zadania są realizowane w sferze przedsięwzięć stanowiących określony system.

W przypadku Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego /OLL/ systemem tym jest celowy, zorganizowany, złożony i dynamiczny zespół przedsięwzięć złożony z odpowiednio skorelowanych i współdziałających elementów strukturalnych i funkcjonalnych wpływających na rozwój i kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych. Zespala on cele kształcenia i wychowania, zasady, metody, formy, treści, sposoby ich realizacji, nauczycieli-wychowawców ,uczniów oraz całe środowisko dydaktyczno-wychowawcze z uwzględnieniem swoistych związków i zależności między nimi. Jest zatem organizacją ludzi, treści i środków funkcjonującą w strukturze kształcenia lotniczego ukierunkowaną w określonych warunkach na realizowanie założonych celów.

Mówiąc o systemie wychowania w ogóle można stwierdzić, że jest on złożony ``...z podsystemów, z których każdy spełnia dwojakiego rodzaju zadania.

Po pierwsze, zadania takie, jakie właściwe są wyłącznie temu i tylko temu podsystemowi, po drugie - podsystem funkcjonuje jako część układu większego, spełniając tym samym na swoim odcinku część zadań ogólnych oraz ułatwiając systemowi wykonanie zadań stawianych przed całym systemem.`` 1/

W ramach obowiązującego systemu dydaktyczno- wychowawczego /OLL/ podejmowanych jest wiele różnorodnych przedsięwzięć, których realizacja znacząco wpływa na kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych absolwentów. Ma się tu do czynienia ze świadomym kształtowaniem postaw, podstawą którego jest wiedza - bez niej bowiem nie można osiągnąć jakichkolwiek celów. Podkreśla się, że świadome kształtowanie postaw to ``...wszelkie czynności wychowawców, zespołów uczniowskich i organizacji młodzieżowych oraz instytucji społecznych, zmierzające do realizacji celów wychowania patriotycznego.

1/ K..Kruszewski ``System dydaktyczny i jego elementy`` w: ``System dydaktyczny``, (red.) W.Okoń, Warszawa,1971r. ,s.217.
Por.także.K.Konarzewski (red), "Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela", Warszawa 1995r., s.395.

Warunki decydujące o świadomym wykonywaniu tych czynności to:
a) właściwa interpretacja celów i treści wychowania patriotycznego,
b) stworzenie warunków społecznych i dydakyczno-wychowawczych do właściwej organizacji i przebiegu oddziaływań patriotycznych,
c) pobudzanie i kształtowanie właściwej motywacji młodzieży do tego rodzaju działania. ``[1/]

Przed wykazaniem tej tezy zachodzi konieczność przybliżenia ogólnego zarysu systemu dydaktyczno-wychowawczego OLL. Do elementów tego systemu należą: cele, warunki, środki, podmioty oddziaływujące (nauczyciele-wychowawcy, zespoły wychowawcze, organizacje młodzieżowe), przedmioty oddziaływań (uczniowie, zespoły uczniowskie).

Skutkiem wzajemnych powiązań i różnorodnych współzależności w procesie kształcenia i wychowania są celowe i świadome współdziałania podmiotów oddziaływujących i przedmiotów oddziaływań, efektem których są zmiany zachodzące w przedmiotach.

Sprawiają one rozwój osobowości przez tworzenie się nowych struktur psychicznych .

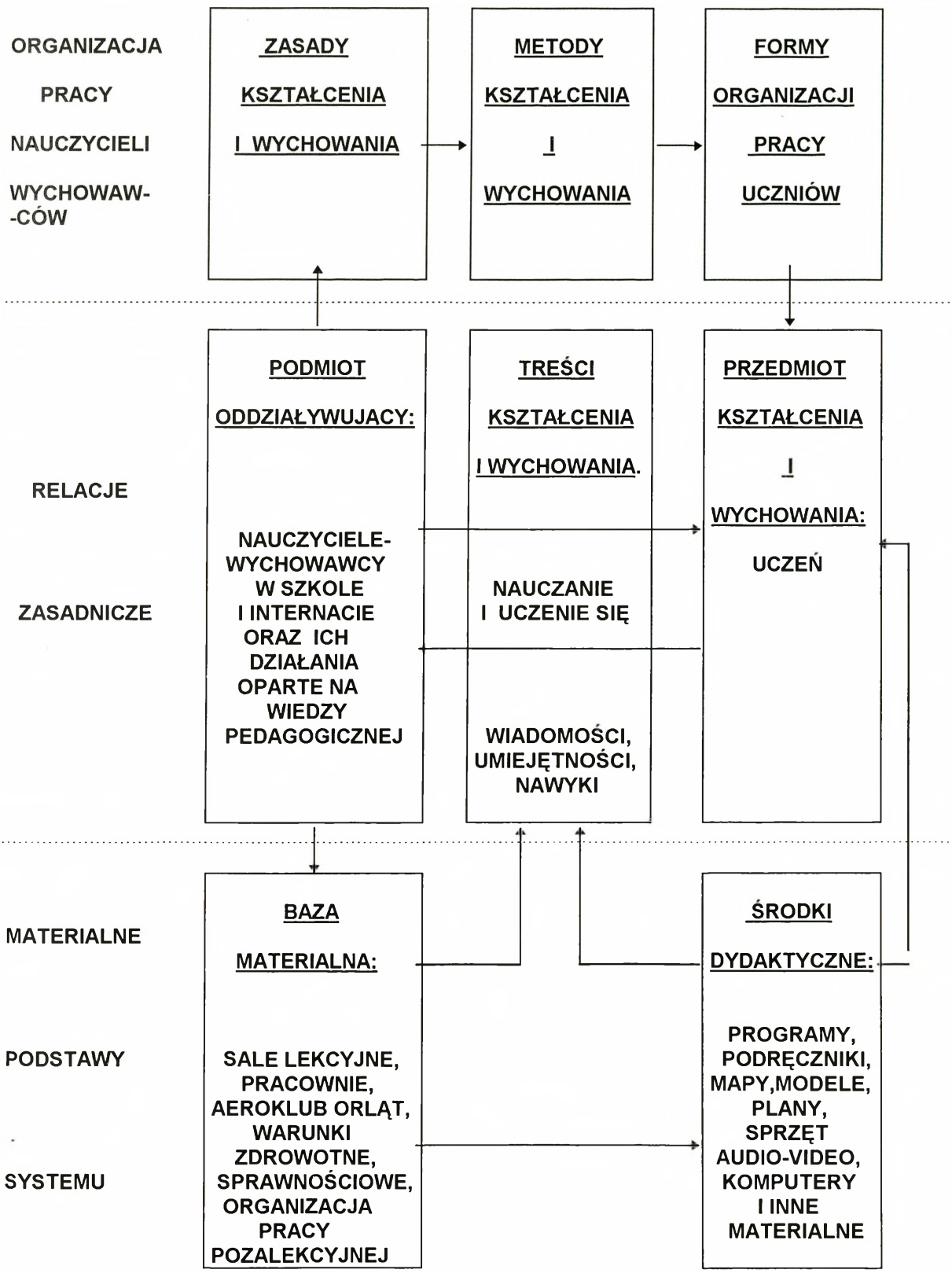
W celu modelowego wyjaśnienia współzależności istniejących między powyższymi elementami posłużymy się trójpoziomowym układem graficznym (schemat nr 4) : [2/]

1/ J.Bogusz, Z.Kosyrz, op.cit. ,Warszawa, 1990r.,s.57.

2/ Por. P.Tyrała ``Kształcenie i wychowanie obronne społeczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej``, Kraków, 1991r. ,s.152.

SCHEMAT NR 4

SYSTEM DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZY

- poziom wysoki ; to zasady, metody i formy organizacji pracy uczniów czyli odbicie organizacji pracy nauczycieli-wychowawców polegającej na różnorodnych przedsięwzięciach podejmowanych świadomie i celowo wobec uczniów.
- poziom zasadniczy ; to uczniowie, nauczyciele-wychowawcy oraz wzajemne relacje między nimi za pośrednictwem odpowiednio dobranych treści realizowanych tematów programu.
- poziom niski ; to środki dydaktyczne stosowane w procesie kształcenia i wychowania

2. CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Wewnętrzny układ systemu dydaktyczno-wychowawczego stanowi hierarchiczną strukturę różnorodnych elementów wzajemnie ze sobą powiązanych i współzależnych.
Strukturę tę oraz zadania elementów tworzących ją wyznaczają cele dydaktyczno-wychowawcze szkoły.
``...Podstawowym celem działalności wychowawczej w OLL jest stworzenie możliwości dla harmonijnego rozwoju osobowości ucznia, a zwłaszcza tych jego cech, które są pożądane u kandydata do zawodu oficera w tym podchorążego Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych.`` [1/]
Cechy te to głównie postawy społeczne wyrażające określone nastawienie do rzeczywistości i zachodzących w niej przemian, wrażliwość estetyczna, motywacje odzwierciedlające nastawienie uczniów do realizowanych zadań, stosunek do nauczycieli - wychowawców i kolegów oraz przyczyny pobudzające do uzyskiwania wysokich wyników w nauce, predyspozycje rozumiane jako cechy zapewniające skuteczne wykonywanie zadań w lotnictwie. [2/]
Można zatem przyjąć, że całokształt oddziaływań wychowawczych zmierzajacych do ukształtowania określonej osobowości absolwenta OLL zawiera się w następujących grupach problemowych:
- motywacje i predyspozycje do zawodu pilota wojskowego,
- wszechstronny rozwój intelektualny ucznia ,
- kształtowanie postaw społecznych w tym patriotyczno - obronnych.

1/ ``KONCEPCJA DZIAŁALNOŚCI WYCHOWAWCZEJ w OLL`` , opracowanie zespołu kierowanego przez z-cę KOMENDANTA d/s PODCHORĄŻYCH płk dr inż. J.Łagodowskiego. Dęblin, dn.17.12.1993r. ,s.1.

2/ Tamże, s.1-2.

Cele wychowawcze w OLL realizuje się w trakcie czteroletniego procesu kształcenia.

``...Proces dydaktyczny, który często nazywamy zamiennie procesem kształcenia, można uważać za zespół zdarzeń, pod wpływem czynności nauczycieli i uczniów dokonuje się bowiem w tych ostatnich wiele zmian zamierzonej kierunkowości .`` [1/] Pierwszy rok kształcenia i wychowania w liceum wojskowym to głównie szeroko pojęta adaptacja do nowego środowiska, tworzenie się grup koleżeńskich, kształtowanie dyscypliny wewnętrznej nierozerwalnie związanej z przyszłą zawodową służbą wojskową. Zadaniem nauczycieli-wychowawców jest wówczas głównie dogłębne poznanie środowiska rodzinnego wychowanków oraz ich wiedzy, zainteresowań, zamiłowań, zdolności. Szczególnie istotny jest rozwój zainteresowań zawodowych.

Miłośnicy modeli lotniczych mają możliwość rozszerzenia i uzupełnienia swojej wiedzy ponieważ w ramach programu nauczania przedmiotu ``technika`` zawarte jest modelarstwo. [2/] Od pierwszych dni pobytu uczniów w szkole kształtowane są ich postawy patriotyczno-obronne. / Na tym etapie mogą rodzić się wahania i różnego rodzaju wątpliwości wśród uczniów. Dogłębnie poznają oni bowiem warunki jakim muszą odpowiadać kandydaci do zawodowej służby wojskowej. Młodzież niejednokrotnie stwierdza istotne różnice między własnymi możliwościami, a wymaganiami stawianymi w liceum wojskowym - wówczas następuje decyzja o zmianie szkoły./

Szczególnie istotną rolę odgrywa ceremoniał ślubowania uczniów I rocznika (od momentu ślubowania młodzież nosi uczniowskie mundury lotnicze) składany wobec kadry kierowniczej szkoły, wszystkich nauczycieli - wychowawców, zaproszonych gości, wśród których naczelne miejsce zajmuje Komendant Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych oraz rodziny uczniów. Ceremoniał ten odznacza się swoistymi cechami, oddziaływując na uczucia i umysły młodzieży - ślubowanie bowiem zawiera treści podkreślające główne powinności wobec szkoły, nauczycieli - wychowawców, Ojczyzny. Towarzyszą tej uroczystości bliskie każdemu Polakowi symbole tożsamości narodowej, godności i honoru : godło, barwy, hymn oraz sztandar szkoły. Ceremoniał ślubowania umacnia dumę i przynależność do rodziny lotniczej, do polskiego narodu, łączy emocjonalnie wszystkich uczniów ze szkołą, środowiskiem wojskowym, regionem, Ojczyzną, z jej przeszłością i przyszłością .

1/ P.Tyrała ,"Kształcenie i wychowanie...", op.cit. , Kraków 1991r. ,s.153.

2/ Zob.załącznik nr 8,s.334 niniejszej dysertacji. Zob także załącznik nr 9,s.337.

Drugi i trzeci rok kształcenia to kontynuacja zasadniczych przedsięwzięć pierwszego roku i jednocześnie doskonalenienie procesów samowychowawczych, umiejętności samokształcenia, syntezy i analizy zachodzących zjawisk społeczno-politycznych tak niezwykle istotnych we właściwym przygotowaniu młodzieży do dalszej edukacji i przyszłej, zawodowej służby wojskowej. Jest to okres konfrontowania własnych możliwości młodzieży i stawianych wymagań, wielostronnej współpracy z nauczycielami-wychowawcami zapewniającej wszechstronny rozwój oraz pełne i szybkie usamodzielnienie się .

Na II roczniku rozpoczyna się w ramach przysposobienia obronnego kształcenie spadochronowe, którego podstawowym celem jest ``przygotowanie uczniów do prawidłowego i bezpiecznego wykonywania skoków spadochronowych .``[1/] Kształcenie teoretyczne zostaje uwieńczone sprawdzeniem umiejętności w praktyce podczas wakacyjnego obozu spadochronowego organizowanego na bazie Aeroklubu Orląt. Na III roczniku rozpoczyna się teoretyczny kurs szybowcowy , podczas którego uczniowie zdobywają niezbędną wiedzę potrzebną do szkolenia praktycznego, organizowanego również na bazie Aeroklubu i odbywającego się podczas wakacji. ``Szkolenie teoretyczne (...) uzupełnia się bezpośrednim szkoleniem technicznym``,którego celem jest``nauczanie uczniów-pilotów bieżącej obsługi sprzętu lotniczego i sprzętu pomocniczego używanego w szkoleniu praktycznym.``[2/]

W tym czasie konieczność kształtowania postaw patriotyczno-obronnych jest niepodważalna.

Czwarty rok kształcenia to zawsze okres szczególnie wytężonej pracy [3/] niezwykle odpowiedzialnie traktowany przez wszystkich nauczycieli-wychowawców.

W tym okresie zainteresowania, zamiłowania, wiadomości i umiejętności uczniów rozszerzane są i uzupełniane podczas bezpośrednich kontaktów ze środowiskiem wojskowym. Organizowane są dyskusje dotyczące głównych problemów życia społecznego i wojskowego, spotkania z podchorążymi różnych wyższych szkół wojskowych i akademii, spotkania z pilotami, specjalistami lotniczymi oraz kombatantami - współtwórcami historii.

1/ ``Program szkolenia spadochronowego w ramach lotniczego przysposobienia wojskowego dla klas II Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego`` zatwierdzony przez Dyrektora OLL , Dęblin 1992r./opracowanie na podstawie Programu przysposobienia wojskowego dla Liceów Wojskowych, MON,Zarząd Szkolenia poza Wojskiem, Warszawa, 1990r./ Zob.załącznik nr 10,s.340 niniejszej dysertacji.

2/ ``Szkolenie uczniów-pilotów. Szkolenie teoretyczne i praktyczne. Kurs szybowcowy``, zatwierdzony przez Dyrektora OLL , Dęblin 1992r ./na podstawie powyższego programu/ Zob.załącznik nr 11,s.344 niniejszej dysertacji.

3/ Zob.załącznik nr 12,s.349 (zarys wiedzy lotniczej dla uczniów rocznika IV) niniejszej dysertacji,

Odnośnie postaw patriotyczno-obronnych jest to okres nie tylko weryfikacji poglądów, ale jednoczesnie konkretnych możliwości ich uzewnętrzniania.

Powyższy podział okresów kształcenia nie jest ugruntowanym algorytmem działania. Stanowi jedynie wstęp do rozważań nad usystematyzowaniem czynności charakterystycznych, kierunkowych dla poszczególnych okresów kształcenia.

W praktyce szkoły przygotowanie młodzieży - przez kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych - do dalszej edukacji i pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej odbywa się przez realizację celów wychowawczych, które można przedstawić następująco:

• w r o z w o j u i n t e l e k t u a l n y m :

- ułatwienie uczniom adaptacji do swoistych warunków życia w lotniczym garnizonie (oddalenie od rodziny, szkolny internat, lotniczy mundur uczniowski, sąsiedztwo WSOSP).
- rozbudzanie zainteresowań, szczególnie w lotnictwie i naukach wojskowych.
- przybliżenie uczniom wiadomości o doniosłej roli szkoły w procesie kształcenia pilota wojskowego.
- wdrażanie do stałego, zaangażowanego działania.
- utrwalanie przekonania, że nauka i praca winna stanowić zasadnicze kryterium wartości człowieka.
- kształtowanie wyobraźni i umiejętności przewidywania.
- nabywanie umiejętności samokształcenia, samokontroli, samowychowania zarówno w okresie czteroletniej nauki w OLL jak i w późniejszej służbie wojskowej.
- nabywanie umiejętności hierarchizacji i wyboru określonych sposobów działania w realizacji założonych celów i zamierzeń.
- kształtowanie umiejętności krytycznej analizy zjawisk społecznych.
- wymaganie rzetelnego uzasadniania własnych przekonań i poglądów.
- nabywanie umiejętności widzenia perspektyw, celu i sensu wysiłku intelektualnego.
- pomoc w kształtowaniu i utrwalaniu postaw patriotyczno-obronnych.
- pomoc w dalszym wyborze i utrwalaniu stylu życia oraz w poszukiwaniu kolejnych jego wartości.

• w przygotowaniach uczniów do dalszej edukacji głównie w Wyższej Szkole Oficerskiej Sił Powietrznych oraz innych szkołach wojskowych:

- nabywanie niezbędnej wiedzy warunkującej skuteczne przygotowanie do przyszłej, zawodowej służby wojskowej, a w szczególności służby w charakterze pilota wojskowego.
- kształcenie umiejętności odpowiedniego wykorzystania wiedzy głównie w podejmowaniu decyzji oraz ich realizacji.
- utrwalanie nawyków w zakresie utrzymywania wysokiej sprawności intelektualnej, psychicznej i fizycznej.
- samodoskonalenie oraz właściwe oddziaływanie na innych.- zdobywanie i utrwalanie umiejętności utrzymywania dyscypliny wewnętrznej oraz gospodarności.
- motywowanie otoczenia do odpowiedzialności i wzorowego wykonywania zadań.
- wyrabianie umiejętności pozwalających rozpoznawać, rozumieć, wyjaśniać, zaspakajać potrzeby własne oraz innych .
- kształtowanie poczucia własnej godności oraz szacunku do otoczenia.

• w przygotowaniach do przyszłej zawodowej służby wojskowej przez kształcenie i wychowanie obronne , w tym szczególnie przez kształtowanie postaw patriotyczno - obronnych:

- umacnianie odwagi i dzielności życiowej oraz aktywności i zaangażowania społecznego.
- wyrabianie społecznego zdyscyplinowania i gospodarności.
- wyrabianie samodzielności i odpowiedzialności.
- wyrabianie postawy ogólnego samodoskonalenia; samokształcenia i samowychowania.
- kształtowanie nawyku obcowania z kulturą, rozumienia spuścizny kulturowej kraju i narodu.
- wyrabianie gotowości do respektowania powszechnie uznanych norm społecznych.
- utrwalanie określonego stosunku do zgodnego działania w zespołach, uczciwości, lojalności, solidarności względem nauczycieli-wychowawców, kolegów, a w przyszłości zarówno wobec przełożonych jak i podwładnych.
- doskonalenie umiejętności działalności w instytucjach społecznych.

- kształtowanie oraz umacnianie postaw aktywnego przeciwdziałania wszelkim przejawom patologii społecznej.
- wzmacnianie poczucia odpowiedzialności za obronę i bezpieczeństwo narodowe.
- kształtowanie świadomego podporządkowania kryteriom patriotyzmu.
- przygotowywanie do świadomego życia wg zasad racji stanu państwa.
- utrwalanie postaw patriotyczno-obronnych.

Istotą powyższych celów jest zapewnienie młodzieży wszechstronnego rozwoju intelektualnego, moralnego i kulturalnego.
Przez cele kształcenia i wychowania rozumie się zatem ``...najogólniejszą wizję pożądanych właściwości fizycznych, które chce się uzyskać poprzez tworzenie odpowiednich warunków indywidualnego rozwoju i jego stymulowanie, zwłaszcza w systemie oświatowo wychowawczym zarówno na lekcji szkolnej jak i poprzez przyswojenie uczniowi-wychowankowi nie tylko wiedzy i związanych z nią umiejętności, ale też poglądów, przekonań, orientacji, motywacji.``[1/]
Cele rozumiane w ten sposób to oczekiwane i konkretne efekty pracy dydaktycznej odnoszące się do pożądanych zmian zachodzących w wiedzy, umiejętnościach, zdolnościach, zainteresowaniach, systemie wartości młodzieży.
Istotną częścią wychowania szczególnie wychowania patriotyczno-obronnego jest kształcenie obronne .
Rozumie się je jako ``...świadomie organizowaną działalność mającą na celu wywołanie zamierzonych zmian w osobowości młodego człowieka korzystnych dla obronności kraju w ukształtowanych, nowych warunkach społeczno-gospodarczych Rzeczypospolitej Polskiej. (...) Zadaniem kształcenia obronnego jest służyć osiąganiom tego celu. (...) Ściślej biorąc kształcenie obronne to ogół czynności i procesów umożliwiających młodzieży poznanie zadań obronnych państwa, jego zagrożeń, systemu obronnego, w tym zadań każdego obywatela. Chodzi przede wszystkim o przekazanie młodemu Polakowi określonego zakresu wiedzy oraz umiejętności przydatnych z punktu widzenia obrony cywilnej zarówno zagrożeń okresu pokojowego jak i w sytuacji ewentualnego zagrożenia zewnętrznego państwa.`` [2/]

1/ ENCYKLOPEDIA PEDAGOGICZNA (red.) W.Pomykało, Warszawa1993r. ,s.54.

2/ P.Tyrała,"Kształcenie i wychowanie obronne...",op.cit. ,Kraków 1991r. ,s.144-145.

3. PROCES DYDAKTYCZNO- WYCHOWAWCZY

Podstawą wszelkich wysiłków podejmowanych przez kadrę dydaktyczno-wychowawczą w celu osiągnięcia zamierzonych celów jest proces dydaktyczny /proces kształcenia/. [1/]

Rozumie się go jako celowy, uporządkowany ciąg następujących po sobie wzajemnie zależnościowo powiązanych zdarzeń i czynności nauczycieli-wychowawców oraz uczniów zmierzający do wywołania pożądanych zmian w wychowankach.

Szczególną cechą procesu jest jego prawidłowościowy, powtarzalny przebieg.

Nowoczesne koncepcje pedagogiczne marginalnie traktują ``proces`` ze względu na kojarzenie go z uprzedmiotowieniem uczniów - obiektów procesów prawidłowościowych.

Nie widzi się jednak uzasadnionych powodów do całkowitej rezygnacji i odrzucenia pojęcia ``proces``.

Uczniów traktuje się zdecydowanie podmiotowo dostrzegając ich i doceniając jako jednostki zróżnicowane, niepowtarzalne.

Sam zaś proces podlegający określonym prawidłowościom jest niejednoznacznie zdeterminowany.

/Uważa się, że pojęcie procesu w ogóle oraz procesu kształcenia w szczególności - jako podstawowej kategorii dydaktyki ogólnej jest w najwyższym stopniu znane wszystkim nauczycielom-wychowawcom - nie wymaga zatem dodatkowych wyjaśnień./ Uważa się za celowe przytoczenie jedynie propozycji definiowania procesu przez W.Okonia, wg którego ``...jest to system powiązanej ze sobą w czasie - działalności nauczyciela i uczniów, w toku której nauczyciel kierując pracą uczniów umożliwia im osiągnięcie określonych wyników nauczania`` [2/]

Proces dydaktyczny w OLL przejawia się w jedności kształcenia i wychowania [3/] - osiąganej w wyniku stosowania metod i zasad wielostronnego kształcenia i wychowania oraz łączenia procesu dydaktycznego z procesem naukowo-badawczym, pracą wychowawczo-opiekuńczą, łączenia wiedzy teoretycznej z umiejętnościami praktycznymi.

1/ P.Tyrała, ``Kształcenie i wychowanie obronne...``,op.cit. ,Kraków 1991r. ,s.153.

2/ W.Okoń, ``Proces nauczania`` , Warszawa 1966r. ,s.57.

3/ "Procesu dydaktycznego nie sposób jest rozdzielić od oddziaływania wychowawczego, dlatego też mówi się o procesie dydaktyczno-wychowawczym, podkreślając takim ujęciem jedność tych procesów", K.Żegnałek w: G.Rowiński,"Kształtowanie postaw patriotycznych podchorążych", Wojsko i wychowanie, 9/96, s.50.

Efektywność powyższego procesu uzależniona jest w znacznym stopniu od kadry dydaktyczno-wychowawczej, która odznacza się aktywnością wychowawczą ze względu na doniosłą rolę nie tylko w kształceniu, ale również w kształtowaniu postaw, poglądów. Całokształtem procesu dydaktyczno-wychowawczego w OLL kieruje dyrektor wspólnie z zastępcami : z-cą d/s dydaktycznych oraz z-cą d/s wychowawczych.
Gremium to określa cele kształcenia i wychowania oraz kierunki i zadania procesu dydaktyczno-wychowawczego zgodnie z dyrektywami otrzymywanymi z MON i MEN oraz zgodnie z potrzebami dalszego kształcenia - głównie w WSOSP w Dęblinie, ale również w innych szkołach wojskowych i akademiach. Wspólnie z Radą Pedagogiczną zapewnia korelację wszystkich elementów analizowanego procesu.
W skład Rady Pedagogicznej wchodzi 81 osób, w tym : 8 osób kadry kierowniczej szkoły: dyrektor, z-ca dyr. d/s wychowawczych, z-ca dyr. d/s dydaktycznych , kierownik internatu oraz 4 opiekunów roczników-oficerów, 36 osób kadry dydaktyczno-wychowawczej ze szkoły oraz 37 osób kadry wychowawczo-opiekuńczej z internatu.
Kadra dydaktyczno-wychowawcza - nauczyciele : zajmują główne miejsce w całokształcie procesu realizacji zadań dydaktyczno-wychowawczych. To właśnie oni organizują , realizują i nadzorują proces dydaktyczno-wychowawczy będąc równocześnie animatorami aktywnego współuczestniczenia uczniów-wychowanków w tym procesie.
Postawy nauczycieli, ich zaangażowanie i sumienne wykonywanie obowiązków, wysoki poziom wiedzy, autorytet , szczególnie przyjazny stosunek do uczniów, czynne deklarowanie patriotyzmu oraz świadome przygotowanie młodzieży do życia wg racji stanu państwa to główne elementy determinujące proces dydaktyczno-wychowawczy.
Kadra wychowawczo-opiekuńcza zatrudniona w internacie zajmuje wyjątkową pozycję w powyższym procesie. Polega ona przede wszystkim na poznawaniu i analizowaniu jednostek oraz grup jako całości; rozpoznawaniu możliwości intelektualnych, warunków rodzinnych, zainteresowań, chęci i zdolności do pracy. Suteczne, wszechstronne poznanie wychowanków pozwala właściwie na nich oddziaływać, udzielać im ewentualnych rad i konsultacji, niezbędnej pomocy w planowaniu własnej pracy, samowychowaniu, wyborze skutecznych metod kształcenia.

Kadra inspiruje wychowanków oraz organizuje pracę pozalekcyjną, społeczną, kulturalno-oświatową.
Utrzymuje tym samym wszechstronną więź z wychowankami wspierając równocześnie wszelkie przedsięwzięcia dydaktyczne i organizacyjno-wychowawcze podejmowane wobec nich przez kadrę dydaktyczno-wychowawczą w szkole.
Pracę dydaktyczno-wychowawczą w szkole i w internacie integrują oficerowie-opiekunowie roczników.
Wszyscy oni są doświadczonymi pedagogami , cieszą się wysokim autorytetem wśród młodzieży, prezentują określoną , aktywną postawę społeczną.
Mają szczególny obowiązek współuczestniczenia w wychowaniu młodzieży głównie przez przykład osobisty, ścisłe przestrzeganie rozkazów i regulaminów, zdyscyplinowanie wewnętrzne, odpowiedzialność, aktywność i zaangażowanie, wewnętrzną akceptację patriotycznych wartości i świadome podporządkowanie kryteriom patriotyzmu. Opiekunowie roczników dokonują również podsumowania niezbędnych analiz wyników nauczania i osiągnięć w procesie wychowawczym, będących podstawą ustalenia efektywności kształcenia i wychowania.

4. INNE ELEMENTY SYSTEMU

Podkreśla się, że wszystkie elementy systemu jako celowego,złożonego,zorganizowanego,dynamicznego,świadomego zespołu przedsięwzięć szkoły - zajmują wysoką rangę w całokształcie przedsięwzięć, realizowanych w dążeniach do osiągnięcia założonych celów.
W Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym są to: treści, metody, zasady, formy kształcenia i wychowania /analizy dokonano w kolejnych partiach opracowania na podstawie badań/.
Wiadomości teoretyczne i umiejętności, wiedza teoretyczna i praktyczna, zainteresowania i zamiłowania, przekonania i postawy oraz sposoby postępowania i wszelkie czynności dydaktyczno-wychowawcze to treści pedagogicznego oddziaływania na młodzież wpływające na wszechstronny rozwój osobowości.
Dzieli się je na treści wychowania intelektualnego wywierające zasadniczy wpływ na merytoryczne przygotowanie uczniów , przyszłych kandydatów do Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych, innych wyższych szkół wojskowych i akademii oraz treści wychowania patriotyczno-obronnego umożliwiające zespolenie rozwoju intelektualnego z aktywnym działaniem i zaangażowaniem emocjonalnym.

Metody kształcenia i wychowania to oparte na konkretnych zasadach (wpływających bezpośrednio na organizację i przebieg całokształtu procesu dydaktyczno-wychowawczego) sposoby celowych, świadomych i systematycznych oddziaływań służące określonym formom pedagogicznej działalności, umożliwiające realizację założonych celów.
Za najistotniejsze uważa się metody i zasady znacząco wpływające na wszechstronny rozwój osobowości młodzieży, głównie kształtujące postawy patriotyczno-obronne.
Określone sytuacje wychowawcze tworzą stosowane formy kształcenia i wychowania rozumiane zarówno jako ogólne, ale konkretne dziedziny działalności pedagogicznej, głównie : kształcąca, społeczna, organizacyjna, kulturalno-oświatowa oraz jako szczegółowe formy organizacyjne; określone sposoby konkretnych, wychowawczych przedsięwzięć: planowe zajęcia dydaktyczne, zajęcia pozalekcyjne, praca w kołach i sekcjach zainteresowań, konsultacje, obozy wakacyjne : spadochronowe i szybowcowe.
Prawidłowy przebieg procesu dydaktyczno-wychowawczego zapewnia właściwa infrastruktura: odpowiednio wyposażone klasopracownie, pomoce dydaktyczne, sala tradycji szkoły, modelarnia, aeroklub, nowoczesny internat, świetlica, kawiarenka, stołówka, szkolny gabinet lekarski, zbiory biblioteki, kompleks obiektów sportowo-rekreacyjnych.
Klasopracownie umożliwiają odpowiednią organizację kształcenia również w czasie pozalekcyjnym.
Dysponuje się w tym zakresie nowoczesnymi pracowniami. Są to między innymi:

- komputerowa : wyposażona w środki programowe (systemowe i użytkowe) oraz techniczne (sprzęt komputerowy) . Zarówno wyposażenie pracowni jak i jej wystrój estetyczny są na najwyższym poziomie zapewniającym realizację celów szkoły.

- języka angielskiego : wyposażona w wysokiej klasy sprzęt audio-video oraz nowoczesny układ stanowisk uczniowskich umożliwiający bezpośredni kontakt z nauczycielem i swobodną konwersację.

- fizyki: (dwie pracownie i zaplecze), których wystrój polega przede wszystkim na prezentowaniu odpowiednich pomocy dydaktycznych, przygotowanych głównie przez uczniów zgodnie z zakresem ich zainteresowań i możliwości.

Wszystkie pozostałe sale lekcyjne (pracownie) są przestronne, estetyczne, wyposażone w odpowiednie środki dydaktyczne. Dokłada się wszelkich starań, aby pomoce dydaktyczne przyczyniające się do osiągania określonych efektów pracy dydaktyczno-wychowawczej wykorzystywane były racjonalnie i oszczędnie.
Do nowoczesnych środków, zalicza się : komputery, środki audiowizualne oraz nowoczesne tablice bezpyłowe i magnetyczne.
W teorii i praktyce kształcenia i wychowania nie stosuje się jednak ``kształcenia audiowizualnego`` , ani ``dydaktyki komputerowej`` Starania idą w kierunku kompleksowego zastosowania zarówno środków nowoczesnych jak i tradycyjnych - pragnie się bowiem oddziaływać na sferę doznań estetycznych i emocjonalnych młodzieży, a nade wszystko na system wartości, przekonań i postaw. Podejmując - na podstawie badań - w dalszych częściach opracowania próbę charakterystyki środków dydaktycznych skoncentrowano się głównie na możliwościach ich stosowania w kształtowaniu postaw patriotyczno-obronnych młodzieży.

Zbiory biblioteki znajdującej się w szkolnym internacie z pewnością nie zaspakajają potrzeb i wymagań uczniów i nauczycieli. Odczuwa się braki szczególnie w zakresie literatury uzupełniającej-dodatkowej. Istnieje jednak możliwość korzystania z usług biblioteki garnizonu i Ośrodka Informacji Naukowej WSOSP, które potrafią zabezpieczyć wszelkie potrzeby .

Na szczególną uwagę zasługują : sala tradycji szkoły, modelarnia i Aeroklub Orląt.
Sala Tradycji im.Żwirki i Wigury w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym powstała w wyniku aktywnej postawy całej szkolnej społeczności. W sali znajdują się między innymi : sztandar szkoły, kronika szkoły gabloty poświęcone patronom , gablota poświęcona pułkownikowi Falkowskiemu - pilotowi walczącemu w Dywizjonie 303 w bitwie o Anglię, gabloty poświęcone

Szkole Orląt sprzed II Wojny Światowej oraz przeznaczone do prezentacji codziennego życia szkoły. Zgromadzono tam również modele samolotów np: RWD-6 ,sylwetki samolotów Szkoły Orląt , zdjęcia absolwentów i byłych dyrektorów oraz dyplomy i puchary otrzymane za osiągnięcia sportowe uczniów.
Działalność sali tradycji polega nie tylko na gromadzeniu zbiorów, ale również na ich katalogowaniu, projektowaniu czasowych ekspozycji oraz udostępnianiu wszelkich zbiorów zwiedzającym. Młodzież ma zatem możliwość praktycznego wzbogacenia swojej wiedzy o lotnictwie i jego historii, zdobycia wielu wiadomości nie osiągalnych podczas realizacji szkolnego programu.

Zgromadzone zbiory odgrywają również istotną rolę wychowawczą związane są bowiem ze środowiskiem najbliższym uczniom, a świadomość ich odnalezienia i zachowania wpływa na poczucie bliskiej i trwałej więzi ze szkołą oraz środowiskiem lotniczej społeczności kształtując i utrwalając jednocześnie przekonania i postawy.Dzięki temu pojęcie - Ojczyzna - nierozłącznie wiążące się z patriotyzmem staje się również bardziej zrozumiałe i bliskie. Wszelka działalność wiążąca się z funkcjonowaniem sali tradycji prowadzona jest pod kierunkiem z-cy dyr. d/s wychowawczych, który jako miłośnik i propagator tradycji umiejętnie i skutecznie włącza do pracy uczniów i nauczycieli.[1/]
Działalność ta stanowi integralną część życia szkoły i jej procesu dydaktyczno-wychowawczego.

Upowszechnianie wiedzy o lotnictwie i wojsku w ogóle, nabycie określonych umiejętności i nawyków, rozwój zainteresowań i zdolności, kształtowanie poglądów, przekonań, postaw patriotyczno-obronnych umożliwiają również:
- Aeroklub Orląt, w którym młodzież ma do dyspozycji 19 szybowców, 12 samolotów i 2 balony,
- modelarnia, w której odbywa się zarówno kształcenie podstawowe jak i wyczynowe (w skład modelarni wchodzą 2 sale kształcenia podstawowego, 1 sala kształcenia wyczynowego, 1 sala obróbki mechanicznej, kreślarnia i malarnia).

Skuteczność kształtowania postaw patriotyczno-obronnych ma niewątpliwie swoje źródło w rzetelnie realizowanych zadaniach, które wypływają z treści systemu dydaktyczno-wychowawczego szkoły. Podlega on nieustannym modyfikacjom i ciągłej weryfikacji. Istotną rolę w tym systemie odgrywa internat.
Jest placówką spełniającą funkcje opiekuńczo-wychowawcze, uzupełniającą, wspomagającą i integrującą pracę szkoły. Podstawowym zadaniem internatu jest zapewnienie wszystkim wychowankom odpowiednich warunków socjalno-bytowych czyli zakwaterowania, godnych warunków zarówno do nauki jak i wypoczynku. Oprócz pokojów uczniowskich w internacie znajdują się: biblioteka, czytelnia, świetlica, kawiarenka, gabinet lekarski. Wszystkie pomieszczenia są nowoczesne, estetycznie urządzone i odpowiednio wyposażone. Młodzież ma zatem stworzone możliwości do osiągania wysokich wyników w nauce, rozwoju swoich

---

1/ od 1986r. roku pełni tę funkcję płk mgr inż. W.Szymkowski

zainteresowań i zdolności, atrakcyjnego spędzania czasu wolnego. Życie w internacie szkolnym rozwija samodzielność, zaradność życiową, samorządność - wdraża zatem do samokształcenia, samokontroli, samowychowania służąc osiąganiu założonych celów będących konkretnymi efektami pracy dydaktyczno-wychowawczej,

5. WNIOSKI

Na podstawie powyższych rozważań wmioskować można, iż kształcenie i wychowanie obronne odgrywa szczególnie istotną rolę w systemie dydaktyczno-wychowawczym Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego stanowiąc celową i świadomą działalność zmierzającą w kierunku właściwego przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej przez wywoływanie zmian w osobowości o szczególnej wartości dla potrzeb obronności kraju. Młodzież uczestnicząc w procesie dydaktyczno-wychowawczym realizowanym w OLL, w którym znaczącą pozycję zajmuje kształcenie i wychowanie obronne - ma możliwość nie tylko poznania potrzeb i zadań obronnych państwa ale przede wszystkim nabycia praktycznych umiejętności przydatnych i niezbędnych w okresie pokoju oraz ewentualnego zagrożenia zewnętrznego państwa.
O roli i miejscu kształcenia i wychowania obronnego w procesie przygotowania młodzieży OLL do zawodowej służby wojskowej decyduje nadrzędny cel obrony państwa. Ogólnokształcącemu Liceum Lotniczemu od początku stawiano wysokie wymagania.
Obecnie w dalszym ciągu weryfikacja do dalszego kształcenia w WSOSP odbywać się będzie poprzez OLL.
Należy jednak poddać szczegółowej analizie rozkłady nauczania wszystkich przedmiotów w celu korelacji z przyszłymi potrzebami i nieustannie wzrastającymi wymaganiami WSOSP oraz innych szkół wojskowych.
Ogólnokształcące Liceum Lotnicze od początku swego istnienia dobrze służy oświacie, wojsku, a nade wszystko społeczeństwu.

ROZDZIAŁ IV

DIAGNOZA STOSUNKU KADRY DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEJ I MŁODZIEŻY OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO LICEUM LOTNICZEGO DO PROBLEMATYKI PATRIOTYCZNO-OBRONNEJ

1. WPROWADZENIE

Treścią niniejszego rozdziału jest diagnoza stosunku kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego do problematyki patriotyczno-obronnej. Punktem wyjścia prowadzonej analizy była założona hipoteza H_1: stosunek nauczycieli-wychowawców oraz uczniów do problematyki patriotyczno-obronnej wpływa w istotnym stopniu na przygotowanie młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej.

Wielość i zarazem różnorodność przejawiania się postaw patriotyczno-obronnych młodzieży oraz złożone implikacje, inkluzje, współzależności i uwarunkowania sprawiają, że niemożliwe jest dokonanie całościowej analizy w jednym przedsięwzięciu badawczym. Dlatego też ograniczono się jedynie do wykazania najistotniejszych powiązań i korelacji między wybranymi, określonymi czynnikami. Problematyka postaw patriotyczno-obronnych młodzieży zaprezentowana w części teoretycznej ukazuje różnorodność i złożoność czynników wywierających istotny wpływ na ich kształtowanie. Precyzując przedmiot postaw interesujących z punktu widzenia problematyki badawczej, wyodrębniono następujące czynniki: zainteresowanie problematyką patriotyczno - obronną, motywacje do rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej, motywacje pracy i nauki w liceum wojskowym, identyfikacja ze środowiskiem społeczno-zawodowym, aktywne zaangażowanie w realizację zadań, kwalifikacje zawodowo-pedagogiczne nauczycieli-wychowawców, oraz gotowość świadczeń na rzecz obronności.
Pragnie się kompleksowo rozpatrzeć powyższe czynniki.

Głównym celem jest odnalezienie wyczerpującej i obiektywnej odpowiedzi na pytanie w jakim stopniu stosunek kadry dydaktyczno-wychowawczej i młodzieży liceum wojskowego do problematyki patriotyczno-obronnej wpływa na współczesny kształt postaw patriotyczno-obronnych uznanych w niniejszym opracowaniu za naczelną kwestię edukacji obronnej w przygotowaniu młodzieży do pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej.

Prowadzone badania dostarczyły materiału empirycznego pozwalającego uzyskać odpowiedzi na następujące pytania szczegółowe:
w jakim stopniu zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną kształtują motywacje do rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej ?, w jakim zakresie motywacje kadry dydaktyczno-wychowawczej (do pełnienia ról nauczycieli-wychowawców) oraz uczniów (do podjęcia nauki w liceum wojskowym) wpływają na stosunek do powyższej problematyki ?, w jakim stopniu identyfikacja nauczycieli-wychowawców oraz uczniów ze środowiskiem społeczno-zawodowym wpływa na zaangażowanie w realizację zadań dydaktyczno-wychowawczych oraz w jakim stopniu zaangażowanie wzmaga twórczą aktywność?, w jakim stopniu kwalifikacje zawodowo-pedagogiczne kadry dydaktyczno-wychowawczej wpływają na jej stosunek do problematyki patriotyczno-obronnej?, jaki jest stosunek kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży szkolnej do obronności oraz potrzeby wojskowej służby Ojczyźnie?

Prowadzoną analizę prezentuje się w poniższym rozdziale.

**''...pedagog powinien być luminarzem wiedzy
i w związku z tym wychowawcą będzie
tylko wtedy, gdy uczeń będzie chciał
poznać znacznie więcej od tego,
czego nauczył się na lekcji
i że dążenie to będzie głównym motywem
uczenia się, zdobywania wiedzy''**

**W.A.Suchomliński
''Sto rad dla nauczyciela'', Warszawa 1987, s.139.**

2. MOTYWACJE KADRY DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEJ ORAZ MŁODZIEŻY DO POGŁĘBIANIA I ROZSZERZANIA ZAKRESU WIEDZY PATRIOTYCZNO-OBRONNEJ.

W literaturze naukowej efektywność kształcenia [1/] wiąże się w istotnym stopniu z motywacjami do nauki.
Dla potrzeb niniejszej dysertacji uważa się za konieczną ogólną analizę motywów w procesie kształcenia. Motyw winien stanowić w powyższym procesie zarówno potrzebę, dążenie jak i przyczynę działania, winien być zatem dominującym czynnikiem inicjującym działania gwarantujące zaspokojenie potrzeb. Określone potrzeby, pragnienia i dążenia skłaniające zarówno do podejmowania jak i realizacji czynności [2/] stanowią swoisty zbiór motywów zwany motywacją. W procesie kształcenia winny wystąpić czynniki wewnętrzne będące źródłem własnej aktywności i wewnętrznej potrzeby zrealizowania założonego celu. [3/] Celem tym z punktu widzenia niniejszego opracowania jest zgłębianie ogółu wiedzy patriotyczno-obronnej, osiąganie jej wysokiego poziomu zarówno w teorii jak i praktyce dzięki wewnętrznej aktywności, wewnętrznej potrzebie.

1/ Nie istnieje uniwersalne, kryterium oceny efektywności kształcenia. "W przypadku pedagogicznego ujmowania efektywności szkoły daje się dostrzec przede wszystkim koncentracja na procesie kształcenia i wychowania. Efektywność tego procesu jest ujmowana jako funkcja wielu zmiennych: pracy uczniów, nauczycieli, celów kształcenia, środków dydaktycznych, metod kształcenia,zasad kształcenia, form organizacyjnych, czasu i innych zmiennych.", Por. W.Pomykało (red.) Encyklopedia Pedagogiczna, Warszawa 1993r. ,s.178-179.

2/ K.Obuchowski , "Psychologia dążeń ludzkich", Warszawa 1966r.,s.25.

3/ Por. H.Muszyński," Zarys teorii wychowania",Warszawa 1980, s.72-73.

Nie wnikając w różnorodne podziały [1/] motywów, przyjęto iż najistotniejszymi są motywy wewnętrzne, których źródło stanowi poczucie wewnętrznego obowiązku.
Edukacja obronna młodzieży w liceum wojskowym obejmuje ogólne przygotowanie teoretyczno-praktyczne ,a w nim szczególnie rozwój oraz doskonalenie zdolności, zainteresowań, sprawności, umiejętności. Istotne wydają się być zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną oraz ich rozwój przez ukształtowanie określonej motywacji do rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej.
Zainteresowanie to termin wieloznacznie określany i używany w różnych znaczeniach. Najczęściej pojęcie to rozumie się jako nabywaną "przez człowieka w toku jego rozwoju względnie stałą skłonność do zajmowania się pewnymi przedmiotami i sprawami (...) Pojęcie zainteresowań pozostaje w bezpośrednim związku z motywacją, niektórzy psychologowie wręcz utożsamiają zainteresowania z pozytywną motywacją. Dość często silne i dobrze utrwalone zainteresowania określa się jako zamiłowanie"[2/]
Zainteresowanie to też "...zwrócenie uwagi na to, co w tym momencie jest ważne. Zainteresowanie rodzi się z potrzeby" [3/]
W znaczeniu psychologicznym zainteresowanie rozumie się jako "...indywidualno-poznawczo-emocjonalne nastawienie do kogoś lub czegoś" [4/] Zainteresowania nie osiągają nigdy siły mogącej zdezorganizować określoną czynność. Stąd też młodzież, u której dominującymi motywami rozszerzania wiedzy są zainteresowania nie jest narażona na wpływ nadmiernie dezorganizującej motywacji[5/]

Na podstawie powyższych rozważań założono następującą hipotezę H_{11}: im wyższy stopień zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną tym silniejsze motywacje do rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej.

1/ Por.K.Żegnałek, "Uwarunkowania efektywności kształcenia i ich badanie w uczelni wojskowej" w: Dydaktyka Wyższej Szkoły Wojskowej, Warszawa 1990r., s.26-28.
Szeroką analizę teoretyczną motywów znajduje się w opracowaniu J.Reykowskiego "Z zagadnień psychologii motywacji"

2/ Słownik pedagogiczny, Warszawa 1993r.,s.360.
3/ Tamże, s.333 .

4/ S.Rubinsztejn, "Podstawy psychologii ogólnej", Warszawa 1962r., s.833-834.

5/ J.Reykowski ,"Z zagadnień...",op.cit.,Warszawa 1977r.s.76.

W celu weryfikacji powyższej hipotezy postarano się o udzielenie odpowiedzi na pytania: w jakim stopniu zarówno nauczyciele-wychowawcy jak i uczniowie interesują się problematyką patriotyczno-obronną oraz jakie czynniki wpływają na to zainteresowanie, jakie motywy dominują w dążeniu do rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej. Następnie stosując opisy wielowymiarowe poszukiwano współzależności między stopniem zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną, a motywami rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej, wynikami nauczania i wychowania, wynikami badania WKLL.
Dokonana analiza wykazała (por.tabela 8), że 80% kadry dydaktyczno-wychowawczej w istotnym stopniu interesuje się problematyką patriotyczno - obronną. Nieistotny stopień zainteresowania podkreśla 17,9% ogółu badanych. (Nauczyciele-wychowawcy legitymujący się stażem pracy w liceum wojskowym krótszym niż 5 lat wykazują niższy stopień zainteresowania). Rozmowy prowadzone z nauczycielami pozwalają na twierdzenie, że szczególnym zainteresowaniem cieszą się : -ekologia, a w niej głównie ochrona własnego zdrowia: dbałość o rozwój psychofizyczny, preferowanie"zdrowej żywności", kontakty z przyrodą , ochrona środowiska: zabytków, pomników przyrody, niepozostawanie biernym na wszelkie przejawy dewastacji,
- historia Polski, a w niej głównie kultura narodu polskiego w różnych okresach historycznych oraz drogi do niepodległości , a zwłaszcza sprawy Polski wobec faszyzmu niemieckiego, - technika wojskowa, a w niej technika lotnicza.

Wśród ogółu badanej młodzieży (por.tabela 9) istotny stopień zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną wykazuje 57,7%, w tym 17,8% ocenia stopień zainteresowania jako bardzo duży oraz 39,9% - duży. Na poszczególnych rocznikach kształtuje się to następująco: istotny stopień zainteresowania powyższą problematyką cechuje 53,13% uczniów I rocznika oraz 64,82% IV rocznika, w tym bardzo duży stopień odznacza 22,22% młodzieży I rocznika i 12,08% IV , duży stopień jest charakterystyczny dla 29,91% I rocznika i 52,74% IV. Nieistotny stopień zainteresowania wskazuje 41,4% badanych uczniów, w tym 33,2% - mały, 8,2% - bardzo mały. Nie interesuje powyższa problematyka 0,96% badanej młodzieży (są to uczniowie IV rocznika).
Szczególnym zainteresowaniem wśród uczniów cieszą się: technika lotnicza, modelarstwo, spadochroniarstwo, sporty walki, terenoznawstwo, szybownictwo i bezpieczeństwo lotów, ratowanie życia oraz historia Polski, a w niej historia wojskowości.

Tabela 8
Zainteresowanie nauczycieli-wychowawców problematyką patriotyczno-obronną, a motywy rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej.

Motywy rozszerz. wiedzy p-o.	Stopień zainteresowania problematyką p-o (ze względu na nieistotność odpowiedzi:"trudno mi powiedzieć" oraz "inne" - zostały one pominięte)				razem
	istotny	nieistotny		nie interesuje	
	duży	mały	b.mały		
	n %	n %	n %	n %	n %
poczucie wewnętrznego obowiązku	42 62,68	4 5,97	1 1,49	----	47 70,14
przekonanie o przydatności tej wiedzy	5 7,46	2 2,98	1 1,49	----	8 11,94
zakładane plany życiowe	6 8,95	----	----	----	6 8,95
Nacisk wymogów kształc.i wych.	1 1,49	3 4,47	1 1,49	1 1,49	6 8,95
X^2=14,452 ss=6 p>0,02 C=0,328					
razem	54 80,59	9 13,43	3 4,47	1 1,49	67 100

Tabela 9
Zainteresowanie młodzieży problematyką patriotyczno-obronną, a motywy rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej.

Motywy rozszerz. wiedzy p-o.	Stopień zainteresowania uczniów problematyką p-o					razem
	istotny		nieistotny		nie interesuje	
	b.duży	duży	mały	b.mały		
	n %	n %	n %	n %	n %	n %
poczucie wewnętrznego obowiązku	27 12,98	42 20,2	40 19,2	9 4,3	----	118 56,7
przekonanie o przydatności tej wiedzy	6 2,9	14 6,7	9 4,3	----	----	29 13,9
zakładane plany życiowe	3 1,4	23 11,1	17 8,2	6 2,9	1 0,48	50 24,0
Nacisk wymogów kształc.i wych.	1 0,48	3 1,4	2 0,96	2 0,96	1 0,48	9 4,3
inne	----	1 0,48	1 0,48	----	----	2 0,96
X^2=27,397 ss=12 p<0,01 C=0,209						
razem	37 17,8	83 39,9	69 33,2	17 8,2	2 0,96	**208 100**

(cd. tabeli 9)

Motywy rozszerz. wiedzy p-o.	Stopień zainteresowania uczniów problematyką p-o					razem
	istotny		nieistotny		nie interesuje	
	b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	n %	n %
ROCZNIK I						
poczucie wewnętrznego obowiązku	19 16,23	16 13,67	24 20,51	5 4,27	----	64 54,70
przekonanie o przydatności tej wiedzy	4 3,41	6 5,12	8 6,83	----	----	18 15,38
zakładane plany życiowe	2 1,7	11 9,4	12 10,25	5 4,27	----	30 25,64
Nacisk wymogów kształc.i wych.	1 0,85	1 0,85	1 0,85	----	----	3 2,56
inne	----	1 0,85	1 0,85	----	----	2 1,7
razem	26 22,22	35 29,91	46 39,31	10 8,54	----	**117 100**
ROCZNIK IV						
poczucie wewnętrznego obowiązku	8 8,78	26 28,57	16 17,58	4 4,39	----	54 59,34
przekonanie o przydatności tej wiedzy	2 2,19	8 8,79	1 1,09	----	----	11 12,08
zakładane plany życiowe	1 1,09	12 13,18	5 5,49	1 1,09	1 1,09	20 21,97
Nacisk wymogów kształc.i wych.	----	2 2,19	1 1,09	2 2,19	1 1,09	6 6,59
razem	11 12,08	48 52,74	23 25,27	7 7,69	2 2,19	**91 100**

Powyższej analizy dokonano stosując opisy wielowymiarowe uwzględniające współzależności między stopniem zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną i motywami rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej .

Pozwoliła ona na stwierdzenie iż spośród nauczycieli-wychowawców, których cechuje istotny stopień zainteresowania badaną problematyką 77,7% uważa iż głównym motywem rozszerzania wiedzy z jej zakresu jest wewnętrzna potrzeba, poczucie wewnętrznego obowiązku (ta grupa osób stanowi 62,7% ogółu badanych nauczycieli). Test X^2 wykazał prawdopodobieństwo związku między analizowanymi zmiennymi na poziomie istotnym: X^2=14,452 ,p>0,02 , siła związku C=0,328.

Nie stwierdzono istotnych zależności między stopniem zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną, a innymi motywami rozszerzania wiedzy w zakresie tej problematyki.

Wśród ogółu badanej młodzieży, którą odznacza istotny stopień zainteresowania badaną problematyką 33,2% rozszerza i pogłębia wiedzę patriotyczno-obronną w poczuciu wewnętrznego obowiązku, 12,5% kieruje się głównie zakładanymi planami i dążeniami życiowymi, 9,6% jest przekonana o przydatności tej wiedzy, 1,9% uważa, że jest zmuszona do nabywania tej wiedzy ze względu na stawiane, określone wymagania w szkole.

Na poszczególnych rocznikach powyższa analiza kształtuje się następująco: spośród uczniów I rocznika odznaczajacych się istotnym stopniem zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną 29,9% jest zdania iż zdobywa wiedzę w zakresie powyższej problematyki w poczuciu wewnętrznej potrzeby i obowiązku. Taką opinię wyraziło również 37,4% uczniów IV rocznika. Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między stopniem zainteresowania badaną problematyką, a siłą motywów zdobywania wiedzy w jej zakresie wynosi X^2=27,397 wyrażając się poziomem istotności p<0.01. Siła związku między analizowanymi zmiennymi wynosi C=0,209.

Pogłębiając prowadzoną analizę sięgnięto do wyników nauczania i wychowania oraz wyników badań Wojskowej Komisji Lotniczo-Lekarskiej (WKLL). (por.tabela 10). Stwierdzono iż wśród uczniów dobrych i bardzo dobrych [1/] (spośród uczniów I rocznika 65% ,z IV rocznika 81%) oraz legitymujących się wynikiem badania WKLL: zdolny do szkolenia lotniczego przeważa istotny stopień zainteresowania badaną problematyką.

Uczniowie osiągający niższe wyniki w nauce i zachowaniu oraz niezdolni do szkolenia lotniczego cechują się również niższym stopniem zainteresowania. Nie interesują się tą problematyką uczniowie osiągający przeciętne wyniki w nauce.

1/ Kryteria zróżnicowania uczniów ze względu na wyniki nauczania i zachowania zamieszczono na str. 39 niniejszej dysertacji.

Prowadzone rozmowy z młodzieżą pozwalają na stwierdzenie iż niska samoocena stopnia zainteresowań może być też powodem pojmowania problematyki patriotyczno-obronnej w szerokim znaczeniu przy nieostrym dostrzeganiu przez uczniów obszaru dla nich znaczącego.

Tabela 10

Zainteresowanie uczniów problematyką patriotyczno-obronną, a wyniki nauczania i wychowania oraz wyniki badań WKLL.

Wyniki nauczania i wych.oraz badań WKLL	Stopień zainteresowania					
	istotny		nieistotny		nie interesuje	razem
	b.duży n %	duży n %	b.mały n %	mały n %		n %
rocznik I						
ucz.b.dobrzy	----	2 1,7	1 0,85	1 0,85	----	4 3,41
ucz.dobrzy	2 1,7	9 7,69	6 5,12	1 0,85	----	18 15,38
ucz.przeciętni	23 19,65	21 17,94	32 27,35	8 6,83	----	84 74,79
ucz.słabi	1 0,85	4 3,41	6 5,12	----	----	11 9,4
wzorowi	4 3,41	7 5,98	2 1,7	1 0,85	----	14 11,96
b.dobrzy	10 8,54	18 15,38	28 41,79	4 3,41	----	60 51,28
dobrzy	12 10,25	9 7,69	16 13,67	5 4,27	----	42 35,89
nieodpowiedni	----	1 0,85	---	---	---	1 0,85
zdolny do szkolenia lotniczego	22 18,8	32 27,35	34 29,05	10 8,54	----	98 83,76
niezdolny do szkol.lotniczego	4 3,41	3 2,56	12 10,25	----	----	19 16,23
niezdolny do służby wojskowej	----	----	----	----	----	----
razem	26 22,2	35 29,9	46 39,3	10 8,6	---	**117 100**
rocznik IV						
ucz.b.dobrzy	---	4 4,39	----	----	----	4 4,39
ucz.dobrzy	2 2,19	11 12,08	4 4,39	1 1,09	----	18 19,78
ucz.przeciętni	9 9,89	29 32,86	15 16,48	5 5,49	2 2,19	60 65,93
ucz.słabi	----	4 4,39	4 4,39	1 1,09	----	9 9,89
wzorowi	2 2,19	18 19,78	4 4,39	1 1,09	1 1,09	26 28,57
b.dobrzy	8 8,79	21 23,07	12 13,18	3 3,29	----	44 48,35

dobrzy	1 1,09	9 9,89	7 7,69	2 2,19	----	19 20,87
nieodpowiedni	----	----	----	1 1,09	1 1,09	2 2,19
zdolny do szkolenia lotniczego	8 8,79	37 40,65	17 18,68	5 5,49	2 2,19	69 75,82
niezdolny do szkol.lotniczego	2 2,19	11 12,08	1 1,09	2 2,19	---	16 17,58
niezdolny do służby wojskowej	1 1,09	----	5 5,49	----	----	6 6,59
razem	11 12,08	48 52,74	23 25,27	7 7,69	2 2,19	**91 100**

Pogłębiając prowadzoną analizę poproszono kadrę dydaktyczno-wychowawczą oraz młodzież o wskazanie czynników wywierających istotny wpływ na zainteresowanie problematyką patriotyczno-obronną (por.tabela 11).

Stwierdzono iż wśród ogółu badanych nauczycieli-wychowawców dla 41,8% decydującym czynnikiem jest emocjonalne nastawienie do lotnictwa i wojska w ogóle (spośród ogółu badanych mężczyzn 61,9% wskazuje powyższy czynnik, a spośród grupy kobiet [1/] - 32,6%). Kolejnymi czynnikami są : charakter kształcenia i wychowania w liceum wojskowym (37,3%) oraz lojalność obywatelska (17,9%). Nie stwierdzono istotnego zróżnicowania nauczycieli ze względu na staż pracy , miejsce (szkoła lub internat)

Dla 58,65 % ogółu badanych uczniów (w tym 31,73% stanowią uczniowie I rocznika i 21,15% - IV rocznika) czynnikiem decydującym o zainteresowaniach problematyką patriotyczno-obronną jest emocjonalne nastawienie do lotnictwa i wojska w ogóle (tego zdania jest 66.66% ogółu młodzieży I rocznika i 48,35% IV rocznika). Kolejny czynnik podkreślony przez 16,82% ogółu badanych uczniów (w tym 8,65% stanowią uczniowie I rocznika i 8,17% - IV rocznika) to szacunek do tradycji orężnych (uważa tak 15,38% ogółu badanej młodzieży I rocznika i 18,68% - IV rocznika). Lojalność obywatelską wskazuje 13,94% spośród całej grupy badanych oraz charakter kształcenia i wychowania w OLL - 10,09%.

Uogólniając stwierdzono, że założona hipoteza H_{11} znajduje potwierdzenie; im wyższy stopień zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną tym silniejsze motywacje do rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej.

1/ R.Stępień, "Doskonalenie systemu wychowawczego wojska" w : Przysposobienie obronne ,nr 195/1995 , s.267: "W szkołach podstawowych i średnich kadra nauczycielska jest sfeminizowana, co obiektywnie wpływa na osłabienie zainteresowania problematyką wojskową."

Tabela 11

Czynniki wywierające istotny wpływ na zainteresowanie problematyką patriotyczno-obronną

Opinie badanych :	Istotne czynniki										Razem	
	Emocjonal-ne nasta-wienie do lotnictwa i wojska w ogóle		Szacunek do tradycji orężnych		Charakter kształcenia i wychowa-nia w OLL		Lojalność obywatel-ska		Inne			
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Uczniowie												
Rocznik I	78	66,66	18	15,38	11	9,40	10	8,54	----		117	100
Rocznik IV	44	48,35	17	18,68	10	10,98	19	20,87	1	1,09	91	100
Ucz.razem	122	58,65	35	16,82	21	10,09	29	13,94	1	1,09	208	100
Nauczyciele-wychowawcy												
Kobiety	15	22,38	2	2,98	20	29,9	9	13,43	----		46	68,66
Mężczyźni	13	19,40	----		5	7,46	3	4,47	----		21	31,34
Kadra dyd-wych. -razem:	28	41,79	2	2.98	25	31,37	12	17,91	----		67	100

**'' ...by człowiek robił ochoczo, to co robić musi;
by tego, co robić musi, nie robił tylko dlatego że musi;
by w robieniu tego, co musi, znalazł upodobania
i dzięki temu pracę swą usprawnił wielokrotnie,
okazując hojność w oddaniu się jej ''**

**T.Kotarbiński
Traktat o dobrej robocie, Warszawa 1965r.,s.231**

3. MOTYWACJE KADRY DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEJ DO PEŁNIENIA RÓL NAUCZYCIELI-WYCHOWAWCÓW ORAZ MŁODZIEŻY DO PODJĘCIA NAUKI W OGÓLNOKSZTAŁCĄCYM LICEUM LOTNICZYM

W literaturze naukowej znajduje się różne określenia terminu ''motywacja'' ze względu na jego skomplikowane i kontrowersyjne znaczenie. Dla potrzeb niniejszego opracowania uznano za celowe przytoczenie określenia motywacji zgodnie z T.Kocowskim[1/] , wg którego jest to ogół procesów w systemie nerwowym przejawiającym się w tendencji do ukierunkowanej aktywności, wywołujących i pobudzających tę aktywność oraz sygnalizujących satysfakcją stopień zaspokojenia potrzeb czy też realizacji zadań. Uogólniając można stwierdzić, że jest to ''ogół czynników dynamicznych mających decydujący wpływ na postępowanie jednostki ''[2/] Zauważono, że terminy takie jak chęć, pragnienie, zamiar charakteryzują się wspólną cechą oznaczającą gotowość dążenia do określonego celu. Jeśli ta gotowość jest świadoma i sprecyzowana - można określić ją mianem motywu, a ogół motywów terminem - motywacja. Można zatem stwierdzić, że '' motywacja - to proces psychicznej regulacji, od którego zależy kierunek ludzkich czynności oraz ilość energii jaką na realizację danego kierunku człowiek gotów jest poświęcić. Tak więc motywacja to proces wewnętrzny, warunkujący dążenie ku określonym celom ''[3/]
Zgodnie z powyższym określeniem wyróżnić można procesy motywacyjne dodatnie warunkujące dążenia, pragnienia oraz

1/ T.Kocowski, Encyklopedia pedagogiczna, Warszawa 1993r. ,s.384.

2/ Por.W.Szewczuk, Psychologiczne podstawy zasad wychowania, Warszawa 1972r. ,s.25. oraz: Słownik psychologii, 1993r. ,s.161
Por. także Z.Włodarski, ''Psychologia uczenia się'' , cz.2, Warszawa 1996r., s.41.

3/ J.Reykowski, Z zagadnień psychologii motywacji, Warszawa 1977r. ,s.18.

ujemne warunkujące unikanie z powodu np. obawy, lęku, niechęci. Dla potrzeb niniejszego opracowania szczególnie istotne są motywy wyboru. Zamierza się bowiem dokonać analizy motywów wyboru szkoły, nauki w liceum wojskowym oraz ich wpływu na właściwy stosunek do problematyki patriotyczno-obronnej. W zachowaniu człowieka odznaczającego się sprecyzowanymi pragnieniami " widać, że zmierza on do czegoś, a to, co mu oferuje się, selekcjonuje z punktu widzenia tego, czy pasuje, czy nie pasuje do jego pragnień. Zasadą selekcji jest motyw. "[1/] Jest to motyw wyboru.

Z decyzją wyboru związane są różnorodne oczekiwania " będące wypadkową potrzeb i pragnień oraz celów osobistych i sytuacji zewnętrznej "[2/] Choćby częściowo spełnione powyższe oczekiwania utwierdzają w przekonaniu o słuszności wyboru. W rozległej literaturze przedmiotu: zarówno psychologii, socjologii, pedagogiki, organizacji i zarządzaniu powszechny jest pogląd iż pierwotne pojawienie się, a następnie utrzymanie przekonania o słuszności dokonanego wyboru (zawodu i pozostawaniu w pracy czy też wyboru szkoły i kontynuowania w niej nauki) przesądzają najczęściej motywy wyboru zawodu ponieważ to właśnie one tworzą i regulują stosunek do niego (pozytywny lub negatywny). Prezentowany pogląd odnosi się również do kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego.

Na podstawie ogólnej charakterystyki motywów wyboru założono następującą hipotezę H_{12}: właściwe motywacje kadry dydaktyczno-wychowawczej (do pełnienia ról nauczycieli-wychowawców) oraz młodzieży (do podjęcia nauki w OLL) warunkują jej stosunek do problematyki patriotyczno-obronnej.

W celu weryfikacji hipotezy postarano się o udzielenie odpowiedzi na pytania: jakimi motywami kierowali się nauczyciele rozpoczynając pracę w liceum wojskowym oraz uczniowie dokonując wyboru szkoły. Uczniów poproszono równocześnie o ocenę własnych perspektyw. Następnie stosując opisy wielowymiarowe poszukiwano wzajemnych współzależności między kierunkiem i siłą motywów wyboru, a oceną perspektyw, stopniem zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną , motywami rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej.

1/ J Reykowski, "Z zagadnień psychologii motywacji", op.cit. ,Warszawa 1977r. ,s.26.

2./ X.Gliszczyńska," Psychologiczny model motywacji pracowników " w: " Współczesne problemy zarządzania" pod red. J.Hołubca

Z badań przeprowadzonych wśród nauczycieli-wychowawców wynika iż o wyborze pracy w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym decydowało w istotnym stopniu: zamiłowanie do pracy pedagogicznej i zamiłowanie do lotnictwa. Motywami wyboru były również: zainteresowanie wojskiem w ogóle, elitarność szkoły. Na dalszy plan zeszły: szacunek do zawodu nauczyciela w OLL oraz kontynuacja tradycji rodzinnych. Motywem bez znaczenia były lepsze warunki materialne.

Powyższa struktura motywów wskazuje, że w chwili wyboru pracy nauczyciele mogli kierować się równocześnie kilkoma motywami. Stąd też zdecydowano się na przeprowadzenie pogłębionej analizy wprowadzając dodatkowo oceny ważności motywów (por.tabela 12)

Praca zawodowa w życiu człowieka odgrywa szczególnie istotną rolę. Jest ona w różnym stopniu ceniona i traktowana, różny jest też stosunek do niej. Dla jednych stanowi konieczność, charakteryzując się wówczas niechęcią, minimalizmem, bylejakością - spełnia zatem tylko funkcję zaspakajania potrzeb materialnych. Dla innych praca jest treścią życia, wartością samą w sobie [1/], nie tylko środkiem realizacji potrzeb. Polega wówczas na wykonywaniu określonych czynności ze względu na skłonności oraz satysfakcję jakiej one dostarczają. [2/] Mówi się wtedy o zamiłowaniu. Stąd też zamiłowanie do pracy pedagogicznej oraz zamiłowanie do lotnictwa poddano szczególnie wnikliwej analizie. Wykazała ona, że wśród ogółu kadry dydaktyczno-wychowawczej zatrudnionej zarówno w szkole jak i internacie 98,50% (w tym: 49,25% stanowią nauczyciele ze szkoły, 37,31% - z internatu, 11,94% - kadra kierownicza) uważa, że dokonując wyboru pracy w liceum wojskowym kierowało się w istotnym stopniu zamiłowaniem do pracy pedagogicznej, w tym 53,73% ocenia ten stopień jako bardzo duży (25,37% stanowią nauczyciele zatrudnieni w szkole, 22,38% - w internacie, 5,98% - kadra kierownicza) oraz 44,77% jako duży (23,88% - nauczyciele ze szkoły, 14,92% - z internatu, 5,97% - kierownictwo szkoły).

Wśród nauczycieli-wychowawców zatrudnionych w szkole 97,05% jest zdania, że zamiłowanie do pracy pedagogicznej w istotnym stopniu stanowiło główny motyw podjęcia pracy z młodzieżą w liceum wojskowym, w tym 50,0% ocenia stopień motywacji jako bardzo duży oraz 47,05% - duży.

1/ Por. Z.Kosyrz, "Osobowość wychowawcy", op.cit. ,Warszawa 1992r. ,s.35.
Autor klasyfikując motywację stwierdza iż motywacja wewnętrzna pobudza do działań o wartościach samych w sobie natomiast zawnętrzna jest pobudzana przez nagrody i kary.

2/ Por. J.Reykowski, "Psychologia, a pedagogika" w : Pedagogika, podręcznik akademicki, Warszawa 1980r. ,s.139-141 ,red. M.Godlewski, S.Krawcewicz, J.Wołczyk, T.Wujek.

Jeszcze wyższe oceny uzyskano uzyskano wśród nauczycieli-wychowawców w internacie: 100% kadry tam zatrudnionej uważa, że rozpoczynając pracę z uczniami liceum wojskowego, kierowało się przede wszystkim zamiłowaniem do pracy pedagogicznej, w tym 60% w stopniu bardzo dużym i 40% - dużym.
Miejsce zatrudnienia (szkoła lub internat) nie różnicuje zatem istotnie nauczycieli - wychowawców. Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między analizowanymi zmiennymi wynosi X^2=0,624 wyrażając się poziomem istotności p>0,7 ; siła związku wynosi C=0,10. Na podstawie prowadzonej analizy stwierdzono również, że zamiłowanie do pracy pedagogicznej istotne było w bardzo dużym stopniu dla 67,39% kobiet zatrudnionych w OLL oraz w dużym stopniu dla pozostałych 32,61% kobiet. W grupie mężczyzn bardzo duży stopień zamiłowania do pracy pedagogicznej podkreśla 23,8%, duży -74,42%. Test X^2 wykazał prawdopodobieństwo związku między zamiłowaniem do lotnictwa, a płcią na poziomie istotnym : X^2=9,948, p>0,001. Pomiar siły tego związku wskazał wartość C=0,385.
Analiza pozwala również na twierdzenie iż wzrasta uświadamiane sobie znaczenie zamiłowania do pracy pedagogicznej w miarę dłuższego stażu pracy. Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między zamiłowaniem do lotnictwa, a stażem pracy wynosi X^2=2,432 wyrażając się poziomem istotności p<0,7 , siła związku między powyższymi zmiennymi wynosi 0,226 .

Kolejnym motywem wyboru pracy z młodzieżą w liceum wojskowym było zamiłowanie do lotnictwa. (por. tabela 12) . Czar lotnictwa przyciąga do Dęblina młodzież z całej Polski, jednak tylko wybrani - najlepsi pod względem psychofizycznym i intelektualnym będą mogli w przyszłości zostać pilotami wojskowymi.
(w OLL jedynym czynnym pilotem jest obecnie dyrektor szkoły płk pil.dr J.Ziółkowski)
Na podstawie prowadzonej analizy stwierdzono, że wśród ogółu kadry dydaktyczno-wychowawczej 50,74% uważa iż o wyborze pracy z młodzieżą liceum wojskowego zadecydowało w istotnym stopniu zamiłowanie do lotnictwa (w tym 25,37% ocenia ten stopień jako bardzo duży i 25,37% jako duży). Nieistotne było zamiłowanie do lotnictwa dla 31,34% ogółu kadry
(w tym 22,38% podkreśla jego mały wpływ, a 8,95%-bardzo mały).
Spośród nauczycieli zatrudnionych w szkole 41,17% podkreśla istotny wpływ zamiłowania do lotnictwa na wybór pracy (spośród nauczycieli w internacie -64,0%, spośród kadry kierowniczej 50%) , 29,41% - nieistotny (nieistotny wpływ podkreśla w internacie 28% nauczycieli, a spośród kadry kierowniczej 50%) oraz 29,41% - bez znaczenia (w internacie dla 8% nauczycieli). Zamiłowanie do

lotnictwa nie miało żadnego wpływu na wybór pracy w OLL dla 17,91% ogółu badanych nauczycieli. Spośród zatrudnionych kobiet 41,30% twierdzi iż decydującym motywem wyboru pracy było zamiłowanie do lotnictwa (w tym 10,86% określa stopień wpływu jako bardzo duży i 30,43% - duży). Test X^2 wykazał prawdopodobieństwo związku między analizowanymi zmiennymi na poziomie istotnym: $X^2=14,014$, $p<0,1$. Pomiar siły związku wskazał wartość C=0,323.

W grupie badanych mężczyzn 71,42% uważa, że zamiłowanie do lotnictwa w istotnym stopniu decydowało o podjęciu pracy w liceum lotniczym (w tym 57,14% jest zdania iż stopień wpływu był bardzo duży, a 14,28% - duży). Zamiłowanie do lotnictwa nie miało istotnego wpływu dla 34,78% kobiet i 23,8% mężczyzn oraz nie miało żadnego znaczenia dla 23,91% kobiet i 4,76% mężczyzn. Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między powyższymi zmiennymi wynosi $X^2=17,507$ wyrażając się poziomem istotności $p>0,001$. Siła związku między tymi zmiennymi wynosi C=0,511. Prowadzona analiza pozwala na twierdzenie iż nauczyciele o dłuższym stażu pracy wskazują zamiłowanie do lotnictwa jako istotny motyw podjęcia pracy z młodzieżą (66,66% z grupy o stażu 6-10 lat oraz 75% z grupy o stażu więcej niż 21 lat). Wśród nauczycieli o stażu pracy w liceum wojskowym krótszym niż 5 lat zamiłowanie do lotnictwa miało istotny wpływ dla 36,36%, nieistotny dla 40,90% oraz było bez znaczenia dla 22,72% badanych. Test X^2 wykazał prawdopodobieństwo związku między analizowanymi zmiennymi na poziomie istotnym: $X^2=16,786$,$p<0,5$,siła związku C=0,250.

Kolejnym motywem podjęcia pracy w OLL było zainteresowanie wojskiem w ogóle (w tym tradycjami wojska, symboliką wojskową, rozwojem techniki wojskowej, współpracą armii ze społeczeństwem, emocjonalnym nastawieniem do munduru i wojska w ogóle). Stwierdzono iż 40,29% ogółu badanych nauczycieli-wychowawców podejmując pracę z młodzieżą w liceum wojskowym w istotnym stopniu kierowało się zainteresowaniem wojskiem w ogóle (opinię taką wyraziło 13,42% nauczycieli zatrudnionych w szkole, 20,89% w internacie oraz 5,96% osób stanowiących kierownictwo szkoły) , w tym 13,43% ocenia ten stopień jako bardzo duży , 26,86% jako duży. Nieistotny był powyższy motyw wyboru dla 38,80% ogółu zatrudnionych nauczycieli, w tym 25,37% ocenia stopień jego wpływu jako mały i 13,43% - bardzo mały. Zainteresowanie wojskiem w ogóle nie miało żadnego znaczenia przy wyborze pracy w liceum wojskowym dla 20,89% ogółu badanych nauczycieli (w tym 17,91% - to nauczyciele ze szkoły i 2,98% - z internatu). Prawdopodobieństwo

zależności statystycznej między analizowanymi zmiennymi wynosi X^2=14,478 wyrażając się poziomem istotności p<0,1.
Siła związku między nimi wynosi:0,328. Zainteresowanie wojskiem w ogóle stanowiło istotny motyw podjęcia pracy z młodzieżą dla 32,6% ogółu zatrudnionych kobiet (w tym 13,04% ocenia stopień wpływu jako bardzo duży i 19,56 % jako duży) oraz 57,14% ogółu zatrudnionych mężczyzn (4,28% ocenia stopień wpływu jako bardzo duży, 42,85% - duży). Test X^2 wykazał prawdopodobieństwo związku między powyższymi zmiennymi na poziomie istotnym: X^2=10,208 , p<0,05, siła związku: C=0,39. Różnicując nauczycieli ze względu na staż pracy stwierdzono iż zainteresowanie wojskiem w ogóle stanowiło istotny motyw głównie dla zatrudnionych 16-20 lat (70% nauczycieli tej grupy) . Siła związku między analizowanym motywen, a stażem pracy wynosi: C=0,23 , przy prawdopodobieństwie zależności statystycznej X^2=14,638 i p>0,5.

Kolejnym, ważnym motywem wyboru była elitarność [1/] szkoły. Kadra Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego rozumie elitarność nie jako domniemaną wyższość, ekskluzywność, uprzywilejowanie, ale jako swoistość polegającą na specyficznych różnicach programowych, nowatorskich rozwiązaniach organizacyjnych, innowacyjnych metodach wychowawczych, szczególnych obowiązkach w zakresie kwalifikacji, działań i postaw.
Tak pojmowana elitarność stanowiła istotny motyw wyboru pracy dla 41,78% ogółu badanych nauczycieli (w tym10,44% podkreśla jego bardzo duży stopień wpływu, 31,34% - duży). Nieistotność wpływu powyższego motywu wskazuje 34,32% ogółu zatrudnionych, a 23,88% twierdzi iż byłto motyw bez znaczenia.
Diagramy korelacyjne wskazują na słabe związki dodatnie między analizowanymi zmiennymi (wartości współczynników podano w tabeli 12)

1/ " E l i t a - grupa ludzi przodujących pod względem prestiżu, kwalifikacji (...) w danym środowisku, śmietanka, wybór, kwiat ", por., Słownik wyrazów obcych, W.Kopaliński ,Warszawa 1968r.,s.208.
Elitarność Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego polega głównie na tym iż szkoła ta skupia młodzież wybraną - najlepszą pod względem właściwości psychofizycznych, wymaganych w profesji pilota wojskowego.

Tabela 12
Motywy podjęcia pracy z młodzieżą w liceum wojskowym, a stanowisko, płeć, staż pracy

kierunek i siła motywów (stopień wpływu siły motywów: 5-b.duży 4-duża 3-mała 2-b.mała 1-bez znaczenia)		stanowisko; nauczyciele zatrudnieni w:			płeć		staż pracy w OLL					razem
		szkole	internacie	kadra kier.	kobiety	mężczyźni	do 5 lat	6-10 lat	11-15 lat	16-20 lat	21 lat i więcej	
		n %	n %	n %	n %	n %	n %	n %	n %	n %	n %	
Zamiłowanie do pracy pedagogicznej	5	17 25,37	15 22,38	4 5,97	31 46,26	5 7,46	10 14,92	7 10,44	9 13,43	6 8,95	4 5,95	36 53,73
	4	16 23,88	10 14,92	4 5,97	15 22,38	15 22,38	11 16,41	8 11,94	6 8,95	4 5,97	1 1,49	30 44,77
	3	1 1,49	---	---	---	1 1,49	1 1,49	---	---	---	---	1 1,49
	2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
		X^2=0,624, ss=2 p>0,7 C=0,10			X^2=9,948 ss=1 p>0,001 C=0,385		X^2=2,432 ss=4 , p<0,7, C=0,226					
Zamiłowanie do lotnictwa	5	8 11,94	5 7,46	4 5,97	5 7,46	12 17,91	5 7,46	7 10,44	2 2,98	2 2,98	1 1,49	17 25,37
	4	6 8,95	11 16,41	---	14 20,89	3 4,47	3 4,47	3 4,47	3 4,47	6 8,95	2 2,98	17 25,37
	3	7 10,44	6 8,95	2 2,98	12 17,91	3 4,47	5 7,46	5 7,46	5 7,46	---	---	15 22,38
	2	3 4,47	1 1,49	2 2,98	4 5,97	2 2,98	4 5,97	---	1 1,49	1 1,49	---	6 8,95
	1	10 14,92	2 2,98	---	11 16,41	1 1,49	5 7,46	---	4 5,97	1 1,49	2 2,98	12 17,91
		X^2=14,014 ss=8 p>0,1 C=0,323			X^2=17,507 ss=4 p>0,001 C=0,511		X^2=16,786 ss=16 p<0,5 C=0,250					
razem		34 50,74	25 37,31	8 11,94	46 68,65	21 31,34	22 32,83	15 22,38	15 22,38	10 14,92	5 7,46	67 100

cd. tabeli 12

kierunek i siła motywów (stopień wpływu siły motywów: 5-b.duży 4-duża 3-mała 2-b.mała 1-bez znaczenia)		stanowisko; nauczyciele zatrudnieni w:			płeć		staż pracy w OLL					razem
		szkole n %	internacie n %	kadra kier. n %	kobiety n %	mężczyźni n %	do 5 lat n %	6-10 lat n %	11-15 lat n %	16-20 lat n %	21 lat i więcej n %	
Zainteresowanie wojskiem w ogóle	5	6 8,95	2 2,98	1 1,49	6 8,95	3 4,47	1 1,49	3 4,47	1 1,49	3 4,47	1 1,49	9 13,43
	4	3 4,47	12 17,91	3 4,47	9 13,43	9 13,43	7 10,44	3 4,47	4 5,97	4 5,97	----	18 26,86
	3	9 13,43	6 8,95	2 2,98	14 20,89	3 4,47	7 10,44	2 2,98	5 7,46	1 1,49	2 2,98	17 25,37
	2	4 5,97	3 4,47	2 2,98	8 11,94	1 1,49	1 1,49	4 5,97	3 4,47	1 1,49	1 1,49	9 13,43
	1	12 17,91	2 2,98	----	9 13,43	5 7,46	6 8,95	3 4,47	2 2,98	1 1,49	2 2,98	14 20,89
		X^2=14,478 ss=8 p<0,1 C=0,328			X^2=10,208 ss=4 p<0,05 C=0,39		X^2=14,693 ss=16 , p>0,5 C=0,233					
Elitarność szkoły	5	3 4,47	4 5,97	----	7 10,44	----	4 5,97	2 2,98	----	----	1 1,49	7 10,44
	4	10 14,92	8 11,94	----	12 17,91	9 13,43	6 8,95	8 11,94	3 4,47	3 4,47	1 1,49	21 31,34
	3	7 10,44	5 7,46	2 2,98	12 17,91	2 2,98	4 5,97	1 1,49	5 7,46	4 5,97	----	14 20,89
	2	5 7,46	3 4,47	1 1,49	6 8,95	3 4,47	6 8,95	1 1,49	1 1,49	1 1,49	----	9 13,43
	1	9 13,43	5 7,46	2 2,98	9 13,43	7 10,44	2 2,98	3 4,47	6 8,95	2 2,98	3 4,47	12 17,91
		X^2=1,376 ss=8 p>0,99 C=0,10			X^2=5,347 ss=4 p>0,2 C=0,282		X^2=26,843 ss=16 p<0,05 C=0,10					
razem		34 50,74	25 37,31	8 11,94	46 68,65	21 31,34	22 32,83	15 22,38	15 22,38	10 14,92	5 7,46	67 100

Kolejnym punktem prowadzonej analizy było zbadanie motywów wyboru szkoły przez uczniów (por.tabela 13). Pozwoliła ona na stwierdzenie, że pragnienie zostania pilotem wpłynęło w istotnym stopniu na wybór nauki w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym u 80,28% ogółu badanych uczniów w tym 59,13% ocenia stopień wpływu jako bardzo duży, 21,15% - duży . Na poszczególnych rocznikach kształtuje się to następująco: 82,89% uczniów I rocznika twierdzi iż o wyborze liceum wojskowego zadecydowało pragnienie zostania pilotem. Na roczniku IV podobne twierdzenie wysunęło 76,91 % badanych (w tym 63,24% uczniów I rocznika i 53,84% IV rocznika ocenia stopień wpływu jako bardzo duży).

Ważnym motywem wyboru nauki w liceum wojskowym było też pragnienie zostania żołnierzem zawodowym w ogóle. W istotnym stopniu miało ono znaczenie dla 67,30% ogółu badanych uczniów, w tym 38,94% podkreśla bardzo duży stopień wpływu, 28,36% - duży. Analizując powyższe dane na poszczególnych rocznikach stwierdzono iż 69,22% uczniów I rocznika i 64,83% IV rocznika uważa stopień wpływu zainteresowania wojskiem w ogóle na wybór nauki w liceum wojskowym jako istotny /w tym 41,02% uczniów I rocznika i 36,26% IV rocznika ocenia ten stopień jako bardzo duży/

Nie stwierdzono istotnego wpływu innych motywów: powody finansowe /zdecydowanie wyklucza je 51,28% uczniów I rocznika i 46,15% IV rocznika/, rodzinne (nie miały żadnego znaczenia dla 61,53% młodzieży I rocznika i 71,42% IV rocznika), namowa kolegów, znajomych (wykluczona przez 69,23% uczniów I rocznika i 72,52% IV rocznika), zbieg okoliczności, przypadek (nie miał żadnego znaczenia dla 82,9% młodzieży I rocznika i 79,12% IV rocznika) - na wybór nauki w liceum lotniczym.

W celu dokonania pogłębionej analizy sięgnięto również do samooceny perspektyw przez badanych uczniów. Stanowiło to jednocześnie weryfikację wskazanego znaczenia kierunku i siły motywów wyboru szkoły (por.tabela 14). Stwierdzono iż dla 66,2% ogółu badanych uczniów perspektywa zostania żołnierzem zawodowym byłaby zaszczytem, dla 17,8% wyrazem społecznego uznania, dla 12% obciążeniem, ale dającym mimo wszystko satysfakcję. Ocena perspektyw kształtowała się na poszczególnych rocznikach następująco: dla 65,81% młodzieży I rocznika oraz 65,93% IV rocznika zostanie w przyszłości żołnierzem zawodowym byłoby zaszczytem. Wyraz społecznego uznania stanowi powyższa perspektywa dla 21,36% uczniów I rocznika oraz 13,18% IV rocznika.

Tabela 13

Motywy wyboru nauki w liceum wojskowym.

Motywy wyboru szkoły	ocena stopnia wpływu		Uczniowie rocznika I n	%	Uczniowie rocznika IV n	%	Uczniowie ogółem n	%
Pragnienie zostania pilotem	istotny	b.duży	74	63,24	49	53,84	123	59,13
		duży	23	19,65	21	23,07	44	21,15
	nieistot-	mały	13	11,11	12	13,18	25	12,01
	ny	b.mały	6	5,12	3	3,29	9	4,32
	bez znaczenia		1	0,85	6	6,59	7	3,36
Pragnienie zostania żołnierzem zawod.	istotny	b.duży	48	41,02	30	32,96	78	37,50
		duży	33	28,20	26	28,57	59	28,36
	nieistot-	mały	20	17,09	12	13,18	32	15,38
	ny	b.mały	8	6,83	15	16,48	23	11,05
	bez znaczenia		8	6,83	8	8,79	16	7,69
Powody finansowe	istotny	b.duży	---		1	1,09	1	0,48
		duży	14	11,96	14	15,38	28	13,46
	nieistot-	mały	24	20,51	24	26,37	48	23,07
	ny	b.mały	19	16,23	10	10,98	29	13,94
	bez znaczenia		60	51,28	42	46,15	102	49,03
Powody rodzinne	istotny	b.duży	1	0,85	2	2,19	3	1,44
		duży	11	9,4	6	6,59	17	8,17
	nieistot-	mały	15	12,82	6	6,59	21	10,09
	ny	b.mały	18	15,38	12	13,18	30	14,32
	bez znaczenia		72	61,53	65	71,42	137	65,86
Namowa kolegów, znajomych	istotny	b.duży	---		----		----	
		duży	3	2,56	4	4,39	7	3,36
	nieistot-	mały	9	7,69	6	6,59	15	7,21
	ny	b.mały	24	20,51	15	16,48	39	18,75
	bez znaczenia		81	69,23	66	72,52	147	70,67
Zbieg okoliczności, przypadek	istotny	b.duży	----		----		----	
		duży	4	3,41	4	4,39	8	3,84
	nieistot-	mały	11	9,4	6	6,59	17	8,17
	ny	b.mały	5	4,27	9	9,89	14	6,73
	bez znaczenia		97	82,90	72	79,12	169	81,25
Badani uczniowie ogółem			117	100	91	100	208	100

Tabela 14
Wielowymiarowy opis istotnych motywów wyboru szkoły i oceny perspektyw.

Kierunek wyboru	i siła motywów szkoły ocena wpływu	stopnia	Czym byłaby dla Ciebie realizacja pragnień? zaszczytem n %	wyrazem społecznego uznania n %	obciążeniem dającym mimo wszystko satysfakcję	obciążeniem komplikującym życie n %	faktem bez znaczenia n %	razem n %
Rocznik I								
Pragnę zostać pilotem	istotny	b.duży	52 44,44	16 13,67	5 4,27	----	----	74 63,24
		duży	12 10,25	6 5,12	4 3,41	1 0,85	----	23 19,65
	nieistot-ny	mały	7 5,98	3 2,56	2 1,7	1 0,85	----	13 11,11
		b.mały	5 4,27	----	1 0,85	----	----	6 5,12
	bez znaczenia		1 0,85	----	----	----	----	1 0,85
X^2=7,956 ss=9 p>0.5 C=0,15								
Pragnę zostać żołnierzem	istotny	b.duży	34 29,05	12 10,25	2 1,7	----	----	48 41,02
		duży	25 21,36	5 4,27	2 1.7	1 0,85	----	33 28,20
	nieistot-ny	mały	10 8,54	6 5,12	4 3,41	----	----	20 17,09
		b.mały	5 4,27	1 0,85	2 1,7	----	----	8 6,83
	bez znaczenia		3 2,56	1 0,85	2 1,7	1 0,85	1 0,85	8 6,83
X^2=17,12 ss=12 p<0,2 C= 0,22								
razem: uczniowie I rocznika			77 65,81	25 21,36	12 10,25	2 1,7	1 0,85	117 100
rocznik IV								
Pragnę zostać pilotem	istotny	b.duży	36 39,56	5 5,49	7 7,69	1 1,09	---	49 53,84
		duży	13 14,28	3 3,29	3 3,29	1 1,09	1 1,09	21 23,07
	nieistot	mały	7 7,69	1 1,09	3 3,29	---	1 1,09	12 13,18
		b.mały	---	3 3,29	---	---	---	3 3,29
	bez znaczenia		4 4,39	---	---	1 1,09	1 1,09	6 6,59
X^2=27,352 ss=16 p<0,05 C=0,27								
Pragnę zostać żołnierzem zawod.	istotny	b.duży	22 24,17	2 2,19	5 5,49	---	1 1,09	30 32,96
		duży	21 23,07	5 5,49	---	---	---	26 28,57
	nieistot	mały	6 6,59	3 3,29	3 3,29	---	---	12 13,18
		b.mały	6 6,59	2 2,19	4 4,39	2 2,19	1 1,09	15 6,48
	bez znaczenia		5 5,49	---	1 1,09	1 1,09	1 1,9	8 8,79
X^2=18,031 ss=16 p>0,3 C= 0,22								
razem: uczniowie IV rocznika			60 65,93	12 13,18	13 15,38	3 3,29	3 3,29	91 100

Prowadzona analiza pozwala na stwierdzenie, że im silniejsze pragnienia zostania pilotem czy też żołnierzem zawodowym w ogóle towarzyszyły młodzieży przy wyborze nauki w liceum wojskowym tym wyższy był wskaźnik oceny perspektyw. Spośród ogółu uczniów, którzy wybrali OLL z powodu bardzo silnego pragnienia zostania pilotem 71,54% ocenia perspektywę spełnienia powyższych pragnień jako zaszczyt.
Diadram korelacyjny między stopniem pragnienia zostania pilotem, a stopniem oceny perspektyw wskazuje na związek dodatni, test X^2 wykazał prawdopodobieństwo na poziomie istotnym: X^2=19,071, p<0,3 , siła związku C=0,151.
Spośród ogółu badanych , którym przy wyborze nauki w OLL towarzyszyły silne pragnienia zostania żołnierzem zawodowym w ogóle dla 71,8% realizacja tych pragnień stanowiłaby zaszczyt. Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między stopniem pragnienia zostania żołnierzem zawodowym w ogóle, a stopniem oceny perspektyw wynosi X^2=38,582 wyrażając się poziomem istotności p>0,001 ; siła związku wynosi C=0,215.
Analiza wyników badań pozwala na twierdzenie iż młodzież dokonując wyboru nauki w liceum wojskowym kieruje się w istotnym stopniu silnymi dążeniami do zawodowej służby wojskowej.

W celu pogłębienia prowadzonej analizy poszukiwano zależności między kierunkiem i siłą motywów, a stopniem zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną oraz motywami rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej. (por. tabela 15, 16). Stwierdzono iż kadra dydaktyczno-wychowawcza, która wskazała zamiłowanie do lotnictwa jako główny motyw podjęcia pracy z młodzieżą liceum wojskowego równocześnie ocenia swój stopień zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną jako bardzo duży (25,4%) lub duży (23,9%) oraz rozszerza własną wiedzę patriotyczno-obronną kierując się poczuciem wewnętrznego obowiązku (37,3%). Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między stopniem zamiłowania do lotnictwa, a zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną wynosi X^2=20,592 , wyrażając się poziomem istotności p<0,01 , siła związku między powyższymi zmiennymi: C=0,392.
Test X^2 wykazał również prawdopodobieństwo związku na poziomie istotnym między stopniem zamiłowania do lotnictwa, a motywami rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej: X^2=51,131 , p<0,001 C=0,504.
Nauczyciele-wychowawcy, którzy podkreślają istotny wpływ zainteresowania wojskiem w ogóle na wybór pracy w liceum wojskowym równoczesnie wykazują duży stopień zainteresowania

problematyką patriotyczno-obronną (26,8%) oraz rozszerzają i pogłębiają własną wiedzę patriotyczno-obronną w poczuciu wewnętrznego obowiązku. Wśród badanej grupy występują związki między stopniem zainteresowania wojskiem w ogóle, a stopniem zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną (X^2=10,802 , p<0,3 , C=0,283) oraz motywami rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej (X^2=29,703 ,p<0,01 ,C=0,384).

Kadra dydaktyczno-wychowawcza, dla której istotnym motywem wyboru pracy z młodzieżą było zamiłowanie do pracy pedagogicznej podkreśla równocześnie duży stopień zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną (81,2%) oraz kierowanie się poczuciem wewnętrznego obowiązku podczas rozszerzania własnej wiedzy patriotyczno-obronnej (70,2%).

Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między stopniem zamiłowania do pracy pedagogicznej, a zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną wynosi X^2=1,122 na poziomie istotnym p>0,5. Siła związku między analizowanymi zmiennymi wynosi C=0,129. Test X^2=wykazł też prawdopodobieństwo związku między stopniem zamiłowania do pracy pedagogicznej, a siłą motywów rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej na poziomie istotnym: X^2=3,670 , p<0,5 , C=0,234.

Uogólniając stwierdzono iż im silniejsze były motywy wyboru pracy z młodzieżą liceum wojskowego tym większym zainteresowaniem problematyką patriotyczno-obronną oraz silniejszymi motywami rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej odznaczali się nauczyciele -wychowawcy.

Uczniowie, którzy rozpoczęli naukę w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym kierując się głównie istotnym stopniem pragnienia zostania pilotem (80,3%) równocześnie w istotnym stopniu interesują się problematyką patriotyczno-obronną (49,1%) oraz dążą do pogłębiania i rozszerzania swojej wiedzy patriotyczno-obronnej w poczuciu wewnętrznego obowiązku (46,2%), w przekonaniu o jej przydatności i zgodnie z zakładanymi dążeniami życiowymi.

Młodzież, która wybrała naukę w liceum wojskowym z powodu istotnego stopnia pragnienia zostania żołnierzem zawodowym w ogóle interesuje się również w istotnym stopniu problematyką patriotyczno-obronną (44,7%) oraz twierdzi, że w poczuciu wewnętrznego obowiązku rozszerza i pogłębia własną wiedzę patriotyczno-obronną (39,4%).

Tabela 15

Wielowymiarowy opis: motywy wyboru pracy z młodzieżą liceum wojskowego, a zainteresowanie problematyką patriotyczno-obronną oraz motywy rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej.

Istotne motywy wyboru pracy	ocena stopnia wpływu	Stopień zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną: duży n %	mały n %	b.mały n %	trudno powiedzieć n %	Razem n %
Zamiłowanie do pracy pedagog.	b.duży	31 46,26	4 5,97	1 1,49	---	36 53,73
	duży	23 34,32	5 7,46	2 2,98	---	30 44,77
	mały	---	---	---	1 1,49	1 1,49
X^2=1,122 p>0,5 ss=2 C=0,129						
Zamiłowanie do lotnictwa	b.duży	17 25,37	---	---	---	17 25,37
	duży	16 23,88	1 1,49	---	---	17 25,37
	mały	12 17,91	3 4,47	---	---	15 22,38
	b.mały	5 7,46	1 1,49	---	---	6 8,95
	bez znacz.	4 5,97	4 5,97	3 4,47	1 1,49	12 17,91
X^2=20,592 p<0,01 ss=2 C=0,392						
Zainteresowanie wojskiem w ogóle	b.duży	9 13,49	---	---	---	9 13,49
	duży	16 23,88	2 2,98	---	---	18 26,86
	mały	16 23,88	1 1,49	---	---	17 25,37
	b.mały	6 8,95	2 2,98	1 1,49	---	9 13,43
	bez znacz.	7 10,44	4 5,97	2 2,98	1 1,49	14 20,89
X^2=10,802 p<0,3 ss=8 C=0,283						
razem		54 80,59	9 13,43	3 4,47	1 1,49	67 100

Istotne motywy wyboru pracy	ocena stopnia wpływu	Motywy rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej (ze względu na nieistotność odpowiedzi: "trudno mi powiedzieć" oraz "inne" - zostały one pominięte): poczucie wewnętrznego obowiązku	przekonanie o przydatności	zakładane plany i dążenia życiowe	nacisk wymogów kształcenia i wych.	Razem
Zamiłowanie do pracy pedagog.	b.duży	28 41,79	2 2,98	3 4,47	3 4,47	36 53,73
	duży	19 28,35	6 8,95	2 2,98	3 4,47	30 44,77
	mały	---	---	1 1,49	---	1 1,49
X^2=3,67 p<0,5 ss=4 C=0,234						
Zamiłowanie do lotnictwa	b.duży	17 25,37	---	---	---	17 25,37
	duży	16 23,88	1 1,49	---	---	17 25,37
	mały	7 10,44	5 7,46	3 4,47	---	15 22,38
	b.mały	6 8,95	---	---	---	6 8,95
	bez znacz.	1 1,49	2 2,98	3 4,47	6 8,95	12 17,91
X^2=51,131 p<0,001 ss=12 C=0,504						

cd.tabeli 15.

Zaintereso-	b.duży	7 10,44	2 2,98	---	---	9 13,43
wanie	duży	14 20,89	1 1,49	3 4,47	---	18 26,86
wojskiem	mały	15 22,38	---	1 1,49	1 1,49	17 25,37
w ogóle	b.mały	---	2 2,98	2 2,98	5 7,46	9 13,43
	bez znacz.	11 16,41	3 4,47	---	---	14 20,89
X^2=29,703 p<0,01 ss=12 C=0,384						
razem		47 70,14	8 11,94	6 8,95	6 8,95	67 100

Tabela 16

Opis wielowymiarowy: motywy wyboru nauki w liceum wojskowym, a zainteresowanie problematyką patriotyczno-obronną oraz motywy rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej.

Zainteresowanie problematyką p-o / **Motywy rozszerzania wiedzy p-o**		**Stopień pragnienia zostania pilotem (rocznik I)**					
		b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	bez znacz.	razem n %
Stopień zainteresowania problematyką patr. -obronną	b.duży	20 17,09	4 3,41	2 1,7	---	---	26 22,22
	duży	21 17,94	9 7,69	5 5,27	---	---	35 29,91
	mały	27 23,07	8 6,83	5 4,47	5 4,47	1 0,85	46 39,31
	b.mały	---	---	---	---	---	---
	bez znacz	6 5,12	2 1,7	1 0,85	1 0,85	---	10 8,54
	X^2=6,525 p<0,5 ss=8 C=0,166						
Motywy rozsze--rzania wiedzy patriotycz-no obronnej	wewnętrzny obowiązek	40 34,18	12 10,3	8 6,83	4 3,41	---	64 54,7
	przydatność tej wiedzy	13 11,11	3 2,56	2 1,7	---	---	18 15,38
	plany życiowe	20 17,09	6 5,12	3 2,56	1 0,85	---	30 25,64
	nacisk wymogów	1 0,85	2 1,7	---	---	---	3 2,56
	inne	---	---	---	1 o,85	1 0,85	2 1,7
X^2=69,676 p<0,001 ss=16 C=0,385							
razem		74 63,24	23 19,65	13 11,11	6 5,12	1 0,85	117 100

Zainteresowanie problematyką p-o / **Motywy rozszerza-nia wiedzy p-o**		**Stopień pragnienia zostania żołnierzem zawodowym w ogóle (rocznik I)**					
		b.duży	duży	mały	b.mały	bez znacz.	razem
Stopień zainteresowania problematyką patr. -obronną	b.duży	17 14,52	7 5,98	2 1,7	---	---	26 22,22
	duży	12 10,25	12 10,25	6 5,12	4 3,41	1 0,85	35 29,93
	mały	18 15,38	12 10,25	9 7,69	3 2,56	4 3,41	46 39,31
	b.mały	---	---	---	---	---	---
	bez znacz	1 0,85	1 0,85	4 3,41	1 o,85	3 2,56	10 8,54
	X^2=22,736 p>0,1 ss=16 C=0,22						

Motywy rozsze-	wewnętrzny obowiązek	32 27,35	19 16,23	7 5,98	6 5,12	---	64 54,7
-rzania wiedzy	przydatność tej wiedzy	5 4,27	5 4,27	6 5,12	1 0,85	1 0,85	18 15,38
patriotycz	plany życiowe	9 7,69	8 6,83	6 5,12	1 0,85	6 5,12	30 25,64
-no obronnej	nacisk wymogów	---	---	2 1,7	---	1 0,85	3 2,56
	inne	2 1,7	---	---	---	---	2 1,7
X^2=23,121 p>0,02 ss=12 C=0,256							
razem		48 41,1	32 27,6	21 17,9	8 6,8	8 6,8	117 100

Zainteresowanie problematyką p-o Motywy rozszerza -nia wiedzy p-o		**Stopień pragnienia zostania pilotem IV) (rocznik** b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	bez znacz. n %	razem n %
Stopień	b.duży	7 7,69	2 2,19	2 2,19	---	---	11 12,08
zaintere-	duży	26 28,57	13 14,28	7 7,69	2 2,19	---	48 52,74
sowania	mały	12 13,18	4 4,39	3 3,29	1 1,09	3 3,29	23 25,27
problema	b.mały	---	1 1,09	---	---	1 1,09	2 2,19
tyką patr.	bez znacz	4 4,39	1 1,09	---	---	2 2,19	7 7,69
-obronną	X^2=9,766 p<0,9 ss=16 C=0,163						
Motywy rozsze-	wewnętrzny obowiązek	34 37,36	10 10,98	8 8,79	2 2,19	---	54 59,34
-rzania wiedzy	przydatność tej wiedzy	4 4,39	4 4,39	3 3,29	---	---	11 12,08
patriotycz	plany życiowe	9 9,89	6 6,59	1 1,09	1 1,09	3 3,29	20 21,97
-no obronnej	nacisk wymogów	2 2,19	1 1,09	---	---	3 3,29	6 6,59
X^2=26,384 p<0,01 ss=12 C=0,31							
razem		49 53,84	21 23,07	12 13,18	3 3,29	6 6,59	91 100

Zainteresowanie problematyką p-o Motywy rozszerza -nia wiedzy p-o		**Stopień pragnienia zostania żołnierzem zawodowym w ogóle (rocznik IV)** b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	ez znacz n %	razem n %
Stopień	b.duży	5 5,49	3 3,29	3 3,29	---	---	11 12,08
zaintere-	duży	19 20,87	18 19,78	6 6,59	4 4,39	1 1,09	48 52,74
sowania	mały	4 4,39	4 4,39	3 3,29	9 9,89	3 3,29	23 25,27
problema	b.mały	---	---	---	1 1,09	1 1,09	2 2,19
tyką patr.	bez znacz	2 2,19	1 1,09	---	1 1,09	3 3,29	7 7,69
-obronną	X^2=15,933 p<0,02 ss=6 C=0,295						

cd tabeli 16

Motywy rozsze-	wewnętrz-ny obo-wiązek	15 16,48	16 17,58	9 9,89	8 8,79	6 6,59	54 59,34
-rzania wiedzy	przydat-ność tej wiedzy	5 5,49	5 5,49	---	1 1,09	---	11 12,08
patriotycz	plany życiowe	10 10,98	4 4,39	2 2,19	4 4,39	---	20 21,97
-no obronnej	nacisk wymogów	---	1 1,09	1 1,09	2 2,19	2 2,19	6 6,59
X^2=20,542 p>0,05 ss=12 C=0,274							
razem		30 32,96	26 28,57	12 13,18	15 16,48	8 8,79	91 100

Dokonując analizy wyników stwierdzono istotne zależności między siłą motywów wyboru nauki w liceum wojskowym, a stopniem zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną oraz motywami rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej.Na roczniku I prawdopodobieństwo zależności statystycznej między stopniem pragnienia zostania pilotem, a stopniem zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną wynosi: X^2=6,525 wyrażając się poziomem istotności p<0,5. Siła związku między powyższymi zmiennymi: C=0,166. Analogicznie na roczniku IV wartości te wynoszą: X^2=9,766 , p<0,9 ,C=0,163. Test X^2 wykazał też prawdopodobieństwo związku na poziomie istotnym między stopniem pragnienia zostania pilotem, a siłą motywów rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej; na roczniku I: X^2=69,676 ,p<0,001 ,C=0,385 , na roczniku IV: X^2=26,348 ,p<0,01 ,C=0,310.

Stwierdzono również silne związki między stopniem pragnienia zostania żołnierzem zawodowym w ogóle, a stopniem zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną (test X^2 wykazał prawdopodobieństwo związku na poziomie istotnym między powyższymi zmiennymi - na roczniku I: X^2=22,736 , p>0,1 ,C=0,220 , na roczniku IV: X^2=15,933 ,p<0,02 ,C=0,274.) oraz motywami rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej (na roczniku I: X^2=23,121 , p>0,02 , C=0,256 , na roczniku IV: X^2=20,542 ,p<0,02 ,C=0,295.)

Powyższa analiza pozwala twierdzić, że młodzież która rozpoczęła naukę w liceum wojskowym z powodu silnych dążeń do zawodowej służby wojskowej w istotnym stopniu interesuje się problematyką patriotyczno-obronną oraz rozszerza własną wiedzę patriotyczno-obronną w poczuciu wewnętrznego obowiązku.

Zwraca się uwagę na zbieżność motywów wyboru - nauczycieli oraz uczniów, która jest szczególnie cenna w wychowaniu patriotyczno-

obronnym młodzieży i właściwym jej przygotowaniu do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej [1/]. Zarówno wśród badanej kadry dydaktyczno-wychowawczej jak i młodzieży Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego znajduje potwierdzenie założona hipoteza H_{12}: im silniejsze motywacje wyboru pracy (nauki) w liceum wojskowym tym właściwszy stosunek nauczycieli-wychowawców oraz uczniów do problematyki patriotyczno-obronnej, wyrażający się szczególnie w zainteresowaniach tą problematyką oraz dążeniami do rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej w poczuciu wewnętrznego obowiązku.

1/ K..Dobosz , "Raport z badań", w : Informator Biura Współpracy ze Stowarzyszeniami , MON , 1994r. ,s.9-12.
W raporcie badań na temat " M ł o d z i e ż p o l s k a w o b e c s p r a w b e z p i e c z e ń s t w a , o b r o n n o ś c i i s ł u ż b y w o j s k o w e j ", prowadzonych przez C B O S na zlecenie W I B S , stwierdzono iż wśród motywów wyboru zawodu wojskowego " wskazywano najczęściej na zainteresowanie wojskiem (59,3%) i na brak miejsc pracy w Polsce (57,0%). Ogólne nastawienie do zawodu wojskowego zbadano przez zadanie respondentom pytania o zachowanie w sytuacji, gdyby wyboru tego dokonywali ich synowie. Największy odsetek badanych (51,2%) zadeklarował postawę neutralną , 31,4% wyraziło poparcie dla tego wyboru, 12,8% - zdecydowany sprzeciw. Natomiast na pytanie o dokonanie takiej decyzji w stosunku do własnej osoby 76,7% badanych odrzuciło możliwość wyboru tego zawodu, a 23,3% wybrałoby go, z czego 10,5% - zdecydowanie "

4. IDENTYFIKACJA ZE ŚRODOWISKIEM SPOŁECZNO-ZAWODOWYM

Pojęcie "identyfikacja" interpretowane jest w literaturze naukowej wieloznacznie i różnorodnie. Oznaczać może utożsamianie się z celami organizacji np. ze szkołą lub przyszłym zawodem, upodobanie albo utożsamianie z poglądami, z wykonywaną funkcją czy rolą społeczną. "Podstawę identyfikacji stanowią zazwyczaj silne więzi uczuciowe łączące osobę utożsamiającą się z kimś innym np.(...) ucznia z nauczycielem (...) ; w przypadku identyfikacji z grupą czynnikiem doniosłym jest wspólność celów i zasad działania (...)" [1/] np.utożsamiania się kandydata na żołnierza zawodowego z wojskiem w ogóle. Powyższe określenia dominują szczególnie w organizacji i zarządzaniu oraz socjologii.

Dla potrzeb niniejszej dysertacji istotne jest rozumienie terminu 'identyfikacja' z punktu widzenia pedagogiki, która ujmuje wszelkie zjawiska w formie procesu. Poszczególne etapy tego procesu są następujące: utożsamianie emocjonalne - tzw. empatia, wartościowanie ogółu własnych możliwości oraz gotowość do twórczego działania połączona z akceptacją, adaptacją i internalizacją wartości istotnych dla określonego zawodu. [2/] Taka interpretacja identyfikacji wyrasta na gruncie motywacji. Człowiek 'należy' zawsze do pewnej grupy społecznej: rodziny, przyjaciół, znajomych, kolegów w klasie,
w szkole w ogóle, w środowisku zawodowym, we własnym kraju. Najczęściej rodzi się wówczas poczucie związku, przynależności, wspólnoty. Identyfikacja uwarunkowana jest zawsze : wzajemną łącznością, zaspokojeniem potrzeb jednostki oraz indywidualnym wpływem na działalność grupy. [3/] Z punktu widzenia niniejszej dysertacji istotna jest również identyfikacja społeczno-zawodowa. Przyjmujemy iż oznacza ona wspólne cele i zasady działania nauczycieli oraz uczniów z wybraną szkołą , lokalnym środowiskiem. Tak rozumiana identyfikacja wyrażana jest najczęściej świadomością : moja szkoła, moja klasa.
Identyfikacja z zawodem, szkołą, lokalnym środowiskiem ma charakter permanentny, a zarazem rozwojowy.

1/ Por. W.Okoń, Słownik pedagogiczny, op.cit.,Warszawa 1975r., s.102.

2/ Por. Z.Kosyrz, "Osobowość wychowawcy", op.cit. , Warszawa 1992r. ,s.69.

3/ J.Reykowski, "Z zagadnień psychologii motywacji", op.cit. , Warszawa 1977r., s,212-218.

Proces identyfikowania przechodzi określone etapy, najkrócej można go wyrazić poprzez orientację społeczno-zawodową, aż do pełnej identyfikacji z zawodem. [1/] Warunkiem skutecznego funkcjonowania szkoły - jako zespołu kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży jest zharmonizowane działanie zarówno grup jak i jednostek. Sprawność i efektywność kształcenia i wychowania zależy w istotnym stopniu od integracji funkcjonujących zespołów ludzkich i charakteru łączących ich więzi społecznych, które rodzą się w procesie wspólnie wykonywanej pracy i realizowanych zadań. Jest to długotrwały proces, nie zawsze kończący się pełną identyfikacją ze społecznym środowiskiem nauki, pracy, służby. Młodzież rozpoczynająca naukę w liceum wojskowym włączona zostaje do poszczególnych klas, grup uczniowskich. Grupy te oraz młodzież wzajemnie na siebie oddziaływują, a siła tego oddziaływania zależy w istotnym stopniu od potaw jednostek wobec grup. Tym samym postawy młodzieży wobec społecznego środowiska nauki są miarą poczucia wspólnoty uczniów z nauczycielami. Stopień identyfikacji wskazuje jak bardzo pracownik jest przywiązany do swojego zawodu (uczeń do swej szkoły) , co w praktyce przejawia się zainteresowaniem pracą, rzetelnym do niej stosunkiem i zaangażowaniem.

Zaangażowanie rozumie się jako wewnętrzną , ukrytą stronę psychiki jednostki, wyrażającą się w nastawieniu, uczuciach bezpośrednio związanych z podejmowanymi czynnościami. Zatem zaangażowanie w realizację postawionych zadań przejawia się w nastawieniu do obowiązków, wymagań i oczekiwań określonego środowiska.

Powyższe rozważania skłaniają do założenia następującej hipotezy H_{13}: im wyższy stopień identyfikacji nauczycieli-wychowawców oraz uczniów ze środowiskiem społeczno-zawodowym tym wyższy stopień zaangażowania w realizację zadań dydaktyczno-wychowawczych.

W celu weryfikacji powyższej hipotezy postarano się o udzielenie odpowiedzi na pytania dotyczące stopnia utożsamiania się nauczycieli oraz uczniów ze szkołą i jej środowiskiem, stopnia zaangażowania w realizację zadań dydaktyczno-wychowawczych.

Następnie postawiono pytania kontrolujące deklaracje, dotyczące ponownego wyboru pracy czy nauki w OLL oraz dotyczące postaw uczniów wobec nauczycieli.

1/ Por. J.Reykowski, "Z zagadnień psychologii motywacji", op.cit. , Warszawa 1977r.,s.217.

Deklarowany przez młodzież stopień zaangażowania w realizację zadań porównano z uzyskanymi wynikami nauczania i wychowania. Kolejnym punktem prowadzonej analizy było poszukiwanie zależności między stopniem identyfikacji, a zaangażowania w realizację zadań.

Na podstawie prowadzonej analizy stwierdzono iż istotny stopień identyfikacji ze środowiskiem społeczno-zawodowym (por.tabela 17) wykazuje 91% kadry dydaktyczno-wychowawczej, w tym 31,3% ocenia deklarowany stopień jako bardzo duży oraz 59,7% - duży. Nieistotną identyfikację (mały stopień) podkreśla 9,0% badanych , w tym 3,0% stanowią nauczyciele zatrudnieni w szkole oraz 6,0% - w internacie.

Spośród ogółu badanych (por. tabela 18) 95,52% ponownie wybrałoby zawód nauczyciela - wychowawcy w liceum lotniczym, w tym: 41,8% zdecydowanie tak, 53,7% raczej tak oraz 4,5% raczej nie wybrałoby ponownie pracy w liceum wojskowym (w tym 1,5% stanowią nauczyciele zatrudnieni w szkole oraz 3,0% - w internacie, są to równocześnie osoby o stażu pracy krótszym niż 5 lat /1,5%/ oraz z grupy:11-15 lat /3,0%/).

Tabela 17

Deklarowany stopień identyfikacji kadry dydaktyczno-wychowawczej ze szkołą oraz jej środowiskiem.

(ze względu na nieistotność statystyczną odpowiedzi: "bardzo mały" oraz "trudno mi powiedzieć" - pominięto je).

Zajmowane stanowisko	Stopień identyfikacji				razem:	
	istotny				nieistotny	
	b.duży		duży		mały	
	n	%	n	%	n	%
nauczyciele zatrudn. w szkole	13	19,40	19	28,35	2	2,98	34	50,74
nauczyciele zatrudn. w internacie	6	8,95	15	22,38	4	5,97	25	37,31
kadra kier.	2	2,98	6	8,95	----		8	11,94
kadra OLL razem:	21	31,35	40	59,70	6	8,95	67	100

Tabela 18

Deklaracja nauczycieli-wychowawców ponownego wyboru pracy w liceum wojskowym.

(ze względu na nieistotność statystyczną odpowiedzi: "bardzo mały" oraz "trudno mi powiedzieć" - pominięto je)

Zajmowane stanowisko, staż pracy.	Czy ponownie wybrałby Pan(i) zawód nauczyciela-wychowawcy w liceum wojskowym?						razem:	
	tak		raczej tak		raczej nie			
	n	%	n	%	n	%	n	%
naucz.w szkole	15	22,38	18	26,86	1	1,49	34	50,74
naucz.w inter.	10	14,92	13	19,40	2	2,98	25	37,31
kadra kier.	3	4,47	5	7,46	----		8	11,94
5 lat i mniej	10	14,92	11	16,41	1	1,49	22	32,83
6-10 lat	6	8,95	9	13,43	----		15	22,38
11-15 lat	6	8,95	7	10,44	2	2,98	15	22,38
16-20 lat	3	4,47	7	10,44	----		10	14,92
21 lat i więcej	3	4,47	2	2,98	----		5	7,46
kadra OLL razem:	28	41,79	36	53,73	3	4,47	67	100

Pogłębiając prowadzoną analizę poszukiwano zależności między stopniem identyfikacji, a zaangażowania (por.tabela 19). Pozwoliła ona na stwierdzenie iż spośród ogółu badanej kadry dydaktyczno-wychowawczej 92,47% uważa, że w istotnym stopniu angażuje się w realizację zadań dydaktyczno-wychowawczych, w tym 29,9% ocenia ten stopień jako bardzo duży oraz 61,2% - duży. Oznacza to iż 86,56% badanych cechuje się zarówno istotnym stopniem identyfikacji jak i zaangażowania .

Z przeprowadzonych rozmów wynika iż mimo braku satysfakcji finansowej nauczyciele zadowoleni są ze swej pracy, identyfikują się ze szkołą, jej celami, najbliższym środowiskiem - potwierdza to deklaracja ponownego wyboru pracy w tej placówce oraz istotny stopień zaangażowania w realizację zadań Spełniają się ich marzenia w sferze pozainstrumentalnej - realizacji zamiłowań do pracy pedagogicznej, lotnictwa, wojska w ogóle i niestety nie spełniają się w sferze instrumentalnej - poziomie świadczeń .

Tabela 19

Zaangażowanie nauczycieli-wychowawców w realizację zadań dydaktyczno-wychowawczych.

(ze względu na nieistotność statystyczną odpowiedzi "nie" - pominięto ją)

Czy ponownie wybrałby Pan(i) zawód nauczyciela wychowawcy w OLL?	Stopień zaangażowania					razem
	istotny		nieistotny		trudno powiedzieć	
	b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %		n %
tak	10 14,92	17 25,37	1 1,49	----	----	28 41,8
raczej tak	9 13,43	22 32,83	2 2,98	2 2,98	1 1,49	36 53,73
raczej nie	1 1,49	2 2,98	----	----	----	3 4,47
razem	20 29,85	41 61,19	3 4,47	2 2,98	1 1,49	67 100
X^2=1,979 ss=8 p<0,99 C=0,121						

Wśród badanych uczniów (por. tabela 20) 64,9% jest zdania, że w istotnym stopniu identyfikuje się z nauczycielami, szkołą i jej środowiskiem , w tym 31,73% ocenia ten stopień jako bardzo duży, 33,17% - duży. Nieistotny stopień wyraża 25,47% badanych, w tym 14,42% określa ten stopień jako mały i 11,05% - bardzo mały. 9,61% uczniów wyraża niezdecydowanie.

Na poszczególnych rocznikach kształtuje się to następująco: istotnym stopniem identyfikacji cechuje się 64,95% uczniów I rocznika, w tym 26,49% - bardzo dużym i 38,46% - dużym oraz 64,38% IV rocznika, w tym 38,46% - bardzo dużym i 26,37% - dużym. Nieistotny stopień utożsamiania się ze środowiskiem szkolnym wskazuje 23,92% - I rocznika oraz 27,46% - IV rocznika.

Ponowny wybór szkoły (por.tabela 21) deklaruje w istotnym stopniu 64,32% ogółu badanej młodzieży, w tym 32,21% wybrałoby zdecydowanie naukę w liceum lotniczym oraz 32,21% - raczej wybrałoby. Raczej nie rozpoczęłoby już nauki w tej szkole 15,86% uczniów. Zdecydowanie nie deklaruje ponownego wyboru liceum lotniczego 10,09% badanej młodzieży, a 9,61% wyraża niezdecydowanie. Powyższa analiza na poszczególnych rocznikach przedstawia się następująco: zdecydowanie, ponownie wybrałoby naukę w liceum lotniczym 28,21% uczniów I rocznika oraz 37,36% - IV rocznika (należą do nich w istotnym stopniu uczniowie osiągający bardzo dobre i dobre wyniki w nauce

i zachowaniu), raczej wybrałoby: 36,75% - I rocznika i 26,37% - IV rocznika, raczej nie: 17,09% - I rocznika i 14,28% - IV rocznika. Nie deklaruje ponownego wyboru szkoły 6,83% badanych pierwszoklasistów oraz 14,28% czwartoklasistów, a 11,11 % - I rocznika i 7,68% - IV rocznika wyraża niezdecydowanie (są to zwłaszcza uczniowie przeciętni oraz słabi).

Istotny stopień utożsamiania się z nauczycielami-wychowawcami (por.tabela 22) wykazuje 68% ogółu badanych uczniów, w tym 29,3% ocenia go jako bardzo duży i 38,9% - duży. Nieistotny stopień podkreśla 24,0% badanych, w ogóle nie utożsamia się ze swoimi wychowawcami 2,4% uczniów, a 5,28% wyraża niezdecydowanie (nie stwierdzono istotnego zróżnicowania w opiniach ze względu na rocznik kształcenia).

Spośród ogółu badanej młodzieży (por.tabela 23) 74,51% uważa iż w istotnym stopniu angażuje się w realizację obowiązków, w tym 17,8% ocenia ten stopień jako bardzo duży oraz 56,7% - duży. Nieistotne zaangażowanie wykazuje 23,07% badanych uczniów, w tym 21,6% - małe oraz 1,4% - bardzo małe.

Prowadzona analiza pozwala na stwierdzenie, że spośród ogółu badanej młodzieży 48,07% odznacza się zarówno istotnym stopniem identyfikacji jak i zaangażowania w realizację zadań, w tym 32,21% uczniów I rocznika i 15,86% - IV rocznika (stanowi to 57,26% ogółu uczniów I rocznika i 36,26% - IV rocznika). Do grupy tej należy istotna większość uczniów osiągających bardzo dobre wyniki w nauce i zachowaniu .

Młodzież, która uważa, że w małym stopniu identyfikuje się ze szkołą i jej środowiskiem lub też nie potrafi dokonać właściwej samooceny również nie angażuje się w wykonywanie swoich obowiązków (13,46%).

Na podstawie rozmów przeprowadzonych z młodzieżą IV rocznika można wnioskować iż nie widzi ona realnych szans i możliwości dalszego kształcenia w szkołach wojskowych, które z roku na rok ograniczają liczbę miejsc dla kandydatów podnosząc jednocześnie stawiane wymagania (WSOSP oferowała 25 miejsc)

Uogólniając stwierdzono, że zdecydowana większość uczniów identyfikuje się ze szkołą i jej środowiskiem.

Potwierdza to deklaracja ponownego wyboru liceum oraz postawy uczniów wobec nauczycieli. Identyfikacja wyraża się istotnym stopniem zaangażowania w realizację obowiązków. Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między analizowanymi zmiennymi wynosi: $X^2=37,736$ (ss=16, p>0,001) , a siła związku C=0,212. W świetle zaprezentowanych wyników badań założona hipoteza H_{13} znajduje potwierdzenie.

Tabela 20

Identyfikacja młodzieży ze szkołą i jej środowiskiem, a zaangażowanie w realizację obowiązków szkolnych.

Zaangażowanie w realizację obowiązków: stopień zaangażowania		Stopień identyfikacji: istotny b.duży n %	istotny duży n %	nieistotny mały n %	nieistotny b.mały n %	trudno mi powiedzieć n %	razem n %
rocznik I							
istotny	b.duży	14 11,96	9 7,69	2 1,7	1 0,85	2 1,7	28 23,93
	duży	15 12,82	29 24.78	11 9,4	5 4.27	8 6,83	68 58,11
nie-	mały	2 1,7	7 5,98	5 4,27	3 2,56	3 2,56	20 17,09
istotny	b.mały	----	----	----	1 0,85	----	1 0,85
trudno powiedz.		----	----	----	----	----	----
I rocznik razem:		31 26,49	45 38,46	18 15,38	10 8,54	13 11,11	117 100
rocznik IV							
istotny	b.duży	3 3,29	2 2,19	2 2,19	2 2,19	----	9 9,89
	duży	17 18,68	16 17,58	9 9,89	6 6,59	2 2,19	50 54,94
nie-	mały	14 15,38	6 6,59	----	2 2,19	3 3,29	25 27,47
istotny	b.mały	----	----	----	2 2,19	----	2 2,19
trudno powiedz.		1 1,09	----	1 1,09	1 1,09	2 2,2	5 5,49
IV rocznik razem		35 38,46	24 26,37	12 13,18	13 14,28	7 7,69	91 100
ogółem uczniowie OLL		66 31,73	69 33,17	30 14,42	23 11,05	20 9,61	208 100
X^2=37,736 ss=16 p>0.001 C=0,212							

Tabela 21
Deklaracja ponownego wyboru szkoły przez uczniów.

Wyniki nauczania i zachowania [1], uczniowie:	Czy ponownie wybrałbyś naukę w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym? zdecydowanie: tak n	%	raczej tak n	%	raczej nie n	%	zdecydowanie: nie n	%	trudno powiedzieć n	%	razem n	%
rocznik I												
b.dobrzy	2	1,7	2	1,7	----		----		----		4	3,41
dobrzy	5	4,27	7	5,98	3	2,56	1	0,85	2	1,7	18	15,38
przeciętni	24	20,51	33	28,20	14	11,96	6	5,12	7	5,98	84	71,79
słabi	2	1,7	1	0,85	3	2,56	1	0,85	4	3,41	11	9,40
wzorowi	4	3,41	8	6,83	2	1,7	----		----		14	11,96
b.dobrzy	18	15,38	23	19,65	10	8,54	3	5,56	6	5,12	60	51,28
dobrzy	11	9,4	12	10,25	8	6,83	5	4,27	6	5,12	42	35,89
nieodpow.	----		----		----		----		1	0,85	1	0,85
razem I rok	33	28,20	43	36,75	20	17,09	8	6,83	13	11,1	117	100
rocznik IV												
b.dobrzy	3	3,29	1	1,09	----		----		----		4	4,39
dobrzy	11		2	2,19	----		4	4,39	1	1,09	18	19,78
przeciętni	19	20,87	16	17,58	12	13,18	9	9,89	4	4,39	60	65,93
słabi	1	1,09	5	5,49	1	1,09	----		2	2,19	9	9,89
wzorowi	19	20,87	5	5,49	----		1	1,09	1	1,09	26	28,57
b.dobrzy	10	10,98	15	16,48	10	10,98	7	7,69	2	2,19	44	48,35
dobrzy	5	5,49	4	4,39	3	3,29	3	3,29	4	4,39	19	20,87
nieodpow.	----		----		----		2	2,19	----		2	2,19
razem I V:	34	37,36	24	26,37	13	14,28	13	14,3	7	7,69	91	100
razem uczniowie OLL	67	32,21	67	32,21	33	15,86	21	10,09	20	9,61	208	100

Tabela 22
Utożsamianie się uczniów z nauczycielami.

Jak zachowałbyś się gdyby Twój wycho-wawca poprosił Cię o wykonanie dodatkowej pracy wykraczającej poza Twoje obowiązki?	uczniowie I rocznika n	%	uczniowie IV rocz. n	%	razem ucz.OLL n	%
wykonałbym tę pracę natychmiast	34	29,1	27	29,7	61	29,3
raczej wykonałbym natychmiast	47	40,2	34	37,4	81	38,9
wykonałbym - gdy znalazłbym czas	30	25,6	20	21,9	50	24,0
nie wykonałbym	4	3,4	1	1,1	2	2,4
trudno mi powiedzieć	2	1,7	9	9,9	11	5,3
uczniowie OLL razem:	117	100	91	100	208	100

1/ Por. kryteria podziału uczniów ze względu na wyniki nauczania i zachowania str.39 niniejszej dysertacji.

Tabela 23

Deklarowane zaangażowanie uczniów w realizację zadań, a wyniki nauczania i zachowania

Wyniki naucz. i wych.	stopień zaangażowania					razem:
	istotny		nieistotny		trudno powie-dzieć	
rocznik I						
b.dobrzy	2 1,7	1 o,85	----	----	---	3 2,56
dobrzy	4 3,41	12 10,25	2 1,7	----	---	18 15,38
przeciętni	21 17,94	47 40,17	16 13,67	1 0,85	---	85 72,64
słabi	1 0,85	8 6,83	2 1,7	---	---	11 9,4
wzorowi	5 4,28	9 7,69	---	---	---	14 11,96
b.dobrzy	12 10,25	38 32,47	10 8,54	---	---	60 51,28
dobrzy	11 9,4	20 17,09	10 8,54	1 0,85	---	42 35,89
nieodpow.	----	1 0,85	----	----	---	1 0,85
razem I rok	28 23,93	68 58,11	20 17,09	1 0,85	---	117 100
rocznik IV						
b.dobrzy	1 1,09	3 3,29	----	----	---	4 4,39
dobrzy	3 3,29	12 13,18	2 2,19	1 1,09	---	18 19,78
przeciętni	5 5,49	32 35,16	18 19,78	1 1,09	4 4,39	60 65,93
słabi	----	3 3,29	5 5,49	----	1 1,09	9 9,89
wzorowi	2 2,19	19 20,87	3 3,29	----	2 2,19	26 28,57
b.dobrzy	6 6,59	21 23,07	16 17,58	1 1,09	----	44 48,35
dobrzy	1 1,09	10 10,98	5 5,49	----	3 3,29	19 24,17
nieodpow.	----	----	1 1,09	1 1,09	----	2 2,19
razem I V:	9 9,89	50 54,94	25 27,47	2 2,19	5 5,49	91 100
razem uczniowie OLL	37 17,78	118 56,73	45 21,63	3 1,44	5 2,40	208 100
X^2=9,925 ss=12 p<0,7 C=0,126						

''... Aby być godnym ,
trzeba najpierw być aktywnym ''

J.Kozielecki
''O godności człowieka '' , Warszawa 1977r. , s.10.

5 . AKTYWNOŚĆ I ZAANGAŻOWANIE SPOŁECZNO - ZAWODOWE

Istotą regulacji stosunku człowiek - otoczenie jest zaangażowanie i aktywność. Aktywność charakteryzuje się jako dążenie do zaspakajania wszelkich potrzeb (społecznych, biologicznych, kulturalnych) i realizację zadań wypływających z określonych współzależności z otoczeniem. W literaturze naukowej spotyka się różne definicje tego terminu. Z punktu widzenia niniejszej dysertacji istotne jest rozumienie aktywności jako czynności o charakterze nie tylko zorganizowanym ze względu na daną strukturę, ale również ukierunkowanym na osiągnięcie pożądanego efektu [1/]. Stąd też wszelkie działania wychowawcze podejmowane w pracy z młodzieżą liceum wojskowego nie mogą sprowadzać się tylko do tworzenia i organizowania warunków aktywności, ale do regulacji zachowań uczniów za pośrednictwem sprawiedliwej i obiektywnej oceny ich wartości [2/]. Świadoma, zaangażowana praca dydaktyczno-wychowawcza zapewnia możliwość wszechstronnej, własnej aktywności młodzieży, stanowiącej jeden z głównych warunków właściwego jej przygotowania do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej. Aktywna działalnosć zaspakaja bowiem określone potrzeby i jednocześnie utrwala pozytywne postawy.

Należy zatem poszukiwać takich form pracy z młodzieżą, które optymalnie połączyłyby naukę z rozwojem osobistym. Pozytywne nastawienie uczniów do obowiązków, stawianych wymagań oraz oczekiwań całej szkolnej społeczności, całego środowiska wojskowego stanowi fundamentalny czynnik wzmagający aktywne uczestnictwo w różnorodnych formach pracy wychowawczej.

Aktywne uczestnictwo oznacza refleksję nad treścią, uzmysławia cele, którym służy - jest zatem szczególnie pożądane w kształceniu i wychowaniu obronnym.

1/ Por. J.Sobańska, "Aktywność psychomotoryczna dzieci i młodzieży" w: Encyklopedia Pedagogiczna pod red. W.Pomykało, Warszawa 1993r. ,s.22-23.
Por.także Z.Włodarski "Psychologia uczenia się", cz.2, Warszawa 1996r.,s.47.

2/ Por. R.Stępień, "Z zagadnień dydaktyki i wychowania w wojsku" , Warszawa 1993r., s.16-19.

Powyższe rozważania skłaniają do założenia następującej hipotezy H_{14} : im wyższy stopień zaangażowania w realizację zadań tym wyższy stopień aktywnego uczestnictwa w stosowanych formach pracy wychowawczej.

W celu weryfikacji powyższej hipotezy wykorzystano zebrane dane empiryczne dotyczące stopnia zaangażowania badanych uczniów w realizację obowiązków szkolnych oraz postarano się o uzyskanie odpowiedzi na pytania dotyczące aktywnego ich uczestnictwa w stosowanych w liceum lotniczym formach pracy wychowawczej. Następnie sporządzono opis wielowymiarowy obrazujący wzajemne zależności między stopniem zaangażowania, a stopniem aktywnego uczestnictwa uczniów w wybranych przez nich formach oracy wychowawczej.

Nauczyciele - wychowawcy uważają (por. tabela 24) iż młodzież odznacza się istotnym stopniem aktywnego uczestnictwa : w pracach modelarni, akcjach pomocy dzieciom potrzebującym jej, ceremoniałach, sportach sprawnościowo - obronnych oraz wycieczkach dydaktyczno - wychowawczych. Wymieniają również : współorganizowanie i dbałość o miejsca chwały narodu polskiego oraz opiekę nad salą tradycji szkoły. Według oceny nauczycieli nie cieszą się szczególną popularnością wśród młodzieży spotkania z kombatantami, propagowanie wiedzy patriotyczno-obronnej wśród uczniów szkół podstawowych oraz konkursy wiedzy.

Badani uczniowie twierdzą , że w istotnym stopniu aktywnie uczestniczą w : ceremoniałach (uważa tak 68,37% uczniów I rocznika i 84,61% - IV rocznika), akcjach pomocy dzieciom potrzebującym jej (tego zdania jest 86,32% - I rocznika oraz 92,3% - IV rocznika) , wycieczkach dydaktyczno-wychowawczych (twierdzi tak 72,64% - I rocznika i 63,73% - IV rocznika), sportach sprawnościowo-obronnych (wymienia tę formę pracy 63,37% uczniów I rocznika i 58,24% uczniów IV rocznika), pracach w modelarni (uważają tak głównie pierwszoklasiści: 74,35%). Nie cieszą się popularnością wśród uczniów: opieka nad salą tradycji, organizowanie spotkań z kombatantami oraz konkursy wiedzy.

Porównując oceny nauczycieli-wychowawców oraz uczniów stwierdzono (mimo nieznacznych różnic w ocenie stopnia ważności), że preferowane są identyczne formy pracy wychowawczej.

Zaprezentowana zbieżność wyboru przez nauczycieli form pracy wychowawczej oraz akceptacji ich przez uczniów ma istotne znaczenie dla praktyki wychowawczej szczególnie w procesie przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej .

Tabela 24

Aktywne uczestnictwo młodzieży w stosowanych formach pracy wychowawczej.

(według oceny nauczycieli-wychowawców)

L.p.	najczęściej stosowane formy aktywności	Stopień aktywnego uczestnictwa młodzieży					razem
		istotny		nieistotny			
		b.duży	duży	mały	b.mały		
		uczestni-czę chętnie n %	raczej chętnie, ale w niektó-rych sytua-cjach	tylko tyle-ile jest koniecz-ne. n %	gdy sytua-cja na to pozwa-la nie ucze-stni-czę	nie ucze-stni-czę n %	n %
1	praca w modelarni np.wykonywanie i prezentacja modeli polskich samolotów	55 82,08	11 16,41	1 1,49	----	----	67 100
2	opieka nad salą tradycji szkoły	7 10,44	26 38,80	28 43,75	6 8,95	----	67 100
3	upowszechnianie akcji pomocy dzieciom potrzebującym jej	42 62,68	22 32,83	1 1,49	2 2,98	----	67 100
4	udział w sportach sprawnościowo-obronnych	32 47,76	18 26,86	13 19,40	4 5,97	----	67 100
5	przygotow. i udział w uro-czystościach patriotyczno-obronnych (ceremoniałach np.ślubowanie)	44 65,67	14 20,89	8 11,94	1 1,49	----	67 100
6	wycieczki dydaktyczno-wychowawcze do jednostek i szkół wojskowych	10 14,92	27 40,29	25 37,31	5 7,46	----	67 100
7	współorganizowanie i dbałość o miejsca chwały i męczeństwa narodu polskiego	3 4,47	20 29,85	36 53,73	8 11,94	----	67 100
8	propagowanie wiedzy patriotyczno-obronnej wśród uczniów szkół podst.	2 2,98	17 25,37	36 53,73	12 17,94	----	67 100
9	organizowanie spotkań z kombatantami	2 2,98	12 17,91	38 56,71	13 19,40	2 2,98	67 100
10	konkursy wiedzy historycznej, patriotyczno-obronnej itp.	----	2 2,98	13 19,40	16 23,88	36 53,73	67 100
razem:		197 29,40	169 25,22	199 29,70	67 10,0	38 5,67	670 100

cd. tabela 24 (wg oceny uczniów **I rocznika**)

L.p.	najczęściej stosowane formy aktywności	Stopień aktywnego uczestnictwa młodzieży					razem
		istotny		nieistotny			
		b.duży	duży	mały	b.mały		
		uczestni-czę chętnie	raczej chętnie, ale w niektó-rych sytua-cjach	tylko tyle-ile jest koniecz-ne.	gdy sytua-cja na to pozwa-la nie ucze-stni-czę	nie ucze-stni-czę	
		n %		n %		n %	n %
1	praca w modelarni np.wykonywanie i prezentacja modeli polskich samolotów	55 47,0	32 27,35	17 14,52	6 5,12	7 5,98	117 100
2	opieka nad salą tradycji szkoły	15 12,82	22 18,8	38 32,47	10 8,54	32 27,35	117 100
3	upowszechnianie akcji pomocy dzieciom potrzebującym jej	63 53,84	38 32,47	4 3,41	7 10,44	5 7,46	117 100
4	udział w sportach sprawnościowo-obronnych	40 34,18	40 34,18	17 14,52	10 8,54	10 8,54	117 100
5	przygotow. i udział w uro-czystościach patriotyczno-obronnych (ceremoniałach np.ślubowanie)	93 79,48	15 12,82	4 3,41	1 0,85	4 3,41	117 100
6	wycieczki dydaktyczno-wychowawcze do jednostek i szkół wojskowych	41 35,04	44 37,6	19 16,23	8 6,83	5 7,46	117 100
7	współorganizowanie i dbałość o miejsca chwały i męczeństwa narodu polskiego	21 17,94	34 29,05	27 23,07	18 15,38	17 14,52	117 100
8	propagowanie wiedzy patriotyczno-obronnej wśród uczniów szkół podst.	19 16,23	25 21,36	45 38,46	17 14,52	11 9,4	117 100
9	organizowanie spotkań z kombatantami	12 10,25	13 11,11	39 33,33	36 30,76	17 14,52	117 100
10	konkursy wiedzy historycznej, patriotyczno-obronnej itp.	6 5,12	15 12,82	12 10,25	46 39,31	38 32,47	117 100
razem:		365 31,19	278 23,76	222 18,97	159 13,58	146 12,47	1170 100

cd. tabela 24 (wg oceny uczniów **IV rocznika**)

L.p.	najczęściej stosowane formy aktywności	Stopień aktywnego uczestnictwa młodzieży					razem
		istotny		nieistotny			
		b.duży	duży	mały	b.mały		
		uczestni-czę chętnie	raczej chętnie, ale w niektó-rych sytua-cjach	tylko tyle-ile jest koniecz-ne.	gdy sytua-cja na to pozwa-la nie ucze-stni-czę	nie ucze-stni-czę	
		n %		n %		n %	n %
1	praca w modelarni np.wykonywanie i prezentacja modeli polskich samolotów	18 19,78	20 21,97	21 23,07	2 2,19	30 32,96	91 100
2	opieka nad salą tradycji szkoły	8 8,79	20 21,97	15 16,48	4 4,39	44 48,35	91 100
3	upowszechnianie akcji pomocy dzieciom potrzebującym jej	53 58,24	21 23,07	12 13,18	1 1,09	4 4,39	91 100
4	udział w sportach sprawnościowo-obronnych	29 31,86	24 26,37	25 27,47	2 2,19	11 12,08	91 100
5	przygotow. i udział w uro-czystościach patriotyczno-obronnych (ceremoniałach np.ślubowanie)	64 70,32	13 14,28	3 3,29	6 6,59	5 5,49	91 100
6	wycieczki dydaktyczno-wychowawcze do jednostek i szkół wojskowych	20 21,97	38 41,75	18 19,78	4 4,39	11 12,08	91 100
7	współorganizowanie i dbałość o miejsca chwały i męczeństwa narodu polskiego	5 5,49	19 20,87	27 29,67	11 12,08	29 31,86	91 100
8	propagowanie wiedzy patriotyczno-obronnej wśród uczniów szkół podst.	16 17,58	20 21,97	20 20,97	13 14,28	22 24,17	91 100
9	organizowanie spotkań z kombatantami	9 9,89	12 13,18	42 46,15	14 15,38	14 15,32	91 100
10	konkursy wiedzy historycznej, patriotyczno-obronnej itp.	5 5,49	7 7,69	7 7,69	31 34,06	41 45,05	91 100
razem:		227 24,94	194 21,31	190 20,98	88 9,67	211 23,18	910 100

Uogólniając stwierdzono, że uczniowie liceum lotniczego aktywnie uczestniczą w ceremoniałach szkolnych, które łączone są z ceremoniałem wojskowym i religijnym. Wśród nich wymienić należy: uroczyste rozpoczęcie roku szkolnego połączone z wrześniowym apelem idei pokoju - jako protestu przeciwko wojnie i agresji, przysięga podchorążych I rocznika (IX), apel z okazji Dnia Edukacji Narodowej (14 X), apel z okazji Odzyskania Niepodległości (11 XI), ślubowanie uczniów I rocznika (XI) [1/], apel z okazji rocznicy ogłoszenia Konstytucji 3 Maja, apele z okazji sportowych osiągnięć szkoły, apele samorządu szkolnego, promocja absolwentów WSOSP (VI) , uroczyste zakończenie roku szkolnego oraz Dzień Wojska Polskiego (15 VIII) i Dzień Lotnictwa (28 VIII) - obchodzone niejednokrotnie podczas wakacyjnych obozów szybowcowych i spadochronowych organizowanych na bazie Aeroklubu "Orląt" w Dęblinie.

Większości wymienionych ceremoniałów towarzyszy uroczyste wniesienie sztandaru szkoły, symbole szkolne, symbole państwowe. Swoiste cechy ceremoniału podkreślają treści patriotyczno-obronne poprzez uwypuklenie powinności nie tylko wobec szkoły i nauczycieli, ale wobec ojczyzny, a obecność symboli tożsamości narodowej wzmacnia dumę z przynależności do rodziny lotniczej, wojskowej, do narodu polskiego. Ceremoniał jest zatem określonym: celowym i świadomym sposobem kształtowania pożądanych postaw patriotyczno-obronnych.

Uczniowie liceum lotniczego często spontanicznie podejmują działania społeczne, wśród których wymieniają najczęściej : pomoc dzieciom szczególnej troski z Opactwa, pomoc dzieciom z Domów Dziecka, pomoc dzieciom niepełnosprawnym, pomoc dzieciom przebywającym na długotrwałym leczeniu w Centrum Zdrowia Dziecka. Ta spontaniczna, aktywna działalność wyraża się m.in. w pomocy finansowej, rzeczowej (zbiórki różnorodnych darów), organizowaniu dla dzieci świąt i zabaw okazjonalnych (np. wieczoru wigilijnego, zabawy mikołajkowej, Dnia dziecka).

1/ Zob. str. 78 niniejszej dysertacji

Kolejna forma pracy wychowawczej, w której uwidacznia się aktywność młodzieży to organizowanie wycieczek dydaktyczno-wychowawczych, głównie do jednostek i szkół wojskowych oraz wycieczek krajoznawczo-turystycznych. Wszelkie wycieczki, do których szczególnie dyrekcja szkoły przywiązuje dużą wagę stanowią dla młodzieży źródło wiedzy o kraju, pozwalają na bliskie poznanie jego zakątków, kultury, historii. Wycieczki odpowiednio zorganizowane, zwłaszcza przy istotnym współudziale uczniów - wzbogacają ich wiedzę, rozwijają wyobraźnię, sprzyjają integracji grupy, pozwalają lepiej poznać innych i samego siebie. Wycieczki ponadto wiążą przeszłość z teraźniejszością, kształtują dzielność życiową , wyrabiają zdolności przystosowania się do różnych sytuacji. Podczas wycieczek młodzież wraz z nauczycielami-wychowawcami niejednokrotnie odwiedza pomniki i miejsca chwały narodu. Ten bezpośredni kontakt utrwala przekonanie młodzieży o potrzebie służenia krajowi i obrony go w razie potrzeby.

Uczniowie liceum lotniczego aktywnie uczestniczą we wszelkich zawodach sportowo-obronnych (wewnątrzszkolne spartakiady, spartakiady szkół średnich miasta Dęblina, biegi uliczne organizowane przez burmistrza miasta, biegi na orientację i strzelectwo sportowe w ramach zawodów "Sprawni jak żołnierze" (na szczeblu wojewódzkim i ogólnopolskim), zawody lekkoatletyczne szkół wojskowych (na szczeblu wojewódzkim) i wiele innych. Ostatnim, ważnym osiągnięciem sportowym młodzieży Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego było zajęcie pierwszego miejsca na międzynarodowych zawodach lekkoatletycznych średnich szkół wojskowych zorganizowanych przez średnią szkołę lotniczą w Szolnok (MH REPULOMUSZAKI ES LEGVEDELMI HONVED SZAKKOZEPISKOLA ES GIMNAZJUM, SZOLNOK) .

Wszystkim imprezom sportowo-obronnym towarzyszy im życzliwa atmosfera, poparcie dyrekcji szkoły, oficerów - opiekunów roczników oraz większości nauczycieli-wychowawców. To aktywne uczestnictwo kształtuje samodzielność, odwagę życiową, wytrwałe dążenie do celu.

Uczniowie I rocznika podkreślają aktywne uczestnictwo w pracach modelarni [1/], w której mają możliwość wykonywania modeli polskich samolotów.

1/ Zob. załącznik nr 8 ,s. 334 niniejszej dysertacji: program nauczania przedmiotu "technika", a w nim: m o d e l a r s t w o .

Pogłębiając prowadzoną analizę sięgnięto do uczestnictwa i aktywnej działalności uczniów w sekcjach sportowych, kołach zainteresowań, organizacjach czy stowarzyszeniach społecznych. Stwierdzono iż aktywne uczestnictwo widoczne jest szczególnie w różnorodnych sekcjach sportowych (skupiają one 140 uczniów osiągających istotne wyniki), z których na uwagę zasługują :
- lekkoatletyczna, a w niej : grupa 14 uczniów uprawiająca biegi krótkie /sprinty/ , biegi na średnich dystansach - 16 uczniów, rzuty dyskiem i oszczepem - 12 uczniów,
- koszykówki: aktywnie trenuje w niej 18 uczniów,
- siatkówki: liczy ona obecnie 12 uczniów,
- gimnastyki: ćwiczy w niej aktywnie 12 uczniów,
- pływania: trenuje w niej 15 uczniów,
- tenisa stołowego: 8 uczniów,
- szachów: 8 uczniów,
- piłki nożnej: skupia ona aktywnie trenujących 25 uczniów. 1/

Ponadto uczniowie liceum wojskowego aktywnie uczestniczą w kołach zainteresowań :
- modelarstwa (66 osób),
- baloniarstwa (12 osób),
- informatyki (24 osoby),
- jeździectwa (12 uczniów),
- płetwonurków (8 uczniów).

Nie stwierdzono w istotnym stopniu działalności młodzieży w organizacjach społecznych działających na rzecz obrony kraju.

1/ Powyższe dane liczbowe zweryfikował Szef Sportu OLL: J.Ignasiak

Kolejnym etapem prowadzonej analizy było poszukiwanie zależności między stopniem aktywnego uczestnictwa w podkreślanych przez uczniów formach pracy wychowawczej, a zaangażowaniem w realizację obowiązków szkolnych.
Stwierdzono (por. tabela 25), że młodzież, która w istotnym stopniu angażuje się w wykonywanie swoich obowiązków szkolnych "dając z siebie wszystko" - równocześnie wykazuje się istotnym stopniem aktywnego uczestnictwa w akceptowanych formach pracy wychowawczej.

Tabela 25
Zaangażowanie w realizację zadań, a aktywne uczestnictwo w akceptowanych przez uczniów formach pracy wychowawczej.

Stopień aktywnego uczestnictwa			Stopień zaangażowania w realizację obowiązków					razem
			istotny		nieistotny		trudno powiedzieć	
			b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	n %	n %
rocznik I								
istotny	b.duży	C	26 22,2	54 46,2	13 11,1	----	---	93 79,48
		A	22 18,8	37 31,6	4 3,41	----	---	63 53,84
		S	17 14,5	31 26,5	8 6,82	----	---	56 47,86
	duży	C	----	9 7,69	5 4,27	1 0,85	---	15 12,82
		A	4 3,41	26 22,2	8 6,82	----	---	38 32,47
		S	6 5,12	20 17,1	5 4,27	----	---	31 26,49
nieistotny	mały	C	1 0,85	3 2,56	----	----	---	4 3,41
		A	----	1 0,85	2 1,7	1 0,85	---	4 3,41
		S	4 3,41	12 10,3	1 0,85	----	---	17 14,52
	b.mały	C	----	1 0,85	----	----	---	1 0,85
		A	2 1,7	2 1,7	3 2,56	----	---	7 5,98
		S	1 0,85	2 1,7	3 2,56	----	---	6 5,12
trudno powiedzieć		C	1 0,85	1 0,85	2 1,7	----	---	4 3,41
		A	----	2 1,7	3 2,56	----	---	5 4,27
		S	----	3 2,56	3 2,56	1 0,85	---	7 5,98
razem		C	28	68	20	1		117 100
		A	28	68	20	1		117 100
		S	28	68	20	1		117 100

C - ceremoniał
A - akcje pomocy dzieciom
S - sporty sprawnościowo-obronne

cd. tabeli 25

Stopień aktywnego uczestnictwa			Stopień zaangażowania w realizację obowiązków					razem	
			istotny		nieistotny		trud-no po-wie-dzieć		
			b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	n %	n	%
rocznik IV									
istot-ny	b.duży	C	5 5,46	3 3,29	----	1 1,09	---	9	9,89
		A	6 6,59	1 1,09	1 1,09	---	1 1,0	9	9,89
		S	2 2,19	3 3,29	2 2,19	1 1,09	1 1,0	9	9,89
	duży	C	40 43,95	4 4,39	1 1,09	2 2,19	3 3,3	50	54,94
		A	32 35,16	13 14,28	5 5,49	---	---	50	54,94
		S	21 23,07	16 17,58	8 8,79	1 1,09	4 4,4	50	54,94
nie-istot-ny	mały	C	17 18,68	4 4,39	1 1,09	1 1,09	2 2,2	25	27,47
		A	12 13,19	6 6,59	6 6,59	1 1,09	---	25	27,47
		S	6 6,59	5 5,49	10	---	4 4,4	25	27,47
	b.mały	C	-----	----	1 1,09	1 1,09	---	2	2,19
		A	1 1,09	----	----	----	1 1,1	2	2,19
		S	----	----	1 1,09	----	1 1,1	2	2,19
trudno powiedzieć		C	2 2,19	2 2,19	----	1 1,09	---	5	5,49
		A	2 2,19	1 1,09	----	---	2 2,2	5	5,49
		S	----	----	4 4,39	---	1 1,1	5	5,49
razem		C	64 70,32	13 14,28	3 3,29	6 6,59	5 5,49	**91**	**100**
		A	53 58,24	21 23,07	12 13,18	1 1,09	4 4,4	**91**	**100**
		S	29 31,86	24 26,37	25 27,47	2 2,2	11 12,1	**91**	**100**

Uogólniając stwierdzono iż zachodzą istotne związki między zaangażowaniem w realizację obowiązków, a aktywnym uczestnictwem młodzieży w akceptowanych formach pracy wychowawczej. Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między analizowanymi zmiennymi oraz siłę związku przedstawiono poniżej:

Stopień aktywnego uczestnictwa w akceptowanych formach pracy wychowawczej:	Stopień zaangażowania	
	rocznik I	rocznik IV
w ceremoniałach	X^2=13,57 , C=0,196 p>0,3 , ss=12	X^2=30,933 , C=0,336 p>0,001 , ss=12
w akcjach pomocy dzieciom	X^2=51,27 , C=0,382 p<0,001 , ss=12	X^2=33,277 , C=0,307 p<0,001 , ss=12
w sportach sprawnościowo-obronnych	----------	X^2=19,91 , C=0,196 p>0,2 , ss=16
w pracach modelarni	X^2=28,939 , C=0,287 p<0,01 , ss=12	----------

W świetle zaprezentowanych wyników badań założona hipoteza H_{14} : im wyższy stopień zaangażowania w realizację zadań tym wyższy stopień aktywnego uczestnictwa w stosowanych formach pracy wychowawczej , została potwierdzona.

„...Działać - a przynajmniej działać z namysłem - to tyle, co zmieniać rzeczywistość w sposób mniej lub bardziej świadomy; to zmierzać do określonego celu w danych warunkach przy pomocy właściwych środków po to, aby dojść od warunków istniejących do warunków odpowiadających przyjętemu celowi."

T.Kotarbiński
/ Traktat o dobrej robocie, Warszawa 1965r.,s.231. /

6. KWALIFIKACJE ZAWODOWO-PEDAGOGICZNE KADRY DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEJ.

W literaturze naukowej różnorodnie pojmowany jest termin kwalifikacje zawodowe. Najczęściej pojęcie to utożsamia się z zawodem. Nie wchodząc w szczegółowe rozważania przyjmuje się iż "zawód to wykonywanie zespołu czynności społecznie użytecznych wyodrębnionych na skutek podziału pracy, wymagających od pracownika odpowiedniej wiedzy i umiejętności, powtarzanych systematycznie i będących źródłem utrzymania dla pracownika i jego rodziny" [1/]

Dla potrzeb niniejszej pracy przyjęto zgodnie z W.Okoniem [2/], że kwalifikacje obejmują: poziom wykształcenia ogólnego np.rodzaj ukończonej szkoły, wiedzę zawodową, umiejętności zawodowe, a zwłaszcza stopień wprawy oraz umiejętność organizowania i usprawniania pracy, uzdolnienia i zainteresowania zawodowe. W przypadku nauczycieli-wychowawców czynności zawodowe odnoszą się do działalności dydaktyczno-wychowawczej, w niej bowiem realizowane są określone zadania teoretyczne i praktyczne.

"Na pełne kwalifikacje zawodowe nauczycieli będą (...) składały się:

a) postawy moralne, związane z wychowywaniem oraz głębokim przeświadczeniem o potrzebie utrwalania postaw młodzieży,

---

1/ T.Nowacki, " Podstawy dydaktyki zawodowej", Warszawa 1973r. , s.2.

2/ Por. W.Okoń ,Słownik pedagogiczny, Warszawa 1975r., s.115.

b) zdrowie fizyczne i psychiczne jako potencjalny i niezbędny poziom wytrwałości psychicznej i ogólnej sprawności umysłowej,
c) specjalistyczna wiedza teoretyczna i praktyczna.
(...) ogólnohumanistyczne wartości wymienionych wyżej składników, (...) wzięte razem tworzą **nauczyciela-wychowawcę,** kreślają go jako kwalifikowanego, kompetentnego i wysoce odpowiedzialnego wychowawcę w środowisku szkolnym "[1/]

W niniejszej pracy uważa się za konieczność zwrócenie szczególnej uwagi na kwalifikacje pedagogiczne. Często utożsamia się je z poziomem wykształcenia i z określonym przygotowaniem do zawodu. Utożsamia się je również z uzdolnieniami i umiejętnościami niezbędnymi w zawodzie, decydującymi o skuteczności procesu kształcenia i wychowania. Wszyscy nauczyciele (bez względu na nauczany przedmiot) winni być równocześnie wychowawcami, dobrymi organizatorami, nie tylko "uczącymi", ale przede wszystkim kształtującymi poglądy i postawy młodzieży. Kwalifikacje pedagogiczne winny zatem obejmować nie tylko wiedzę pedagogiczną, ale nade wszystko "myślenie" i "działanie" pedagogiczne.[2/]

Wiedza pedagogiczna to "ogół wiadomości stanowiących dorobek nauk pedagogicznych. Do podstawowych nauk pedagogicznych najczęściej zalicza się: pedagogikę ogólną, historię wychowania, dydaktykę, teorię wychowania, pedeutologię, pedagogikę społeczną, pedagogikę specjalną, pedagogikę szkoły wyższej, pedagogikę porównawczą.."[3/]

Dla praktyki wychowawczej to głównie znajomość i rozumienie celów oraz treści kształcenia, metod oraz zasad kształcenia i wychowania, form pracy z młodzieżą i środków niezbędnych w procesie dydaktyczno-wychowawczym. Uogólniając jest to zespół wiadomości będących dorobkiem nauk pedagogicznych. Każdy nauczyciel-wychowawca winien odznaczać się conajmniej elementarną wiedzą z zakresu wszystkich nauk zajmujących się wychowaniem.

Istotnym i zarazem niezbędnym składnikiem kwalifikacji pedagogicznych kadry dydaktyczno-wychowawczej przygotowującej młodzież do dalszej edukacji wojskowej jest właściwe "myślenie pedagogiczne" czyli umiejętność

1/ Z.Kosyrz, Osobowość wychowawcy", Warszawa 1992r.,s.88-89.

2/ Por. Z.Kosyrz, "O osobowości oficera-wychowawcy", Warszawa 1972r.,s.23-30.

3/ Z.Kosyrz, "Osobowość wychowawcy", op.cit. ,Warszawa 1992r.,s.92-93.

specyficznego poznawania[1/] i rozumienia sytuacji, przewidywania skutków oraz skuteczne i sprawne działanie oparte na zrozumieniuwychowawczej rzeczywistości. Kolejnym składnikiem kwalifikacji pedagogicznych jest "działanie pedagogiczne" rozumiane jako specyficzny przejaw aktywności nauczycieli-wychowawców podejmujących świadome i celowe , różnorodne decyzje dydaktyczno-wychowawcze mogące wpływać w istotny sposób na pożądane zmiany w osobowości młodzieży[2/]

Działania pedagogiczne charakteryzują się głównie relacją sprzężenia zwrotnego czyli oddziaływaniem wartości sygnałów wyjściowych na dane wejściowe. Niezwykle istotnym składnikiem kwalifikacji pedagogicznych szczególnie nauczycieli przygotowujących młodzież do pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej jest "znajomość uczniów" rozumiana jako znajomość dojrzałości intelektualnej, psychicznej, społecznej i fizycznej młodzieży. Zwraca się bowiem szczególną uwagę na to, że młodzież rozpoczynająca naukę w liceum wojskowym nie ma jednoznacznie ukształtowanych postaw, cechuje ją niejednokrotnie chwiejność emocjonalna, nieufność, wzmożony krytycyzm, obawa i brak wiary w realizację swoich planów.

Kształtując postawy uczniów, w tym patriotyczno-obronne należy wewnętrznie akceptować całokształt problematyki patriotyczno-obronnej, a jej rozumienie winno współistnieć z myśleniem i działaniem pedagogicznym. Prowadzone badania mają między innymi na celu odpowiedzieć na pytanie : czy w procesie przygotowania młodzieży liceum wojskowego do dalszej edukacji wojskowej i przyszłej zawodowej służby wojskowej zachodzi konieczność popularyzowania problematyki patriotyczno-obronnej, rozumienia, wewnętrznej akceptacji oraz czy powyższe wartości pozwalają spajać kwalifikacje zawodowo-pedagogiczne z postawami patriotyczno-obronnymi stanowiącymi naczelną kwestię edukacji obronnej.

Uogólniając powyższe rozważania założono następującą hipotezę H_{15}: Im wyższe kwalifikacje zawodowo-pedagogiczne tym większa akceptacja i zrozumienie problematyki patriotyczno-obronnej.

1/ Z.Kosyrz, "Osobowość wychowawcy", op.cit. ,Warszawa 1992r,s.23.

2/ Por. T.Kotarbiński , "Traktat o dobrej robocie",Warszawa 1965r. , s.20. Por.także:J.Bogusz,Z.Kosyrz,"Wychowanie patriotyczne młodzieży", Warszawa 1990r. ,s.161-165.

W celu weryfikacji założonej hipotezy postarano się o udzielenie odpowiedzi na następujące pytania: czy nauczyciele-wychowawcy uzupełniają swoje kwalifikacje zawodowo-pedagogiczne oraz czy widzą przed sobą perspektywy rozwojowe, czy kwalifikacje korelują z zainteresowaniami problematyką patriotyczno-obronną , motywacjami do rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej ,zangażowaniem w realizację zadań. Następnie stosując opisy wielowymiarowe poszukiwano zależności między powyższymi zmiennymi .Pogłębiono prowadzoną analizę wzbogacając uzyskane dane empiryczne cennymi uwagami i spostrzeżeniami uzyskanymi podczas prowadzonych rozmów z nauczycielami-wychowawcami.

Na podstawie dokonanej analizy stwierdzono, że nauczyciele-wychowawcy w Ogólnkształcącym Liceum Lotniczym zatrudnieni zarówno w szkole jak i internacie stanowią w istotnym stopniu kadrę dydaktyczno-wychowawczą legitymującą się wykształceniem wyższym z przygotowaniem pedagogicznym - 86,56% (por.tabela1, str. niniejszej dysertacji) Pozostali posiadają wykształcenie wyższe bez przygotowania pedagogicznego (2,98%) oraz średnie z przygotowaniem pedagogicznym (8,95%).

Spośród ogółu badanych nauczycieli blisko 67% legitymuje się stażem pracy dłuższym niż 5 lat (por.tabela 4 str. niniejszej dysertacji), wskazującym na doświadczenie pedagogiczno-zawodowe.[1/]

Nauczyciele-wychowawcy nieustannie wzbogacają swoje kwalifikacje pedagogiczno-zawodowe korzystając z różnorodnych form dokształcania i doskonalenia. Są to głównie studia podyplomowe, kursy doskonalenia zawodowego, konferencje metodyczne, samokształcenie.

1/ Doświadczenie pedagogiczne to całokształt wiadomości " zdobytych na podstawie obserwacji i przeżyć", znajomości życia szkoły,a nade wszystko uczniów. "Rozróżnia się doświadczenie pierwotne i zrekonstruowane. Doświadczenie pierwotne to czynności poprzedzające próby szukiwania inwencji, aktywności w poszukiwaniu wyższego, doskonalszego poznania. Działanie zrekonstruowane jest końcową fazą takiego zespołu czynności, które na miejsce pierwotnego doświadczenia wprowadzają coś nowego. Nowym - może być głębsze i szersze dostrzeganie jakiegoś przedmiotu. "
Por.Z.Kosyrz, " O osobowości oficera..", op.cit.,W-wa, 1972r.,s.29.
Doświadczenia pedagogicznego nie należy mylić z rutyną pojmowaną jako "skłonność do postępowania wg utartych schematów, szablonów , do ulegania raz nabytym nawykom (...) Ulegają jej zazwyczaj ludzie zmęczeni pracą zawodową; powstające wraz z wiekiem zmęczenie powoduje usztywnienie myślenia, a także większą pewność siebie i zarozumiałość. Tendencje do rutyny to tendencje do powierzchowności - to droga do kształtowania postawy belfra."
Por.tamże, s.30.

Przeprowadzona analiza wskazuje na zróżnicowane potrzeby nie tylko w zakresie dokształcania czy doskonalenia kwalifikacji, ale też organizacji samokształcenia i własnego warsztatu pracy. Obecnie wzbogaca kwalifikacje zawodowo-pedagogiczne na studiach podyplomowych i kursach doskonalących 32,83% kadry dydaktyczno-wychowawczej (por.tabela 26). Są to zwłaszcza nauczyciele o niższym stażu pracy - do 5 lat (14,92%). Optymizmem napawa fakt iż nauczyciele o dłuższym stażu również dążą do doskonalenia swoich kwalifikacji: 14,92% z grupy o stażu 6 -10 lat oraz 2,98% z grupy o stażu powyżej 10 lat. Pozostali nauczyciele-wychowawcy podkreślają formę intensywnego samokształcenia.

Kadra dydaktyczno-wychowawcza zatrudniona w OLL uważa, że ma przed sobą perspektywy rozwojowe (por.tabela 27). Na zadane pytanie: czy pracując w OLL uważa Pan(i), że ma przed sobą perspektywy rozwojowe? - uzyskano następujący rozkład odpowiedzi: tak - 47.8%, raczej tak - również 47,8%. Tylko 4,4% uważa, że raczej nie ma perspektyw rozwojowych. Nauczyciele zatrudnieni w szkole oceniają wyżej własne perspektywy rozwojowe niż nauczyciele zatrudnieni w internacie.

Tabela 26

Czy nauczyciele-wychowawcy uzupełniają swoje kwalifikacje?

Stanowisko / Staż pracy	Czy uzupełnia Pan(i) swoje kwalifikacje?					
	tak		nie		razem	
	n	%	n	%	n	%
naucz.zatrudn. w szkole	10	14,92	24	35,82	34	50,74
naucz.zatrudn. w internacie	7	10,44	18	26,86	25	37,31
kadra kierownicza	5	7,46	3	4,47	8	11,94
5lat i mniej	10	14,92	12	17,91	22	32,83
6 -10 lat	10	14,92	5	7,46	15	22,38
11 -15 lat	2	2,98	13	19,40	15	22,38
16 - 20 lat	---		10	14,92	10	14,92
21 i więcej	---		5	7,46		
Ogółem kadra OLL	22	32;83	45	67,16	67	100

Tabela 27

Ocena perspektyw rozwojowych nauczycieli wychowawców.
/W tabeli ze względu na nieistotność statystyczną odpowiedzi: nie oraz: trudno mi powiedzieć - zostały pominięte./

Stanowisko / Staż pracy	Czy pracując w OLL uważa Pan(i), że ma przed sobą perspektywy rozwojowe?							
	Tak		Raczej tak		Raczej nie		Razem	
naucz.zatrudn w szkole	18	26,86	15	22,38	1	1,49	34	50,74
naucz.zatrudn w internacie	10	14,92	13	19,40	2	2,98	25	37,31
kadra kier.	4	5,97	4	5,97	---		8	11,94
X^2=1,582 ss=4 p>0,8 C=0,108								
5 lat i mniej	9	13,43	12	17,91	1	1,49	22	32,83
6 - 10 lat	6	8,95	8	11,94	1	1,49	15	22,38
11 - 15 lat	8	11,94	6	8,95	1	1,49	15	22,38
16 - 20 lat	7	10,44	3	4,47	---		10	14,92
21 i więcej	2	2,98	3	4,47	---		5	7,46
X^2=3,236 ss=8 p>0,9 C=0.155								
Razem kadra OLL	32	47,76	32	47,76	3	4,47	67	100

Warto zauważyć iż kadra dydaktyczno-wychowawcza legitymująca się dłuższym stażem pracy - więcej niż 15 lat, również dostrzega perspektywy własnego rozwoju .
Diagramy korelacyjne między badanymi zmiennymi wskazują na związki dodatnie o czym świadczą wartości testu X^2 oraz współczynników Cramera zamieszczone w tabelach.
Wszyscy nauczyciele posiadający wykształcenie wyższe z przygotowaniem pedagogicznym twierdzą, że pracując w OLL mają przed sobą perspektywy rozwojowe.
Permanentne wzbogacanie kwalifikacji zawodowo-pedagogicznych wzmocnione wiarą w realne perspektywy rozwojowe pozwala rozszerzać i zgłębiać zakres wiedzy ułatwiającej zrozumienie różnych aspektów problematyki patriotyczno-obronnej stanowiącej istotny element wychowania młodzieży.

Dokonana analiza pozwala stwierdzić, że spośród auczycieli-wychowawców legitymujących się wykształceniem wyższym z przygotowaniem pedagogicznym 79,31% odznacza się dużym stopniem zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną (por.tabela 28). Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między wykształceniem, a stopniem zainteresowania problematyką

patriotyczno-obronną wynosi X^2=9,836. Wyraża się ono poziomem istotności p>0,02. Siła związku między powyższymi zmiennymi wynosi C=0,38

Spośród ogółu badanych nauczycieli - 80,59% wykazuje duże zainteresowanie powyższą problematyką, w tym 40,3% to nauczyciele pracujący w szkole, 29,9% w internacie.

Wszyscy nauczyciele-wychowawcy legitymujący się stażem 16-20 lat pracy wykazują duży stopień zainteresowania powyższą problematyką (stanowią oni 14,92 ogółu badanej kadry) , nieco większe zróżnicowanie występuje wśród pracowników o stażu krótszym niż 5 lat. Diagramy korelacyjne wskazują związki dodatnie między analizowanymi zmiennymi, potwierdzają je wartości współczynników : X^2 oraz Cramera zamieszczone w poniższej tabeli.

Tabela 28

Wykształcenie, stanowisko, staż pracy, a zainteresowanie problematyką patriotyczno-obronną.

/Ze względu na nieistotność statystyczną odpowiedzi:"bardzo duży" - tę odpowiedź pominięto./

Wykształcenie, stanowisko staż pracy	Stopień zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną									
	duży		mały		bardzo mały		trudno mi powiedzieć		razem	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
wyższe z przygot. pedagog.	46	68,65	8	11,94	3	4,47	1	1,49	58	86,56
inne	8	11,94	1	1,49	---		----		9	13,43
X^2=9,836	ss=3		p>0,02		C=0,38					
naucz. w szkole	27	40,29	5	7,46	1	1,49	1	1,49	34	50,74
naucz.w internacie	20	29,85	3	4,47	2	2,98	---		25	37,31
kadra kier.	7	10,44	1	1,49	---		---		8	11,94
X^2=1,488	ss=6		p>0,95		C=0,10					
5lat i mniej	14	20,89	5	7,46	2	2,98	1	1,49	22	32,83
6-10 lat	14	20,89	1	1,49	---		---		15	22,38
11-15 lat	12	17,91	2	2,98	1	1,49	---		15	22,38
16-20 lat	10	14,92	---		---		---		10	14,92
21 lat i więcej	4	5,97	1	1,49	---		---		5	7,46
X^2=5,177	ss=12		p>0,95		C=0,16					
Razem	54	80,59	9	13,43	3	4,47	1	1,49	67	100

W celu pogłębienia prowadzonej analizy zbadano również zależności między wykształceniem,stanowiskiem, stażem pracy, a motywami rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej (por. tabela 29).

Tabela 29

Wykształcenie, stanowisko,staż pracy, a motywy rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej.
/W tabeli ze względu na nieistotność statystyczną odpowiedzi: "inne" - pominięto ją/

wykształcenie stanowisko staż pracy	Motywy rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej.									
	poczucie wewnętrznego obowiązku		przekonanie o przydatności tej wiedzy		zakładane plany i dążenia życiowe		Nacisk wymogów kształcenia i wychow.		razem	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
wyższe z przygot. pedagog.	40	59,70	4	5,97	7	10,44	6	8,95	58	85,56
wyższe bez przygot. pedagog.	2	2,98	---		---		---		2	2,98
śr. z pedagog.	3	4,47	2	2,98	1	1,49			6	8,95
śr.bez pedagog.	1	1,49	---		---		---		1	1,49
$X^{2=}5,388$	ss=9		p<0,8		C=0,16					
naucz. w szkole	22	32,83	3	4,47	4	5,97	5	7,46	34	50,74
naucz. w internacie	19	28,35	3	4,47	3	4,47			25	37,31
kadra kier.	6	8,95	---		1	1.49	1	1,49	8	11,94
X^2=1,921	ss=6		p<0,9		C=0,11					
5 lat i mniej	9	13,43	3	4,47	5	7,46	5	7,46	22	32,83
6-10 lat	11	16,41	1	1,49	2	2,98	1	1,49	15	22,38
11-15 lat	13	19,40	2	2,98	---		---		15	22,38
16-20 lat	9	13,43	---		1	1,49	---		10	14,92
21 i więcej	5	7,46	---		---		---		5	7,46
X^2=12,35	ss=12		p<0,5		C=0,24					
razem	47	70,14	6	8,95	8	11,94	6	8,95	67	100

Przeprowadzona analiza wykazała, że 59,70% kadry dydaktyczno-wychowawczej legitymującej się wykształceniem wyższym z przygotowaniem pedagogicznym rozszerza własną wiedzę patriotyczno-obronną kierując się poczuciem wewnętrznego obowiązku. Ta grupa badanych stanowi 68,96% ogółu nauczycieli-wychowawców posiadających wykształcenie wyższe z przygotowaniem pedagogicznym.

Analizując inne motywy rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej, którymi kierują się nauczyciele posiadający wykształcenie wyższe z przygotowaniem pedagogicznym stwierdzono iż 6,89% tej grupy badanych to nauczyciele-wychowawcy przekonani o przydatności powyższej wiedzy, 12,06% wiąże zdobywanie tej wiedzy z zakładanymi planami i dążeniami życiowymi, 10,34% próbuje rozszerzać tę wiedzę pod wpływem konieczności oraz wymogów kształcenia i wychowania w OLL. Nauczyciele-wychowawcy, którzy nie posiadają wykształcenia wyższego, ale legitymują się przygotowaniem pedagogicznym również uważają iż rozszerzają własną wiedzę patriotyczno-obronną w poczuciu wewnętrznego obowiązku (4,47%) oraz w przekonaniu o jej przydatności (2,98%).

Diagramy korelacyjne wskazują na związki dodatnie między analizowanymi zmiennymi. Potwierdza to test X^2 wyrażający się określonym poziomem istotności oraz współczynnik Cramera /wartości tych współczynników zamieszczono w powyższej tabeli /.

O autentycznych kwalifikacjach pedagogicznych świadczy również zaangażowanie w realizację zadań (por.tabela 30). Z prowadzonej analizy wynika, że spośród ogółu badanych 79,10% nauczycieli-wychowawców legitymujących się wykształceniem wyższym z przygotowaniem pedagogicznym odznacza się istotnym stopniem zaangażowania w realizację zadań , w tym 25,37% ocenia ten stopień jako bardzo duży oraz 53,73% jako duży. Nieistotne zaangażowanie w realizację zadań stwierdza 8,95% badanych nauczycieli, w tym 7,46% ze szkoły oraz 1,49% z internatu (w tej grupie 5,97% stanowią nauczyciele o stażu pracy krótszym niż 5 lat.).

Z prowadzonych rozmów z nauczycielami-wychowawcami w szkole i internacie wynika, że czują się oni dobrze przygotowani do wykonywania swojej pracy, rozumieją własną, swoistą rolę w procesie przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej. Wskazują młodzieży liczne drogi prowadzące do zaspakajania jej potrzeb w zakresie dalszego kształcenia nie tylko w WSOSP , ale też w innych szkołach

wojskowych i akademiach. Udzielają młodzieży wszechstronnej pomocy w realizacji jej dalszych planów .
Przeprowadzone rozmowy świadczą o tym iż nauczyciele-wychowawcy rozumieją i doceniają potrzebę kształtowania postaw patriotyczno-obronnych młodzieży, właściwej świadomości patriotyczno-obronnej, uważając iż jej podstawą jest głównie bogactwo wiedzy.

Tabela 30
Wykształcenie, stanowisko, staż pracy, a zaangażowanie w realizację zadań

Wykszt., stanowisko staż pracy	Stopień zaangażowania w realizację zadań /wg oceny badanych/					
	Istotny		Nieistotny		trudno powiedzieć	razem
	b.duży	duży	mały	b.mały		
	n %	n %	n %	n %	n %	n %
wyższe z przygot. pedagog	17 25,37	36 53,73	3 4,47	1 1,49	1 1,49	58 86,56
wyższe bez przygot. pedagog.	1 1,49	1 1,49	---	---	---	2 2,98
śr.z pedagog.	2 2,98	4 5,97	---	---	---	6 8,95
śr.bez pedagog.	---	---	---	1 1,49	---	1 1,49
X^2=10,203	ss=12	p>0,5	C=0,224			
naucz. w szkole	10 14,92	19 28,35	3 4,47	2 2,98	---	34 50,74
naucz. w inter.	8 11,94	16 23,88	---	---	1 1,49	25 37,3
kadra kier.	2 2,98	6 8,95	---	---	---	8 12,0
X^2=5,604	ss=8	p<0,7	C=0,204			
5 lat i mniej	4 5,97	14 20,89	1 1,49	2 2,98	1 1,49	22 32,83
6-10 lat	4 5,97	11 6,41	---	---	---	15 22,38
11-15 lat	6 8,95	8 11,94	1 1,49	---	---	15 22,38
16-20 lat	4 5,97	6 8,95	---	---	---	10 14,92
21 lat i więcej	2 2,98	2 2,98	1 1,49	---	---	5 7,46
X^2=8,610	ss=16	p<0,95	C=0,179			
Razem	20 29,85	41 61,19	3 4,47	2 2,98	1 1,49	67 100

Nauczyciele zdecydowanie odchodzą od edukacji zorientowanej na przekonywanie zmierzając w kierunku dialogu i porozumienia.

Uogólniając stwierdzono, że odpowiednie kwalifikacje zawodowo-pedagogiczne wpływają w istotnym stopniu na akceptację i rozumienie problematyki patriotyczno-obronnej, wyrażają się w zainteresowaniach tą problematyką, dążeniem do pogłębiania i rozszerzania własnej wiedzy pozwalającej na uświadomienie skomplikowanych problemów współczesnego patriotyzmu i obronności.

W świetle zaprezentowanych wyników badań założona hipoteza H_{15}: im wyższe kwalifikacje zawodowo-pedagogiczne tym większa akceptacja problematyki patriotyczno-obronnej i większe jej zrozumienie , została potwierdzona.

**''Nasz naród, kraj, historia, nasza przeszłość,
zobowiązania w stosunku do nadchodzących pokoleń -
wszystko to splata się w jeden serdeczny węzeł obowiązków,
powinności, dyscypliny i honoru.
Nie wystarczy być dumnym ze swego narodu i kraju,
trzeba być także jego dobrym obywatelem i żołnierzem.''**

**J. Garliński
''Służyć Ojczyźnie'', Warszawa 1991r.**

7. STOSUNEK KADRY DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEJ ORAZ MŁODZIEŻY DO OBRONNOŚCI I WOJSKOWEJ SŁUŻBY OJCZYŹNIE.

Edukacja obronna [1/] zajmuje szczególne miejsce w procesie przygotowania młodzieży do przyszłej, zawodowej służby wojskowej. Determinują ją dynamicznie zmieniające się warunki życia społecznego . Wciąż poszukuje się odpowiadającego współczesności modelu wychowania patriotyczno-obronnego. Gotowość patriotyczno-obronna całego naszego społeczeństwa znalazła się na rozdrożu między służbą wolnej i suwerennej Ojczyźnie, a konsumpcyjną , bezpaństwową beztroską.[2/] ''Problemem podstawowym jest odbudowanie w społeczeństwie rozchwianego i zniweczonego w minionych latach przekonania o celowości indywidualnego zaangażowania i poświęcenia w budowaniu powszechnej, ale dostępnej dla każdego pomyślności Ojczyzny. (...) Zgodnie z doktryną obronną naszego państwa , każdy obywatel powinien być patriotą - odpowiedzialnym za losy Ojczyzny''[3/]

1/ Zob. str. 45-48 niniejszej dysertacji.

2/ J.Szymanek, '' Przysposobienie obronne formą przygotowania moralno-etycznego
młodzieży do odbycia służby wojskowej lub uczestnictwa w Obronie Cywilnej '' w: P.Tyrała ''Zarys głównych postulatów dydaktycznych w przysposobieniu obronnym '', Kraków 1991r., s.74-79.

3/ Z.Markocki, ''Wychowanie dla obronności'' w: Wojsko i Wychowanie, nr 2/93 , s.41-42.

Zatem bezpieczeństwo i obrona kraju nie są absolutnie wyłączną sprawą wojska. Szczególną odpowiedzialność za los Ojczyzny winna przejawiać młodzież stanowiąca zaplecze wojskowego szkolnictwa zawodowego.

Można wyróżnić istotne kryteria wyznaczające stosunek młodzieży do obronności i wojskowej służby Ojczyźnie. Są to z pewnością między innymi: stosunek do armii, jej wartości i kultywowanych symboli, w tym również stosunek do zasadniczej służby wojskowej, więzi łączące wojsko ze społeczeństwem, sytuacja Polski na arenie międzynarodowej, świadomość współczesnych zagrożeń.

W niniejszej dysertacji uznano stosunek młodzieży do obronności i wojskowej służby Ojczyźnie za najistotniejszy element postawy patriotyczno-obronnej oraz przyjęto następującą hipotezę H_{16}: im bardziej właściwy stosunek do problematyki patriotyczno-obronnej tym większa gotowość indywidualnych świadczeń na rzecz obronności.

W celu weryfikacji powyższej hipotezy zbadano stopień gotowości świadczeń na rzecz obronności kraju w sytuacji ewentualnego zagrożenia. Pogłębiając prowadzoną analizę zastosowano opisy wielowymiarowe i poszukiwano związków oraz zależności między deklarowaną gotowością badanych, a kwalifikacjami, stażem pracy w liceum wojskowym, motywami podjęcia pracy z młodzieżą, motywami podjęcia nauki przez uczniów w liceum wojskowym, identyfikacją ze środowiskiem, zaangażowaniem w realizację zadań, zainteresowaniem problematyką patriotyczno-obronną, stopniem aktywnego uczestnictwa młodzieży w stosowanych formach pracy wychowawczej.

Weryfikując otrzymane wyniki, uczniów liceum wojskowego poproszono o wyrażenie opinii dotyczącej zasadniczej służby wojskowej . Badanym nauczycielom-wychowawcom oraz młodzieży postawiono również pytanie : kto powinien się troszczyć o bezpieczeństwo kraju?

Na podstawie dokonanej analizy stwierdzono (por. tabela 31) iż 10,44% ogółu kadry dydaktyczno-wychowawczej w razie wystąpienia ewentualnego zagrożenia Ojczyzny deklaruje ochotnicze wstąpienie do wojska, 34,32% zgłasza gotowość do uczestnictwa w Obronie Cywilnej, 52,23% czeka na dyspozycje pozostając w domu, 2,98% wyjeżdża nie zostawiając adresu. Spośród badanych deklarujących gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska 85,8% to mężczyźni (stanowiący 28,57% ogółu badanej kadry), pozostałe 14,2% - kobiety (stanowiące 2,17% ogółu badanej kadry).

Tabela 31

Gotowość świadczeń nauczycieli-wychowawców na rzecz obronności, a wykształcenie, stanowisko, płeć.

/ze względu na nieistotność odpowiedzi: "inne" - w tabeli pominięto ją./

Wykształcenie, stanowisko, płeć.	Deklarowana gotowość nauczycieli-wychowawców świadczeń na rzecz obronności				Razem
	Wstępuję ochotniczo do wojska n %	Zgłaszam gotowość do uczestnictwa w OC n %	Czekam na dyspozycje pozostając w domu n %	Wyjeżdżam nie zostawiając adresu n %	n %
wyższe z przygot. pedagog.	7 10,44	16 23,88	33 49,25	2 2,98	58 86,56
wyższe bez przygot. pedagog.	-----	2 2,98	-----	-----	2 2,98
śr.z przygot pedagog.	-----	4 5,97	1 1,49	-----	5 7,46
śr. bez przygot. pedagog.	-----	1 1,49	1 1,49	-----	2 2,98
X^2=9,004 p>0,3 ss=9 C=0,211					
naucz-wych w szkole	1 1,49	11 16,41	21 31,34	1 1,49	34 50,74
naucz-wych w inter.	2 2,98	10 14,92	12 17,91	1 1,49	25 37,31
kadra kier.	4 5,97	2 2,98	2 2,98	-----	8 11,94
kobiety	1 1,49	18 26,86	26 38,80	1 1,49	46 68,65
mężcz.	6 8,95	5 7,46	9 13,43	1 1,49	21 31,34
razem kadra OLL	7 10,44	23 34,32	35 52,23	2 2,98	67 100

Gotowość do uczestnictwa w OC zadeklarowało 78,3% kobiet (stanowiących 39,13% ogółu badanej kadry) oraz 21,7% mężczyzn (stanowiących 23,8% ogółu badanych).

Oczekujący na dyspozycje w domu to w zdecydowanej większości kobiety - 74,3% (stanowiące 56,52% ogółu badanych) oraz 25,7% - mężczyźni (stanowiący 42,85% ogółu badanych).

Spośród nauczycieli deklarujących ochotnicze wstąpienie do wojska - wszyscy legitymują się wykształceniem wyższym z przygotowaniem pedagogicznym (10,44%). Gotowość do uczestnictwa w OC zadeklarowało 23,88% ogółu badanych

posiadających wykształcenie wyższe z przygotowaniem pedagogicznym, 2,98% z wykształceniem wyższym bez przygotowania pedagogicznego, 5,97% z wykształceniem średnim bez przygotowania pedagogicznego.
Stwierdzono iż 44,76% ogółu badanych deklaruje gotowość świadczeń na rzecz obronności (w tym 76,6% to nauczyciele-wychowawcy z wykształceniem wyższym i przygotowaniem pedagogicznym).
Przeprowadzona analiza nie wykazała istotnych zależności między gotowością świadczeń na rzecz obronności, a wykształceniem, zajmowanym stanowiskiem czy stażem pracy.
Kolejnym punktem analizy było zbadanie współzależności między ważnością motywów podjęcia pracy z młodzieżą w liceum wojskowym, a gotowością indywidualnych świadczeń na rzecz obronności (por. tabela 32).

Tabela 32
Ważność motywów podjęcia pracy z młodzieżą w liceum wojskowym, a gotowość świadczeń na rzecz obronności.

Deklarowana gotowość świadczeń na rzecz obronności	Istotne motywy pracy z młodzieżą		
	istotny stopień zamiłowania do lotnictwa n %	istotny stopień zainteresowania wojskiem w ogóle n %	istotny stopień zamiłowania do pracy pedagogicznej n %
wstępuję ochotniczo do wojska	3 4,47	----------	1 1,49
zgłaszam gotowość do uczestnictwa w OC	24 35,82	27 40,29	43 64,17
czekam na dyspozycje pozostając w domu	10 14,92	11 16,41	22 32,83
wyjeżdżam nie zostawiając adresu	1 1,49	----------	----------

Stwierdzono iż 40,3% ogółu badanych wykazuje istotny stopień zamiłowania do lotnictwa i deklaruje gotowość świadczeń na rzecz obronności (w tym 88,8% zgłasza gotowość do uczestnictwa w OC,

11,2% zgłasza ochotnicze wstąpienie do wojska). 40,3% ogółu badanych wykazuje istotny stopień zainteresowania wojskiem w ogóle i deklaruje gotowość uczestnictwa w OC. 65,7% ogółu badanych nauczycieli wykazuje istotny stopień zamiłowania do pracy pedagogicznej i deklaruje gotowość świadczeń na rzecz obronności (w tym 2,2% zgłasza ochotnicze wstąpienie do wojska oraz 97,7% zgłasza gotowość uczestnictwa w OC). Nie stwierdzono istotnych zależności między stopniem ważności innych motywów podjęcia pracy z młodzieżą liceum wojskowego, a deklarowaną gotowością świadczeń na rzecz obronności.

Kolejnym etapem prowadzonej analizy było poszukiwanie zależności między ważnością motywów podjęcia nauki w liceum lotniczym (por. tabela 33), a gotowością młodzieży - świadczeń na rzecz obronności.

Tabela 33

Ważność motywów podjęcia nauki w liceum wojskowym, a gotowość świadczeń młodzieży na rzecz obronności.

Deklarowana gotowość świadczeń na rzecz obronności	Znaczenie motywów wyboru szkoły					
	istotny stopień pragnienia zostania pilotem			istotny stopień pragnienia zostania żołnierzem zawodowym w ogóle		
	I rocznik n %	IV rocz. n %	razem n %	I rocznik n %	IV rocz. n %	razem n %
wstępuję ochotniczo do wojska	73 62,3	55 60,3	128 61,5	65 55,4	48 52,6	123 59,04
zgłaszam gotowość do uczestnictwa w OC	21 18,0	10 10,8	31 14,9	11 9,3	4 4,3	15 7,25
czekam na dyspozycje pozostając w domu	6 5,1	4 4,2	10 4,8	5 4,2	3 3,2	8 3,84
wyjeżdżam nie zostawiając adresu	-----	1 1,09	1 1,09	-----	-----	-----

Stwierdzono iż spośród uczniów odznaczających się istotnym stopniem pragnienia zostania pilotem wojskowym 76,4% deklaruje gotowość świadczeń na rzecz obronności: 61,5% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 14,9% zgłasza gotowość uczestnictwa w OC.

Spośród uczniów odznaczających się istotnym stopniem pragnienia zostania żołnierzem zawodowym w ogóle 56,9% deklaruje gotowość

świadczeń na rzecz obronności: 52,6% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 4,3% do uczestnictwa w OC.
Na poszczególnych rocznikach kształtuje się to następująco: spośród uczniów, którzy podjęli naukę w liceum lotniczym ze względu na istotny stopień pragnienia zostania pilotem - na roczniku I 80,3% deklaruje gotowość świadczeń na rzecz obronności: 62,3% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 18% do uczestnictwa w OC, natomiast na roczniku IV 71,1% deklaruje gotowość świadczeń na rzecz obronności: 60,3% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 10,8% do uczestnictwa w OC.
Spośród uczniów, którzy podjęli naukę w liceum lotniczym ze względu na istotny stopień pragnienia zostania żołnierzem zawodowym w ogóle - na roczniku I 64,7% deklaruje gotowość świadczeń na rzecz obronności: 55,4% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 9,3% do uczestnictwa w OC, natomiast na roczniku IV 56,9% zgłasza gotowość świadczeń na rzecz obronności: 52,6% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 4,3% do uczestnictwa w OC.

Kolejnym punktem prowadzonej analizy było poszukiwanie zależności między stopniem identyfikacji ze środowiskiem społeczno-zawodowym, a gotowością świadczeń na rzecz obronności .

Stwierdzono iż 44,7% nauczycieli-wychowawców (por.tabela 34) odznacza się istotnym stopniem identyfikacji ze środowiskiem i deklaruje jednocześnie gotowość świadczeń na rzecz obronności: 10,43% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 34,27% do uczestnictwa w OC.
Wśród badanej grupy nauczycieli występują związki między stopniem identyfikacji ze środowiskiem, a gotowością świadczeń na rzecz obronności: X^2=9,854 , ss=6 , p>0,1 , C=0,271.

Spośród uczniów OLL (por.tabela 35) 56% odznacza się istotnym stopniem identyfikacji ze środowiskiem i równocześnie deklaruje gotowość świadczeń na rzecz obronności: 49% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska oraz 7% uczestnictwa w OC.
Na poszczególnych rocznikach kształtuje się to następująco: istotny stopień identyfikacji ze środowiskiem i gotowość świadczeń na rzecz obronności wykazuje 60,66% młodzieży I rocznika (52,98% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 7,68% do uczestnictwa w OC) oraz 48,34% młodzieży IV rocznika (41,75% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska , 6,59% do uczestnictwa w OC).

Wśród ogółu badanej młodzieży prawdopodobieństwo zależności statystycznej między gotowością świadczeń na rzecz obronności, a stopniem identyfikacji ze środowiskiem wynosi: X^2=17,996 wyrażając się poziomem istotności p>0,1 ,siła związku między powyższymi zmiennymi : C=0,169.

Tabela 34

Stopień identyfikacji kadry dydaktyczno-wychowawczej ze środowiskiem społeczno-zawodowym, a gotowość świadczeń na rzecz obronności.

/ ze względu na nieistotność odpowiedzi: "bardzo mały stopień identyfikacji" oraz "trudno mi powiedzieć" - pominięto je/

Deklarowana gotowość świadczeń na rzecz obron.	Stopień identyfikacji ze środowiskiem				razem	
	istotny			nieistotny		
	bardzo duży		duży		mały	
	n	%	n	%	n	%	n	%
wstępuję ochotniczo do wojska	4	5,96	3	4,47	-----		7	10,43
zgłaszam gotowość do uczestnictwa w OC	11	16,39	12	17,88	-----		23	34,27
czekam na dyspozycje pozostając w domu	15	22,35	18	26,82	2	2,97	35	52,12
wyjeżdżam nie zostawiając adresu	-----		1	1,49	1	1,49	2	2,98
razem	30	44,70	34	50,7	3	4,6	67	100
X^2=9,854 , ss=6 , p>0,1 , C=0,271.								

Tabela 35
Stopień identyfikacji młodzieży ze środowiskiem społeczno-zawodowym, a gotowość świadczeń na rzecz obronności.

Gotowość świadczeń na rzecz obronności	Stopień identyfikacji ze środowiskiem					razem
	istotny		nieistotny		trudno powie-dzieć	
	b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	n %	n %
razem: młodzież OLL						
wstępuję ochotniczo do wojska	50 24,0	52 24,96	25 12,0	17 8,16	15 7,2	159 76,44
zgłaszam gotowość do uczestnictwa w OC	3 1,44	12 5,56	13 6,24	4 1,92	3 1,44	35 16,82
czekam na dyspozycje pozostając w domu	3 1,44	5 2,4	1 0,48	1 0,48	2 0,96	12 5,76
wyjeżdżam nie zostawiając adresu	-----	-----	1 0,48	1 0,48	-----	2 0,96
razem:	56 26,9	69 33,0	40 19,20	23 11,1	20 9,60	**208** **100**
X^2=17,996 ss=12 p>0,1 C=0,169						
...na poszczególnych rocznikach:						
rocznik I						
wstępuję ochotniczo do wojska	27 23,07	35 29,91	8 6,83	7 5,98	10 8,54	87 74,35
zgłaszam gotowość do uczestnictwa w OC	3 2,56	6 5,12	10 8,54	2 1,70	1 0,85	22 18,80
czekam na dyspozycje pozostając w domu	1 0,85	4 3,41	----	1 0,85	2 1,70	8 6,83
wyjeżdżam nie zostawiając adresu	-----	-----	-----	-----	-----	-----
razem I rocznik	31 26,49	45 38,46	18 15,38	10 8,54	13 11,11	**117** **100**
rocznik IV						
wstępuję ochotniczo do wojska	23 23,07	17 18,68	17 18,68	10 10,98	5 5,49	72 79,12
zgłaszam gotowość do uczestnictwa w OC	-----	6 6,59	3 3,29	2 2,19	2 2,19	13 14,28
czekam na dyspozycje pozostając w domu	2 2,19	1 1,09	1 1,09	----	----	4 4,39
wyjeżdżam nie zostawiając adresu	-----	-----	1 1,09	1 1,09	----	2 2,19
razem IV rocznik	25 27,47	24 26,37	22 24,17	13 14,28	7 7,69	**91** **100**

Kolejnym punktem prowadzonej analizy było poszukiwanie zależności między zaangażowaniem w realizację zadań, a stosunkiem do obronności.
Stwierdzono (por.tabela 36) iż 67,52% młodzieży odznaczającej się istotnym stopniem zaangażowania w realizację zadań wyraża gotowość świadczeń na rzecz obronności: 55,04% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 12,48% do uczestnictwa w OC.
(Test X^2 wykazał prawdopodobieństwo związku między analizowanymi zmiennymi na poziomie istotnym: $X^2 = 9,126$, $p>0,3$. Pomiar siły związku wskazuje wartość C=0,148.)
Na poszczególnych rocznikach przedstawia się to następująco: istotny stopień zaangażowania w realizację zadań i równocześnie gotowość świadczeń na rzecz obronności deklaruje 77,76% uczniów I rocznika (61,53% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 16,23% do uczestnictwa w OC) oraz 63,72% uczniów IV rocznika (56,04% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 7,68% do uczestnictwa w OC). 2,18% ogółu badanej młodzieży deklaruje wyjazd bez zostawienia adresu. Na podstawie badań stwierdzono iż są to uczniowie IV rocznika charakteryzujący się przeciętnymi wynikami w nauce oraz dobrym i nieodpowiednim zachowaniem (por.tabela 37)

Kolejny etap analizy to poszukiwanie zależności między stopniem zainteresowania młodzieży problematyką patriotyczno-obronną, a gotowością świadczeń na rzecz obronności (por.tabela38). Stwierdzono iż istotny stopień zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną i gotowość świadczeń na rzecz obronności wykazuje 56,16% uczniów: 48,48% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 7,68% uczestnictwa w OC. Na poszczególnych rocznikach kształtuje się to następująco: istotny stopień zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną i gotowość świadczeń na rzecz obronności deklaruje 50,41% młodzieży I rocznika (40,16% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 10,25% uczestnictwa w OC) oraz 63,71% młodzieży IV rocznika (59,33% zgłasza gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska, 4,38% uczestnictwa w OC).
Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między stopniem zainteresowania młodzieży problematyką patriotyczno-obronną, a gotowością świadczeń na rzecz obronności wynosi $X^2 = 11,215$ wyrażając się poziomem istotności $p<0,2$; siła związku między analizowanymi zmiennymi C=0,164.

Tabela 36
Zaangażowanie młodzieży w realizację zadań, a gotowość świadczeń na rzecz obronności.

Gotowość świadczeń na rzecz obronności	Stopień zaangażowania w realizację zadań					razem
	istotny		nieistotny		trudno powie-dzieć	
	b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	n %	n %
razem: młodzież OLL						
wstępuję ochotniczo do wojska	32 15,36	91 39,68	31 14,88	2 0,96	3 1,44	159 76,32
zgłaszam gotowość do uczestnictwa w OC	4 1,92	22 10,56	7 3,36	----	2 0,96	35 16,8
czekam na dyspozycje pozostając w domu	1 0,48	5 2,4	6 2,88	----	----	12 5,76
wyjeżdżam nie zostawiając adresu	----	----	1 0,48	1 0,48	----	2 0,96
razem:	37 17,76	118 56,64	45 21,6	3 1,44	5 2,4	**208** **100**
X^2=9,126 ss=8 p>0,3 C=0,148						
...na poszczególnych rocznikach:						
rocznik I						
wstępuję ochotniczo do wojska	24 20,51	48 41,02	14 11,9	1 0,85	----	87 74,35
zgłaszam gotowość do uczestnictwa w OC	3 2,56	16 13,67	3 2,56	----	----	22 18,8
czekam na dyspozycje pozostając w domu	1 0,85	4 3,41	3 2,56	----	----	8 6,83
wyjeżdżam nie zostawiając adresu	----	----	----	----	----	----
razem I rocznik	28 23,93	68 58,1	20 17,09	1 0,85	----	**117** **100**
rocznik IV						
wstępuję ochotniczo do wojska	8 8,79	43 47,25	17 18,68	1 1,09	3 3,29	72 79,12
zgłaszam gotowość do uczestnictwa w OC	1 1,09	6 6,59	4 4,39	----	2 2,19	13 14,28
czekam na dyspozycje pozostając w domu	----	1 1,09	3 3,29	----	----	4 4,39
wyjeżdżam nie zostawiając adresu	----	----	1 1,09	1 1,09	----	2 2,18
razem IV rocznik	9 9,89	50 54,94	25 26,37	2 2,18	5 5,48	**91** **100**

Tabela 37

Zaangażowanie młodzieży w realizację zadań (wg oceny nauczycieli), a gotowość świadczeń na rzecz obronności.

Gotowość świadczeń	Zaangażowanie w realizację zadań								
	wyniki nauczania				wyniki wych.				
	razem młodzież OLL:								
na rzecz obronności	ucz. bdb. n %	ucz. db. n %	ucz. przec n %	ucz. słabi n %	wzo-rowi n %	bdb. n %	db. n %	nieod pow. n %	ra-zem
wstępuję ochotniczo do wojska	6 2,88	29 13,9	113 54,3	11 5,28	37 17,7	83 39,9	38 18,3	1 0,48	159 76,4
zgłaszam gotowość do uczestnictwa w OC	---	5 2,4	23 11,1	7 3,36	2 0,96	17 8,2	15 7,2	1 0,48	35 16,8
czekam na dyspozycje pozostając w domu	1 0,48	2 0,96	7 3,36	2 0,96	1 0,48	4 1,92	7 3,36	---	12 5,76
wyjeżdżam nie zostaw. adresu	---	---	2 0,96	---	---	---	1 0,48	1 0,48	2 0,96
razem	7 3,36	36 17,3	145 69,7	20 9,61	40 19,2	104 50,0	61 29,3	3 1,44	208 100
X^2=7,321 ss=6 p<0,3 C=0,132									
...na poszczególnych rocznikach:									
rocznik I									
wstępuję ochotniczo do wojska	5 4,27	66 56,4	14 11,9	2 1,7	12 10,3	49 41,8	25 21,4	1 0,85	87 74,4
zgłaszam gotowość do ucze-stnictwa w OC	6 5,12	14 11,9	2 1,7	---	1 0,85	10 8,54	11 9,4	---	22 18,8
czekam na dyspozycje pozo-stając w domu	---	5 4,27	2 1,7	1 0,85	1 0,85	1 0,85	6 5,12	---	8 6,83
wyjeżdżam nie zostaw. adresu	---	---	---	---	---	---	---	---	---
razem	11 9,4	85 72,6	18 15,4	2 2,56	14 11,9	60 51,3	42 35,8	1 0,85	117 100
rocznik IV									
wstępuję ochotniczo do wojska	6 6,59	47 51,6	15 16,5	4 4,39	25 26,4	34 37,4	13 14,3	---	72 79,1
zgłaszam gotowość do uczestnictwa w OC	1 1,1	9 9,89	3 3,29	---	1 1,09	7 7,49	4 4,39	1 1,09	13 14,3
czekam na dyspozycje pozostając w domu	2 2,19	2 2,19	---	---	---	3 3,29	1 1,09	---	4 4,39
wyjeżdżam nie zostaw. adresu	---	2 2,19	---	---	---	---	1 1,09	1 1,09	2 2,19
razem	9 9,89	60 65,9	18 19,7	4 4,39	26 28,6	44 48,4	19 20,8	2 2,19	91 100

Tabela 38
Stopień zainteresowania młodzieży problematyką patriotyczno-obronną, a gotowość świadczeń na rzecz obronności.

Gotowość świadczeń na rzecz obronności	Stopień zainteresowania					razem
	istotny		nieistotny		trudno powie-dzieć	
	b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	n %	n %
wstępuję ochotniczo do wojska	30 14,4	71 34,08	46 22,08	1 0,48	11 5,28	159 76,32
zgłaszam gotowość do uczestnictwa w OC	6 2,88	10 4,8	15 7,2	-----	4 1,92	35 16,8
czekam na dyspozycje pozostając w domu	1 0,48	2 0,96	8 3,84	-----	1 0,48	12 5,76
wyjeżdżam nie zostawiając adresu	-----	-----	-----	1 0,48	1 0,48	2 0,96
razem:	37 17,76	83 39,84	69 33,12	2 0,96	17 8,16	**208 100**
X^2=11,215 ss=8 p<0,2 C=0,164						

Kolejnym etapem prowadzonej analizy było poszukiwanie zależności między stopniem aktywnego uczestnictwa w akceptowanych przez młodzież formach pracy wychowawczej, a gotowością świadczeń na rzecz obronności.
Stwierdzono iż młodzież liceum lotniczego aktywnie uczestnicząca w preferowanych i akceptowanych formach pracy wychowawczej deklaruje istotny stopień gotowości świadczeń na rzecz obronności Miłość do kraju, jego dóbr, kultury, historii jest źródłem gotowości do ponoszenia ofiar w jego obronie. Z gotowości świadczeń na rzecz obronności kraju wynika określony stosunek do jego bezpieczeństwa. Stąd też weryfikując powyższe wyniki badań uzyskane w rezultacie prowadzonej analizy poproszono młodzież o wyrażenie opinii na temat obowiązku zasadniczej służby wojskowej Kadrze dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży zadano również pytanie - kto ich zdaniem powinien troszczyć się o zapewnienie bezpieczeństwa kraju.

Stwierdzono (por. tabela 39) iż 62,01% młodzieży liceum lotniczego uważa odbycie zasadniczej służby wojskowej za patriotyczną powinność każdego obywatela , 34,61% określa ją jako szkołę życia dla młodzieży. W opinii 3,36% jest to przykry obowiązek.
Na poszczególnych rocznikach rozkład odpowiedzi kształtuje się następująco: za patriotyczną powinność każdego obywatela uważa zasadniczą służbę wojskową 59,82% młodzieży I rocznika oraz 64,83 młodzieży IV rocznika. Szkołą życia określa zasadniczą służbę wojskową 37,60% uczniów I rocznika oraz 30,76% - IV rocznika. Za przykry obowiązek uznaje zasadniczą służbę wojskową 2,56% uczniów I rocznika i 4,39% - IV rocznika (praktycznie nie uzyskano żadnych innych negatywnych odpowiedzi).

Tabela 39

Opinia uczniów Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego na temat obowiązku zasadniczej służby wojskowej.
/ze względu na nieistotność odpowiedzi: "jest niepotrzebną stratą czasu", trudno mi powiedzieć", "inne wypowiedzi" - w tabeli pominięto je/

Opinia młodzieży o obowiązku zasadniczej służby wojskowej				
młodzież rocznika:	jest patriotyczną powinnością każdego obywatela n %	jest szkołą życia młodzieży n %	jest przykrym obowiązkiem n %	razem: n %
I	70 59,82	44 37,60	3 2,56	117 100
IV	59 64,83	28 30,76	4 4,39	91 100
razem:	129 62,01	72 34,61	7 3,36	208 100

Następnie zarówno nauczyciele - wychowawcy jak i młodzież odpowiedzieli na pytanie: kto ich zdaniem winien troszczyć się o sprawy obronności i bezpieczeństwo kraju [1/] (por. tabela 40).

Tabela 40

Kto zdaniem kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży winien troszczyć się o sprawy obronności i bezpieczeństwo kraju?

/ ze względu na nieistotność odpowiedzi: "inne" - w tabeli pominięto ją/

badana młodzież i kadra OLL:	Kto powinien troszczyć się o sprawy obronności i bezpieczeństwo kraju?				razem
	tylko i wyłącznie wojskowi n %	wojskowi przy udziale społeczeństwa n %	każdy obywatel n %	trudno mi powiedzieć n %	n %
kadra dydaktyczno-wychowawcza					
kobiety	1 2,17	30 65,21	15 32,60	------	46 100
mężczyźni	------	14 66,66	7 33,33	------	21 100
kadra OLL razem:	1 1,49	44 65,67	22 32,83	------	67 100
młodzież OLL					
rocznik I	15 12,82	64 54,7	37 31,62	1 0,85	117 100
rocznik IV	11 12,08	51 56,04	26 28,57	3 3,29	91 100
młodzież OLL razem:	26 12,5	115 55,3	63 30,3	4 1,9	208 100

Stwierdzono iż 65,67% nauczycieli-wychowawców uważa, że o sprawy obronności i bezpieczeństwo kraju winni troszczyć się głównie wojskowi przy udziale społeczeństwa, 32,83% twierdzi, że jest to powinność każdego obywatela, 1,49% uważa, że jest to wyłączna sprawa wojskowych.

1/ " W demokracji nie może być tak, że za sprawy obronności odpowiada tylko wojsko" - W.Magoń (Kierownik Katedry Edukacji Obronnej - WSP Bydgoszcz), w: Polska zbrojna, 05/96.

Uczniowie liceum wojskowego obarczają troską o sprawy obronności i bezpieczeństwo kraju tylko wojskowych (tego zdania jest 12,5% ogółu młodzieży), wojskowych przy udziale społeczeństwa (uważa tak 55,3% ogółu badanych) oraz każdego obywatela (jest to opinia 30,3% badanych uczniów) . 1,9% ogółu badanej młodzieży nie ma własnego zdania.
Nie stwierdzono istotnych różnic w ocenie uczniów I i IV rocznika. [1/]

Uogólniając można twierdzić, że im bardziej właściwy stosunek do całokształtu problematyki patriotyczno-obronnej tym większa gotowość indywidualnych świadczeń na rzecz obronności.
W świetle zaprezentowanych wyników badań będących rezultatem prowadzonej analizy założona hipoteza H_{16} znajduje potwierdzenie.

1/ K.. Dobosz, "Raport z badań ", w : Informator Biura Współpracy ze Stowarzyszeniami, op. cit. , MON, 1994r. , s.9-12.
Na podstawie wyników badań na temat : "Młodzież polska wobec spraw bezpieczeństwa , obronności i służby wojskowej " prowadzonych w 1993 r. na zlecenie WIBS przez CBOS stwierdzono, iż " 73,3% badanej młodzieży wskazuje na armię , jako instytucję państwa, mającą największy udział w zapewnieniu bezpieczeństwa kraju "

''...osobisty przykład nauczyciela-wychowawcy znaczy więcej niż jakiekolwiek słowa ''

Z. Kosyrz
/ Osobowość wychowawcy, Warszawa 1992r./

8. PODSUMOWANIE

Przedmiotem analizy niniejszego rozdziału była diagnoza oraz ocena stosunku kadry dydaktyczno-wychowawczej i młodzieży Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego do problematyki patriotyczno-obronnej.
Punkt wyjścia dokonanej analizy stanowiła przyjęta hipoteza H_1: stosunek kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży do problematyki patriotyczno-obronnej wpływa w istotnym stopniu na właściwe przygotowanie młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej.
Przeprowadzona analiza potwierdziła przyjętą , powyższą hipotezę. Wykazała, iż stosunek do badanej problematyki uwarunkowany jest szeregiem złożonych i zróżnicowanych czynników, z których na szczególną uwagę zasługują: motywacje do pełnienia ról nauczycieli-wychowawców oraz uczniów liceum wojskowego, zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną oraz motywy rozszerzania wiedzy w jej zakresie, identyfikacja ze środowiskiem społeczno-zawodowym, aktywność i zaangażowanie, autentyczne kwalifikacje zawodowo-pedagogiczne kadry dydaktyczno-wychowawczej, gotowość świadczeń na rzecz obronności kraju.

Dokonana analiza wykazała, że zdecydowanie najsilniejszym motywem podjęcia pracy z młodzieżą OLL było zamiłowanie do pracy pedagogicznej (98,6%). Istotne znaczenie wyboru pracy w tej specyficznej placówce miało również zamiłowanie do lotnictwa (50,74%) i zainteresowanie wojskiem w ogóle (40,29%).

Sięgając do motywów wyboru szkoły przez uczniów stwierdzono, iż motywami o szczególnie istotnym znaczeniu były pragnienia zostania pilotem (80,28%) czy też żołnierzem zawodowym w ogóle (67,2%). Stwierdzono istotne zależności między pragnieniem zostania pilotem, a oceną perspektyw. Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między powyższymi zmiennymi wynosi $X^2=7,956$ na roczniku I ($p>0,5$) oraz $X^2=27,352$ na roczniku IV ($p<0,05$). Siła związku między analizowanymi zmiennymi wynosi: C=0,15 - na roczniku I oraz C=0,274 - na roczniku IV. Analizie poddano również związek między pragnieniem

zostania żołnierzem zawodowym w ogóle, a oceną perspektyw stwierdzając prawdopodobieństwo zależności statystycznej między nimi X^2=17,12 (p<0,2) - na roczniku I oraz X^2=18,031 (p>0,3) - na roczniku IV. Siła związku między tymi zmiennymi wynosi C=0,220 na roczniku I oraz C=0,222 na roczniku IV.
Można zatem sądzić iż dla większości uczniów perspektywa zostania pilotem byłaby realizacją pasji życia - latania. Uwidacznia się również akceptacja roli żołnierza zawodowego w ogóle. Uogólniając stwierdzono, iż młodzież Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego cechuje się bardzo silnymi dążeniami do zawodowej służby wojskowej. Realizacja powyższych dążeń byłaby dla tej młodzieży zaszczytną godnością i honorem (65,86%).
Pogłębiona analiza pozwala na stwierdzenie iż w OLL warunki do kształtowania postaw patriotyczno-obronnych są właściwe. Potwierdza to istotna zbieżność motywów nauczycieli-wychowawców (podjęcia pracy w liceum lotniczym) oraz uczniów (rozpoczęcia nauki w liceum lotniczym) , akceptowanie tych samych wartości - będących równocześnie wartościami o szczególnie istotnym znaczeniu dla edukacji obronnej i wartościami sprzyjającymi właściwemu przygotowaniu młodzieży do przyszłej, zawodowej służby wojskowej.
Prowadzona analiza pozwala również na twierdzenie iż bardzo silna motywacja młodzieży może stać się poważnym powodem nieobiektywnej samooceny, głównie szans realizacji dążeń. Może doprowadzić do różnorodnych niedostosowań młodzieży i trudności wychowawczych. W związku z powyższym zasygnalizowany problem został poddany głębszej analizie w kolejnych partiach opracowania.
Uogólniając stwierdzono, że motywy zarówno do pełnienia ról nauczycieli-wychowawców jak i wyboru nauki przez uczniów w liceum lotniczym mają istotny wpływ na właściwy stosunek do problematyki patriotyczno - obronnej, będący jednym z podstawowych warunków efektywnego przygotowania młodzieży do przyszłej, zawodowej służby wojskowej.
Właściwy stosunek do powyższej problematyki wyraża się szczególnie przez zainteresowania nią, dążenia do doskonalenia wiedzy patriotyczno-obronnej w poczuciu wewnętrznego obowiązku zarówno przez kadrę dydaktyczno-wychowawczą jak i młodzież OLL.

Istotnym punktem diagnozy właściwego stosunku nauczycieli-wychowawców oraz uczniów do problematyki patriotyczno-obronnej było zbadanie stopnia zainteresowań, motywacji do rozszerzania wiedzy w zakresie tej problematyki oraz wzajemnych związków i współzależności między nimi.

Stwierdzono, że wśród badanych nauczycieli prawdopodobieństwo zależności statystycznej między stopniem zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną, a motywami rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej wynosi $X^2=14,452$, wyrażając się poziomem istotności $p>0,02$. Siła związku między powyższymi zmiennymi wynosi $C=0,328$. Nieco słabszą siłę związku stwierdzono wśród ogółu badanych uczniów: $C=0,209$ przy prawdopodobieństwie $X^2=27,397$ na poziomie istotnym $p<0,01$.
Prowadzona analiza wykazała, iż kadra dydaktyczno-wychowawcza (80,6%) oraz młodzież (57,7%) w istotnym stopniu interesuje się problematyką patriotyczno-obronną, a czynnikiem wzmagającym powyższe zainteresowania jest emocjonalne nastawienie do lotnictwa i wojska w ogóle. Stwierdzono równocześnie niższy stopień zainteresowania powyższą problematyką wśród nauczycieli o krótkim stażu pracy w OLL.
Wśród młodzieży szczególnie zainteresowanej problemami obronności i bezpieczeństwa kraju przeważają uczniowie IV rocznika (64,82%) . Podczas nauki w OLL wzbudza się , rozwija i odpowiednio kształtuje zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną , które stają się właściwymi motywami rozszerzania wiedzy w zakresie tej problematyki (59,34% uczniów IV rocznika rozszerza wiedzę patriotyczno-obronną w poczuciu wewnętrznego obowiązku). Warunkuje tę działalność wcześniejsze rozpoznanie potrzeb młodzieży, organizacja ciekawych zajęć, stosowanie nowoczesnych środków dydaktyczno-wychowawczych.
W świetle zaprezentowanych wyników badań można stwierdzić istotną zbieżność zainteresowań problematyką obronności i bezpieczeństwa kraju , nauczycieli- wychowawców oraz uczniów, która jest szczególnie ważna we właściwym przygotowaniu młodzieży do dalszej edukacji i przyszłej, zawodowej służby wojskowej. Zakres i kierunek tych zainteresowań warunkuje kształtowanie pożądanych postaw młodzieży.
Uogólniając stwierdzono, iż oczekiwane rezultaty kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego zapewniające właściwe przygotowanie młodzieży do dalszej edukacji i pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej uzyskuje się w OLL dzięki aktywnym zainteresowaniom problematyką patriotyczno-obronną zarówno nauczycieli-wychowawców oraz uczniów.

Kolejnym punktem prowadzonej analizy było zbadanie wpływu stopnia identyfikacji, kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży , ze środowiskiem społeczno-zawodowym - na postawy uczniów.

Stwierdzono istotne zależności między stopniem identyfikacji ze środowiskiem społeczno-zawodowym, a zaangażowaniem w realizację zadań. Wśród badanych nauczycieli test X^2 wykazał prawdopodobieństwo związku między powyższymi zmiennymi : X^2=1,979 na poziomie istotnym p>0,001 ; pomiar siły związku wskazuje na wartość C=0,212. Wśród ogółu badanych uczniów siła związku między analizowanymi zmiennymi wynosi C=0,126 przy prawdopodobieństwie X^2=37,736 wyrażającym się poziomem istotności p>0,001.

Dokonana analiza potwierdziła, iż zarówno nauczyciele jak i uczniowie charakteryzujący się istotnym stopniem identyfikacji przejawiają postawy zaangażowane. Wykazała, że nauczyciele utożsamiają się z zawodem, założonymi celami edukacji, w tym edukacji patriotyczno-obronnej - o czym świadczy ich zaangażowanie w realizację zadań (91,1%).

Identyfikacja uczniów ze szkołą, nauczycielami, realizowanymi treściami (60,09%) wzmaga gotowość i wolę do rzetelniejszej nauki. Zaangażowanie w realizację zadań (69,71%) sprzyja wzmacnianiu przekonania o ponownym wyborze OLL. Silnej motywacji wewnętrznej (zamiłowanie do lotnictwa zdominowało inne motywy) , którą kierowała się młodzież wybierając naukę w OLL towarzyszył brak wyobrażeń o wymaganiach jakie należy spełnić by w przyszłości przekroczyć próg Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych.

Uczniowie, którzy zaledwie rozpoczęli naukę w liceum i osiągają słabsze wyniki w nauce, mimo iż w szkołach podstawowych byli dobrymi uczniami, czują się zawiedzeni i nie deklarują ponownego wyboru szkoły (8,54%).

Odmienną sytuację zauważono na roczniku IV. Uczniowie, którzy osiągają dobre wyniki w nauce i zachowaniu, a którzy mimo to nie dostrzegają realnej szansy przekroczenia progu WSOSP ze względu na niezwykle wysokie wymagania jakim obecnie muszą sprostać kandydaci oraz ograniczoną liczbę miejsc - również nie deklarują ponownego wyboru liceum lotniczego (8,78%).

Uczniowie, którzy dostrzegają choćby minimalną szansę na drodze prowadzącej do zawodu pilota wojskowego czy też żołnierza zawodowego w ogóle, odczuwają zadowolenie z wyboru szkoły, akceptują w pełni przynależność do szkolnej społeczności - ponownie wybraliby OLL (blisko 61%).

Uogólniając stwierdzono, że młodzież utożsamia się z rolą ucznia liceum lotniczego, nauczycielami-wychowawcami, szkołą oraz wojskiem jako instytucją społeczną.

Prowadzona analiza mimo pewnych różnic potwierdziła, iż stopień identyfikacji koreluje z zaangażowaniem w realizację zadań.

Kolejnym punktem analizy było zbadanie wpływu stopnia zaangażowania w realizację zadań na aktywne uczestnictwo młodzieży w stosowanych formach pracy wychowawczej. Stwierdzono, że kadra dydaktyczno-wychowawcza wykazuje istotne zaangażowanie pedagogiczno-zawodowe. Nauczyciele-wychowawcy realizują swoje obowiązki sumiennie, prawidłowo i w pełni. Sprawują nadzór i opiekę nad działającymi w OLL sekcjami, kołami zainteresowań, prowadzą też zajęcia pozalekcyjne "wyrównywania wiedzy". Chętnie podejmują się wykonywania dodatkowych czynności, przejawiają inicjatywę, nieustannie dążą do doskonalenia swoich umiejętności. 52,53% ogółu nauczycieli-wychowawców jest członkami Ogniska Związku Nauczycielstwa Polskiego w OLL. W proobronnych stowarzyszeniach współdziałają jedynie nieliczni (4,47%), są to oficerowie-opiekunowie roczników.
Na podstawie prowadzonej analizy można sądzić, że ze wzrostem doświadczenia zawodowo - pedagogicznego nauczyciele-wychowawcy szerzej postrzegają swoją rolę i jej rosnące wymagania. W coraz większym stopniu starają się tym wymaganiom sprostać. Mają świadomość, iż od ich postaw zależą postawy młodzieży.
Postawy patriotyczno-obronne uczniów wyrażają się m.in. rzetelnym i twórczym zaangażowaniem ujawnianym w codziennej pracy, w różnorodnych sytuacjach, które wzbudza potrzeby aktywnej działalności w różnorodnych formach pracy wychowawczej . [1/]

1/ W artykule: M.Jędrzejko, M.Palimąka, ``Zagubione nowe pokolenie`` w: Polska Zbrojna , 04.01.1995r. , s.6. czytamy:
" W przeprowadzonych przez CBOS badaniach na reprezentatywnej grupie młodzieży szkół ponadpodstawowych , co piąty respondent stwierdził, że nie ma czasu na społeczną aktywność, 17% w ogóle nie ma sprecyzowanych zainteresowań, a 13% twierdzi, że oferta organizacji i stowarzyszeń jest mało atrakcyjna. Niezbyt optymistyczny obraz aktywności młodzieży uzupełniają w sposób wymowny dane: po 3% zajmuje się w sposób aktywny muzyką i sportem, 2% należy do zorganizowanych grup religijnych, a niespełna 11% angażuje się w ruchu oazowym . Z przeprowadzonych badań można wywnioskować, że jedynie inicjatywy moralne i wychowawcze płynące ze strony Kościoła oraz działalność ZHP wzbudzają żywsze zainteresowanie części młodzieży. Z obserwacji zjawisk społecznych można wyciągnąć jeszcze jeden wniosek: w dużych ośrodkach miejskich wzrasta aktywność grup subkulturowych, które mają własny system wartości."

Prowadzone badania pozwalają na stwierdzenie iż istotną aktywność wzbudza zawsze ceremoniał szkolny, a w nim szczególnie pasowanie na ucznia OLL - uroczyste ślubowanie (twierdzi tak 75,48% ogółu badanej młodzieży). Wykorzystuje się w nim bogaty ceremoniał wojskowy oraz religijny.
Ceremoniał szkolny odgrywa ważną rolę społeczno-psychologiczną: integrując uczniów i umacniając poczucie przynależności do "rodziny wojskowej" oraz organizacyjno-wychowawczą: wyrabiając umiejętność współpracy w zespołach wg zasad wojskowego porządku i dyscypliny, wywołując emocje pozwalające zrozumieć sens współczesnego patriotyzmu, wyzwalając uczucia współodpowiedzialności za losy kraju. W ceremoniale uczestniczą wszyscy nauczyciele-wychowawcy bez względu na specjalizację czy staż zawodowy.
Prowadzona analiza pozwala również na stwierdzenie iż uczniowie OLL aktywnie uczestniczą głównie w : akcjach pomocy dzieciom potrzebującym jej (55,76%), pracach modelarni (35,09%), imprezach o charakterze sprawnościowo-obronnym (33,17%), wycieczkach dydaktyczno-wychowawczych (29,32%).
To aktywne uczestnictwo będące realizacją własnych zainteresowań kształtuje wewnetrzne zdyscyplinowanie, umiejętności samodzielnego rozwiązywania złożonych problemów, dzielność życiową oraz przekonanie o potrzebie wspólnego dobra. Stwierdzono iż młodzież, która ma możliwość współdecydowania o organizacji pracy wykazuje szczególnie istotną aktywność w jej realizacji.
Analiza wykazała również iż istotny stopień aktywności ma charakter spontanicznych, indywidualnych działań.
Nie stwierdzono w istotnym stopniu przynależności młodzieży do organizacji społecznych działających na rzecz obrony kraju.
Uogólniając można twierdzić iż postawy patriotyczno-obronne uczniów kształtuje się m.in. przez aktywność - wynikającą z zaangażowania uzyskanego przez uświadamianie celów i wynikających z nich zadań, umożliwiającą rozwój pożądanych cech osobowości.

Prowadzona analiza wykazała, że wysoki poziom kwalifikacji pedagogiczno-zawodowych jest warunkiem nie tylko akceptacji, ale i rozumienia problematyki patriotyczno-obronnej. Pozwoliła na stwierdzenie iż kadra dydaktyczno-wychowawcza zatrudniona zarówno w szkole jak i internacie jest bardzo dobrze przygotowana do wykonywania swojej pracy . 86,6% ogółu nauczycieli-wychowawców legitymuje się wykształceniem wyższym z przygotowaniem pedagogicznym. Kadra dydaktyczno-wychowawcza interesuje się w istotnym stopniu problematyką

patriotyczno-obronną (80,6%) , jest aktywnie zaangażowana w realizację zadań (91,1%) , rozumie potrzebę skutecznej edukacji obronnej. Świadczy to o autentycznych kwalifikacjach nauczycieli-wychowawców. Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między wykształceniem, a stopniem zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną wynosi X^2=9,836. Wyraża się ono poziomem istotności p>0,02. Siła związku między powyższymi zmiennymi wynosi C=0,38. Test X^2 wykazał również prawdopodobieństwo związku na poziomie istotnym między kwalifikacjami, a stopniem zaangażowania: wynosi ono X^2=10,203 , przejawiając się poziomem istotności p>0,5. W oparciu o tę matematyczną podstawę dokonano pomiaru siły związku między powyższymi zmiennymi - wynosi ona C=0,195. Permanentne dążenia nauczycieli-wychowawców do uzupełniania, rozszerzania i pogłębiania własnej wiedzy, przejawianie potrzeby podwyższania swoich kwalifikacji wyrażające się podejmowaniem różnorodnych form dokształcania i doskonalenia zawodowo-pedagogicznego (32,83% ogółu badanych kontynuuje studia podyplomowe) są wartościami pozwalającymi łączyć kwalifikacje z postawami patriotyczno-obronnymi, poznawać, wyjaśniać i rozwiązywać skomplikowane problemy współczesnego patriotyzmu i obronności, a nade wszystko przewidywać skutki wszelkich działań. Wśród badanej grupy nauczycieli stwierdzono związki między wykształceniem, a motywami rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej. Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między powyższymi zmiennymi wynosi X^2=5,388 wyrażając się poziomem istotności p<0,8 , siła związku między nimi C=0,16. Nauczyciele-wychowawcy doskonaląc swoje kwalifikacje opanowują szerszy zakres wiedzy zawodowo-pedagogicznej umożliwiającej głębsze zrozumienie różnorodnych aspektów obronności i bezpieczeństwa narodowego. W liceum wojskowym bardziej zdecydowanie oddziaływuje się na wychowanków. Rodzi się zatem niebezpieczeństwo nadmiernej ingerencji, stąd tak niezwykle ważne są kompetencje i doświadczenie pedagogiczne kadry dydaktyczno-wychowawczej. Doskonalenie kwalifikacji jest również elementem właściwego rozpoznawania potrzeb młodzieży.

Kolejnym etapem prowadzonej analizy była diagnoza stosunku kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży do obronności i wojskowej służby Ojczyźnie.

Wykazała ona iż młodzież liceum lotniczego przejawia w istotnym stopniu gotowość świadczeń na rzecz obronności państwa, deklarując gotowość ochotniczego wstąpienia do wojska (76,44% ogółu badanej młodzieży) lub uczestnictwa w Obronie Cywilnej (16,82%).

Stwierdzono istotne zależności między ważnością motywów podjęcia nauki w liceum lotniczym, a deklarowaną gotowością na rzecz obronności kraju. Im bardziej istotny był stopień pragnienia zostania pilotem wojskowym czy żołnierzem zawodowym w ogóle przy wyborze nauki w liceum wojskowym tym większa była gotowość młodzieży do świadczeń na rzecz obronności. Prawdopodobieństwo zależności statystycznej między powyższymi zmiennymi wynosi X^2=12,786 wyrażając się poziomem istotności p<0,05 ; siła związku między zmiennymi C=0,175. Wśród badanych nauczycieli-wychowawców stwierdzono iż im bardziej istotny był stopień zamiłowania do pracy pedagogicznej, tymwiększa była gotowość świadczeń na rzecz obronności, głównie gotowość uczestnictwa w Obronie Cywilnej (deklaruje ją 64,17% badanych nauczycieli).Test X^2 wykazał prawdopodobieństwo związku między powyższymi zmiennymi na poziomie istotnym: X^2=9,566 , p<0,2 ,C=0,267.

Prowadzona analiza wykazała również istotne zależności między identyfikacją ze środowiskiem, a gotowością świadczeń na rzecz obronności. Wśród badanej młodzieży test X^2 wykazał prawdopodobieństwo związku między analizowanymi zmiennymi X^2=17,996 wyrażając się poziomem istotności p>0,1. W oparciu o tę matematyczną podstawę dokonano pomiaru siły związku: C=0,169. Wśród badanych nauczycieli: X^2=9,854 , p>0,1 , C=0,211. Im bardziej młodzież czuje się silnie emocjonalnie związana ze swoją szkołą, nauczycielami, regionem tym większą przejawia gotowość świadczeń na rzecz obronności (56,25% ogółu badanej młodzieży). Stwierdzono, iż deklarowana gotowość obrony kraju wynika z poczucia przynależności i głębokiej identyfikacji z całym środowiskiem społeczno-zawodowym, które kształtuje osobowość młodzieży.

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzenie, iż w OLL skierowano wszelkie dążenia na to, aby z młodzieżą identyfikowała się cała kadra dydaktyczno-wychowawcza oraz lokalna społeczność garnizonu wojskowego. W związku z tym uwzględnia się w programach działalności wychowawczej szkoły i internatu tradycję regionu i szkoły, stosuje się w codziennym życiu uczniów oznaczenia i symbole szkolne, lotnicze, wojskowe. Prowadzona analiza wykazała również istotne zależności między stopniem zaangażowania zarówno kadry dydaktyczno-wychowawczej jak i młodzieży w realizację zadań, a gotowością świadczeń na rzecz obronności. Wśród badanych nauczycieli test X^2 wykazał prawdopodobieństwo związku między powyższymi zmiennymi na poziomie istotnym :X^2=9,050 , p>0,3 , C=0,183. Wśród badanych uczniów prawdopodobieństwo zależności

statystycznej między tymi zmiennymi wyniosło: X^2=9,126 ,p>0,3 , C=0,148.
Uogólniając stwierdzono, iż zaangażowanie uczniów liceum lotniczego w nauce, wszelkiej działalności społecznej wzmaga indywidualną gotowość świadczeń na rzecz obronności (71,63%). Umożliwia młodzieży bardziej precyzyjną regulację swoich czynności zgodnie z obiektywną zależnością zdarzeń, reagowanie na całokształt sytuacji.
Stwierdzono też istotną współzależność między zainteresowaniem problematyką patriotyczno-obronną , a gotowością świadczeń na rzecz obronności. Wśród badanych nauczycieli test X^2 wykazał prawdopodobieństwo związku między powyższymi zmiennymi na poziomie istotnym: X^2=9,157 , p>0,3 , C=0,261 , a wśród uczniów: X^2=11,215 , p<0,2 , C=0,164.
Młodzież zainteresowana w istotnym stopniu powyższą problematyką wykazuje trwały związek z wartościami patriotyzmu takimi jak umiłowanie i poświęcenie dla ojczystego kraju. Wyzwala to codzienną odwagę wykazywaną w sprawach szkoły, regionu oraz deklarowaną gotowość na rzecz obronności kraju w razie jego zagrożenia (56,25%).

Kolejnym punktem prowadzonej analizy było poznanie opinii badanych na temat zasadniczej służby wojskowej oraz opinii dotyczącej troski o obronność i bezpieczeństwo kraju. Stwierdzono, iż młodzież liceum lotniczego traktuje zasadniczą służbę wojskową jako patriotyczną powinność każdego obywatela (62%) oraz kuźnię charakterów młodego pokolenia (34,6%). Znaczna część badanych: 65,67% nauczycieli-wychowawców oraz 55,3% uczniów uważa, że o obronność i bezpieczeństwo narodowe winni troszczyć się przede wszystkim wojskowi przy udziale społeczeństwa, 32,83% nauczycieli i 30,3% uczniów twierdzi, że są to sprawy każdego obywatela, 1,49% nauczycieli oraz 12,5% uczniów uważa, że wyłącznie wojskowi.
Powyższe wyniki badań pozwalają na twierdzenie iż zarówno kadra dydaktyczno-wychowawcza jak i młodzież liceum wojskowego rozumie obowiązek służby narodowej i państwowej. Należy jednak zwrócić uwagę na konieczność kształtowania powszechnej świadomości patriotyczno-obronnej ponieważ zgodnie z doktryną obronną naszego państwa kazdy obywatel winien być odpowiedzialny za jego bezpieczeństwo.
(''Każdy obywatel Rzeczypospolitej winien być jej obrońcą'' - A.Czartoryski)

Zaprezentowane wyniki badań pozwalają na twierdzenie, iż młodzież liceum lotniczego przejawia istotny stopień gotowości świadczeń na rzecz obronności kraju. Stąd też wypływa określony

stosunek młodzieży do jego bezpieczeństwa. W niniejszej dysertacji przyjęto, że są to główne kryteria postawy patriotyczno-obronnej.

Dokonana analiza, mimo iż wykazała pewne różnice w odniesieniu do hipotez szczegółowych potwierdziła przyjętą hipotezę ogólną H_1. Wykazała, że określony stosunek nauczycieli oraz uczniów liceum wojskowego do całokształtu problematyki patriotyczno-obronnej w istotnym stopniu wpływa na współczesny kształt postaw młodzieży. Stosunek uczniów do powyższej problematyki wynika z wewnętrznej motywacji (zamiłowanie do lotnictwa i zainteresowanie wojskiem w ogóle), silnej integracji ze środowiskiem, aktywnej i zaangażowanej działalności oraz rozumienia celu i sensu służby wojskowej. Powyższe czynniki to główne treści współczesnego patriotyzmu, którego przejawem jest w istotnym stopniu gotowość uczniów liceum wojskowego do świadczeń na rzecz obronności kraju.

W Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym właściwie przygotowuje się młodzież do dalszej edukacji i pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej, do służenia krajowi rzetelną pracą, nie zapominając o przygotowaniu do jego obrony.

ROZDZIAŁ V

OCENA STOPNIA SKUTECZNEGO PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY DO DALSZEJ EDUKACJI I PRZYSZŁEJ, ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ.

1. WPROWADZENIE

Treścią niniejszego rozdziału jest skuteczne przygotowanie młodzieży do dalszej edukacji i przyszłej zawodowej służby wojskowej przez realizację właściwego kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego.
Punktem wyjścia prowadzonej analizy była założona hipoteza H_2: skuteczne oddziaływania procesu dydaktyczno-wychowawczego w zakresie kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego wywierają istotny wpływ na właściwe przygotowanie młodzieży do dalszej edukacji i przyszłej, zawodowej służby wojskowej. W rozdziale tym dokonano próby oceny aktualnego stanu wiedzy patriotyczno-obronnej uczniów liceum wojskowego oraz poszukiwano zależności między efektywnością procesu dydaktyczno-wychowawczego w kształtowaniu postaw, a kryteriami doboru treści, zasadami kształcenia, metodami kształcenia i wychowania, bogactwem i nowoczesnością bazy dydaktyczno-wychowawczej, przygotowaniem młodzieży do samokształcenia i samowychowania.
Problematyka postaw młodzieży zaprezentowana w części teoretycznej niniejszej dysertacji wskazuje na szczególne zróżnicowanie i złożoność czynników mających istotny wpływ w kształtowaniu postaw.
Pragnąc kompleksowo rozpatrzeć powyższe czynniki, poszukiwania badawcze doprowadziły do objęcia analizą celów, kryteriów doboru treści, zasad oraz metod kształcenia i wychowania, środków dydaktyczno-wychowawczych w procesie edukacji patriotyczno-obronnej.
Głównym celem prowadzonej analizy stało się zatem odnalezienie wyczerpujących odpowiedzi na pytania: jaki jest aktualny stan wiedzy patriotyczno-obronnej uczniów w procesie przygotowania do dalszej edukacji i pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej?, jaki wpływ wywierają treści na efektywne przygotowanie młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej? , jaki jest wpływ stosowanych zasad oraz metod kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego na skuteczne przygotowanie młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej? ,w jakim stopniu baza dydaktyczno-wychowawcza zapewnia skuteczną realizację

założonych celów?, w jakim stopniu absolwenci Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego są przygotowani do podejmowania działań samoregulacyjnych? oraz w jakim zakresie kształcenie i wychowanie patriotyczno-obronne w OLL zapewnia skuteczne przygotowanie młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej?.

Przeprowadzone badania empiryczne dostarczyły materiału pozwalającego na dokonanie analizy, którą prezentuje się w powyższym rozdziale.

**''Powierzyłem Wam ludzkie dzieci nie po to,
żeby kiedyś ocenić ile wiedzy zdołaliście im przekazać,
ale po to, żeby radować się, widząc jak wstępują wzwyż...''**

/ słowa Antoine de Saint Exupery skierowane do nauczycieli /

2. OCENA AKTUALNEGO STANU WIEDZY PATRIOTYCZNO-OBRONNEJ MŁODZIEŻY W PROCESIE PRZYGOTOWANIA DO DALSZEJ EDUKACJI I ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ.

Przygotowanie młodzieży liceum wojskowego do pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej odbywa się m.in.przez edukację patriotyczno-obronną rozumianą jako [1/] całokształt procesu dydaktyczno-wychowawczego, zasad, metod, form i środków , którego celem jest osiąganie trwałych zmian w wiedzy, umiejętnościach i systemie wartości uczniów - odnoszących się do obronności.

Zagrożenie bezpieczeństwa kraju ma swe źródło m. in. w niedostatkach polskiej oświaty - stąd też prowadzoną analizę rozpoczęto w niniejszym rozdziale od oceny aktualnego stanu wiedzy uczniów zakładając hipotezę H_{21} : im silniejsze motywacje do rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej tym wyższy stan zdobytej wiedzy.

Weryfikację powyższej hipotezy rozpoczęto od analizy programu nauczania przysposobienia obronnego. Stwierdzono, iż w strukturze przedmiotów ogólnokształcących realizuje się w OLL **czteroletni program przysposobienia obronnego** [1/] na który składają się:

- na roczniku I : społeczne podstawy obronności (tradycje przysposobienia wojskowego młodzieży polskiej, symbole narodowe i wojskowe, patriotyzm obywateli, tradycje szkoły lotniczej), szkolenie ogólnowojskowe - regulaminy i musztra (rola regulaminów w siłach zbrojnych, zasady żołnierskiego zachowania, składanie meldunków, ogólne zasady musztry, zachowanie żołnierza w szyku, oddawanie honorów, musztra zespołowa bez broni), siły zbrojne RP (ogólna struktura i zadania sił zbrojnych), zagrożenia czasu pokoju i wojny (międzynarodowe konwencje o ochronie ludności, zagrożenia

---

1/ Program nauczania opracowano na podstawie Programu przysposobienia wojskowego dla liceów wojskowych wydanego przez Zarząd Szkolenia Poza Wojskiem MON.

ekologiczne,współczesne środki rażenia), szkolenie sanitarne (środki ochrony i posługiwanie się nimi, ogólne wiadomości o pierwszej pomocy medycznej), podstawy łączności (przeznaczenie zasady pracy i ogólna charakterystyka środków łączności), terenoznawstwo (pomiary w terenie, orientowanie się w terenie bez mapy), strzelectwo (przeznaczenie i budowa karabinka sportowego, podstawowe wiadomości z teorii strzelania, nabycie umiejętności strzelania) [1/] ,

- na roczniku II : szkolenie spadochronowe w ramach lotniczego przysposobienia wojskowego (historia spadochroniarstwa, budowa spadochronów, użytkowanie i konstrukcja spadochronów, układanie spadochronów, teoria skoku spadochronowego, technika skoku ze spadochronem, osprzęt spadochronowy, meteorologia, użytkowanie szybowców i samolotów , higiena lotnicza, szkolenie na przyrządach naziemnych) [2/] ,
- na roczniku III : zarys wiadomości lotniczych (historia lotnictwa, prawo lotnicze i przepisy wykonywania lotów, aerodynamika i mechanika lotów, meteorologia, nawigacja, higiena lotnicza, budowa szybowców, urządzenia startowe, eksploatacja szybowców, ogólna znajomość obsługi radiostacji) [3/] . Młodzież OLL ma dodatkowo możliwość nabycia i pogłębienia umiejętności w praktyce podczas zajęć w aeroklubie, zajęć w sekcji balonowej oraz podczas wakacyjnych obozów spadochronowych i szybowcowych organizowanych na bazie Aeroklubu Orląt .
- na roczniku IV : technika lotnicza oraz najnowsza historia lotnictwa [4/] .

Jednym z głównych czynników systemowej analizy edukacji patriotyczno-obronnej w liceum wojskowym jest znajomość aktualnego poziomu wiedzy uczniów, który świadczy o stopniu realizacji założonych celów i tym samym o skuteczności kształcenia. Kolejnym zatem punktem prowadzonej analizy było zastosowanie testu wiedzy patriotyczno-obronnej, którego wykonanie uznano za odzwierciedlenie aktualnego poziomu wiedzy teoretycznej uczniów. Nie dysponując testem standaryzowanym, udokumentowanym i już wypróbowanym zdecydowano się na zastosowanie testu sporządzonego przy współudziale grupy absolwentów, nawiązującego do uczniowskich

---

1/ Zob. załącznik nr 9 , s.337 niniejszej dysertacji.
2/ Zob. załącznik nr 10 , s. 340 niniejszej dysertacji.
3/ Zob. załącznik nr 11, s. 344 niniejszej dysertacji.
4/ Zob. załącznik nr 12 , s.349 niniejszej dysertacji

zainteresowań. Test [1/] złożony był z 25 pytań zawartych w następujących działach tematycznych: - wiedza historyczna - o symbolice narodowej i wojskowej oraz o wybranych faktach związanych z walką Polaków w II wojnie światowej, - wiedza ogólnoobronna o wybranych zagadnieniach przysposobienia obronnego. Miernikiem wiedzy uczniów był wskaźnik wykonania testu.
Następnie poszukiwano istotnych zależności między motywacjami do rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej, a wynikami nauczania i wychowania oraz wynikami uzyskanymi za wykonanie testu. Pogłębiając prowadzoną analizę zapoznano się z opinią badanych nauczycieli-wychowawców oraz absolwentów dotyczącą zakresu oddziaływań edukacji patriotyczno-obronnej w OLL.

Prowadzona analiza wykazała, iż średnia ocen ogółu badanych uczniów, uzyskana za wykonanie testu (por.tabela 41) wynosi 3,677 : na roczniku I : 3,47 , a na roczniku IV : 3,94.

Tabela 41
Wyniki wykonania testu wiedzy patriotyczno-obronnej.

Ocena oraz wykonanie testu w [%]	rocznik I		rocznik IV		ogółem uczniowie OLL	
	n	%	n	%		
celujący <90-100%>		-----	2	2,19	2	0,96
bardzo dobry <80-90%)	4	3,41	12	13,18	16	7,69
dobry <70-80%)	57	48,71	58	63,73	115	55,28
dostateczny <60-70%)	46	39,31	17	18,68	63	30,28
mierny <50-60%)	10	8,54	2	2,19	12	5,76
niedostateczny <0-50%)		-----		-----		------
razem	117	100	91	100	208	100
średnia ocen	3,47		3,945		3,677	

W celu pogłębienia prowadzonej analizy poszukiwano zależności między wynikami nauczania i zachowania młodzieży, oceną z przysposobienia wojskowego, a oceną uzyskaną za wykonanie testu (por.tabela 42)

4/ Zob.załącznik nr 3 , str. 328 niniejszej dysertacji.

Tabela 42

Oceny za wykonanie testu, a wyniki nauczania i wychowania .

/ ze względu na brak ocen niedostatecznych - w tabeli pominięto je /

Wyniki nauczania i wych. [1/]	Ocena wykonania testu					
	cel. n %	bdb n %	db n %	dst n %	mierny n %	razem n %
/ rocznik I /						
ucz.bdb	----	2 1,70	1 0,85	----	----	3 2,56
ucz.db	----	2 1,70	15 12,82	1 0,85	----	18 15,38
ucz.przec.	----	----	40 34,18	39 33.33	6 5,12	85 72,64
ucz.słabi	----	----	1 0,85	6 5,12	4 3,41	11 9,40
wzorowi	----	1 0,85	8 6,83	5 4,27	----	14 11,96
bdb	----	3 2,56	33 28,2	23 19,65	1 0,85	60 51,28
db	----	----	16 13,67	17 14,52	9 7,69	42 35,89
nieodpow.	----	----	----	1 0,85	----	1 0,85
razem	----	4 3,41	57 48,71	46 39,31	10 8,54	117 100
/ rocznik IV /						
ucz.bdb	2 2,19	2 2,19	----	----	----	4 4,39
ucz.db	----	10 10,98	8 8,78	----	----	18 19,78
ucz.przec.	----	----	48 52,74	13 14,28	2 2,19	63 69,23
ucz.słabi	----	----	2 2,19	4 4,39	----	6 6,59
wzorowi	2 2,19	6 6,59	14 15,38	----	----	22 24,17
bdb	----	6 6,59	38 41,75	5 5,49	----	49 53,84
db	----	----	6 6,59	11 12,08	1 1,09	18 19,78
nieodpow.	----	----	----	1 1,09	1 1,09	2 2,19
razem:	2 2,19	12 13,18	58 63,73	17 18,68	2 2,19	91 100
ogółem uczniowie OLL						
ucz.bdb	2 0.96	4 1,92	1 0,48	----	----	7 3,36
ucz.db	----	12 5,76	23 11,1	1 0,48	----	36 17,30
ucz.przec.	----	----	88 42,3	52 25,0	8 3,84	148 71,2
ucz.słabi	----	----	3 1,44	10 4,80	4 1,92	17 8,17
wzorowi	2 0,96	7 3,36	22 10,57	5 2,40	----	36 17,30
bdb	----	9 4,32	71 33,65	28 13,46	1 0,48	109 52,4
db	----	----	22 10,57	28 13,46	10 4,80	60 28,8
nieodpow.	----	----	----	2 0,96	1 0,48	3 1,44
razem:	2 0,96	16 7,69	115 55,3	63 30,28	12 5,76	208 100

1/ Zob. str. 39 niniejszej dysertacji.

Porównując oceny z przysposobienia obronnego (po) wystawione przez nauczycieli na koniec roku szkolnego z ocenami uzyskanymi za wykonanie testu stwierdzono następujące różnice: na roczniku I średnia ocen z po wynosi 5,0 , a średnia ocen testu: 3,47 , na roczniku IV średnia ocen po : 5,27 , a średnia ocen testu: 3,945 . Okazuje się w związku z powyższym, że nauczyciele przysposobienia obronnego byli mniej krytyczni w ocenach. Analizując oceny nauczania i wychowania w ogóle stwierdzono , iż wysokie wyniki w nauce i zachowaniu sprzyjały uzyskaniu wyższych wyników za wykonanie testu wiedzy patriotyczno-obronnej.
Kolejnym punktem prowadzonej analizy było poszukiwanie zależności między stopniem motywacji do rozszerzania wiedzy, a stanem zdobytej wiedzy (por.tabela 43).
Stwierdzono, iż uczniowie uzyskujący wyższe wyniki w nauce i zachowaniu w znacznym stopniu rozszerzają i pogłębiają własną wiedzę patriotyczno-obronną w poczuciu wewnętrznego obowiązku. Weryfikują i równocześnie potwierdzają tę tezę prowadzone z młodzieżą rozmowy.
Pogłębiając powyższą analizę zapoznano się z opinią badanych nauczycieli-wychowawców oraz absolwentów dotyczącą zakresu oddziaływań edukacji patriotyczno-obronnej w liceum lotniczym (por.tabela 44).
Stwierdzono istotny stopień oddziaływań w zakresie:
- kształtowania poczucia obowiązku i odpowiedzialności (uważa tak 86,56% nauczycieli-wychowawców oraz 91,20% absolwentów ; w tym 43,28% nauczycieli i 48,6% absolwentów ocenia ten stopień jako bardzo duży oraz 43,28% nauczycieli i 41,75% absolwentów ocenia ten stopień jako duży),
- wyrabiania zaangażowanej postawy patriotyczno-obronnej (tego zdania jest 70,14% nauczycieli-wychowawców oraz 58,24% absolwentów ; w tym 29,85% nauczycieli i 15,12% absolwentów ocenia ten stopień jako bardzo duży oraz 40,29% nauczycieli i 42,85% absolwentów - jako duży).
Stwierdzono niższy stopień oddziaływań edukacji patriotyczno-obronnej w zakresie pobudzania myślenia kategoriami państwa i narodu (nieistotny stopień wpływu podkreśla 47,76% nauczycieli-wychowawców i 26,37% absolwentów. 29,67% absolwentów zwraca uwagę na brak wpływu) oraz uwrażliwiania na sferę życia publicznego (nieistotny stopień wpływu wskazuje 46,26% nauczycieli-wychowawców i 45,05% absolwentów).

Tabela 43

Motywy rozszerzania wiedzy patriotyczno-obronnej, a wyniki nauczania i wychowania.

Wyniki naucz. i wych.[1/]	Motywy rozszerzania wiedzy					razem
	poczucie wewnętrznego obowiązku	przekona-nie o przydatności tej wiedzy	zakładane plany i dążenia życiowe	nacisk wymogów kształcenia i wych.	inne	
	n %	n %	n %	n %	n %	n %
rocznik I						
ucz.bdb	3 2,56	----	----	----	---	3 2,56
ucz.db	11 9,40	2 1,7	4 3,41	----	1 0,85	18 15,38
ucz.przec.	44 37,6	14 11,96	23 19,65	3 2,56	1 0,85	85 72,64
ucz.słabi	6 5,12	2 1,7	3 2,56	----	---	11 9,40
wzorowi	10 8,54	1 0,85	2 1,7	----	1 0,85	14 11,96
bdb	32 27,35	12 10,25	15 12,82	1 0,85	---	60 51,28
db	22 18,80	5 4,27	12 10,25	2 1,7	1 0,85	42 35,89
nieodpow.	----	----	1 0,85	----	---	1 0,85
rocznik IV						
ucz.bdb	----	3 3,29	1 1,09	----	---	4 4,39
ucz.db	13 14,28	2 2,19	2 2,19	1 1,09	---	18 19,78
ucz.przec.	39 42,85	10 10,98	12 13,18	2 2,19	---	63 69,23
ucz.słabi	3 3,29	----	2 2,19	1 1,09	---	6 6,59
wzorowi	13 14,28	5 5,49	4 4,39	----	---	22 24,17
bdb	28 30,76	8 8,79	12 13,18	1 1,09	---	49 53,84
db	14 15,38	2 2,19	----	2 2,19	---	18 19,78
nieodpow.	----	----	1 1,09	1 1,09	---	2 2,19
razem I rocznik	64 54,70	18 15,38	30 25,64	3 1,44	2 1,70	117 100
razem IV rocznik	65 60,43	15 16,48	17 18,68	4 4,39	---	91 100
razem ucz. OLL	119 57,21	33 15,86	47 22,59	7 3,36	2 0,96	208 100

1/ Por. s. 39 niniejszej dysertacji.

Tabela 44

Zakres i stopień oddziaływań edukacji patriotyczno-obronnej.
/ N-nauczyciele-wychowawcy , A-absolwenci /

Zakres oddziaływań edukacji patriotyczno obronnej	Stopień oddziaływań									
	istotny				nieistotny				brak wpływu	
	b.duży		duży		mały		b.mały			
	N n %	A n %	N n %	A n %	N n %	A n %	N n %	A n %	N n %	A n %
pobudza myślenie kategoriami państwa i narodu	10 14,8	9 9,89	22 32,8	31 34,1	24 35,8	12 13,2	8 11,9	12 13,2	3 4,5	27 29,6
wyrabia zaangażowaną postawę patriot. obronną	20 29,8	14 15,1	27 40,3	39 42,8	15 22,4	13 14,3	5 7,5	13 14,3	1 1,48	12 13,2
uwrażliwia na sferę życia publicznego	5 7,5	15 16,5	29 43,2	29 31,8	22 32,8	30 32,9	9 13,4	11 12,1	2 2,96	6 6,59
kształtuje poczucie obowiązku i odpowiedzialności	29 43,3	45 48,6	29 43,3	38 41,7	5 7,5	3 3,3	4 5,9	3 3,3	---	2 2,2
razem:	64 23,8	83 22,8	107 39,9	137 37,6	66 24,6	58 15,9	25 9,3	39 10,7	6 2,2	47 12,9

Przeprowadzona analiza potwierdza przyjętą hipotezę H_{21} : im silniejsze motywacje do rozszerzania wiedzy tym wyższy stan zdobytej wiedzy.

'' Najlepsza treść , o ile jest źle podana -
nie daje żadnych lub prawie żadnych wyników.
Treść merytorycznie nikła, lecz podana umiejętnie -
wbija się głęboko w serca i umysły słuchaczy,
staje się niezachwianym wierzeniem - dogmatem.''
S.Sosabowski
w: J.Bednarek, J.Bieńkowski, R.Stępień
''Proces kształcenia wojskowego'', Warszawa 1994r.,s.9.

3. DOBÓR TREŚCI KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA PATRIOTYCZNO - OBRONNEGO.

W literaturze naukowej odczuwa się dotkliwy brak wyczerpujących określeń pojęcia ''treści kształcenia i wychowania''. W niniejszej dysertacji przyjęto, iż pod tym pojęciem rozumie się określony zakres i poziom wiadomości oraz umiejętności z dziedziny obronności, a w niej m.in. kształtowania postaw patriotyczno-obronnych.
Nauczyciele poszczególnych przedmiotów nie decydują o zakresie treści programowych, ale mają istotny wpływ na treści tematów zawartych w programach. Przesądzają o strukturze treści, porządkują je, wyróżniają tematy zasadnicze oraz podtematy, dokonują podziału na treści główne oraz szczegółowe.
Dokonując doboru treści [1/] kierują się określonymi kryteriami. ''Treści kształcenia jako element systemu dydaktyczno-wychowawczego i ważny składnik procesu nauczania - uczenia się, są przedmiotem szczegółowych badań naukowych i analiz metodycznych niezależnie od szczebla edukacji. Ich ścisły związek z celami kształcenia sprawia, że głównym problemem teoretycznym i praktycznym dla dydaktyków jest od wielu lat dobór i układ wiadomości w programach nauczania. Pojęcie treści kształcenia definiowane jest najczęściej jako zbiór pojęć, faktów, teorii oraz prawidłowych związków przekazywanych przez nauczycieli i opanowywanych przez uczniów w procesie dydaktycznym .'' [2/]
Zatem treści kształcenia i wychowania wyznaczone są przez programy przeznaczone dla danej szkoły. ''Potrzeby społeczne narzucają wybór takich treści kształcenia, aby na ich podstawie można było wyrobić w uczniach poczucie więzi i przynależności do

---

1/ Por. K.Konarzewski (red.),''Sztuka nauczania.Szkoła.'', Warszawa 1995r.,s.180-207.
2/ J.Bednarek, J.Bieńkowski, R.Stępień, ''Proces kształcenia wojskowego'', op.cit., Warszawa 1994r. ,s.59.

własnego narodu poprzez kształtowanie postaw patriotycznych i otwartości wobec innych narodów, przygotować ich do działalności we wszystkich dziedzinach gospodarki i kultury, a także do czynnego uczestnictwa w politycznym i społecznym życiu kraju.
Z kolei potrzeby jednostki wymagają wprowadzenia do programu szkoły ogólnokształcącej takich treści, aby stanowiły one podstawę do późniejszego, zgodnego z predyspozycjami i zainteresowaniami ucznia, przygotowania do pracy zawodowej i społecznej oraz do zaspokojenia wszelkich potrzeb osobistych." 1/
Powyższe rozważania skłaniają do założenia następującej hipotezy H_{22} : im bardziej prawidłowe kryteria doboru treści kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego zawartych w rozkładach nauczania poszczególnych przedmiotów tym większa efektywność procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej.
W celu weryfikacji postawionej hipotezy postarano się o udzielenie odpowiedzi na pytanie jakimi kryteriami kierują się nauczyciele-wychowawcy dokonując doboru treści kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego zawartych w rozkładach nauczania swoich przedmiotów.
Następnie poddano analizie rozkłady nauczania poszczególnych przedmiotów oraz programy działalności wychowawczej szkoły i internatu.
Pogłębiając prowadzoną analizę zebrano opinie nauczycieli-wychowawców oraz uczniów o przedmiotach i zajęciach pozalekcyjnych zawierających najwięcej treści o charakterze patriotyczno-obronnym oraz wywierających istotny wpływ na postawy uczniów.
Badania pozwoliły na zebranie materiału empirycznego pozwalającego na stwierdzenie (por. tabela 45), iż głównym kryterium doboru treści kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego w liceum wojskowym jest wiązanie teorii z praktyką (twierdzi tak 80,59% nauczycieli-wychowawców). Kolejnym kryterium, którym kierują się w istotnym stopniu nauczyciele jest dostosowanie zakresu wiedzy do możliwości uczniów (tego zdania jest 76,11% badanych nauczycieli). Wymaga to m.in. działań zmierzających do unikania przeładowanych rozkładów nauczania. Istotnym kryterium doboru treści jest również kształtowanie postawy odpowiednio do jej rozwoju (to kryterium jest istotne dla 65,67% badanych). Uznanie wśród nauczycieli-wychowawców liceum wojskowego znajduje też uwzględnianie aktualnych i przyszłych potrzeb obronnych kraju (tym kryterium kieruje się w istotnym stopniu 61,19% badanych).

1/ Encyklopedia pedagogiczna, red.W.Pomykało, Warszawa 1993r. ,s.853.

Mniejsze znaczenie przywiązuje się do korelacji między poszczególnymi przedmiotami (52,23%) oraz do włączania treści oddziaływań wychowawczych innych instytucji (47,76%). Nie stwierdzono istotnego zróżnicowania w opiniach nauczycieli - wychowawców w szkole i internacie oraz ze względu na staż pracy.
Weryfikując treści patriotyczno-obronne z przyjętymi w szkole celami kształcenia i wychowania, stwierdzono iż są one zawarte w rozkładach nauczania poszczególnych przedmiotów w ograniczonym zakresie. Stwierdzono również niski stopień wzajemnego przenikania się treści.
Pogłębiając prowadzoną analizę stwierdzono (por.tabela 46), że opinie ogółu badanych : zarówno nauczycieli-wychowawców jak i uczniów są zgodne w odniesieniu do przedmiotów i zajęć pozalekcyjnych zawierających najwięcej treści o charakterze patriotyczno-obronnym. Naczelne miejsce zajmuje historia (uważa tak 74,62% nauczycieli-wychowawców i 69,71% uczniów), kolejne to: przysposobienie obronne (tego zdania jest 43,28% nauczycieli 41,82% uczniów) oraz język polski (twierdzi tak 41,79% nauczycieli i 50,96% uczniów). Wymienia się również zajęcia w aeroklubie i wakacyjne obozy spadochronowe i szybowcowe (jest to opinia 22,38% nauczycieli i 20,67% uczniów). Nie stwierdzono podobnej jedności poglądów w opiniach dotyczących przedmiotów i zajęć pozalekcyjnych wywierających istotny wpływ na postawy uczniów.
Nauczyciele-wychowawcy uważają , że znaczący wpływ na postawy uczniów wywierają: zajęcia w aeroklubie oraz wakacyjne obozy spadochronowe i szybowcowe (53,73%), język polski (52,23%) oraz przysposobienie obronne (40,29%) i modelarstwo w ramach przedmiotu technika (40,29%). Uczniowie I rocznika są zdania, że na ich postawy wpływa w istotnym stopniu przysposobienie obronne (70,08%), historia (38,46%) oraz zajęcia w aeroklubie (35,04%) i modelarstwo (34,18%). Uczniowie IV rocznika twierdzą podobnie jak ich młodsi koledzy, że przysposobienie obronne wywarło istotny wpływ na ich postawy (78,02%). Wskazują również wpływ zajęć w aeroklubie (38,46%) oraz lekcji historii (32,96%).
Młodzież nie stwierdza istotnego wpływu języka polskiego na postawy, mimo iż podkreśla bogactwo treści jakie ten przedmiot zawiera. Nie stwierdza też istotnego wpływu innych przedmiotów, pracy w kołach zainteresowań, ani w sekcjach sportowych.

Tabela 45

Istotne kryteria doboru treści kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego zawartych w rozkładach nauczania poszczególnych przedmiotów.

W jakim stopniu naucz-wych. kierują się poniższymi kryteriami doboru treści, które zawierają w rozkładach nauczania swoich przedmiotów ?			Nauczyciele-wychowawcy w: szkole n	%	internacie n	%	kadr.kier n	%	razem kadra OLL n	%
celowość: uwzględniam aktualne i przyszłe potrzeby obronne kraju	istot-ny	b.duży	7	10,44	8	11,94	3	4,47	18	26,86
		duży	10	14,92	9	13,43	4	5,97	23	34,32
	nie-istot.	mały	8	11,94	6	8,95	-----		14	20,89
		b.mały	5	7,46	1	1,49	-----		6	8,95
	nie uwzględniam		4	5,97	1	1,49	1	1,49	6	8,95
dostosowuję zakres wiedzy do możliwości uczniów, unikam przeładowanych programów	istot-ny	b.duży	9	13,43	8	11,94	2	2,98	19	28,35
		duży	16	23,88	13	19,40	3	4,47	32	47,76
	nie-istot.	mały	4	5,97	3	4,47	1	1,49	8	11,94
		b.mały	4	5,97	1	1,49	-----		5	7,46
	nie uwzględniam		1	1,49	-----		2	2,98	3	4,47
kształtuję postawy odpowiednio do ich rozwoju	istot-ny	b.duży	6	8,95	6	8,95	1	1,49	13	19,40
		duży	16	23,88	12	17,91	5	7,46	33	49,25
	nie-istot.	mały	8	11,94	6	8,95	1	1,49	15	22,38
		b.mały	1	1,49	-----		-----		1	1,49
	nie uwzględniam		3	4,47	1	1,49	1	1,49	5	7,46
uwzględniam korelacje między poszczególnymi przedmiotami	istot-ny	b.duży	2	2,98	3	4,47	2	2,98	7	10,44
		duży	13	19,40	12	17,91	3	4,47	28	41,79
	nie-istot.	mały	10	14,92	5	7,46	1	1,49	16	23,88
		b.mały	5	7,46	3	4,47	-----		8	11,94
	nie uwzględniam		4	5,97	2	2,98	2	2,98	8	11,94
wiążę teorię z praktyką	istot-ny	b.duży	13	19,40	15	22,38	6	8,95	34	50,74
		duży	11	16,41	8	11,94	1	1,49	20	29,85
	nie-istot.	mały	5	7,46	2	2,98	----		7	10,44
		b.mały	4	5,97	-----		----		4	5,97
	nie uwzględniam		1	1,49	-----		1	1,49	2	2,98
włączam treści oddziaływań wychowawczych wojska, kościoła i innych instytucji	istot-ny	b.duży	3	4,47	6	8,95	1	1,49	10	14,92
		duży	8	11,94	9	13,43	5	7,46	22	32,83
	nie-istot.	mały	9	13,43	4	5,97	1	1,49	14	20,89
		b.mały	7	10,44	2	2,98	----		9	13,43
	nie uwzględniam		7	10,44	4	5,97	1	1,49	12	17,91
razem			34	50,74	25	37,31	8	11,94	67	100

Tabela 46

Opinie nauczycieli-wychowawców oraz uczniów na temat przedmiotów i zajęć pozalekcyjnych, które:

A - zawierają najwięcej treści patriotyczno-obronnych

B - wywierają istotny wpływ na postawy patriotyczno-obronne uczniów.

/ ze względu na nieistotność odpowiedzi dotyczących innych przedmiotów i zajęć pozalekcyjnych w tabeli pominięto je /

Przedmioty i zajęcia pozalekcyjne	Opinie nauczycieli		0pinie uczniów			
			rocznik I		rocznik IV	
	A	B	A	B	A	B
	n %	n %	n %	n %	n %	n %
Przysposobienie obronne	29 43,28	27 40,29	56 47,86	82 70,08	31 34,06	71 78,02
historia	50 74,62	25 37,31	71 60,68	45 38,46	74 81,31	30 32,96
język polski	28 41,70	35 52,23	63 53,84	26 22,22	43 47,25	19 20,87
wiedza o społeczeństwie	6 8,95	20 29,85	10 8,54	15 12,82	5 5,49	14 15,38
biologia	----	----	5 4,27	2 1,70	----	----
chemia	----	----	4 3,41	1 0,85	----	----
technika	5 7,46	27 40,29	29 24,78	40 34,18	4 4,39	17 18,68
zajęcia w aeroklubie	15 22,38	36 53,73	34 29,05	41 35,04	9 9,89	35 38,46
praca w kołach zainteresowań	4 5,97	10 14,92	10 8,54	22 18,80	1 1,09	11 12,08
praca w sekcjach sportowych	1 1,49	14 20,89	9 7,69	24 20,51	3 3,29	21 23,07

W świetle zaprezentowanych wyników badań można twierdzić, iż większość przedmiotów zawiera treści patriotyczno-obronne w ograniczonym zakresie, a te przedmioty i zajęcia pozalekcyjne które zawierają bogactwo treści patriotyczno-obronnych nie zawsze wywierają istotny wpływ na postawy uczniów. W kształtowaniu postaw patriotyczno-obronnych młodzieży decydującego znaczenia upatruje się m.in. w prawidłowych kryteriach doboru treści. Założona hipoteza H_{22} mimo pewnych różnic w ocenach znajduje - potwierdzenie.

**'' Trzeba przekazywać wiedzę,
kształtować umiejętności i pożądany system wartości
nie tylko zgodnie z ustalonymi zasadami kształcenia (...)
lecz również robić to z ``sercem``
ponieważ w tym właśnie tkwi tajemnica sukcesu
wielu działań wychowawczych ''**

**Z.Kosyrz
''Osobowość wychowawcy'', Warszawa 1992r. ,s.238.**

4. SKUTECZNOŚĆ STOSOWANYCH ZASAD KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO.

Na podstawie analizy literatury naukowej, stwierdzono iż zasady określa się najczęściej jako reguły, ogólne normy, których stosowanie reguluje określone postępowanie nauczyciela umożliwiając uzyskiwanie określonych wyników w nauczaniu.
Stosując określone zasady odpowiada się na pytanie : dlaczego należy uczyć właśnie tak ?, co robić, a czego nie robić ?
'' Każda działalność ludzka, mająca realizować określone cele, a więc kształtowanie osobowości, musi opierać się na pewnych dyrektywach, normach,czyli zasadach pedagogicznych '' 1/
'' Zasady określają jak należy wcielać w życie cele i treści dydaktyczno-wychowawcze i organizacyjne. Czerpią one swą treść z dorobku naukowego oraz z analizy procesu wychowania (...). Najogólniej rzecz ujmując, można przyjąć, że prawa stanowią podstawę skutecznego działania, natomiast zasady określają w jaki sposób umiejętnie wykorzystać prawa w procesie kształtowania osobowości, odpowiednio do celów przez nią realizowanych. Zasady więc stają się najbardziej ogólnymi wytycznymi działania, normują postępowanie człowieka w określonej dziedzinie jego pracy, a także w pracy nad samym sobą (...). Wynikają z poznanych przez pedagogikę i inne dyscypliny nauki praw naukowych oraz z uogólnionych doświadczeń zgromadzonych przez praktyków w toku działalności dydaktyczno-wychowawczej'' 2/

1/ Z.Kosyrz , ''Osobowość wychowawcy'', op.cit. ,Warszawa 1992r. ,s.229.

2/ Tamże , s.229-230.

Zasady kształcenia pozwalają zatem nauczycielom-wychowawcom na świadomą , celową i skuteczną działalność w pracy z młodzieżą podczas przygotowania i przeprowadzania zajęć.
Kształtując postawy patriotyczno-obronne młodzieży w procesie przygotowania jej do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej koniecznością staje się właściwe rozpoznanie warunków skuteczności przekazywania wiedzy. Jednym z tych warunków są zasady kształcenia wywierające decydujący wpływ na efektywność w kształtowaniu postaw.
Mówiąc o efektywności ma się na uwadze `efektywność` kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego, które uznano za naczelne zadanie edukacji obronnej w przygotowaniu młodzieży do przyszłej, zawodowej służby wojskowej.
Upraszczając, oceną tej efektywności są wyniki nauczania (oceny pracy uczniów: wiedzy i umiejętności) i wychowania (m.in. rodzaju zainteresowań, zamiłowań, dążeń życiowych, celów, aspiracji itp.)
'' Kryterium oceny efektywności szkoły to zatem pewien punkt odniesienia lub standard (określający postulowany stan rzeczy, zjawisk), wg którego będziemy określać stopień realizacji przez szkołę zadań edukacyjnych czy celów kształcenia i wychowania '' [1/]
Punktem wyjścia oceny efektywności procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej jest zatem stopień realizacji celów kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego: programów i rozkładów nauczania, skuteczności stosowanych zasad i metod , form organizacyjnych pracy z młodzieżą, pożądanych z punktu widzenia zawodowej służby wojskowej cech osobowości uczniów, ukształtowane postawy patriotyczno-obronne oraz współzależności między nimi. W pojęciu węższym wskaźnikami efektywności procesu przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej są oceny szkolne uczniów będące odzwierciedleniem ich wiedzy, umiejętności i postaw.
Koniecznością staje się też przytoczenie terminu ``skuteczność`` - rozumianego najczęściej jako zgodność wyniku z celem.
'' Skuteczność wychowania (...) to stopień dokładności (...) wykonania wszelkich działań dydaktyczno-wychowawczych lub stopień powodzenia z jakim cel zdołano osiągnąć. (...) Mając na uwadze skuteczność wychowania należy uwzględniać obok

---

1/ A.Bogaj, ''Efektywność kształcenia'' w: Encyklopedia pedagogiczna (red.) W.Pomykało, Warszawa 1993r. ,s.180.
Por. także R.J.Arends (tłum.K.Kruszewski),''Uczymy się nauczać'', Warszawa 1995r., s.195, 305, 399.

właściwości osobowych wychowawcy (...) także okoliczności towarzyszące działalności dydaktyczno-wychowawczej (...) warunkiem działania skutecznego jest umiejętność praktycznego wdrażania rozpoznanych praw i prawidłowości (...). Dopiero sprzęgnięcie wiedzy z umiejętnością daje skuteczność wychowawczą. Dlatego ani wiedza, ani umiejętności nie powinny zatrzymać się w stadium wiernego naśladownictwa bez udziału działania twórczego. " [1/].

Na podstawie powyższych rozważań założono następującą hipotezę H_{23} : im skuteczniejsze zasady kształcenia patriotyczno-obronnego tym wyższe wyniki nauczania i wychowania. Przeprowadzona analiza pozwoliła na stwierdzenie, iż nauczyciele-wychowawcy (por. tabela 47) w najwyższym stopniu doceniają skuteczność zasady świadomej aktywności (jest to zdanie 92,53% ogółu nauczycieli, w tym 59,70% ocenia stopień jej wpływu jako bardzo duży i 32,83% - duży) oraz realizmu - gotowości patriotyczno-obronnej (twierdzi tak 86,55% nauczycieli, w tym 52,23% podkreśla jej bardzo duży stopień wpływu i 34,32% - duży). Nauczyciele wskazują też na bardzo duży stopień wpływu zasad : celowości (44,77%), jedności nauczania i wychowania (44,77%), przystepności (41,79%). Podkreśla się nieistotny wpływ zasady poglądowości (29,85%).

Młodzież liceum wojskowego uważa (por. tabela 48) zasadę realizmu za szczególnie istotną w uzyskiwaniu wysokich wyników nauczania i wychowania (twierdzi tak 90,38% ogólu badanych uczniów, w tym 62,01% ocenia stopień wpływu jako bardzo duży i 28,36% - duży). Zuważa też w bardzo dużym stopniu skuteczność zasad: kształcenia ustawicznego (39,9%), poglądowości (38,46%), przystępności (33,65%), jedności nauczania i wychowania (32,21%), trwałości (31,73%). Uczniowie podkreślają nieistotny wpływ jedności kształcenia indywidualnego i zespołowego (39,41%), a nawet brak wpływu (18,26%).

Nie stwierdzono istotnych różnic w ocenie uczniów I rocznika i absolwentów.

W celu weryfikacji uzyskanych wyników sprawdzono czy wskazane przez uczniów zasady wywierają faktyczny wpływ na wyniki nauczania i zachowania. Sporządzono w tym celu zapis wielowymiarowy obrazujący stosowane zasady oraz ich oceny dokonane przez uczniów osiągających dobre i bardzo dobre wyniki w nauce (por.tabela 49).

1/ Z.Kosyrz, "Osobowość wychowawcy", op.cit. ,Warszawa 1992r s.188-189.

Stwierdzono, iż uczniowie dobrzy i bardzo dobrzy (81,39%) uważają zasadę celowości za najbardziej skuteczną (z punktu widzenia uzyskiwania przez nich wysokich wyników w nauce) w kształceniu i wychowaniu patriotyczno-obronnym. Podkreślają też zasadę świadomego i aktywnego udziału (79,06%) oraz realizmu (69,76%) i trwałości (62,79). Równocześnie wskazują mało istotny wpływ zasady jedności kształcenia indywidualnego i zespołowego oraz systematycznej kolejności.

Przeprowadzona analiza dowiodła, iż zasady kształcenia patriotyczno-obronnego , którym przyznano istotny stopień wpływu na wyniki nauczania i wychowania uczniów - wywierają na nie faktyczny wpływ. Potwierdzają to też rozmowy z młodzieżą osiągającą wysokie wyniki w nauce i zachowaniu. Młodzież twierdzi, że dążeniu do uzyskiwania dobrych i bardzo dobrych ocen sprzyja głównie aktywność wypływająca z zamiłowań i zainteresowań, rozumienie celów i praktycznego znaczenia wychowania patriotyczno-obronnego dla nich samych, praktyczna umiejętność realizacji zadań głównie w terenie. Młodzież podkreśla, że istotne znaczenie ma dla niej wzorzec, którym jest postawa wychowawcy.

Tabela 47

Wpływ stosowanych zasad kształcenia na wyniki nauczania i zachowania uczniów wg opinii nauczycieli.

Stosowane zasady kształcenia	Stopień wpływu stosowanych zasad kształcenia na wyniki nauczania i zachowania uczniów wg opinii nauczycieli					razem
	istotny		nieistotny		brak wpływu	
	b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	n %	n %
realizmu-gotowości patriot.-obronnej	35 52,23	23 34,32	6 8,95	3 4,47	----	67 100
świadomej aktywności	40 59,70	22 32,83	3 4,47	2 2,98	----	67 100
jedności kształcenia indywid.i zespoł.	20 29,85	26 38,80	18 26,86	1 1,49	2 2,98	67 100
poglądowości	18 26,86	26 38,80	16 23,88	4 5,97	3 4,47	67 100
systematyczności, logicznej kolejności	25 37,31	30 44,77	8 11,94	4 5,97	----	67 100
przystępności	28 41,79	28 41,79	11 16,41	----	----	67 100
jedności nauczania i wychowania	30 44,77	20 29,85	14 20,89	3 4,47	----	67 100
trwałości	18 26,86	31 46,26	13 19,40	3 4,47	2 2,98	67 100
celowości	30 44,77	18 26,86	17 25,37	2 2,98	----	67 100
kształcenia ustawicznego	19 28,35	31 46,26	10 14,92	5 7,46	2 2,98	67 100
razem	263 39,25	255 38,05	116 17,31	27 4,02	9 1,34	670 100

Tabela 48

Wpływ stosowanych zasad kształcenia na wyniki nauczania i zachowania uczniów wg ich opinii .

Stosowane zasady kształcenia	Stopień wpływu stosowanych zasad kształcenia na wyniki nauczania i zachowania uczniów wg ich opinii						razem	
	istotny			nieistotny		brak wpływu		
	b.duży		duży		mały	b.mały		
	n	%	n	%	n %	n %	n	%
realizmu-gotowości patriot.-obronnej	129	62,01	59	28,36	14 6,73	3 1,44	3 1,44	208 100
świadomej aktywności	50	24,03	102	49,03	35 16,82	15 7,21	6 2,88	208 100
jedności kształcenia indywid.i zespoł.	36	17,30	52	25,0	44 21,15	38 18,26	38 18,26	208 100
poglądowości	80	38,46	67	32,31	42 20,19	15 7,21	4 1,92	208 100
systematyczności, logicznej kolejności	46	22,11	82	39,42	40 19,23	28 13,46	12 5,76	208 100
przystępności	70	33,65	65	31,25	40 19,23	18 8,65	15 7,21	208 100
jedności nauczania i wychowania	67	32,21	81	38,94	35 16,82	21 10,09	4 1,92	208 100
trwałości	66	31,73	81	38,94	35 16,82	16 7,69	10 4,80	208 100
celowości	55	26,44	85	40,86	42 20,19	16 7,69	10 4,80	208 100
kształcenia ustawicznego	83	39,90	66	31,73	39 18,75	13 6,25	7 3,36	208 100
razem	682	32,79	740	35,59	366 17,59	183 8,79	109 5,24	2080 100

Tabela 49

Wpływ stosowanych zasad kształcenia patriotyczno-obronnego na wyniki nauczania i zachowania wg opinii uczniów, którzy uzyskali dobre i bardzo dobre wyniki w nauce / średnią ocen >= 4,0 /

Stosowane zasady kształcenia	Stopień wpływu stosowanych zasad kształcenia na wyniki nauczania i zachowania.					razem
	istotny		nieistotny		brak wpływu	
	b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	n %	n %
realizmu-gotowości patriot.-obronnej	30 69,76	10 23,25	3 6,97	---	---	43 100
świadomej aktywności	34 79,06	7 16,27	2 4,65	---	---	43 100
jedności kształc. indywid.i zespoł.	1 2,32	14 32,55	8 18,6	13 30,23	7 16,27	43 100
poglądowości	24 55,81	9 20,93	7 16,27	2 4,65	1 2,32	43 100
systematycz., log. kolejności	8 16,8	13 30,23	11 25,58	5 11,62	6 13,95	43 100
przystępności	25 58,13	11 25,58	5 11,62	2 4,65	---	43 100
jedności nauczania i wychowania	22 51,16	17 39,53	4 9,3	---	---	43 100
trwałości	27 62,79	11 25,58	3 6,97	1 2,32	1 2,32	43 100
celowości	35 81,39	3 6,97	4 9,3	1 2,32	---	43 100
kształcenia ustawicznego	25 58,13	16 37,2	1 2,32	1 2,32	---	43 100
razem	231 53,72	111 25,81	48 11,16	25 5,81	15 3,48	430 100

Uogólniając stwierdzono, że mimo pewnych różnic w ocenach nauczycieli-wychowawców i uczniów założona hipoteza H_{23} znajduje potwierdzenie, dowodząc że efektywność procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej zależy głównie od tych zasad kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego, które są istotne szczególnie dla uczniów. Tylko one zapewnić mogą skuteczne kształtowanie , pogłębianie świadomości patriotyczno-obronnej i wzrost wyników nauczania i wychowania.

'' Najważniejsze wychowawczo jest chyba samo życie szkoły, jego tok właściwy i żeby w nim był i ład i skład i uczciwy rozkład odpowiedzialności i napięcie pracy: bezcenny bywa przykład i autorytet osobisty samych wychowawców ''

T.Kotarbiński
/ art. nr 51/52 ''Argumenty'', 1963r./

5. SKUTECZNOŚĆ STOSOWANYCH METOD KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO.

Pojęcie ``metoda`` jest różnorodnie definiowane w literaturze naukowej, ma wiele znaczeń i zastosowań.
Pochodzi od greckiego terminu ``methodos`` rozumianego jako dochodzenie do prawdy. Pojęcia ``metoda`` używa się określając konkretny sposób działania.
Dla potrzeb niniejszego opracowania szczególnie ważne jest pojmowanie metody w literaturze pedagogicznej . Rozumiane jest ono '' jako każdy wyodrębniony sposób postępowania wychowawcy polegający na wywieraniu określonego wpływu na aktywność wychowanka, związany zawsze z wykonywaniem zmian w obrębie nagród i kar w danej sytuacji wychowawczej '' [1/] .
Z kolei zgodnie z W.Okoniem '' metoda kształcenia to wypróbowany i systematycznie stosowany układ czynności nauczycieli i uczniów, realizowanych świadomie w celu spowodowania zmian w osobowości uczniów '' [2/] .
Warto zwrócić uwagę na pogląd T.Kotarbińskiego, wg którego metoda to '' sposób systematycznie stosowany '' [3/] , '' z intencją zastosowania przy powtórzeniu się tego zadania '' [4/] .
Będzie to zatem sposób prowadzenia zajęć z młodzieżą, stosowany celowo i systematycznie, umożliwiający przyswojenie

---

1/ H.Muszyński, ''Zarys teorii wychowania'', Warszawa 1976r. , s.309.

2/ W.Okoń, ''Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej'', Warszawa 1977r. ,s.270.

3/ T.Kotarbiński, ''O pojęciu metody'', Warszawa 1957r. , s.3.

4/ T.Kotarbiński, ''Wybór pism'' , Warszawa 1957, tom I ,s.709.

wiedzy oraz opanowanie umiejętności praktycznych[1/]. Właściwy dobór metod zależy od celów, zadań, środków, wieku uczniów, właściwości przedmiotu - metoda bowiem pozwala odpowiedzieć na pytanie: jak należy uczyć?
Zatem "metoda w procesie kształcenia staje się podstawowym elementem, obok sposobu postępowania, określa organizację procesu, jego tok, właściwe reguły i prawidłowości nauczania przy zastosowaniu określonej metody" [2/].
Z powyższych rozważań wynika, że metoda stanowi sposób działania, ale nie każdy sposób jest metodą. "Metoda jako pewien sposób postępowania wychowawcy musi się również opierać na określonych prawidłowościach teoretycznych to znaczy na zasadach działania, a więc i pośrednio na podstawie obiektywnych praw psychospołecznych " [3/].
W procesie kształcenia wojskowego metody "utożsamiane są z kierunkami lub systemami kształcenia, a niekiedy z metodami rozumowania" [4/].
Ostatecznie przyjęto, iż metoda to skuteczny w danej sytuacji sposób celowych, przemyślanych i systematycznych oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych, oparty na określonych zasadach. "
Charakter metody zależy od celów, sytuacji oraz środków oddziaływań. Źródła różnic między poszczególnymi metodami tkwią w relacjach jakie zachodzą między celami, i przydatności danej metody w trakcie kształtowania określonej osobowości" [5/].
Powyższe rozważania skłoniły do założenia następującej hipotezy H_{24}: im skuteczniejsze metody kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego tym wyższe wyniki nauczania i wychowania.

1/ por. Cz.Kupisiewicz, "Metody nauczania" w: Encyklopedia pedagogiczna, Warszawa 1993r.,s.352.

2/ J.Półturzycki, "Dydaktyka dorosłych", Warszawa 1991r., s.160.

3/ Z.Kosyrz, "Osobowość wychowawcy", op.cit., Warszawa 1992r., s.233.

4/ Por.J.Bednarek, J.Bieńkowski, R.Stępień "Proces kształcenia wojskowego", op.cit., Warszawa 1994r., s.68-83. /znajduje się tu szeroką analizę metod, ich istoty,
rozwoju, podziału, doboru oraz charakterystyk /

5/ Z.Kosyrz, "Osobowość wychowawcy", op.cit. ,Warszawa 1992r. , s.234.

Weryfikując przyjętą hipotezę stwierdzono, iż ocenę skuteczności stosowanych metod zarówno kształcenia jak i wychowania różnicuje szereg czynników: cele, wynikające z nich zadania, środki, czas i miejsce prowadzenia zajęć, charakter przedmiotu, specjalizacja nauczyciela, staż zawodowy i inne. W związku z powyższym niemożliwością stało się wyodrębnienie metody zapewniającej skuteczność badanego procesu. Pogłębiając prowadzoną analizę stwierdzono, iż tylko i nauczyciele-wychowawcy, którzy dogłębnie poznali poziom dojrzałości zarówno intelektualnej jak też emocjonalnej i społecznej swoich wychowanków potrafią dokonać doboru zespołu odpowiednich metod. Twierdzą oni, że wartość stosowanych metod zależy w istotnym stopniu od środków, którymi się dysponuje, a skuteczność od stopnia możliwości wywołania aktywności młodzieży.

Prowadzona analiza pozwoliła na stwierdzenie, iż najczęściej wykorzystywane metody kształcenia patriotyczno - obronnego, (których wpływ na wyniki uczniów ocenia się jako istotny) w pracy z młodzieżą liceum wojskowego to (por.tabela 50) :

- aktywizujące-problemowe (uważa tak 70,14% nauczycieli-wychowawców, w tym 34,32% ocenia ich wpływ jako bardzo duży oraz 35,82% - duży)
- aktywizujące-wielostronne (twierdzi tak 70,14% nauczycieli-wychowawców, w tym 28,35% ocenia ich wpływ jako bardzo duży i 41,79% - duży)
- trening interpersonalny (wskazało tę metodę 65,67% nauczycieli-wychowawców, w tym 25,37% ocenia jej wpływ na wyniki jako bardzo duży i 40,29% - duży).

Nauczyciele-wychowawcy uważają, iż spośród metod oglądowych istotny wpływ mają :

- ćwiczenia (uważa tak 70,14%, w tym 26,86% ocenia ich wpływ jako bardzo duży i 43,28% - duży).

Wykorzystywane metody uzupełnia się stosowaniem ćwiczeń praktycznych i pokazów, opisów, opowiadania.

Nie znajdują uznania wśród nauczycieli : spośród metod słownych - wykład (52,23% podkreśla jego nieistotny wpływ na wyniki) oraz metody programowane (ich nieistotny wpływ wskazuje 61,19% badanych nauczycieli). Przyczyn małej popularności wykładów doszukano się w nieumiejętności młodzieży właściwej selekcji wiadomości oraz w nieodpowiedniej organizacji własnego czasu przeznaczonego na naukę: np. brak czasu na sięgnięcie do szerokiej literatury uzupełniającej proponowanej przez nauczycieli.

Z kolei przyczyną niewykorzystywania metod programowanych jest brak odpowiednich środków wspomagających oraz

niewystarczająca wiedza nauczycieli w dziedzinie obsługi komputerów.
Nie stwierdzono istotnego zróżnicowania w ocenach metod mających istotny wpływ na wyniki nauczania uczniów między nauczycielami-wychowawcami w szkole czy internacie. Metody kształcenia poddano również ocenie młodzieży zapoznając ją wcześniej z ich istotą.
Uczniowie twierdzą (por.tabela 51), iż najistotniejszy wpływ na osiągane przez nich wyniki mają następujące metody kształcenia:

- spośród metod oglądowych: ćwiczenia (uważa tak 49,51% ogółu badanych uczniów)
- spośród metod słownych: opis (takiego zdania jest 40,38% ogółu badanych) oraz opowiadanie (31,73%).
- spośród metod aktywizujących uczniowie wskazali trening interpersonalny (33,17%)

Nie stwierdzono istotnego zróżnicowania w ocenach młodzieży I rocznika oraz absolwentów.

Uogólniając stwierdzono różnice w ocenach metod dokonanych przez nauczycieli-wychowawców oraz uczniów. Nauczyciele preferują metody aktywizujące natomiast młodzież: oglądowe i słowne.
Metody aktywizujące niejednokrotnie budzą lęk wśród młodzieży. Jednak uczniowie osiągający dobre i bardzo dobre wyniki w nauce (średnie ocen >= 4,0) podkreślają istotny wpływ metod aktywizujących wielostronnych, a także oglądowych: ćwiczeń i pokazów .Preferują również metody słowne, głównie opowiadania.

Najpopularniejsze metody wychowania patriotyczno-obronnego (por tabela 52 - opinie nauczycieli, tabela 53- opinie uczniów), wywierające istotny wpływ na wyniki nauczania i zachowania młodzieży to:
- spośród metod oddziaływania bezpośredniego:

- rozmowa, a w niej przekazywanie treści przez logiczne uzasadnianie (twierdzi tak 85,07% badanych nauczycieli-wychowawców , 75,0% uczniów)
- rozmowa i dotrzymywanie słowa, pozwalające na umocnienie wiarygodności treści, szacunku dla uczniów, podkreślające troskę o ucznia i jego potrzeby (uważa tak 68.65% nauczycieli, 49,03% uczniów)
- działanie praktyczne, szczególnie eksponowane przez młodzież jako źródło wewnętrznej motywacji samodzielnego, odpowiedzialnego, sprawnego i rzetelnego działania (jest to opinia73,13% nauczycieli, 80,76% uczniów)

- spośród metod oddziaływania pośredniego:
- ceremoniał [1/], nawiązujący do swoistego ceremoniału wojskowego i religijnego, zawierający treści wskazujące powinności wobec szkoły, regionu, kraju (twierdzi tak 88,06% nauczycieli, 65,38% uczniów)
- symbolikę narodową wolnego, niepodległego państwa (uważa tak 77,61% nauczycieli, 83,17% uczniów)

Stwierdzono, iż nieistotny wpływ na wyniki mają głównie metody oddziaływania bezpośredniego przez przekazywanie w grupie (jest to opinia 52,23% nauczycieli) oraz przekonywanie podczas przemówień (uważa tak 53,73% nauczycieli). Uczniowie podkreślają brak wpływu w ich przekonaniu metod: przekazywania podczas rozmów przez odwoływanie się do osobistego doświadczenia (13,94%) oraz przekonywania podczas przemówień (20,19%).

Doboru metod dokonują nauczyciele-wychowawcy tak, aby młodzież uzyskała określoną wiedzę oraz rozumiała i potrafiła samodzielnie oceniać różnorodne zjawiska.

Powyższa ogólna ocena staje się bardziej miarodajną wówczas gdy przedstawi się opinie wyrażone w trakcie wywiadów stanowiących weryfikację prowadzonej analizy.

Pozwalają one na twierdzenie, iż najsilniejszy wpływ na wyniki wychowania młodzieży mają metody zawierające argumenty doprowadzajace do transformacji wiedzy w pożądane przekonania, te metody, za pomocą których oddziaływuje się na motywacje, uczucia i emocje, zainteresowania i zamiłowania, za pomocą których wzmaga się aktywność i zaangażowanie.

Na ich podstawie wnioskuje się również, że przyswojoną wiedzę uczniowie nie zawsze wewnętrznie aprobują. Sporadycznie młodzież odczuwa atmosferę zagrożenia na zajęciach lekcyjnych niektórych przedmiotów, przeżywa stany niepewności i osamotnienia, odczuwa nadmierny dystans nauczyciela.

Stąd wypływa konieczność poszukiwania nowych lub modyfikacji stosowanych metod, pozwalających na likwidację powyższych niekorzystnych wpływów i sprzeczności.

1/ Ceremoniał szkolny łączy się z wojskowym i religijnym : do przysięgi wojskowej wprowadzono zwrot "Tak mi dopomóż Bóg", na sztandarach wojskowych napisy: "Bóg, Honor, Ojczyzna".
Są to istotne wskaźniki " przemian w edukacji ".

Badania mimo zróżnicowania ocen potwierdzają przyjętą hipotezę H_{24} : im skuteczniejsze metody kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego w pracy z młodzieżą tym wyższe wyniki nauczania i wychowania.

Tabela 50

Wpływ stosowanych metod kształcenia na wyniki nauczania młodzieży wg opinii nauczycieli-wychowawców.

Metody kształcenia stosowane w pracy z młodzieżą		Stopień wpływu metod kształcenia na wyniki nauczania wg opinii nauczycieli					
		istotny		nieistotny		brak wpływu	razem
		b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	n %	n %
słowne	opis	11 16,41	24 35,82	23 34,32	7 10,44	2 2,98	67 100
	opowiadanie	13 19,40	18 26,86	25 37,31	7 10,44	4 5,97	67 100
	wykład	7 10,44	19 28,35	18 26,86	17 25,37	6 8,95	67 100
	pogadanka	11 16,41	26 38,80	24 35,82	5 7,46	1 1,49	67 100
oglądowe	pokazy	8 11,94	24 35,82	25 37,31	7 10,44	3 4,47	67 100
	ćwiczenia	18 26,86	29 43,28	13 19,40	4 5,97	3 4,47	67 100
aktywizujące	sytuacyjne	21 31,34	21 31,34	13 19,40	6 8,95	6 8,95	67 100
	inscenizacyjne	14 20,89	16 23,88	14 20,89	15 22,38	8 11,94	67 100
	problemowe	23 34,32	24 35,82	6 8,95	10 14,92	4 5,97	67 100
	wielostronne	19 28,35	28 41,79	14 20,89	4 5,97	2 2,98	67 100
	kreowanie obra-zów rzeczy -wistości	13 19,40	25 37,31	19 28,35	5 7,46	5 7,46	67 100
	trening interpersonalny	17 25,37	27 40,29	16 23,88	5 7,46	2 2,98	67 100
	mikronauczanie	13 19,40	14 20,89	15 22,38	14 20,89	11 16,41	67 100
	gier kierowniczych	11 16,41	24 35,82	15 22,38	11 16,41	6 8,95	67 100
programowane		2 2,98	12 17,91	19 28,35	22 32,83	12 17,91	67 100
razem		201 20,0	331 32,93	259 25,77	139 13,84	75 7,46	1005 100

Tabela 51

Wpływ stosowanych metod kształcenia na wyniki nauczania młodzieży wg jej opinii .

Metody kształcenia stosowane w pracy z młodzieżą		Stopień wpływu metod kształcenia na wyniki nauczania wg opinii młodzieży					razem
		istotny		nieistotny		brak wpływu	
		b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	n %	n %
słowne	opis	84 40,38	79 37,98	32 15,38	10 4,80	3 1,44	208 100
	opowiadanie	66 31,73	80 38,46	46 22,11	12 5,76	4 1,92	208 100
	wykład	24 11,53	51 24,51	56 26,92	49 23,55	28 13,46	208 100
	pogadanka	43 20,67	75 36,05	58 27,88	20 9,61	12 5,76	208 100
oglądowe	pokazy	52 25,0	88 42,30	49 23,55	16 7,69	3 1,44	208 100
	ćwiczenia	103 49,51	75 36,05	26 12,5	3 1,44	1 0,48	208 100
aktywizujące	sytuacyjne	14 6,73	76 36,53	75 36,05	32 15,38	11 5,28	208 100
	inscenizacyjne	19 9,13	47 22,59	70 33,65	46 22,11	26 12,5	208 100
	problemowe	26 12,5	67 32,21	70 33,65	34 16,34	11 5,28	208 100
	wielostronne	17 8,17	85 40,86	66 31,73	29 13,94	11 5,28	208 100
	kreowanie obra-zów rzeczy -wistości	26 12,5	91 43,75	67 32,21	16 7,69	8 3,84	208 100
	trening interpersonalny	69 33,17	70 33,65	48 23,07	17 8,17	4 1,92	208 100
	mikronauczanie	27 12,98	51 24,51	70 33,65	36 17,30	24 11,53	208 100
	gier kierowniczych	27 12,98	67 32,21	76 36,53	21 10,09	17 8,17	208 100
programowane		5 2,40	18 8,65	49 23,55	47 22,59	89 42,78	208 100
razem		602 19,29	1020 32,69	858 27,51	388 12,43	252 8,08	3120 100

Tabela 52
Wpływ metod wychowania na wyniki nauczania i zachowania uczniów wg opinii nauczycieli-wychowawców.

Metody wychowania patriotyczno- obronnego stosowane w pracy z młodzieżą.		Stopień wpływu metod wychowania na wyniki nauczania i zachowania .					razem
		istotny		nieistotny		brak	
		b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	wpływu n %	n %
odd zia ływ ania bezpośredniego	przekonywanie podczas rozmów przez odwoływanie się do osobistego doświadczenia	17 25,37	28 41,79	10 14,92	10 14,92	2 2,98	67 100
	przekonywanie podczas rozmów przez logiczne uzasadnianie.	27 40,29	30 44,77	6 8,95	4 5,97	----	67 100
	przekonywanie podczas rozmów przez powoływanie się na autorytety.	16 23,88	26 38,80	12 17,91	12 17,91	1 1,49	67 100
	przekonywanie podczas rozmów przez dotrzymywanie słowa.	22 32,83	24 35,82	19 28,35	1 1,49	1 1,49	67 100
	przekonywanie w dyskusji-dialogu, konsultacji, koreferacie.	4 5,97	27 40,29	24 35,82	9 13,43	3 4,47	67 100
	przekonywanie w dyskusji masowej, w grupie.	7 10,44	21 31,34	18 26,86	17 25,37	4 5,97	67 100
	przekonywanie w dyskusji sytuacyjnej przez odtwarzanie wydarzeń z życia klasy, szkoły oraz analizę zachowania ucz. np. wobec sztandaru, hymnu itp.	19 28,35	22 32,83	18 26,86	6 8,95	2 2,98	67 100
	przekonywanie podczas przemówień.	2 2,98	5 7,46	15 22,38	21 31,34	24 35,82	67 100
	przykład osobisty; przeżywanie,wzór osobowy	8 11,94	27 40,29	15 22,38	12 17,91	5 7,46	67 100
	działanie praktyczne	11 16,41	38 56,71	15 22,38	2 2,98	1 1,48	67 100
razem		133 19,86	248 37,02	152 22,68	94 14,02	43 6,42	670 100
od- dzia- ływa- nia po- śred- nie- go	ceremoniał (np.ślubowanie)	35 52,23	24 35,82	5 7,46	3 4,47	---	67 100
	samorządność uczniowską	19 28,35	31 46,26	14 20,89	2 2,98	1 1,49	67 100
	obyczaje i tradycje szkolne.	19 28,35	35 52,23	12 17,91	1 1,49	----	67 100
	pracę, samokształcenie, samodoskonalenie.	19 28,35	28 41,79	18 26,86	2 2,98	----	67 100
	ocenę postaw społecznych.	5 7,46	26 38,80	30 44,77	6 8,95	----	67 100

cd. tabeli 52.

	symbolikę narodową : godło, barwy, hymn.	25 37,31	27 40,29	8 11,94	5 7,46	2 2,98	67 100
	literaturę piękną.	10 14,92	28 41,79	16 23,88	11 16,41	2 2,98	67 100
	techniczne środki przekazu.	7 10,44	26 38,80	22 32,83	7 10,44	5 7,46	67 100
	opinię środowiska szkolnego.	9 13,43	27 40,29	20 29,85	8 11,94	3 4,47	67 100
	inne(jakie?).....	----	----	----	----	----	----
	razem	148 24,54	252 41,79	145 24,05	45 7,46	13 2,16	603 100

Tabela 53

Wpływ metod wychowania na wyniki nauczania i zachowania uczniów wg opinii młodzieży.

Metody wychowania patriotyczno- obronnego stosowane w pracy z młodzieżą.		Stopień wpływu metod wychowania na wyniki nauczania i zachowania .					razem
		istotny		nieistotny		brak	
		b.duży n %	duży n %	mały n %	b.mały n %	wpływu n %	n %
odd zia ływ ania bez pośr edni ego	przekonywanie podczas rozmów przez odwoływanie się do osobistego doświadczenia	31 14,90	68 32,69	49 23,55	31 14,90	29 13,94	208 100
	przekonywanie podczas rozmów przez logiczne uzasadnianie.	60 28,84	96 46,15	39 18,75	11 5,28	2 0,96	208 100
	przekonywanie podczas rozmów przez powoływanie się na autorytety.	11 5,28	64 30,76	82 39,42	37 17,78	14 6,73	208 100
	przekonywanie podczas rozmów przez dotrzymywanie słowa.	44 21,15	58 27,88	57 27,40	35 16,83	14 6,73	208 100
	przekonywanie w dyskusji-dialogu, konsultacji, koreferacie.	30 14,42	65 31,25	81 38,94	21 10,09	11 5,28	208 100
	przekonywanie w dyskusji masowej, w grupie.	16 7,69	68 32,69	66 31,73	38 18,26	20 9,61	208 100
	przekonywanie w dyskusji sytuacyjnej przez odtwarzanie wydarzeń z życia klasy, szkoły oraz analizę zachowania ucz. np. wobec sztandaru, hymnu itp.	24 11,53	64 30,76	75 36,05	27 12,98	18 8,65	208 100
	przekonywanie podczas przemówień.	4 1,92	34 16,34	64 30,76	64 30,76	42 20,19	208 100
	przykład osobisty; przeżywanie,wzór osobowy	35 16,82	61 29,32	55 26,44	34 16,34	23 11,05	208 100

cd. tabeli 53

	działanie praktyczne	64 30,76	104 50,0	26 12,5	10 4,80	4 1,92	208 100
razem		319	682	594	308	177	2080 100
od-	ceremoniał (np.ślubowanie)	66 31,73	70 33,65	42 20,19	15 7,21	15 7,21	208 100
dzia-	samorządność uczniowską	23 11,05	47 22,59	68 32,69	46 22,11	24 11,53	208 100
ływa-	obyczaje i tradycje szkolne.	25 12,01	80 38,46	60 28,84	22 10,57	21 10,09	208 100
nia po-	pracę, samokształcenie, samodoskonalenie.	54 25,96	84 40,38	49 23,55	10 4,80	11 5,28	208 100
śred-	ocenę postaw społecznych.	19 9,13	58 27,88	78 37,5	24 11,53	29 13,94	208 100
nie-	symbolikę narodową : godło, barwy, hymn.	104 50,0	69 33,17	22 10,57	12 5,76	1 0,48	208 100
go	literaturę piękną.	18 8,65	51 24,51	75 36,05	38 18,26	26 12,5	208 100
	techniczne środki przekazu.	36 17,30	83 39,90	55 26,44	22 10,57	12 5,76	208 100
	opinię środowiska szkolnego.	22 10,57	72 34,61	61 29,32	26 12,5	27 12,98	208 100
	inne(jakie?).....	----	----	----	----	----	----
razem		367	614	510	215	166	1872 100

6. WPŁYW BAZY DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEJ NA WŁAŚCIWĄ REALIZACJĘ CELÓW KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO.

Baza dydaktyczno-wychowawcza to niezbędna, materialna strona procesu kształcenia i wychowania. Rozumie się przez nią warunki kształcenia i wychowania w szkole oraz internacie : wyposażenie miejsc pracy w środki dydaktyczno-wychowcze, wyposażenie miejsc wypoczynku, kompleks obiektów sportowo - rekreacyjnych, opiekę lekarską. Środki dydaktyczno-wychowawcze to trwałe elementy procesu kształcenia i wychowania cechujące się dynamicznym rozwojem, nieustannie wzrastającymi możliwościami stymulacji powyższego procesu, będące równocześnie źródłem innowacyjnych , edukacyjnych rozwiązań. [1/] . W związku z powyższym pojęcie środków dydaktyczno-wychowawczych jest bardzo kontrowersyjne ponieważ permanentnym zmianom ulega ich ilość, zróżnicowanie, modernizacja, nazewnictwo. Nie wnikając w różnorodne definicje i podziały środków przyjmuje się , że " są to przedmioty , które dostarczają kształcącym się określonych bodźców sensomotorycznych oddziałujących na ich zmysły, a zwłaszcza wzrok, słuch, dotyk, ułatwiając im bezpośrednie i pośrednie poznawanie rzeczywistości oraz ułatwiają percepcję zjawisk i procesów za ich pośrednictwem prezentowanych . Są zatem zbiorem przedmiotów i urządzeń, pośredniczących w procesie kształcenia i umożliwiających jego przebieg." [2/] Do środków kształcenia i wychowania zalicza się zatem : tradycyjne środki dydaktyczne (wszystkie przedmioty materialne stosowane w celu uzyskania optymalnych osiągnięć uczniów), środki masowego przekazu (radia, telewizory, prasę), techniczne środki przekazu (magnetowidy z kasetami, diaskopy z przeźroczami, komputery, drukarki) [3/] Nie zrealizuje się zamierzonych celów, które warunkują efektywność procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej jeśli zabraknie odpowiednich warunków do ich osiągnięcia .

1/ Por.J.Bednarek, J.Bieńkowski, R.Stępień, "Proces kształcenia wojskowego". op.cit., Warszawa 1994r. ,s.108.

2/ Tamże,s.109.

3/ Por. W.Pomykało (red.) , Encyklopedia pedagogiczna, Warszawa 1993r., s.817.

Powyższe rozważania skłaniają do założenia następującej hipotezy H_{25} : im bogatsza i nowocześniejsza baza dydaktyczno-wychowawcza tym skuteczniejsza realizacja celów kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego.

Weryfikując powyższą hipotezę stwierdzono (por. tabela 54) , iż 19,4% ogółu badanych nauczycieli-wychowawców uważa , że stan bazy dydaktyczno-wychowawczej w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym całkowicie zapewnia skuteczną realizację celów, 59,6% jest zdania, że ``raczej zapewnia``, a 14,8% twierdzi, że tylko częściowo zapewnia. Są nauczyciele-wychowawcy zatrudnieni w szkole, uważający że stan bazy dydaktyczno-wychowawczej jest niewystarczający i nie zapewnia skutecznej realizacji celów edukacji patriotyczno-obronnej (2,96%) oraz nauczyciele nie potrafiący określić badanego stanu dostępnej bazy (2,96%). Nie stwierdzono istotnego zróżnicowania w opiniach nauczycieli ze względu na zajmowane stanowisko czy staż pracy.

Spośród ogółu badanych uczniów 44,71% twierdzi, iż stan bazy dydaktyczno-wychowawczej w OLL całkowicie zapewnia skuteczną realizację założonych celów (tego zdania jest 60,7% młodzieży spośród I rocznika oraz 24,17% - IV rocznika), 34,13% uważa, że ``raczej zapewnia`` (jest to opinia 27,35% uczniów spośród I rocznika oraz 42,85% - IV rocznika), 19,23% uważa, że częściowo zapewnia (twierdzi tak 11,96% uczniów spośród I rocznika i 28,57% - IV rocznika). 1,92% ogółu badanych uczniów stwierdza, że obecny stan bazy dydaktyczno-wychowawczej nie zapewnia skutecznej realizacji postawionych celów ; są to uczniowie IV rocznika (stanowiący 4,39% młodzieży IV rocznika).

Ta ogólna opinia staje się bardziej miarodajną, gdy przedstawi się opinie wyrażone w trakcie wywiadów będących weryfikacją prowadzonej analizy.

Wśród większości uczniów panuje przekonanie, że uczą się w nowoczesnej szkole.[1/] Wysoko oceniana jest tzw. baza kondycyjnego przygotowania do lotów; obiekty sportowe: stadion, sale gimnastyczne, siłownia, basen (są to obiekty użytkowane wspólnie z WSOSP).

Niżej ocenia się wartość środków dydaktycznych stosowanych na zajęciach poszczególnych przedmiotów. W odpowiedziach często zwracano uwagę na fakt, iż w niewielkim, albo nawet minimalnym stopniu wykorzystuje się na lekcjach techniczne środki przekazu : telewizję, wideo. Poza informatyką na lekcjach innych przedmiotów nie wykorzystuje się komputerów.

Najbardziej krytyczni w ocenach okazali się uczniowie IV rocznika.

1/ Zob. str. niniejszej dysertacji.

Tabela 54

Ocena stanu bazy dydaktyczno-wychowawczej .

Oceny badanych nauczycieli oraz uczniów		W jakim zakresie stan bazy dydaktyczno-wychowawczej w OLL zapewnia skuteczną realizację celów edukacji patriotyczno-obronnej ?					razem
		istotnym		nieistotnym		trudno mi powiedzieć	
		całkowicie zapewnia n %	raczej zapewnia n %	częściowo zapewnia n %	nie zapewnia n %	n %	n %
NAUCZYCIELE-WYCHOWAWCY							
w szkole		4 5,97	21 31,34	5 7,46	2 2,98	2 2,98	34 50,74
w internacie		8 11,94	14 20,89	3 4,47	----	----	25 37,31
kadra kier.		1 1,49	5 7,46	2 2,98	----	----	8 11,94
staż	do 5 lat	3 4,47	14 20,89	4 5,97	----	1 1,49	22 32,88
pracy	6-10 lat	8 11,94	4 5,97	1 1,49	2 2,98	----	15 22,38
	11-15 lat	1 1,49	11 16,41	3 4,47	----	----	15 22,38
	16-20 lat	1 1,49	7 10,45	1 1,49	----	1 1,49	10 14,92
	21 i więcej	----	4 5,97	1 1,49	----	----	5 7,46
kadra OLL ogółem:		13 19,4	40 59,6	10 14,8	2 2,96	2 2,96	67 100
UCZNIOWIE							
uczniowie I rocznika:		71 60,7	32 27,35	14 11,96	----	----	117 100
uczniowie IV rocznika:		22 24,17	39 42,85	26 28,57	4 4,39	----	91 100
ogółem badani uczniowie:		93 44,71	71 34,13	40 19,23	4 1,92	----	208 100

Nauka w liceum lotniczym wymaga na pierwszym miejscu bardzo dobrego stanu zdrowia. Stąd określone, stawiane wymagania zdrowotne wobec uczniów. Sprawiają one, że wszyscy uczniowie objęci są stałą, specjalistyczną opieką lekarską. Młodzież ceni sobie zainteresowanie i troskę o jej zdrowie - personelu medycznego oraz wychowawców. Szczególnie satysfakcjonuje ją opieka specjalistyczna szpitala wojskowego. Regenerację sił

psychofizycznych po lekcjach zapewniają warunki w internacie oraz zajęcia pozalekcyjne oceniane przez młodzież wysoko.
Z przeprowadzonej analizy wynika, że istnieje zależność między oceną warunków, a rocznikiem. Najwyżej oceniają warunki uczniowie klas pierwszych, niżej - czwartoklasiści.

Wynikiem powyższych rozważań jest stwierdzenie, że baza dydaktyczno-wychowawcza mimo zróżnicowanych opinii zarówno nauczycieli-wychowawców jak i uczniów uzyskała w większości oceny pozytywne. Można zatem sądzić, że warunki nauki i wypoczynku zaspakajają oczekiwania zdecydowanej większości uczniów oraz nauczycieli zapewniając skuteczną realizację założonych celów edukacji patriotyczno-obronnej.
W świetle zaprezentowanych wyników badań założona hipoteza H_{25} znajduje potwierdzenie.

**'' Chodzi wszakże o to,
aby wychowanie dla przyszłości
nie było tylko wychowaniem
dla przyszłego trwania teraźniejszości ''**

**B.Suchodolski
''Wychowanie dla przyszłości'' , Warszawa 1960r. , s.412.**

7. ROLA MECHANIZMÓW SAMOREGULACJI.

W procesie przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej szczególnie istotny jest wszechstronny rozwój osobowości. Zmierza się do niego w liceum wojskowym niezliczonymi drogami, z których jedną stanowią procesy samoregulacji. Zalicza się do nich : samokształcenie, samowychowanie.
W niniejszej dysertacji przyjęto, iż '' samokształcenie jest procesem celowego, świadomego przekształcania się osobowości ucznia poprzez stałe podejmowanie i rozwiązywanie wyznaczonych przez siebie problemów '' [1/] .Proces ten warunkują różnorodne czynniki, z których na uwagę zasługują : samodzielność w realizacji stawianych zadań oraz współistnienie samokształcenia i wychowania objawiające się samodzielnym przyswajaniem wiedzy i równocześnie wyrabianiem oraz doskonaleniem cech charakteru. Określając proces samowychowania uważa się , że stanowi on nierozłączny element kształtowania osobowości będąc samorzutną pracą nad samym sobą . '' W procesie samowychowania decydującą rolę odgrywa aktywność własna, samodzielne a zarazem autonomiczne kształtowanie i doskonalenie samego siebie '' [2/] .

1/ J.Bogusz, Z.Kosyrz, ''Patriotyczne wychowanie młodzieży'', op.cit. , Warszawa 1990r. ,s.143.
Por. także : J.Pawęska '' Wdrażanie młodzieży do udziału w procesie samokształceniowym'' w : ''Zarys głównych postulatów dydaktycznych w przysposobieniu obronnym '', P.Tyrała, Kraków 1991r.

2/ J.Bogusz, Z.Kosyrz, ''Patriotyczne...'', op.cit , Warszawa 1990r. , s.142.
Por. także: H.Muszyński , ''Zarys teorii wychowania'', op.cit. , Warszawa 1980r., s.336-341.

Rozumiejąc "przebieg procesu samowychowawczego, jako samodzielnego czynnika osobotwórczego" [2] wyróżnić można w nim następujące etapy :

- "akceptacja określonego systemu wartości (wzoru, ideału),
- wytworzenie w sobie motywacji do realizowania go we własnej osobowości - wówczas przeżywa się siebie jako podmiot poznania i działania,
- samoocena wstępna - uzupełniająca różnicę między owym ideałem, a tym jak jest w rzeczywistości,
- decyzje samorealizacyjne - zarys programu działania w stosunku do samego siebie,
- autokontrola końcowa - ocena dokonanych zmian oraz dalsze czynności samowychowawcze. " [2] .

Powyższe czynności zostaną pomyślnie zrealizowane na poszczególnych etapach tylko wówczas gdy młodzież wykaże się silnym stopniem motywacji do samorealizacji.

Procesom samokształcenia i samowychowania towarzyszą: samokontrola, samoocena, samokrytyka.

Samokontrola to proces ukierunkowany, będący " uświadomionym i celowym dążeniem do regulowania własnego postępowania, swoistą gotowością do autokontroli własnej koncepcji życia " [3] .

Głównym kryterium samokontroli jest system wartości akceptowany przez samego siebie, do którego nie sięga żadna kontrola zewnętrzna. Uogólniając " samokontrolą nazywamy umiejętność sprawdzania własnych sądów i działań społecznych, umiejętność dostrzegania i analizowania przyczyn własnych błędów oraz zdolność do przezwyciężania ich własnymi siłami bez kontroli zewnętrznej " [4] .

Pewną odmianą samokontroli jest samokrytyka rozumiana jako porównywanie wyników własnej działalności z akceptowanymi wartościami oraz świadome ocenianie samego siebie doprowadzające do zmian czy modyfikacji postępowania.

1/ Z.Kosyrz ," Osobowość ...",op.cit., Warszawa 1992r. ,s.49.

2/ Tamże, s.49-50. Por.także: T.Tomaszewski (red.) "Psychologia", Warszawa 1979r., s.815-816.

3/ Tamże, s.49-50. Por.takżeJ.Bogusz, Z.Kosyrz, "Wychowanie patriotyczne młodzieży", op.cit. , Warszawa 1990r. ,s.144.

4/ Tamże, s.45.

Kolejnym elementem samowychowania jest samoocena pojmowana jako umiejętność poszukiwania przyczyn własnego postępowania, wyrażania opinii o swoim zachowaniu i działaniu. [1/] .

Analiza literatury naukowej, powyższe rozważania skłoniły do założenia następującej hipotezy H_{26} : im wyższy stopień przygotowania młodzieży do do samokształcenia i samowychowania pod wpływem procesu dydaktyczno-wychowawczego realizowanego w OLL tym wyższa efektywność procesu przygotowania do dalszej edukacji i służby wojskowej.

W celu weryfikacji powyższej hipotezy sięgnięto do opinii nauczycieli-wychowawców oraz uczniów dotyczącej przygotowania młodzieży do samokształcenia i samowychowania pod wpływem oddziaływań całokształtu procesu dydaktyczno-wychowawczego. Postarano się o udzielenie odpowiedzi na pytania: w jakim stopniu młodzież jest równorzędnym podmiotem procesu wychowania w zakresie samowychowania i samokształcenia ?, w jakim stopniu młodzież potrafi samodzielnie kontrolować efekty procesu wychowania: dokonywać samokontroli, samooceny, samokrytyki ?

Na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzono (por. tabela 55), iż 53,96% nauczycieli-wychowawców, dokonując ogólnej oceny twierdzi, że stopień przygotowania młodzieży do samokształcenia i samowychowania jest istotny (14,8% ocenia go jako bardzo duży i 39,16% - duży). Pozostali nauczyciele (44,4%) oceniają stopień powyższego przygotowania jako mały. Młodzież IV rocznika dokonując samooceny twierdzi, iż w zakresie samokształcenia i samowychowania została przygotowana w liceum wojskowym w stopniu istotnym (uważa tak 77,76% badanych czwartoklasistów; w tym 4,32% ocenia ten stopień jako bardzo duży i 73,44% - duży). 20,52% uczniów IV rocznika ocenia stopień przygotowania jako mały.

Młodzież I rocznika niżej ocenia swoje przygotowanie do samokształcenia i samowychowania: 10,25% w stopniu istotnym, 71,78% w stopniu nieistotnym , 17,94% nie potrafi dokonać oceny.

Stopień umiejętności uczniów dokonywania samokontroli, samooceny, samokrytyki nauczyciele oceniają jako istotny (tego zdania jest 91,76%, w tym 19,24% uważa, że jest to bardzo duży stopień przygotowania i 72,52% - duży) .

Jeszcze wyższe są oceny uczniów: 100% młodzieży IV rocznika ocenia powyższy stopień własnego przygotowania jako istotny,

---

1/ Por. Z.Kosyrz, "Wychowanie interpersonalne", op.cit. , Warszawa 1993r. ,s.4-18.

w tym 17,92% uważa, że jest to bardzo duży stopień i 82,08% - duży. Uczniowie I rocznika są bardziej niezdecydowani w ocenach:
21,36% ocenia powyższy stopień jako istotny, w tym 5,98% - duży, 39,31% - nieistotny oraz 39,31% nie potrafi dokonać oceny.

Pogłębiając prowadzoną analizę dokonano weryfikacji wyników nauczania i wychowania uzyskanych przez absolwentów (w roku szkolnym 1995/96).
Stwierdzono, iż absolwenci Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego otrzymali ogólną średnią ocen : 3,51 (średnia z przedmiotu: przysposobienie obronne - zarys wiadomości lotniczych : 5,27). Z zachowania wystawiono na roczniku IV 45 ocen wzorowych, 46 bardzo dobrych i 17 dobrych.

Tę ogólną ocenę wzbogacono wynikami przeprowadzonych z młodzieżą wywiadów. Na ich podstawie stwierdzono, że podczas czteroletniego pobytu w liceum wojskowym młodzież nabywa umiejętności samodzielnego przyswajania wiedzy, regulacji i kontrolowania własnego postępowania, doskonalenia samego siebie. Nabywa również umiejętności dostrzegania popełnionych przez siebie błędów oraz analizowania ich przyczyn i samodzielnego rozwiązywania zaistniałych problemów.
Stwierdzono też, że uczniowie z powodzeniem wykonują zadania, których realizacja nie przekracza ich możliwości. Sami określają własne postępowanie zmierzające do osiągnięcia pożądanych rezultatów. Nie są lekkomyślni, ani arogancko pewni siebie. Odznaczają się samozdyscyplinowaniem, odpowiedzialnością za siebie i swoich kolegów, koleżeństwem oraz gotowością pomocy innym. Odczuwane zadowolenie z wykonywanych zadań wzmaga dążenia młodzieży do samodoskonalenia i świadomego kierowania własnymi działaniami.

Pogłębiona analiza pozwoliła również na wykrycie istotnych mankamentów i twierdzenie, iż młodzież rozpoczynająca naukę w liceum wojskowym nie zna w wystarczającym stopniu racjonalnych technik uczenia się, ma kłopoty z organizacją informacji; strukturą, selekcjonowaniem, robieniem notatek, korzystaniem z rozległej literatury uzupełniającej. Często uczniowie uzyskujący w szkołach podstawowych oceny bardzo dobre - w liceum wojskowym otrzymują oceny znacznie niższe.

Tabela 55

Ocena efektywności procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej .

Opinie naucz. wych. oraz uczniów	**W jakim stopniu młodzież OLL jest równorzędnym podmiotem procesu wychowania w zakresie samowychowania i samokształcenia?**					
	istotnym		nieistotnym		trudno	razem
	b.dużym n %	dużym n %	małym n %	b.małym n %	powiedzieć n %	n %
opinie nauczycieli-wychowawców:						
kadra OLL ogółem	10 14,8	27 39,16	30 44,4	----	----	67 100
opinie uczniów: jak oceniasz swój stopień przygotowania do samokształcenia i samowychowania ?						
uczniowie IV roczn.	4 4,32	68 73,44	19 20,52	----	----	91 100
uczniowie I roczn.	----	12 10,25	59 50,42	25 21,36	21 17,94	117 100
Opinie naucz. wych. oraz uczniów	**W jakim stopniu młodzież OLL samodzielnie potrafi kontrolować efekty procesu wychowania: dokonywać samokontroli, samooceny, samokrytyki ?**					
	istotnym		nieistotnym		trudno	razem
	b.dużym n %	dużym n %	małym n %	b.małym n %	powiedzieć n %	n %
opinie nauczycieli-wychowawców						
kadra OLL ogółem	13 19,24	49 72,52	5 8,24	----	----	67 100
opinie uczniów						
uczniowie IV roczn.	15 17,92	76 82,08	----	----	----	91 100
uczniowie I roczn.	7 5,98	18 15,38	26 22,22	20 17,09	46 39,31	117 100

Taka istotna różnica ocen może być powodem wzmożonego napięcia emocjonalnego, obniżenia samooceny, przyczyną niechęci, niezgody, nieakceptacji, a w efekcie może stanowić źródło niedostosowań społecznych .[1/] .

W świetle zaprezentowanych wyników przeprowadzonej analizy mimo nieznacznych różnic w ocenach założona hipoteza H_{26} znajduje potwierdzenie. Efektywność procesu przygotowania uczniów do dalszej edukacji i służby wojskowej zależy bowiem szczególnie od tego w jakim stopniu stają się oni pod wpływem oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych szkoły równorzędnym podmiotem procesu wychowania w zakresie samowychowania i samokształcenia oraz od tego w jakim stopniu samodzielnie potrafią kontrolować efekty procesu wychowania. Zarówno znaczna większość nauczycieli-wychowawców jak i sami absolwenci oceniają ten stopień jako istotny.

1/ Por. Z. Zaborowski, "Z pogranicza psychologii społecznej i psychologii osobowości" , Warszawa 1980r. , s.27. /Z.Zaborowski analizuje zjawisko : pozytywne oceny otoczenia osób o niskiej samoocenie/

8. PODSUMOWANIE.

Przedmiotem analizy powyższego rozdziału była ocena wpływu oddziaływań procesu dydaktyczno-wychowawczego w zakresie kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego na efektywność przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej głównie przez kształtowanie postaw.
Punktem wyjścia prowadzonej analizy stała się przyjęta hipoteza H_2: skuteczne oddziaływania procesu dydaktyczno-wychowawczego w zakresie kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego wywierają istotny wpływ na efektywność przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej.

Przeprowadzona analiza potwierdziła założoną, powyższą hipotezę. Wykazała, że aktualny stan wiedzy patriotyczno-obronnej młodzieży liceum wojskowego jest na poziomie dobrym. Świadczy to o właściwej realizacji założonych celów kształcenia i wychowania. Pogłębiona analiza pozwoliła na stwierdzenie, iż ukształtowana postawa patriotyczno-obronna wyznacza właściwe zachowanie i postępowanie młodzieży, które jest równocześnie sprawdzianem skuteczności oddziaływań procesu dydaktyczno-wychowawczego realizowanego obecnie w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym. Stwierdzono, iż wyniki w nauce i zachowaniu uczniów warunkują uzyskiwanie wyższego poziomu wiedzy patriotyczno-obronnej. Sprzyja mu również głównie motywacja do uzupełniania, rozszerzania i pogłębiania powyższej wiedzy, wynikająca z poczucia wewnętrznego obowiązku uczniów . Uczniów liceum wojskowego wyposaża się w wiedzę na określonym poziomie w zakresie obronności i umacniania bezpieczeństwa narodowego [1/] oraz łączy się ją z konkretnymi umiejętnościami. Jest to możliwe dzięki kształtowanej , właściwej motywacji wewnętrznej do zdobywania wiedzy, której podstawę stanowi określony poziom świadomości patriotyczno-obronnej. Uogólniając stwierdzono, że wraz z upływem czasu wzrasta poczucie wewnętrznego obowiązku w zdobywaniu określonego poziomu wiedzy.
Zakres oddziaływań edukacji patriotyczno-obronnej w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym oceniono jednak jako zbyt wąski, ograniczający się jedynie do kształtowania w istotnym stopniu poczucia obowiązku i odpowiedzialności (twierdzi tak

---

1/ Na podstawie analizy literatury naukowej oraz dostępnych materiałów dotyczących badań prowadzonych w zakresie obronności można twierdzić, iż edukacja obronna społeczeństwa polskiego w ogóle jest nieefektywna.

86,56% ogółu badanych nauczycieli-wychowawców i 91,20% uczniów IV rocznika) oraz wyrabiania zaangażowanej postawy patriotyczno-obronnej (uważa tak 70,14% ogółu badanych nauczycieli0wychowawców i 58,24% czwartoklasistów). W zakresie pobudzania myślenia kategoriami państwa i narodu oraz uwrażliwiania na sferę życia publicznego podkreśla się nieistotność wpływu, a nawet jego brak.

W wyniku analizy zgromadzonego materiału empirycznego stwierdzono, iż skuteczność i efekty procesu przygotowania młodzieży liceum wojskowego do dalszej edukacji i służby wojskowej zależą w istotnym stopniu od prawidłowych kryteriów doboru treści kształcenia [1/] i wychowania, o których decyduje kadra dydaktyczno-wychowawcza szkoły.

Jakość bowiem postawy absolwenta liceum wojskowego jest nierozłącznie związana z treściami edukacji patriotyczno-obronnej. Przeprowadzona analiza pozwala na twierdzenie, iż naczelne kryteria doboru treści kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym to : wiązanie teorii z praktyką, dostosowanie zakresu i poziomu wiedzy do możliwości uczniów oraz celowość z uwzględnieniem aktualnych oraz przyszłych potrzeb obronnych kraju.

Szczególnie przedmioty: przysposobienie wojskowe, wychowanie fizyczne, technika, a w niej modelarstwo - mają charakter praktyczny, służący nabywaniu określonych umiejętności, w tym m.in. ważnych umiejętności organizacji działań grupowych. Podobny charakter mają zajęcia w aeroklubie oraz organizowane na jego bazie wakacyjne obozy spadochronowe i szybowcowe.

W dostosowaniu zakresu wiedzy do potrzeb i możliwości poznawczych, intelektualnych, emocjonalnych uczniów, nauczyciele-wychowawcy unikają przeładowanych rozkładów nauczania, zakładając iż ważna jest konsekwencja, a nie pośpiech.

Dla nauczycieli-wychowawców istotny jest wszechstronny rozwój osobowości uczniów - stąd dążą oni do nawiązywania bliskiego kontaktu z młodzieżą oraz przekazują jej wiedzę w najbardziej przystępny sposób. Uwzględniają przy tym aktualne wymagania, ale również przyszłe potrzeby związane z rozwojem nauki i techniki. Wyboru treści zasadniczych, o pierwszoplanowym znaczeniu dokonują nauczyciele-wychowawcy zależnie od celów kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego w OLL.

1/ " Odczuwa się dotkliwy brak reprezentatywnych wyników badań treści kształcenia i wychowania w wojsku", por. J.Bednarek,J.Bieńkowski,R.Stępień "Proces kształcenia wojskowego", op.cit., Warszawa 1994r. , s.60.

Pogłębiona analiza pozwoliła na wyodrębnienie przedmiotów oraz zajęć pozalekcyjnych zawierających najwięcej treści patriotyczno-obronnych i równocześnie wywierających istotny wpływ na postawy patriotyczno-obronne młodzieży. Wg opinii badanych, zarówno nauczycieli-wychowawców jak i uczniów są to : przysposobienie wojskowe, historia, zajęcia w aeroklubie, wakacyjne obozy spadochronowe i szybowcowe.
Przeprowadzona analiza skłania do twierdzenia, iż przygotowanie patriotyczno-obronne to nie tylko realizacja programu przysposobienia wojskowego czy wymienionych powyżej zajęć. Konkretne zadania mają do spełnienia również inne przedmioty, a szczególnie język polski - zawierający wg opinii badanych ogromne bogactwo treści.
Stwierdzono również zbyt ograniczony zakres treści patriotyczno-obronnych zawartych w rozkładach nauczania poszczególnych przedmiotów. Największe bogactwo treści i równocześnie łączenie ich z całokształtem życia kraju stwierdzono jedynie w rozkładach nauczania języka polskiego, ale z kolei nie stwierdzono istotnego wpływu tego przedmiotu na postawy uczniów.
Nie zauważono też istotnych związków merytorycznych ani logicznego powiązania treści poszczególnych przedmiotów. Potwierdzają to rozbieżne i bardzo zróżnicowane opinie badanych.

Kolejnym punktem prowadzonej analizy było zbadanie skuteczności zasad oraz metod kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego stosowanych w liceum wojskowym oraz ich wpływu na stopień efektywności przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej, głównie przez kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych.
Dowiodła ona, iż efektywność badanego procesu zależy w istotnym stopniu od właściwego doboru zasad kształcenia i wychowania umożliwiających skuteczne kształtowanie i pogłębianie świadomości patriotyczno-obronnej młodzieży.
Zgodnie z opinią badanych należy do nich w szczególności zasada realizmu znana też pod nazwą zasady gotowości patriotyczno-obronnej (twierdzi tak 86,55% nauczycieli-wychowawców i 89,42% uczniów). W świetle zaprezentowanych wyników badań badana młodzież zdecydowanie preferuje funkcjonowanie teorii w praktyce, pragnie wszelkie tezy teoretyczne potwierdzać konkretnymi, rzeczywistymi przykładami, nabywać i wykorzystywać własne umiejętności w praktycznej działalności obronnej. Uczniowie pragną również by wszelkim czynnościom przez nich wykonywanych towarzyszyło poczucie dobrze spełnionego, obywatelskiego obowiązku.

Przeprowadzone badania pozwalają na twierdzenie, iż młodzież preferuje też zasadę świadomego i aktywnego udziału w procesie edukacji patriotyczno-obronnej (uważa tak 73,07% uczniów ; zasadę tę podkreśla jako istotną w pracy z młodzieżą 92,53% ogółu badanych nauczycieli) . Pożądana aktywność mająca istotny wpływ na uzyskiwane, wysokie wyniki w nauce i zachowaniu może jedynie wypływać z zamiłowań i zainteresowań oraz praktycznego znaczenia edukacji patriotyczno-obronnej dla samych uczniów. Do zasad efektywnego kształcenia patriotyczno-obronnego, o decydującym wpływie na wyniki nauczania i zachowania zalicza się również zasadę jedności nauczania i wychowania (jest to opinia 74,62% badanych nauczycieli i 71,15% uczniów). Młodzież podkreśla, iż w istotnym stopniu na jej wyniki ma wpływ stosowanie przez nauczycieli zasady poglądowości (70,67%) - uważając, że umożliwia ona również sprawdzenie efektów w działaniu. Niejednokrotnie młodzież wskazuje istotną wagę wzorca, którym jest postawa nauczyciela-wychowawcy.

Z punktu widzenia praktyki wychowawczej stosowanie pozostałych zasad w pracy z młodzieżą jest równie ważne, jednak przeprowadzona analiza wykazała nieistotny wpływ na wyniki nauczania i zachowania głownie zasady : jedności kształcenia indywidualnego i zespołowego (uważa tak 28,35% nauczycieli i 39,41% młodzieży).

Uogólniając stwierdzono, iż zwłaszcza w edukacji patriotyczno-obronnej najwyższą rangę uzyskują praktyczne umiejętności oraz istotny stopień samodzielności w realizacji zadań. Właściwy dobór, wzajemne przenikanie się i uzupełnianie stosowanych zasad kształcenia i wychowania umożliwia skuteczne kształtowanie świadomości patriotyczno-obronnej będącej warunkiem efektywności procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej.

W przypadku metod skutecznego kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego nie zdołano ustalić takich, które stosowane samodzielnie wpływałyby w istotnym stopniu na efektywność badanego procesu. Wielość i zróżnicowanie kryteriów doboru metod uniemożliwiły ich indywidualne wyselekcjonowanie. Z praktyki potwierdzonej badaniami wynika, iż skuteczność stosowanych metod kształcenia i wychowania z punktu widzenia właściwego przygotowania młodzieży do zawodowej służby wojskowej wartościuje się w liceum lotniczym ich wpływem na wywołanie u uczniów wewnętrznej, świadomej aktywności i zaangażowania. Nauczyciele-wychowawcy ciągle poszukują nowych splotów skuteczniejszych metod pracy z młodzieżą, modyfikują stosowane metody w dążeniu do ich doskonalenia i wzbogacania. Praktycznie

weryfikują stosowane metody w celu takiego kształcenia i wychowania by młodzież dysponowała określonym zakresem i poziomem wiedzy oraz rozumiała i umiała samodzielnie dostrzegać, oceniać oraz rozwiązywać zjawiska wiążące się z obronnością kraju. Uzyskane rezultaty badań pozwalają twierdzić iż poszukiwania, modyfikacje i weryfikacje ukierunkowuje się na efektywne metody aktywizujące: problemowe (70,14%), wielostronne (70,14%), sytuacyjne (62,68%), trening interpersonalny (65,67%) - wzmagające aktywność, samodzielność, odpowiedzialność uczniów (uczniowie legitymujący się dobrymi i bardzo dobrymi wynikami w nauce preferują powyższe metody aktywizujące).
Stwierdzono również, iż niejednokrotnie młodzież, szczególnie osiągająca niższe wyniki, unika metod aktywizujących, co pozwala sądzić, że cechuje ją myślenie jednowymiarowe, algorytmiczne, niepożądane z punktu widzenia właściwego przygotowania do dalszej edukacji i służby wojskowej.

Kolejnym punktem prowadzonej analizy było zbadanie zależności między bogactwem i nowoczesnością bazy dydaktyczno-wychowawczej, a skutecznością realizowanych celów edukacji patriotyczno-obronnej w liceum wojskowym. W przypadku środków dydaktyczno-wychowawczych dowiodła ona, iż w żadnym wypadku nie rezygnuje się ze stosowania środków tradycyjnych: tablicy, kredy, podręczników, plansz, map wprowadzając równocześnie, stopniowo techniczne środki, a w nich głównie technikę wideo i komputery. Atrakcyjność stosowanych środków aktywizuje młodzież i czyni pracę nauczycieli bardziej skuteczną.
Młodzież podkreśla odczuwany brak komputerów , niestosowanych na lekcjach poza informatyką. Komputery uważa się obecnie za najbardziej atrakcyjne, uniwersalne środki, ograniczone jedynie wyobraźnią, pozwalające na wyrafinowane sposoby prezentacji informacji dzięki m.in. różnym czcionkom i krojom pisma, zmienności stylów, wielości kolorów grafiki, animacji i dźwięku. Naczelną ideą pracy takich narzędzi jest przetwarzanie różnorodnych zasobów informacji w wiedzę. Komputer wstępnie angażuje emocjonalnie, następnie intelektualnie. Uczniowie przeżywając, odkrywają ciągle nowe możliwości, zmuszeni są tym samym do nieustannego podejmowania decyzji. Aktywna jest zatem podczas pracy cała sfera emocjonalna i intelektualna uczniów. Ważne jest w związku z powyższym, aby na lekcjach różnych

przedmiotów zapewnić swobodny dostęp przynajmniej do jednego komputera [1/]. Wspomaganie lekcji różnych przedmiotów komputerem pozwoliłoby m.in. na wszelkie symulacje umożliwiające przewidywanie rzeczywistych zmian, na odkrywanie i prezentację prawidłowości rządzących poszczególnymi dziedzinami wiedzy.

Każdy nauczyciel-wychowawca winien zostać wyposażony we własny program edukacyjny, który dostosuje do potrzeb swojego przedmiotu. W związku z powyższym postuluje się zrealizować ideę "komputer dla każdego". Propozycja ta wymaga jednak oprócz pokaźnych środków finansowych, opracowania kompleksowej koncepcji informatyzacji szkoły, zaangażowania całej kadry dydaktyczno-wychowawczej. Jeszcze dla wielu nauczycieli-wychowawców w liceum lotniczym komputer stanowi istotną barierę, którą w najbliższej przyszłości trzeba będzie pokonać. Powyższe rozważania skłaniają do twierdzenia, iż każdy ambitny i świadomy szczególnej roli swego zawodu nauczyciel winien legitymować się umiejętnościami w zakresie nie informatyki, ale obsługi komputerów.

Zatem absolutnie nie odrzucając środków tradycyjnych, ani nie rezygnując z ich stosowania należy permanentnie wzbogacać i rozszerzać zakres stosowania środków nowych, by zwiększyć dostęp do wielowymiarowych informacji.

Pozostałe warunki zarówno nauki jak i odpoczynku uzyskały wysokie wyniki w ocenach kardy dydaktyczno-wychowawczej jak i młodzieży. Potwierdzony został również wpływ ich bogactwa i zróżnicowania na skuteczną realizację założonych celów edukacji patriotyczno-obronnej.

Kolejnym punktem prowadzonej analizy było zbadanie wpływu mechanizmów samoregulacji na efektywność procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej.

1/ Na lekcji geografii zastosować można program zastępujący encyklopedię, mapę, plan, cały atlas, rocznik statystyczny, program symulujący zmiany klimatyczne.

Na lekcjach języka polskiego i historii możliwe byłoby za pomocą programu odtworzenie wydarzeń z przeszłości, modelowanie epok historycznych cieszących się zainteresowaniem uczniów, symulowanie np. pola bitwy. Pozwoliłoby to na przeżywanie w rzeczywistości wirtualnej, na decydowanie o losach bohaterów: królów, dowódców, narodów, krajów i przez to również na kształtowanie postaw.

Programy niejednokrotnie odsyłają do źródeł wiedzy polecając często określone książki i czasopisma, których listę może nauczyciel sam aktualizować.

Na lekcjach biologii, chemii, fizyki można byłoby zastosować programy symulacji zjawisk fizycznych, elektrycznych, elektronicznych, ekologicznych, a szczególnie zagrożeń czasu pokoju i ratowania życia.

Na lekcjach wszystkich przedmiotów można z powodzeniem stosować planowanie oraz kontrolę wyników i wiele innych, ważnych przedsięwzięć.

Dowiodła ona, że skuteczność samokształcenia i samowychowania zwiększa efektywność badanego procesu. Wykazała, że uczniowie liceum lotniczego potrafią samodzielnie i świadomie regulować własne postępowanie w wytrwałym dążeniu do osiągnięcia swoich celów. Są współodpowiedzialni, samozdyscyplinowani, zdolni do krytycznej samooceny. Powyższe cechy stanowią o wartości absolwentów w przyszłej działalności zawodowej, są zatem istotnymi kryteriami oceny efektywności procesu przygotowania do kolejnych etapów edukacji wojskowej.
Prowadzona analiza wykazała, iż koniecznością jest stosowanie różnych form koniecznej pomocy uczniom w samokształceniu, m.in. udzielanie wskazówek merytorycznych, uzasadnianie istoty popełnianych błędów, pomoc w organizacji struktury informacji. Życzliwa pomoc, wspieranie uczniów wzmagają ich zadowolenie, które może być źródłem dążenia do samodoskonalenia. Wskazane jest też poznanie i zrozumienie przez uczniów racjonalnych technik uczenia się oraz wdrażanie do zwiększonego wysiłku umysłowego. Prowadzone badania dowodzą, iż potencjał intelektualny absolwentów, który odzwierciedla wiedza z różnych przedmiotów jest jeszcze w wielu przypadkach niewykorzystany, a tylko perfekcyjna wiedza może być obecnie gwarancją właściwie zachodzących procesów samoregulacyjnych.

Prowadzona analiza wykazała nieznaczne różnice w odniesieniu do hipotez szczegółowych, potwierdzając jednak przyjętą hipotezę ogólną H_2 :skuteczne oddziaływania procesu dydaktyczno-wychowawczego w zakresie kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego wywierają istotny wpływ na efektywność przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej. Wykazała, że stopień efektywności badanego procesu, którego istotnym wskaźnikiem jest perfekcyjna i wielowymiarowa wiedza warunkują wszelkie przedsięwzięcia dydaktyczno-wychowawcze, a w nich szczególnie: właściwy dobór treści wynikający ze stosowanych zasad skutecznego kształcenia i wychowania wyznaczających równocześnie skuteczne metody pracy z młodzieżą, stopień zachodzących procesów samoregulacyjnych oraz nowoczesna, zróżnicowana baza dydaktyczno-wychowawcza charakteryzująca się swobodnym dostępem, zapewniająca skuteczną realizację założonych celów edukacji.

ROZDZIAŁ VI

OCENA STOPNIA WPŁYWU POSTAW NAUCZYCIELI-WYCHOWAWCÓW NA EFEKTYWNOŚĆ PROCESU PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY DO DALSZEJ EDUKACJI I ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ.

1. WPROWADZENIE.

Treścią niniejszego rozdziału jest ocena stopnia wpływu postaw nauczycieli-wychowawców na efektywność procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej przez kształcenie i wychowanie obronne, a w nim szczególnie przez kształtowanie właściwych postaw patriotyczno-obronnych młodzieży.

Punkt wyjścia prowadzonej analizy stanowi założona hipoteza H_3: postawy dydaktyczno-wychowawcze oraz styl pracy nauczycieli-wychowawców wywierają silny wpływ na postawy patriotyczno-obronne młodzieży.

W rozdziale tym postarano się o udzielenie odpowiedzi na pytanie jaki jest zakres wpływu postaw dydaktyczno-wychowawczych nauczycieli-wychowawców oraz stylu ich pracy na postawy patriotyczno-obronne młodzieży liceum wojskowego. Dokonano również próby określenia optymalnego wzoru osobowego nauczyciela-wychowawcy oraz absolwenta liceum wojskowego. Głównym celem stało się zatem odnalezienie wyczerpujących odpowiedzi na pytania : w jakim stopniu charakter postaw nauczycieli-wychowawców wpływa na współczesny kształt postaw patriotyczno-obronnych młodzieży ?, jaki jest zakres wpływu stylu pracy nauczycieli-wychowawców na kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży ?, w jakim stopniu nauczyciele-wychowawcy potrafią umiejętnie wykrywać, rozpoznawać i rozwiązywać trudności wychowawcze w kształtowaniu pożądanych postaw młodzieży ? oraz jaki jest optymalny wzór osobowo-zawodowy nauczyciela-wychowawcy oraz absolwenta Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego w świetle badań ?

Przeprowadzone badania empiryczne dostarczyły materiału pozwalającego na dokonanie analizy, którą prezentuje się w powyższym rozdziale.

**'' Kiedy mówimy o czyjejś postawie
wobec jakiejś sprawy, to mamy na ogół na myśli :
po pierwsze - jego wiedzę i przekonania na ten temat ;
po drugie - jego oceny i stosunek uczuciowy do sprawy ;
po trzecie - to , co zdolny jest w tej sprawie zrobić ''**

**M.Maruszewski, J.Reykowski, T.Tomaszewski,
''Psychologia jako nauka o człowieku'',
Warszawa 1966r. , s.270.**

2. CHARAKTER POSTAW DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZYCH NAUCZYCIELI.

W literaturze naukowej znajduje się jedynie ogólne rozważania dotyczące postaw . Termin powyższy jest interpretowany wieloznacznie, zależnie od stosowania go w różnych dziedzinach nauki [1/] . Dla potrzeb niniejszego opracowania rozumie się postawę dydaktyczno-wychowawczą nauczyciela liceum wojskowego jako określoną gotowość do zachowania się w pożądany sposób wobec : świata wartości, zawodu nauczycielskiego, środowiska uczniowskiego oraz samego siebie [2/]

Warunkiem celowego i świadomego kształtowania postaw patriotyczno-obronnych uczniów staje się zatem określenie postaw wychowawczych nauczycieli.

W związku z powyższym spośród zróżnicowanych i współzależnych postaw wychowawczych wyróżniono postawy:

- określające prawidłowy stosunek do młodzieży, wyrażające się : skutecznym, umiejętnym wspieraniem i wzmacnianiem opartym na życzliwości, zainteresowaniu i zrozumieniu, wyzwalaniem inicjatywy, samodzielnej aktywności, samozdyscyplinowania oraz pożądanego stosunku do nauki i wszystkich spraw związanych ze szkołą .
- określające nieprawidłowy stosunek do młodzieży, wyrażające się : słabą identyfikacją z celami procesu przygotowania

---

1/ Por. str. 56-57 niniejszej dysertacji.

2/ Por. Z.Kosyrz, ''Osobowość wychowawcy'', op.cit. , Warszawa 1992r. , s.113-128.

młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej, separowaniem się - polegającym na unikaniu kontaktów wychowawczych z młodzieżą , nadmierną tolerancją, pobłażliwością i obojętnością dla niewłaściwego zachowania uczniów oraz nadmierną surowością i przesadną rygorystycznością pogłębiającą dystans psychiczny między nauczycielem i uczniem.

Z punktu widzenia niniejszej dysertacji szczególnie istotne wydają się być postawy określające stosunek do środowiska uczniowskiego [1/]. Są to postawy :

- interpersonalne, wyrażające się utrzymywaniem dynamicznego, bezpośredniego kontaktu z młodzieżą (poznawanie, rozumienie, przekształcanie rzeczywistości), mające na celu wszechstronne doskonalenie osobowości uczniów.
- nawiązywania kontaktu z uczniami i poszanowania ich godności, polegające na zaspakajaniu potrzeb młodzieży, wykazywaniu gotowości i cierpliwości w przekonywaniu, utrzymywaniu racjonalnego dystansu.
- kontaktowości (współdziałania), polegające na świadomym współdziałaniu z młodzieżą w zróżnicowanych warunkach, mające na celu dokonanie właściwego wyboru treści, zasad, metod, form i środków z punktu widzenia skuteczności kształtowania prawidłowych postaw młodzieży. Podstawą prawidłowych postaw współdziałania jest wiedza, doświadczenie, wrażliwość uczuciowa, właściwa motywacja .

Powyższe rozważania skłoniły do założenia następującej hipotezy H_{31} : im bardziej prawidłowy charakter postaw nauczycieli-wychowawców tym większa efektywność procesu dydaktyczno-wychowawczego w pracy z młodzieżą w zakresie kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego.

W celu weryfikacji postawionej hipotezy postarano się o zebranie opinii badanych nauczycieli oraz uczniów (por. tabela 56) na temat zaprezentowanych im charakterystyk typów postaw wychowawczych (dokonano jedynie prezentacji cech charakterystycznych dla danego typu postawy, uważając że podanie nazwy mogłoby budzić niewskazane sugestie) mających istotny wpływ na wyniki nauczania i zachowania. Postarano się o udzielenie odpowiedzi na pytanie zadane nauczycielom-wychowawcom: z którą z prezentowanych postaw wychowawczych identyfikuje się Pan(i) w pracy z młodzieżą ? oraz uczniom: którą postawę wychowawczą nauczyciela cenisz sobie najbardziej

---

1/ Por. Z.Kosyrz, "Osobowość wychowawcy", op.cit. , Warszawa 1992r. , s.122-124.

ze względu na jej decydujący wpływ na Twoje wyniki nauczania i wychowania ?

Rozkład uzyskanych odpowiedzi upoważnia do stwierdzenia, że 98,52% badanych nauczycieli identyfikuje się z postawami wyrażającymi prawidłowy stosunek do młodzieży, uważajc że to właśnie one warunkują wysoką efektywność badanego procesu. Ta ogólna opinia staje się bardziej przejrzysta po przedstawieniu wyników przeprowadzonych wywiadów, z których wynika, iż nauczyciele-wychowawcy kierują się w pracy z młodzieżą wartościami patriotyzmu, humanizmu i demokracji, świadomie współdziałają z młodzieżą w trosce o jej rozwój umożliwiając równocześnie uczniom podejmowanie różnorodnych decyzji, istotnych w ich własnym interesie oraz szkoły. Utrzymują też nieustanny, bezpośredni kontakt z młodzieżą doskonaląc jej zdolność do samodzielnej, aktywnej działalności.

Istotna większość nauczycieli-wychowawców wyraża osobiste zadowolenie z wykonywanej pracy pedagogicznej w liceum lotniczym.

Nieco inaczej wygląda rozkład odpowiedzi badanej młodzieży: 73,5% uczniów I rocznika oraz 45,05% IV rocznika preferuje postawy wyrażające prawidłowy stosunek do młodzieży. Pozostali uczniowie wskazują postawy nieprawidłowe: 23,07% uczniów I rocznika oraz 48,35% IV rocznika wybrało postawy pobłażliwe, 2,56% uczniów klas pierwszych oraz 5,49% czwartoklasistów - postawy surowe, 0,85% - I rocznika i 1,09% - IV rocznika : postawy separatyzmu.

Pogłębienie prowadzonej analizy pozwala na stwierdzenie, iż spośród ogółu uczniów uzyskujących wysokie wyniki w nauce (średnia ocen > 4,0) : 55,82% wskazało, że najwyżej ceni sobie kontaktową postawę nauczyciela-wychowawcy, 37,2% - pobłażliwą, 6,98% - surową.

Na poszczególnych rocznikach kształtuje się to następująco: spośród bardzo dobrych i dobrych uczniów I rocznika 57,14% i 54,54% - IV rocznika najwyżej ceni postawę kontaktową, 38,09% I rocznika i 36,36% IV rocznika - pobłażliwą, 4,76% I rocznika i 9,09% IV rocznika - surową.

Spośród ogólu uczniów uzyskujących wysokie wyniki w zachowaniu (wzorowych i bardzo dobrych) : 57,63% najwyżej ceni postawę kontaktową nauczyciela-wychowawcy, 36,1% - pobłażliwą , 4,86% - surową , 1,38% - separatyzm.

Tabela 56

Opinie kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży dotyczące postaw wychowawczych nauczycieli, mających decydujący wpływ na wyniki nauczania i wychowania.

Opinie kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży	Prezentowana postawa wychowawcza				razem
	surowa n %	pobłażliw n %	kontakto-wa n %	separa-tyzm n %	n %
Opinie nauczycieli-wychowawców : z którą postawą wychowawczą identyfikuje się Pan(i) w pracy z młodzieżą ?					
naucz.-wych. w szkole	----	----	34 50,74	----	34 50,74
naucz.-wych. w internacie	1 1,49	----	24 35,82	----	25 37,31
kadra kierownicza	----	----	8 11,94	----	8 11,94
kadra OLL ogółem	1 1,49	----	66 98,5	----	67 100
Opinie badanych uczniów : którą z prezentowanych postaw wychowawczych nauczyciela cenisz sobie najbardziej ze względu na jej decydujący wpływ na Twoje wyniki nauczania i wychowania ?					
uczniowie I rocznika					
ucz.bardzo dobrzy [1/]	1 0,85	1 0,85	1 0,85	----	3 2,56
ucz.dobrzy	----	7 5,98	11 9,40	----	18 15,38
ucz.przeciętni	2 1,7	15 12,82	67 57,26	1 0,85	85 72,64
ucz.słabi	----	4 3,41	7 5,98	----	11 9,40
ucz.wzorowi	1 0,85	4 3,41	9 7,69	----	14 11,96
ucz.bardzo dobrzy	1 0,85	17 14,52	41 35,04	1 0,85	60 51,28
ucz.dobrzy	1 0,85	6 5,12	35 29,91	----	42 35,89
ucz.nieodpowiedni	----	----	1 0,85	----	1 0,85
razem I rocznik	3 2,56	27 23,07	86 73,5	1 0,85	117 100

1/ Zob. str. 39 niniejszej dysertacji.

cd. tabeli 56

uczniowie IV rocznika					
ucz.bardzo dobrzy	2 2,19	1 1,09	1 1,09	----	4 4,39
ucz.dobrzy	----	7 7,69	11 12,08	----	18 19,78
ucz.przeciętni	3 3,29	28 30,76	28 30,76	1 1,09	60 65,93
ucz.słabi	----	8 8,79	1 1,09	----	9 9,89
ucz.wzorowi	1 1,09	12 13,18	13 14,28	----	26 28,57
ucz.bardzo dobrzy	4 4,39	19 20,87	20 21,97	1 1,09	44 48,35
ucz.dobrzy	----	12 13,18	7 7,69	----	19 20,87
ucz.nieodpowiedni	----	1 1,09	1 1,09	----	2 2,19
razem IV rocznik	5 5,49	44 48,35	41 45,05	1 1,09	91 100

Na poszczególnych rocznikach kształtuje się to następująco: spośród wzorowych i bardzo dobrych uczniów I rocznika 67,56% (47,14% - IV) najwyżej ceni postawę kontaktową , 28,37% (44,28% - IV) - pobłażliwą , 2,7% (7,14 - IV) - surową oraz 1,35% (1,42% - IV) - separatyzm.

Na podstawie praktyki wychowawczej i prowadzonych rozmów z młodzieżą stwierdzono, iż szczególnie uczniowie IV rocznika, którzy czują się już wystarczająco samodzielni twierdzą, że okazywana uczniom nadmierna życzliwość, nadmierne zainteresowanie ze strony wychowawców są niejednokrotnie powodem okazywanego później przez młodzież wygodnictwa oraz rozluźnienia samozdyscyplinowania, a szczególnie samokształcenia i samooceny. Uczniowie podkreślają, iż najbardziej cenią sobie osobisty przykład nauczyciela zarówno w szkole jak i internacie.

Z przeprowadzonuch rozmów wynika, że w codziennym życiu szkolnym nauczyciele prezentują też postawy nieprzychylne szczególnie wobec uczniów niezdyscyplinowanych czy nieodpowiedzialnych. Wykazują niecierpliwość, okazują zdenerwowanie i zmęczenie, czasem lekceważenie.

Uczniowie są zdania, iż osiągają wyższe wyniki nauczania i wychowania wówczas gdy emocjonalnie akceptują nauczyciela i jego postawę wychowawczą.

Uogólniając, stwierdzono iż mimo pewnych różnic w ocenach prawidłowości charakteru postaw nauczycieli-wychowawców założona hipoteza H_{31} została potwierdzona .

''Hasła (...) zmian w kształceniu kadr, szkoleniu wojsk czy też 'humanizacji' w rzeczywistości nie doprowadziły do gruntownych przemian w kwestii teorii wychowania i szkolenia w wojsku.
Brak rzetelnych analiz , unikanie krytyki naukowej (...) prowadzą do (...) zmian ale jedynie w ujęciu strukturalnym bez przyjmowania jakichkolwiek koncepcji opartych na zweryfikowanych teoriach.
Można odnieść wrażenie, iż wysiłek przemian koncentruje się na strukturach i sprzęcie (technice) z pominięciem tego co najważniejsze - człowieka...''

B.Szulc
''Działalność szkoleniowo-wychowawcza w wojsku. Ucieczka do przeszłości czy zwrot ku nowym paradygmatom?'' w: Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo-wychowawczej, Warszawa 1996r.,s.315.

3. STYL PRACY NAUCZYCIELI-WYCHOWAWCÓW ORAZ JEGO WPŁYW NA POSTAWY PATRIOTYCZNO-OBRONNE MŁODZIEŻY.

W literaturze naukowej najczęściej spotyka się pojęcie stylu zarządzania czy kierowania, interpretowane jako typ swoistego działania, którego istotną cechą jest efektywność pracy. Określa się go jako '' całokształt sposobów oddziaływania przełożonego na podwładnych w celu skłonienia ich do wypełniania ról oeganizacyjnych (...). Każdy przełożony stosuje niemal równocześnie wiele różnych technik kierowania, czyli w tym samym czasie oddziałuje na podwładnych w różny sposób. Ogół stosowanych przez danego zwierzchnika technik kierowania składa się na jego styl zarządzania (...). Sposób oddziaływania przełożonego na podwładnych jest tak ważnym wyznacznikiem ich zachowań, że problematyka stylu zarządzania, jego konsekwencji i wyznaczających go czynników jest jednym z podstawowych nurtów badań funkcjonowania organizacji. '' [1/] .
Nie wnikając w różnorodne podziały stylów zarządzania, które szczegółowo opracowano w organizacji i zarządzaniu,

---

1/ L.Pasieczny (red.), ''Encyklopedia organizacji i zarządzania'', Warszawa 1982r. ,s.503.

przytacza się jedynie bardzo znaną klasyfikację wg G.S.Sargie, który wyróżnia pięć kolejnych stylów : [1/] .

- osobisty, w którym dominuje przekonanie o własnej nieomylności i przedsiębiorczości. Równocześnie wprowadzona zostaje surowa dyscyplina oraz oddziaływania za pośrednictwem gróźb i kar.
- osobisty, impulsywny, w którym preferuje się styl osobisty wzbogacony dodatkowo o działania impulsywne, wprowadzające zaburzenia i dezorganizację do prowadzonych działań.
- bezosobowy, cechujący się brakiem zaangażowania emocjonalnego; zachowany jest natomiast wyraźny dystans wobec podopiecznych
- zbiorowy, opierający się na współdziałaniu i życzliwym stosunku do podopiecznych.
- spokojny, oparty na ładzie i spokoju.

Nauka organizacji i zarządzania wyróżnia generalnie trzy style: demokratyczny, autokratyczny oraz nieingerujący [2/].Z kolei w socjologii i psychologii mówiąc o stylach wychowania moralnego wyróżnia się : autokratyczny, liberalny, partnerski. [3/] . " Autokratyzm w wychowaniu łączy się na ogół z tendencją do szczególnie ścisłego przestrzegania nakazów i do sztywnej interpretacji norm(...). Autokratyzm łączy się z bezosobowym dyrygowaniem, którego efekty - jak wykazują psychologowie - wyrażają się w trudnościach nawiązywania kontaktów emocjonalnych z innymi, a także w nieufności wobec otoczenia i skłonnościach do egocentryzmu. Rozwój moralny jest tu do pewnego stopnia nabywaniem reakcji lękowych, związanych z ograniczeniem możliwości wartościowania i podejmowania osobowych decyzji ". [4/] .

- Styl liberalny to negatywna odmiana stylu demokratycznego rozumiana jako wychowanie nieingerujące albo emancypacyjne. W tym stylu "...brakuje zaangażowania wychowawczego (...). Styl liberalny, nie stawiający wymagań dziecku, rodzi w nim poczucie

1/ Szeroką analizę stylów kierowania znajduje się w :W.Kieżun ,"Organizacja i kierowanie", Warszawa 1982r., W.Kieżun," Style zarządzania", Warszawa 1977r., Z.Martyniak,"Organizacja i zarządzanie", Warszawa 1979r.

2/ Por. J.Zieleniewski, "Organizacja zespołów ludzkich", Warszawa 1978r. , s.378-477.

3/ ks.J.Mariański, "Moralność w procesie przemian", op.cit., Warszawa 1990r. s.393-399.

4/ Tamże, s.393-394.

braku bezpieczeństwa i silne stany lękowe, często większe niż w przypadku wychowania rygorystycznego [1/].

- Wychowanie partnerskie nazywane bywa kooperatywnym, albo dialogowym. Jest w nim "...działanie zespołowe, przy stawianiu umiarkowanych wymagań i rozwijaniu poczucia odpowiedzialności (...). Zachowania są wynikiem (...) kooperacji, rozumnej swobody, akcentowania wspólnoty interesów, zaufania i sympatii" [2/].

W praktyce szkolnej powyższe style rzadko występują w ``czystej postaci ``. Najczęściej nauczyciele-wychowawcy stosują style mieszane z przewagą stylu demokratycznego, albo autokratycznego.
Ze względu na to, iż każdy z nauczycieli preferuje inną odmianę stylu pracy dydaktyczno-wychowawczej z młodzieżą zdecydowano się w niniejszej dysertacji na ogólną prezentację ich teoretycznych modeli :

- nauczyciel - autokrata samodzielnie podejmuje wszelkie decyzje uważając, że uczniowie zmuszeni są je wykonywać. Nauczyciel taki nie daje uczniom swobody działania, inicjatywy, blokuje samodzielną aktywność. Stosuje w swej pracy z młodzieżą głównie wzmocnienia negatywne, oddziaływując na uczniów groźbą i karą.
- nauczyciel - demokrata współdziała z uczniami stwarzając optymalne warunki do przejawiania inicjatywy i pomysłowości, twórczej aktywności. Pobudza do działania drogą przekonywania i dyskusji. Stwarza właściwą atmosferę na lekcjach, która jest ostatecznym ogniwem gwarantującym powstanie silnych więzi nauczyciel - uczeń.
- nauczyciel prezentujący styl nieingerujący daje uczniom ``czas wolny`` nie określając jego organizacji. Stawia zadania i przestaje interesować się przebiegiem zajęć przyjmując postawę bierną. Jest zadowolony gdy uczniowie z niczym się do niego nie zwracają.

Powyższe rozważania oraz współczesne dążenia do dialogu, partnerstwa i demokratyzmu skłoniły do założenia następującej hipotezy H_{32} : im bardziej demokratyczny styl pracy nauczycieli-

---

1/ ks.J.Mariański, "Moralność w procesie przemian", op.cit., Warszawa 1990r., s.396.

2/ Tamże, s.396-397.

wychowawców tym bardziej znaczący jego wpływ na kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży.

W celu weryfikacji postawionej hipotezy poddano analizie opinie nauczycieli-wychowawców oraz uczniów dotyczące najwyżej cenionego stylu pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela. Nie podając nazwy stylu (w celu uniknięcia ewentualnych sugestii) wymieniono jedynie formy postępowania wychowawczego (różnicując też chronologicznie) charakterystyczne dla danych stylów [1/] . Postarano się o udzielenie odpowiedzi na pytanie zadane nauczycielom: z którym ze stylów identyfikuje się Pan(i) w pracy dydaktyczno-wychowawczej z młodzieżą? oraz uczniom: którą z form pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela cenisz sobie najbardziej ze względu na jej istotny wpływ na Twoją postawę ?
Przeprowadzona analiza pozwoliła na twierdzenie (por. tabela 57) , iż dla 91,04% nauczycieli-wychowawców najbliższy w pracy z młodzieżą jest styl demokratyczny, 2,98% preferuje styl autokratyczny oraz 5,97% - nieingerujący.
Uczniowie liceum wojskowego najwyżej cenią sobie styl demokratyczny pracy nauczyciela-wychowawcy : 70,19% (jest to opinia 68,37% spośród ogółu uczniów I rocznika oraz 75,52% -IV rocznika).

Tabela 57
Styl pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczycieli.

Opinie badanych :	Styl pracy						razem	
	demokratyczny		autokratyczny		nieingerujący			
	n	%	n	%	n	%	n	%
nauczyciele-wychowawcy	61	91,04	2	2,98	4	5,97	67	100
uczniowie I rocznika	80	68,37	6	5,12	31	26,49	117	100
uczniowie IV rocznika	66	75,52	6	6,59	19	20,87	91	100
ogółem uczniowie OLL	146	70,19	12	5,76	50	24,03	208	100

Spośród ogółu badanych uczniów 24,03% wskazuje styl nieingerujący (jest to zdanie 26,46% - spośród młodzieży I rocznika, 20,87% - IV rocznika) oraz 5,76% styl autokratyczny (to opinia 5,12% spośród uczniów I rocznika , 6,59% - IV rocznika).

1/ Zob. załącznik nr 1 : kwestionariusz ankiety dla nauczycieli-wychowawców , str. 304 niniejszej dysertacji.

Prowadzoną analizę pogłębiono prowadząc ukierunkowane rozmowy z młodzieżą. Na ich podstawie można stwierdzić, iż uczniowie obawiają się [1/] nauczycieli preferujących samodzielne decydowanie, nakazywanie, karanie, lekceważenie. Strach staje się uczuciem paraliżującym, dominującym wszelkie inne, powodującym ``zamknięcie się w sobie`` albo wywołuje nieoczekiwane agresje przejawiające się w niewykonaniu polecenia, niewłaściwym zachowaniu uczniów. Zdecydowana większość młodzieży nie opowiada się również za nauczycielami obojętnymi, pozwalającymi na zbyt dużą swobodę, nadmiernie tolerancyjnymi. Młodzież uważa , iż zajęcia są wówczas zbyt hałaśliwe, męczące, nudne, zniechęcające, często są przyczyną zwad i nieporozumień między samymi uczniami. Uogólniając, na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzono, iż w pracy dydaktyczno-wychowawczej z młodzieżą liceum wojskowego preferuje się styl demokratyczny, angażujący całą społeczność uczniowską do współuczestniczenia w realizacji założonych celów edukacji obronnej, a w niej szczególnie wychowania patriotyczno-obronnego. Taki styl pracy z młodzieżą ma istotny wpływ na kształtowanie właściwych postaw patriotyczno-obronnych, ogranicza lęki i stresy, wzmaga aktywne uczestnictwo we wspólnej działalności.

Przeprowadzona analiza pozwala na twierdzenie, iż zależnie od rodzaju prowadzonych zajęć, dostępnych warunków, czynników zewnętrznych wpływających na realizację działań,a nade wszystko osobowości uczniów - każdy z prezentowanych stylów może okazać się optymalnym. Konkretny styl pracy dydaktyczno-wychowawczej w szkole wojskowej musi być wypracowany w praktyce. Badania wykazują, że nie ma stylu o charakterze uniwersalnym. W związku z powyższym żadnego z prezentowanych stylów nie można mechanicznie zastosować w praktyce wychowawczej. Mimo pewnych różnic w opiniach badanych nauczycieli-wychowawców oraz uczniów założona hipoteza H_{32} znajduje potwierdzenie.

1/ Por. J.Reykowski, "Z zagadnień psychologii motywacji", op.cit.,Warszawa 1977r.,s.76. "Lęk jest tym rodzajem motywacji, który ma dużą łatwość narastania do nadmiernych rozmiarów i w konsekwencji do dezorganizacji zachowania się ludzi. Dlatego szczególnie szkodliwy wpływ na możliwości intelektualne ucznia posiada motywacja oparta na lęku przed karą"

'' Nie jest sztuką zniszczyć przeciwnika ,
ale sztuką jest zrobić sobie z niego przyjaciela.
Kto nigdy z niczego nie rezygnuje ,
ten nie jest najlepszym wychowawcą ''

Z.Kosyrz
''Wychowanie interpersonalne'', Warszawa 1993r. , s.120.

4. NIEPOWODZENIA DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZE.

Na podstawie analizy literatury naukowej stwierdzono, iż każda z dyscyplin naukowych kieryje się własnymi, często odrębnymi założeniami metodologicznymi w interpretacji terminu ``trudności wychowawcze``.
Socjologia skupia uwagę szczególnie na wpływie środowiska tworząc ``teorię konfliktów`` czy też ``dezintegracji społecznej``. Psychologia tworzy z kolei teorie ``frustracji``, ``stresu``, ``trudnego wychowanka``, ``kryzysu`` oraz inne [1/] ,określając trudności jako stany psychiczne, odzwierciedlające zewnętrzne sytuacje blokujące realizację dążeń.
Z punktu widzenia niniejszej dysertacji istotna wydaje się być interpretacja pedagogiczna poszukująca trudności wychowawczych w niedostatkach procesu dydaktyczno-wychowawczego szkoły, a szczególnie w braku odpowiednich kwalifikacji pedagogicznych kadry oraz braku istotnej więzi szkoły z najbliższym środowiskiem. Pedagogika określa trudności wychowawcze jako '' zespół przyczyn utrudniających osiąganie celów wychowania '' [2/] . Powyższe przyczyny powodują stany podejmowania łatwiejszych rozwiązań prowadzących do zamierzonych celów, albo nawet rezygnują z ich osiągnięcia. Są to zatem wszelkie przeszkody w urzeczywistnianiu działań.
''Niepowodzenia dydaktyczne są jedną z dwóch stron problemu osiągnięć szkolnych. Obok nich, niejako równolegle, występują sukcesy, powodzenia, osiągnięcia. Zarówno jedne jak i drugie mogą dotyczyć bądź dotyczyły każdego z nas , i to zarówno

---

1/ Por.T.Tomaszewski (red.), ''Psychologia'', Warszawa 1979r. ,s.628-678.

2/ Z.Kosyrz, ''Osobowość wychowawcy'', op.cit. ,Warszawa 1992r. ,s.161.
Por. także : Z.Kosyrz, ''Trudności wychowawcze w wojsku'', Warszawa 1974r. , Z.Kosyrz, Z.Markocki, J.Jarmołkowicz, ''Wybrane problemy przezwyciężania niepowodzeń wychowawczych w wojsku'', Warszawa 1979r.

w okresie nauki szkolnej (...) jak i w pracy zawodowej związanej z kształceniem, uczeniem się, przygotowaniem i prowadzeniem zajęć dydaktycznych w wojsku. Wynika stąd, że skala i charakter niepowodzeń bardzo się między sobą różnią, tym bardziej że dotyczą działalności pedagogicznej w specyficznych warunkach wojska ..." [1/] . " ...niepowodzenia, zwłaszcza w wojsku, to nie tylko stan, ale - co jest szczególnie ważne - także proces, mający swoje przyczyny, jak też skutki, niekiedy bardzo tragiczne " [2/] . "Istotną rolę odgrywa rozpoznanie pierwotnej przyczyny (...), pozwala ono wychowawcom zracjonalizować swoje działanie, przewidzieć skutki, a także dokonać wyboru metod oddziaływania reedukacyjnego " [3/] .

W niniejszym opracowaniu zajęto się głównie przyczynami niedostosowań uczniów liceum wojskowego do wymogów kształcenia i wychowania, które mogą szczególnie obniżyć efektywność kształtowania postaw patriotyczno-obronnych, przyjmując, iż przez ``niedostosowanie`` rozumie się " kilkakrotne powtórzenie się zachowania niezgodnego ze społecznym oczekiwaniem" [4/] . Ważne w związku z powyższym jest rozpoznanie jego przyczyn.

Analiza literatury naukowej skłania do twierdzenia, że istotne źródła różnorodnych niepowodzeń tkwią w sferze motywacji ucznia (por. schemat nr 5) [5/] .

Mogą one też wynikać głównie ze złego doboru metod kształcenia i wychowania, właściwości psychofizycznych wychowanków jak i z kontaktów ze środowiskiem marginesu społecznego [6/] . Mówiąc o niewłaściwych metodach ma się na myśli " brak wiedzy pedagogicznej, dojrzałości i odporności psychicznej, nieumiejętność przekazywania wiedzy zawodowej i pedagogicznej, słabe wykorzystanie w procesie nauczania środków audiowizualnych,

---

1/ J.Bednarek, "Przezwyciężanie niepowodzeń dydaktycznych w pododdziale", Warszawa 1993r. , s.4.

2/ Tamże, s.4

3/ Z.Kosyrz,"Wychowanie interpersonalne", op.cit. ,Warszawa 1993r. ,s.130.

4/ Tamże ,s.123.

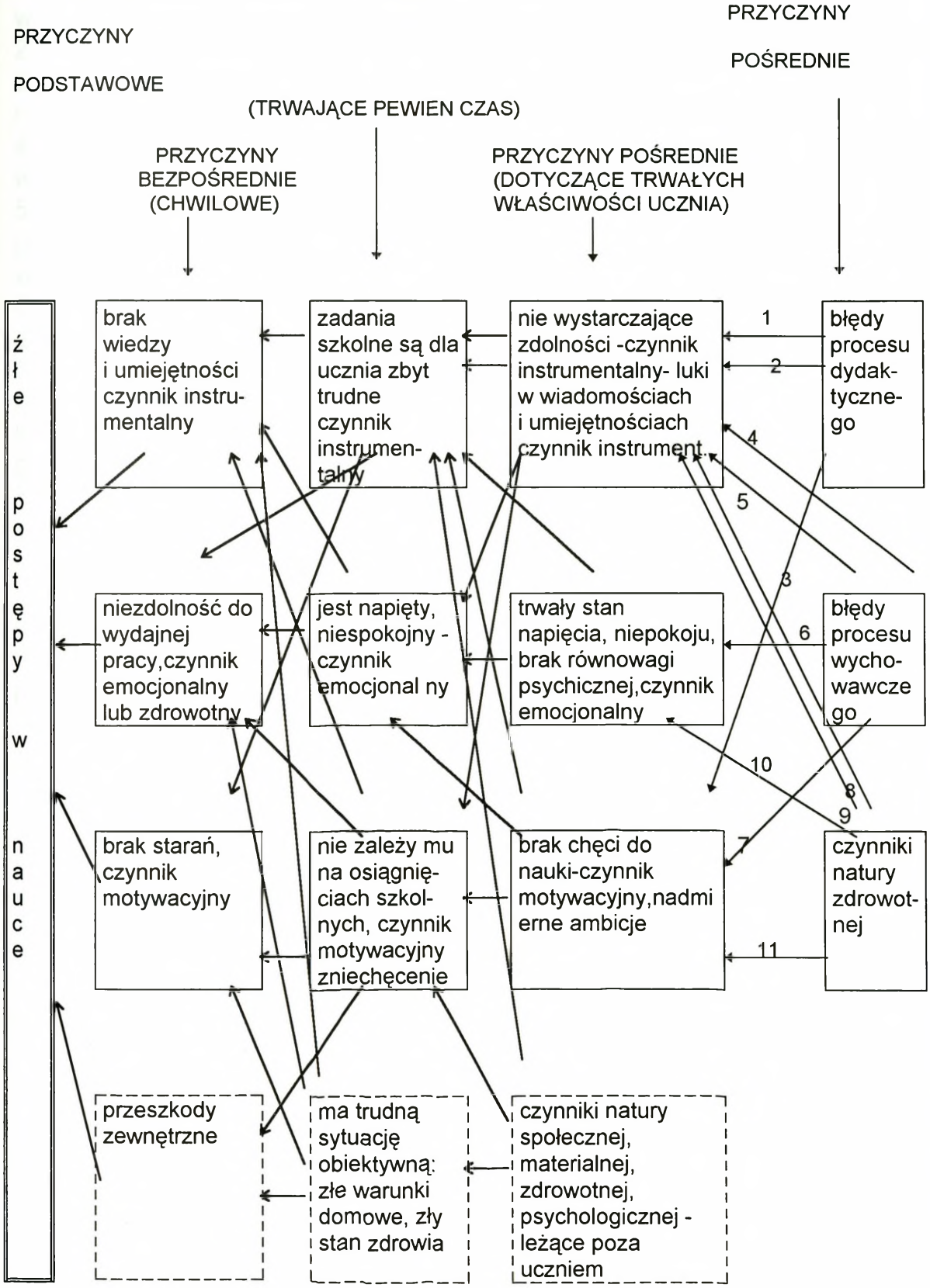
5/ J.Reykowski, "Z zagadnień psychologii motywacji", op.cit. , Warszawa 1977r. ,s.8-9.

6/ Z.Kosyrz, "Wychowanie interpersonalne", op.cit. ,s.123.

Schemat nr 5

Motywacja jako czynnik determinujący niepowodzenie szkolne.

/ dla uproszczenia, niektóre zależności pominięto /

objaśnienie do schematu 5 : [1/]

1 - np. brak lub ubóstwo określonych informacji i doświadczeń w pierwszych latach życia,
2 - np. niesystematyczność kształcenia,
3 - np. nieinteresujące sposoby przekazywania wiedzy, niewzbudzenie zainteresowań,
4 - np. zbyt wysokie wymagania i za trudne problemy stawiane w dzieciństwie, nieodpowiednie starania o rozwój intelektualny,
5 - np. nieistotna troska o systematyczność w kształceniu, pozwalanie na: zbyt długie przerwy w nauce , na opuszczanie wybranych zadań,
6 - np. wytwarzanie ponadprzeciętnej, nadmiernej ambicji, atmosfera strachu i nieustannego zagrożenia,
7 - np. nieistnienie współzależności między wynikami w nauce i poczuciem własnej wartości,
8 - np. wady wrodzone lub nabyte podczas choroby, wypadku,
9 - np. zbyt długie i częste przerwy w nauce,
10 - np. zaburzenia układu nerwowego,
11 - np. zły stan zdrowia powodujący brak chęci do nauki.

Przyczyny dalszego rzędu, pośrednie "wchodzą w grę, jeśli niepowodzenie jest zjawiskiem stałym. Niepowodzenie jednorazowe może być sprawą przypadkową związaną z doraźną sytuacją psychologiczną ucznia." [2/]

1/ Por.J.Reykowski, "Z zagadnień psychologii motywacji", op.cit. , Warszawa 1977r. , s.9

2/ Tamże, s.9

braki z zakresu wychowawczego oddziaływania zespołowego i indywidualnego na ucznia, zbyt jednostronne korzystanie z bodźców pozytywnych lub negatywnych " [1/] . Negatywne właściwości psychofizyczne uczniów mogą być rezultatem nieprzystosowania formalnego i społecznego albo celowego. Formalne jest zwykle spowodowane zmianą szkolnego środowiska, społeczne wynika z nieumiejętności współpracy w grupach, a celowe to "umotywowanej chęci do pełnienia roli ucznia " [2/] . Kontakty ze środowiskiem marginesu społecznego istotnie utrudniają realizację obowiązków szkolnych ; skłaniają do alkoholu, narkotyków, awantur, wagarowania, a w efekcie często do porzucenia szkoły [3/] .

Powyższe rozważania skłoniły do założenia następującej hipotezy H_{33} : im wcześniejsze wykrycie i rozpoznanie przyczyn niedostosowań młodzieży zachodzących w procesie dydaktyczno-wychowawczym tym skuteczniejsze kształtowanie pożądanych postaw patriotyczno-obronnych.

W celu weryfikacji założonej hipotezy zbadano opinie nauczycieli-wychowawców oraz uczniów dotyczące źródeł najczęściej występujących niedostosowań młodzieży mogących szczególnie obniżyć efektywność kształtowania pożądanych postaw patriotyczno-obronnych. Pogłębieniem prowadzonej analizy były ukierunkowane rozmowy z uczniami, dotyczące głównie niepowodzeń dydaktycznych (słabe postępy w nauce), emocjonalnych (niemożność spełnienia pragnień i dążeń, wzmożona nadpobudliwość przed sprawdzianem, nieopanowanie, nieumiejętność koncentracji itp.), wychowawczych (niewykonywanie obowiązków: spóźnianie się, nieposłuszeństwo, zwady, kłamstwa itp.) [4/] .

Przeprowadzona analiza wykazała zróżnicowanie w ocenach nauczycieli-wychowawców (por. tabela 58) oraz uczniów (por. tabela 59). Spośród ogółu badanych nauczycieli 79,1% jest zdania, że w istotnym stopniu do obniżenia efektywności kształtowania postaw patriotyczno-obronnych przyczynia się brak wiary uczniów w skuteczność urzeczywistnienia swoich planów, 74,62% uważa, że tą przyczyną jest szczególnie brak perspektyw dalszego kształcenia w WSOSP, 68.65% wymienia braki w wiedzy wyniesione głównie ze szkół podstawowych, 67,16% twierdzi, że przyczyną niedostosowania jest zła wola uczniów, niechęć, wygodnictwo.

1/ Z.Kosyrz, "Wychowanie interpersonalne", op.cit. , Warszawa 1993r. ,s.123.
2/ Tamże, s.124.
3/ Por. tamże, s.125.
4/ Por. J.Reykowski, "Z zagadnień psychologii motywacji", op.cit. , Warszawa 1977r.,s.10.

Tabela 58

Opinie nauczycieli-wychowawców dotyczące przyczyn najczęściej występujących niedostosowań uczniów do wymogów kształcenia i wychowania, mogących szczególnie obniżyć efektywność kształtowania postaw patriotyczno-obronnych.

PN- przyczyny niedostosowań
sz.- nauczyciele-wychowawcy zatrudnieni w szkole
int.- nauczyciele-wychowawcy zatrudnieni w internacie
k.k.- kadra kierownicza szkoły

/ ze względu na nieistotność odpowiedzi "inne" - w tabeli pominięto ją /

PN	Ocena stopnia obniżenia efektywności														
	istotny						nieistotny						trudno powiedzieć		
	b.duży			duży			mały			b.mały					
	sz. n %	int. n %	k.k. n %	sz. n %	int. n %	k.k. n %	sz. n %	int. n %	k.k. n %	sz. n %	int. n %	k.k. n %	sz. n %	int. n %	k.k. n %
1.	21 31,3	9 13,4	2 2,9	8 11,9	10 14,9	3 4,5	5 7,5	6 8,9	2 2,9	--	--	--	--	--	1 1,5
2.	1 1,5	1 1,5	--	11 16,4	14 20,9	2 2,9	11 16,4	10 14,9	3 4,5	10 14,9	--	2 2,9	1 1,5	--	1 1,5
3.	7 10,4	2 2,9	1 1,5	5 7,5	14 20,9	3 4,5	10 14,9	7 10,4	2 2,9	10 14,9	3 4,5	1 1,5	2 2,9	--	--
4.	7 10,4	3 4,5	--	14 20,9	9 13,4	6 8,95	9 13,4	11 16,4	1 1,5	4 5,9	2 2,9	--	--	--	1 1,5
5.	14 20,9	4 5,9	1 1,5	10 14,9	14 20,9	2 2,9	7 10,4	4 5,9	4 5,9	3 4,5	3 4,5	--	--	--	1 1,5
6.	8 11,9	6 8,9	--	15 22,4	10 14,9	5 7,5	7 10,4	8 11,9	2 2,9	3 4,5	1 1,5	--	1 1,5	--	1 1,5
7.	6 8,9	4 5,9	--	8 11,9	5 7,5	2 2,9	10 14,9	12 17,9	4 5,9	9 13,4	4 5,9	1 1,5	1 1,5	--	1 1,5
8.	7 10,4	2 2,9	--	9 13,4	10 14,9	6 8,9	7 10,4	5 7,5	3 4,5	5 7,5	6 8,9	--	6 8,9	1 1,5	--
9.	9 13,4	7 10,4	1 1,5	15 22,4	15 22,4	3 4,5	7 10,4	3 4,5	3 4,5	3 4,5	--	--	--	--	1 1,5
10.	11 16,4	8 11,9	3 4,5	13 19,4	8 11,9	3 4,5	6 8,9	6 8,9	--	3 4,5	2 2,9	--	1 1,5	1 1,5	2 2,9
razem	91 13,6	46 6,8	8 1,2	108 16,1	109 16,3	35 5,2	79 11,8	72 10,8	24 3,6	50 7,5	21 3,1	4 0,6	12 1,8	2 0,3	9 1,3

razem: 670=100%

objaśnienie do tabel 58 i 59 :
- przyczyny niedostosowań oznaczono kolejno :

1. brak wiary uczniów w skuteczność urzeczywistnienia swoich planów
2. słabe wykorzystanie środków dydaktyczno-wychowawczych
3. nieprawidłowa postawa nauczyciela: zbyt pobłażliwa lub zbyt surowa
4. niezrozumienie przez uczniów celu i sensu niektórych problemów
5. zła wola uczniów, niechęć, lenistwo, wygodnictwo
6. słaby charakter uczniów, podatność na wpływy środowiska
7. brak umiejętności współżycia w zespole
8. brak poczucia winy uczniów
9. brak perspektyw dalszego kształcenia w WSOSP
10. braki w wiedzy wyniesione ze szkół podstawowych

Tabela 59

Opinie młodzieży dotyczące przyczyn najczęściej występujących jej niedostosowań do wymogów kształcenia i wychowania, mogących szczególnie obniżyć efektywność kształtowania postaw patriotyczno-obronnych.

PN: przyczyny niedosto-sowań	Ocena stopnia obniżenia efektywności									
	istotny				nieistotny				trudno powiedzieć	
	b.duży		duży		mały		b.mały			
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
uczniowie I rocznika										
1.	12	10,3	30	25,6	30	25,6	25	21,4	20	17,1
2.	27	23,1	46	39,3	29	24,8	10	8,5	5	4,3
3.	46	39,3	45	38,5	17	14,5	8	6,8	1	0,9
4.	11	9,4	43	36,7	37	31,6	21	17,9	5	4,3
5.	4	3,4	15	12,8	41	35,0	29	24,8	28	23,9
6.	8	6,8	20	17,1	25	21,4	33	28,2	31	26,5
7.	22	18,8	12	10,3	36	30,7	34	29,1	13	11,1
8.	10	8,5	8	6,8	21	17,9	18	15,4	60	51,3
9.	6	5,1	31	26,5	44	37,6	19	16,2	17	14,5
10.	11	9,4	20	17,1	31	26,5	33	28,2	22	18,8
razem:	157	13,4	270	23,1	311	26,6	230	19,7	202	17,3
							razem : 1170 = 100%			

cd . tabeli 59.

PN: przyczyny niedosto-sowań	Ocena stopnia obniżenia efektywności									
	istotny				nieistotny				trudno powiedzieć	
	b.duży		duży		mały		b.mały			
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
uczniowie IV rocznika										
1.	47	51,6	24	26,4	12	13,2	3	3,3	5	5,5
2.	28	30,8	37	40,7	19	20,9	6	6,6	1	1,1
3.	38	32,5	36	39,6	14	15,4	2	2,2	1	1,1
4.	13	14,3	36	39,6	30	32,9	7	7,7	5	5,5
5.	10	10,9	30	32,9	22	24,2	16	17,6	13	14,3
6.	18	19,8	21	23,1	28	30,8	8	8,8	16	17,6
7.	17	18,7	24	26,4	24	26,4	13	14,3	13	14,3
8.	22	24,2	33	36,3	17	18,7	7	7,7	12	13,2
9.	22	24,2	31	34,1	24	26,4	9	9,9	5	5,5
10.	9	9,9	20	21,9	29	31,9	17	18,7	16	17,6
razem:	224	24,6	292	32,1	219	24,1	88	9,7	87	9,6
							razem : 910 = 100%			

Jako kolejne przyczyny wymieniane są : słaby charakter uczniów i podatność na wpływy środowiska (65,67%), niezrozumienie przez uczniów celu i sensu niektórych problemów (58,2%), brak poczucia winy (50,74%), nieodpowiednia postawa nauczyciela i jednostronne stosowanie bodźców negatywnych: zaniżanie lub zawyżanie ocen (47,76%), słabe wykorzystanie środków dydaktyczno-wychowawczych (43,28%) oraz brak umiejętności uczniów współżycia w zespołach (37,31%). Dla nauczycieli-wychowawców zatrudnionych w szkole najistotniejsze wydają się być następujące przyczyny: brak wiary uczniów, że urzeczywistnią swoje plany (85,29%), niechęć, lenistwo, wygodnictwo (70,58%), braki w wiedzy wyniesione ze szkół podstawowych (70,58%), brak perspektyw kształcenia w WSOSP (70,58%), słaby charakter i podatność na wpływy środowiska (61,76%).

Według wychowawców zatrudnionych w internacie podstawową przyczyną niedostosowań uczniów jest brak dalszego kształcenia, głównie w WSOSP (88,0%). Jako kolejne przyczyny wskazywane są: zła wola, lenistwo, wygodnictwo (72%) , brak wiary w urzeczywistnienie swoich planów i złe postawy nauczycieli - zbyt

pobłażliwe lub zbyt surowe (64%) oraz podatność uczniów na złe wpływy środowiska (64%).
Innego zdania są uczniowie. Podkreślają oni jako istotną przyczynę własnego niedostosowania : nieodpowiednią postawę nauczyciela - zbyt pobłażliwą albo zbyt surową, zawyżanie albo zaniżanie ocen (twierdzi tak 79,32% ogółu badanych, spośród uczniów I rocznika: 77,7%, a spośród IV rocznika 81,31%). Kolejną przyczyną jest wg opinii 66,34% ogółu uczniów słabe wykorzystywanie środków dydaktyczno-wychowawczych (uważa tak 62,39% uczniów spośród I rocznika oraz 71,42% spośród IV rocznika). Młodzież podkreśla też swój brak wiary w skuteczność urzeczywistnienia planów i dążeń (opinię taką wyraziło 54,32% ogółu badanych uczniów ; spośród I rocznika 35,89%, spośród IV - 78,02%). Istotną przyczyną niedostosowań mogącą w istotnym stopniu obniżyć efektywność kształtowania postaw jest wg 49,51% ogółu badanych uczniów; 46,15% spośród ogółu I rocznika, 53,84% - IV rocznika - niezrozumienie przez nich celu i sensu niektórych problemów. Powyższe opinie stają się bardziej wyraziste po przedstawieniu wyników przeprowadzonych z młodzieżą wywiadów. Twierdzi ona, że niektórzy nauczyciele preferują czystą wiedzę, bez próby kształtowania postaw. Wielu uczniów twierdzi też, że podczas niektórych zajęć są "z góry" nastawieni na niepowodzenie, przekonani o daremności swych wysiłków (" choćbym nie wiem co robił - to i tak zawsze mierny albo niedostateczny") lub przeciwnie - są zajęcia, które praktycznie nie wymagają żadnego przygotowania, a bez trudności możliwe jest otrzymanie oceny dobrej czy bardzo dobrej [1/] .
Uczniowie IV rocznika rozmawiają raczej niechętnie podkreślając, że ich marzenia sprzed czterech lat nie mają sensu. Wielu jest zawiedzionych, wielu już nie wierzy, że zdołają sprostać wysokim wymaganiom i przekroczyć próg WSOSP.
Uczniowie I rocznika rozpoczynając naukę w OLL marzą o tym by zostać pilotami nowoczesnych samolotów, jednak już po pierwszym

---

1/ " Osoby oceniane oczekują oficjalnego potwierdzenia własnej, wewnętrznej oceny. W przypadku gdy ocena jest ``zawyżona`` lub ``zaniżona`` osoba oceniająca może spotkać się z dezaprobatą. Ponadto znane są fakty, że u osób ``zawiedzionych`` występują silne uczucia zagrożenia, a także nerwice związane z potrzebą powodzenia, sukcesu ", por. Z.Kosyrz, "Osobowość wychowawcy", op.cit. , Warszawa 1992r. ,s.200.

semestrze niektórzy mają poważne trudności w nauce, mimo iż w szkołach podstawowych byli dobrymi uczniami [1/] .

Uogólniając prowadzoną analizę stwierdzono, istotne zróżnicowanie w ocenach przyczyn niedostosowań młodzieży, mogących szczególnie obniżyć efektywność kształtowania postaw patriotyczno-obronnych. Stwierdzono również tendencyjne wskazywanie przez uczniów przyczyn niedostosowań tkwiących w metodach pracy nauczycieli oraz ich postawach czy też innych niedoskonałościach procesu dydaktyczno-wychowawczego. Stwierdzono, iż młodzież nie widzi lub nie chce, albo boi się widzieć przyczyn niedostosowań w swoich, negatywnych właściwościach psychofizycznych.

Z kolei nauczyciele-wychowawcy dostrzegają własne błędy, dokonują głębokich analiz wszelkich niepowodzeń uczniowskich przeżywając je jako własne.

Wszystkie swoje wysiłki skupiają na osiągnięciu przez uczniów rzetelnego poziomu wiedzy, aby nie stwarzać złudzeń, szczególnie tym, którzy nie potrafią sprostać wymaganiom.

Praktyka wychowawcza oraz prowadzona analiza mimo różnic w ocenach źródeł niedostosowań potwierdzają założoną hipotezę H_{33} : od wcześniejszego wykrycia i rozpoznania przyczyn wszelkich niedostosowań młodzieży zachodzących w procesie dydaktyczno-wychowawczym zależy stopień efektywności kształtowania postaw patriotyczno-obronnych.

1/ W powyższej sytuacji możliwe jest wystąpienie zagrożenia poczucia własnej wartości. Por. J.Reykowski, "Nauka szkolna jako podstawa poczucia własnej wartości" w: "Z zagadnień psychologii motywacji", op.cit. , Warszawa 1977r., s.204-211.

**'' O wartości nauczyciela decyduje nie tylko poziom intelektualny, ale stan jego uczuć i charakter.
Wprawdzie matematyki czy biologii można się nauczyć od inteligentnego i wykształconego psychopaty, jakich w naszym społeczeństwie wielu, a mistrzem, od którego czerpie się wiedzę o tym jak żyć, może być tylko ktoś odznaczający się wyrazistą indywidualnością i zaświadczający czynami prawdę głoszonych poglądów. Zyskali w życiu wiele ci, którzy mieli szczęście obcować z takimi nauczycielami ''**

**M.Szyszkowska
art.''Mistrz-nauczyciel'', w:''Twój styl'', nr11, XI -1992r. , s.29.**

5. WZÓR OSOBOWY NAUCZYCIELA-WYCHOWAWCY ORAZ ABSOLWENTA OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO LICEUM LOTNICZEGO.

Wśród wielu zróżnicowanych czynników mających istotny wpływ na wyniki kształcenia i wychowania, w tym na kształtowanie pożądanych postaw patriotyczno-obronnych uczniów liceum wojskowego w procesie przygotowania do dalszej edukacji i służby wojskowej - naczelne miejsce zajmuje wzór osobowy nauczyciela-wychowawcy oraz absolwenta.
Nowatorskie programy i rozkłady nauczania, wzbogacone treści, zróżnicowane zasady i metody pracy z młodzieżą, rewelacyjne, nowoczesne środki kształcenia i wychowania oraz wszelkie inne, korzystne warunki nie zapewnią wymaganych rezultatów jeśli zabraknie **odpowiedniego nauczyciela**. Jakimi zatem cechami osobowo-zawodowymi winien odznaczać się nauczyciel-wychowawca w liceum wojskowym, aby w istotnym stopniu wywiązywał się z właściwego przygotowania pełnowartościowych absolwentów do dalszej edukacji w akademiach, wyższych szkołach wojskowych, szkołach chorążych i do pełnienia w przyszłości - zawodowej służby wojskowej ?
Na podstawie analizy literatury naukowej stwierdzono, iż dla praktyki wychowawczej szczególne znaczenie mają wzory osobowo-zawodowe [1/], stanowią bowiem cel wychowawczy,

---

1/ Por.K.Jaskot ''Wychowanie w szkole wyższej'', Warszawa 1984r. , s.6-76.

do którego zmierzają nauczyciele-wychowawcy regulując własne zachowanie i działanie.

W celu właściwego rozumienia i interpretacji pojęcia ``wzór osobowy`` sięgnięto w niniejszym opracowaniu również do ``ideału wychowawczego`` i ``modelu osobowego``.

Najwyższym stopniem uogólnienia charakteryzuje się ideał wychowawczy, będący jednokrotnym opisem osobowości, dokonanym za pomocą najistotniejszych cech i postaw. Ideał jest pojęciem ''...abstrakcyjnym, zbudowanym niejako teoretycznie (...). Na jego gruncie mówiąc o ideale wychowania, mamy na myśli dokonywany w języku psychologii opis osobowości dojrzałego człowieka, który przyjmujemy za wytyczną działalności wychowawczej (...). Ideał służy do tego, aby wyprowadzać z niego na drodze myślowej konkretne cele i zadania wychowania '' [1/]. Model osobowy charakteryzuje się średnim stopniem uogólnienia i wielokrotnym opisem osobowości za pomocą cech i postaw ważych oraz cenionych.

Z kolei wzór osobowy cechuje najniższy stopień uogólnienia, dotyczy on konkretnej osobowości aprobowanej w danej grupie społecznej (np. w wojsku); praktycznie jest zatem opisem cech i postaw konkretnego człowieka.

Wzór osobowy to '' dokonay za pomocą dowolnych środków wyrazu (...) opis konkretnej jednostki ludzkiej, jej czynów i postaw. (...), dostarcza nam konkretnego materiału do naśladowania (...), jest tym, czym dysponuje wychowawca, podsuwając go do naśladowania wychowankom '' [2/].

Określa się go w związku z powyższym jako zespół cech osobowo-zawodowych będący układem odniesienia głównie dla oceny działań. ''Istnienie w świadomości takiego wzoru jest zawsze kształcące, uczy bowiem analizy i wartościowania, a także wrażliwości na sprawy zawodowe, wychowawcze i dydaktyczne (...). Wzór taki budzi żywe uczucia, stwarza możliwość wyboru oraz porównania tego co jest, z tym co być powinno '' [3/].

1/ H.Muszyński, ''Ideał i cele wychowania'', Warszawa 1974r. ,s.36-37.

2/ Tamże, s.37., Por. także M.Ossowska, ''Ethos rycerski i jego odmiany'', Warszawa 1973r., s.13.

3/ Z.Kosyrz, ''Osobowość wychowawcy'', op.cit. ,Warszawa 1992r. ,s.201.

Powyższe rozważania skłoniły do założenia następującej hipotezy H_{34} : im bardziej zbliżone będą opinie i poglądy badanych dotyczace akceptowanych: cenonych i godnych naśladowania cech osobowości, postaw kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży, tym większa będzie możliwość określenia pożądanego wzoru osobowego nauczyciela-wychowawcy i absolwenta Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego - stanowiącego cel wychowawczy, do którego dążą w swojej działalności zarówno nauczyciele jak i uczniowie.

W celu weryfikacji powyższej hipotezy postarano się o udzielenie odpowiedzi na pytanie : które z cech najbardziej cenisz i które sam chciałbyś naśladować w swoim postępowaniu ? ; zarówno kadra dydaktyczno-wychowawcza jak i młodzież dokonała wartościowania (mając do dyspozycji pięciopunktową skalę ocen), a tym samym wyboru zespołu cech najbardziej cenionych i uważanych za najistotniejsze u nauczyciela-wychowawcy oraz absolwenta liceum wojskowego.

Podstawą było piętnaście kryteriów ocen, zawierających w sobie swoiste właściwości, stanowiących odzwierciedlenie wartości osobowo-zawodowych , społecznych zarówno nauczycieli-wychowawców (por. tabela 60) jak i absolwentów (por. tabela 61).

Na podstawie prowadzonej analizy stwierdzono, iż nauczyciel-wychowawca pragnąc być wzorem osobowym dla uczniów liceum wojskowego winien odznaczać się szczególnie :

1. zdolnościami wychowawczymi,
2. zamiłowaniem do pracy pedagogicznej,
3. umiejętnością przekazywania wiedzy, życzliwym stosunkiem do uczniów,
4. walorami moralnymi,
5. zdolnościami organizacyjnymi,
6. dużym zasobem wiedzy ogólnej i specjalistycznej,
7. umiejętnościami samodoskonalenia,
8. autorytetem.

Prowadzona analiza wskazuje, iż dla uczniów I rocznika szczególnie ważne są również:

- wygląd zewnętrzny nauczyciela i wysoka kultura bycia,
- aktywność, zaangażowanie, patriotyzm.

Sami nauczyciele-wychowawcy uważają, że ich wzór osobowo-zawodowy cechuje się :

1. zamiłowaniem do pracy pedagogicznej,
2. samodzielnością i odpowiedzialnością,
3. zdolnościami wychowawczymi,

Tabela 60
Wzór osobowo-zawodowy nauczyciela-wychowawcy.

L.p	Nazwa kryteriów (zespołów cech)	Ilość punktów przyznanych przez nauczycieli pkt. %	Ilość punktów przyznanych przez ucz. I rocznika : pkt. %	Ilość punktów przyznanych przez ucz. IV rocznika pkt. %	Ilość punktów przyznanych przez ucz. ogółem: pkt. %
1.	zamiłowanie do pracy pedagog.	304 90,74	544 92,99	434 95,38	978 94,03
2.	autorytet	291 86,86	500 85,47	322 70,94	822 79,03
3.	zdolności wychowawcze	297 88,65	549 93,84	432 94,94	981 94,32
4.	walory moralne	283 84,47	494 84,44	393 86,37	887 85,28
5.	aktywność, zaangażowanie, patriotyzm	238 71,04	499 85,29	319 70,10	818 78,65
6.	samodzielność odpowiedzialność	302 90,14	494 84,44	316 69,45	810 77,88
7.	społeczne zdyscyplinowanie i gospodarność	232 69,25	455 77,77	296 65,00	751 72,21
8.	odwaga i dzielność życiowa	250 74,62	459 78,46	294 64,61	753 72,40
9.	zdolności organizacyjne	278 82,98	512 87,52	343 75,38	855 82,21
10.	umiejętność przekazywania wiedzy, życzliwy stosunek do uczniów	287 85,67	526 89,91	364 80,00	890 85,57
11.	duży zasób wiedzy ogólnej i specjalistycznej	293 87,46	510 87,17	324 71,20	834 80,19
12.	umiejętności samodoskonalenia	289 86,26	511 87,35	318 69,89	829 79,40
13.	zainteresowanie lotnictwem i wojskiem w ogóle	223 66,56	431 73,67	244 53,62	675 64,90
14.	regulaminowe postępowanie i bardzo duża wymagalność	215 64,17	384 65,64	237 52,00	621 59,71
15.	wygląd zewnętrzny i wysoka kultura bycia	232 69,25	516 88,20	299 65,71	815 78,36
		335 (5*67) 100%	585 (5*117) 100%	455 (5*91) 100%	1040 (5*208) 100%

Tabela 61
Wzór osobowo-zawodowy absolwenta OLL.

L.p	Nazwa kryteriów (zespołów cech)	Ilość punktów przyznanych przez nauczycieli pkt. %	Ilość punktów przyznanych przez ucz. I rocznika : pkt. %	Ilość punktów przyznanych przez ucz. IV rocznika pkt. %	Ilość punktów przyznanych przez ucz. ogółem: pkt. %
1.	twórcza aktywność, zaangażowanie, patriotyzm	269 80,29	480 82,05	376 82,63	856 82,30
2.	wewnętrzne poczucie samodzielności i odpowiedzialności	290 86,56	473 80,85	379 83,29	852 81,92
3.	społeczne zdyscyplinowanie, gospodarność	255 76,11	407 69,57	321 70,54	728 70,00
4.	odwaga i dzielność życiowa	248 74,02	412 70,42	374 82,19	786 75,57
5.	zdolności organizacyjne	247 73,73	465 79,48	369 81,09	834 80,19
6.	odpowiedni poziom wiedzy ogólnej	326 97,31	501 85,64	422 92,74	923 88,75
7.	umiejętności samodoskonalenia	280 83,58	457 78,11	416 91,42	873 83,94
8.	zainteresowanie lotnictwem i wojskiem w ogóle	257 76,71	498 85,12	382 83,95	880 84,61
9.	wygląd zewnętrzny i odpowiednia kultura bycia	225 67,16	408 69,74	351 77,14	759 72,98
10.	umiejętność adaptacji do nowego środowiska	220 65,67	432 73,84	397 87,25	829 79,71
11.	gotowość do obrony Ojczyzny	249 74,32	427 72,99	420 92,30	847 81,44
12.	wytrwałość w dążeniu do celu	237 70,74	415 70,94	385 84,61	800 76,92
13.	umiejętności współdziałania w zespole	235 70,14	405 69,23	393 86,37	798 76,73
14.	lojalność, prawdomówność	251 74.92	380 64,95	340 74,72	720 69,23
15.	sprwność i siła fizyczna	243 72,53	490 83,76	371 81,53	861 82,78
		335=100%	585=100%	455=100%	1040= 100%

4. dużym zasobem wiedzy ogólnej i specjalistycznej,
5. autorytetem,
6. umiejętnościami samodoskonalenia,
7. umiejętnościami przekazywania wiedzy,
8. walorami moralnymi.

Wzór osobowo-zawodowy absolwenta liceum wojskowego wg ogółu badanych uczniów tego liceum charakteryzuje się:
1. odpowiednim poziomem wiedzy ogólnej,
2. zainteresowaniem lotnictwem i wojskiem w ogóle,
3. umiejętnościami samodoskonalenia,
4. sprawnością i siłą fizyczną,
5. twórczą aktywnością, zaangażowaniem, patriotyzmem,
6. wewnętrznym poczuciem samodzielności i odpowiedzialności,
7. gotowością do obrony Ojczyzny,
8. zdolnościami organizacyjnymi.

Na podstawie prowadzonej analizy stwierdzono, iż dla uczniów IV rocznika wzór osobowo-zawodowy absolwenta odznacza się zwłaszcza:
- odpowiednim poziomem wiedzy ogólnej,
- gotowością do obrony Ojczyzny,
- umiejętnościami samodoskonalenia,
- umiejętnościami współdziałania w zespole,
- umiejętnościami adaptacji do nowego środowiska.

Wzór osobowo-zawodowy absolwenta liceum wojskowego wg nauczycieli-wychowawców tego liceum winien cechować się głównie:
1. odpowiednim poziomem wiedzy ogólnej,
2. wewnętrznym poczuciem samodzielności i odpowiedzialności,
3. umiejętnościami samodoskonalenia,
4. twórcza aktywnością, zaangażowaniem, patriotyzmem,
5. zainteresowaniami lotnictwem i wojskiem w ogóle,
6. społecznym zdyscyplinowaniem i gospodarnością,
7. lojalnością i prawdomównością,
8. gotowością do obrony Ojczyzny.

Podczas przeprowadzanej analizy nie stwierdzono, aby którykolwiek z zespołów prezentowanych cech uzyskał mniej niż 50% możliwych do otrzymania punktów. Najniższą ocenę w ogólnej klasyfikacji uzyskało kryterium przyporządkowane nauczycielom, zdefiniowane następująco : regulaminowe postępowanie i bardzo

duża wymagalność (52% ogółu możliwych punktów w ocenie uczniów IV rocznika).
W związku z powyższym stwierdza się , iż wymienione, cenione zespoły cech w większym lub mniejszym stopniu charakteryzują badane wzory osobowo-zawodowe.
Kolejnym punktem prowadzonej analizy było zbadanie zbieżności ocen nauczycieli-wychowawców oraz młodzieży, dotyczących wzorów osobowo-zawodowych.

Uogólniając stwierdzono, iż wzór osobowo-zawodowy nauczyciela-wychowawcy , ceniony i godny naśladowania, odznacza się w istotnym stopniu następującym zespołem cech:

1. zamiłowaniem do pracy pedagogicznej,
2. zdolnościami wychowawczymi,
3. umiejętnością przekazywania wiedzy i życzliwym stosunkiem do uczniów,
4. walorami moralnymi,
5. zdolnościami organizacyjnymi,
6. dużym zasobem wiedzy ogólnej i umiejętnościami specjalistycznymi,
7. umiejętnościami samodoskonalenia,
8. autorytetem,
9. wewnętrznym poczuciem samodzielności i odpowiedzialności,
10. aktywnością, zaangażowaniem, patriotyzmem,
11. odpowiednim wyglądem zewnętrznym i wysoką kulturą bycia,
12. odwagą i dzielnością życiową,
13. społecznym zdyscyplinowaniem i gospodarnością,
14. zainteresowaniem lotnictwem i wojskiem w ogóle.

Na podstawie analizy literatury naukowej, praktyki wychowawczej stwierdzono, iż wyróżnione cechy, bezpośrednio w procesie dydaktyczno-wychowawczym powinny przejawiać się następująco:

- nauczyciel-wychowawca w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym (OLL) charakteryzuje się zamiłowaniem do pracy pedagogicznej, aktywnie dąży do wszechstronnego, optymalnego rozwoju swoich wychowanków, doceniając ich indywidualne właściwości, możliwości i niepowtarzalność cech. Współprzebywa i współdziała z uczniami, interesuje się ich rozwojem oraz odczuwa wewnętrzną potrzebę oddziaływania na ich rozwój. Nauczyciel rozmiłowany w pracy pedagogicznej szanuje osobowość wszystkich uczniów.

- zdolności wychowawcze nauczyciela-wychowawcy w OLL przejawiają się we właściwym oddziaływaniu całą osobowością na uczniów, umiejętnością właściwej i skutecznej sugestii. Stara się on nie oddziaływać poprzez bodźce negatywne; kary, sankcje, ale poprzez motywację, zainteresowanie, zaangażowanie, rozwój twórczej aktywności, rozwój samodzielności, odpowiedzialności. Podczas zajęć stwarza atmosferę życzliwości, pogody i ładu. Uczniowie ulegają jego oddziaływaniom bez strachu i z zadowoleniem stosują się do stawianych wymagań. Zadanie dobrego wychowawcy nie polega na "powtarzaniu dobrze wyuczonych operacji wg określonych przepisów, lecz na ciągłym rozwiązywaniu problemów, na ustawicznym zmaganiu się z nowym i nieprzewidzianym " [1/].

- nauczyciel - wychowawca w OLL posiada umiejętność przekazywania wiedzy; uświadamia uczniom cel i sens problemów stanowiących przedmiot zajęć, by następnie aktywną inspiracją poprzedzić przekazanie wiedzy. Wiadomości nie są przypadkowe, ale trafnie przez niego dobrane, a uczniowie w pełnej zrozumienia atmosferze są odpowiednio motywowani do uczenia się i właściwie kierowani.

- nauczyciela-wychowawcę w OLL cechują walory moralne, posiada on wewnętrzną kulturę moralną oraz umiejętnie przekazuje ją uczniom znając ich psychikę. Jego główną powinnością moralną jest służba Ojczyźnie, a moralnym nakazem wychowanie młodzieży w duchu patriotyzmu. Broni on akceptowanych norm moralnych takich jak: rzetelność, uczciwość, sprawiedliwość, prawdomówność, degradując jednocześnie takie wartości jak: bezduszność, spekulacja.

- nauczyciel-wychowawca w OLL posiada zdolności organizacyjne, umiejętnie i aktywnie włącza uczniów do różnych form działalności wychowawczej. Ma ciekawą i atrakcyjną osobowość.

1/ J.Reykowski, "Z zagadnień psychologii motywacji", op.cit. , Warszawa 1977r., s.11. Por.także : tamże, s.112-132. oraz T.Lewowicki ,"Antynomie filozofii edukacyjnej", referat sesji naukowej na temat: Edukacja nauczyciela wobec przemian społecznych i potrzeb współczesnego człowieka. ,13.V.1991r.

- nauczyciel-wychowawca w OLL posiada duży zasób wiedzy ogólnej. Stanowi ona podstawę jego profesjonalnych kompetencji i wiedzy: technicznej, przyrodniczej, społecznej pozwalającej dostosować kształcenie i wychowanie nie tylko do aktualnych potrzeb, ale nade wszystko do przyszłych. Nie zasklepia się on w wąskiej dyscyplinie swojego przedmiotu.

- nauczyciel-wychowawca w OLL posiada umiejętność samodoskonalenia, a szczególnie umiejętność krytycznej samooceny. Nieustannie uzupełnia własne wykształcenie, rozszerza, pogłębia i doskonali wiedzę oraz umiejętności.

- nauczyciel-wychowawca cieszy się autorytetem wśród uczniów OLL ponieważ własną, wszechstronną wiedzę ogólną i specjalistyczną łączy nierozerwalnie z moralnością i mądrością życiową , a kształcenie uczniów z ich wychowaniem.

- nauczyciel-wychowawca w OLL posiada wewnętrzne poczucie samodzielności i odpowiedzialności za czyny i słowa. Dba o swój wszechstronny rozwój będąc równocześnie wrażliwym na problemy innych oraz na problemy społeczne w ogóle. Samodzielnie ocenia własną postawę, poglądy, przekonania, wiedzę. Samodzielnie, sumiennie i obiektywnie dokonuje przed samym sobą rozliczenia ze spełnionych obowiązków. Reguluje własne postępowanie uświadamiając sobie własne nie tylko możliwości, ale również wady i braki.

- nauczyciela-wychowawcę w OLL cechuje aktywność, zaangażowanie i patriotyzm. Angażuje on całą swoją osobowość w określony system przedsięwzięć, wykorzystuje swą wiedzę, umiejętności, zainteresowania oddziałując na wychowanków. Bez względu na to jakiego przedmiotu uczy - kształtuje postawy patriotyczno-obronne uczniów ponieważ rozumie, że wszelkim procesom myślenia i postępowania nieustannie towarzyszą treści społeczne, a w nich patriotyczno-obronne. Ma świadomość, iż treści kształcenia i wychowania są współzależne i stanowią elementy określonej całości. Angażuje się on aktywnie nie tylko w problemy własnego przedmiotu, ale we wszystkie problemy młodzieży, którą wychowuje. Być patriotą znaczy dla niego : być wzorowym nauczycielem-wychowawcą.

- odpowiedni wygląd zewnętrzny i wysoką kulturę bycia prezentuje nauczyciel-wychowawca w OLL na co dzień. Zawsze poprawnie

się wyraża - cechuje go kultura i technika wypowiedzi, odznacza się higieną osobistą i estetycznym ubiorem. Reprezentuje bogactwo życia "wewnętrznego", jest człowiekiem o rozległych horyzontach myślowych. Dzięki swojej wysokiej kulturze potrafi skupić wokół siebie młodzież, wpływać na nią , wychowywać ją.

- nauczyciel-wychowawca w OLL jest odważny i dzielny życiowo. Działa on odważnie wówczas, gdy jest przekonany o zgodności tych działań z interesem społecznym. Kształtuje on u młodzieży dyspozycje psychofizyczne pozwalające ujawniać odwagę w sytuacjach trudnych, wówczas gdy jest ona potrzebna, np. gdy jest potrzebne wyrażenie opinii, samoobrona, przeciwstawienie się negatywnym naciskom i niesprawiedliwości.

- społeczne zdyscyplinowanie i gospodarność nauczyciela-wychowawcy w OLL wynikają z poczucia poszanowania wspólnej własności. Chroni on mienie szkoły i internatu, opiekuje się nim. Posiada utrwalony obowiązek wykonywania tych zadań ponieważ świadomie przestrzega wewnętrzne regulaminy szkoły oraz internatu. Uczy młodzież przestrzegania dyscypliny przez kształtowanie motywów działania.

- nauczyciel-wychowawca interesuje się lotnictwem i wojskiem w ogóle. Zainteresowania te pozwalają mu z entuzjazmem pracować z młodzieżą OLL.

Z kolei wzór <u>osobowo-zawodowy absolwenta Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego</u>, ceniony i godny naśladowania odznacza się w istotnym stopniu następującym zespołem cech:

1. odpowiednim poziomem wiedzy ogólnej,
2. umiejętnościami samodoskonalenia,
3. wewnętrznym poczuciem samodzielności i odpowiedzialności,
4. zainteresowaniem lotnictwem i wojskiem w ogóle,
5. twórczą aktywnością, zaangażowaniem, patriotyzmem,
6. sprawnością i siłą fizyczną,
7. gotowością do obrony Ojczyzny,
8. zdolnościami organizacyjnymi,
9. umiejętnościami adaptacji do nowego środowiska,
10. wytrwałością w dążeniu do celu,
11. odwagą i dzielnością życiową,
12. umiejętnościami współdziałania w zespole,
13. lojalnością, prawdomównością,

14.odpowiednim wyglądem zewnętrznym i kulturą bycia,
15.społecznym zdyscyplinowaniem i gospodarnością.

Na podstawie analizy literatury naukowej, praktyki wychowawczej stwierdzono, iż wyróżnione cechy, bezpośrednio w procesie dydaktyczno-wychowawczym powinny przejawiać się następująco:

- absolwent OLL posiada taki niezbędny zasób i poziom wiedzy ogólnej, ktora pozwoli mu sprostać wymaganiom stawianym zarówno przez wojskowe szkolnictwo zawodowe (na odpowiednich szczeblach) jak i cywilne. Systematycznie uzupełnia on, pogłębia i rozszerza tę wiedzę.

- absolwent OLL posiada umiejętności samodoskonalenia, jest dojrzały intelektualnie, emocjonalnie i społecznie. Potrafi doskonalić swą zdolność zapamiętywania i uczenia się, logiczne myślenie, zdolność spostrzegania i uwagi, zdolność skutecznego przygotowania się do egzaminów. Zna techniki uczenia się i wie jak się uczyć, ma umiejętność selekcji informacji. Dba o swój wszechstronny rozwój będąc równocześnie wrażliwym na sprawy społeczne.

- absolwent OLL posiada wewnętrzne poczucie odpowiedzialności za słowa i czyny oraz jest samodzielny w działaniu. Doskonali własne umiejętności mając zaufanie do samego siebie oraz rozliczając się przed samym sobą z realizacji zadań.

- absolwent OLL interesuje się lotnictwem i wojskiem w ogóle. Zainteresowania te przydatne są mu w określeniu planu życiowego, wzmagają jego myślenie i działanie. Stanowią podstawę do kształtowania przyszłych zainteresowań zawodowych.

- absolwenta OLL cechują: twórcza aktywność, zaangażowanie, patriotyzm. Rozumie on genezę potrzeb obronnych kraju, postępuje zgodnie z ideami patriotyzmu i jest przekonany, że zadania patriotyczne może realizować jakkolwiek potoczą się jego losy. Dysponuje określoną wiedzą i systemem przekonań warunkujących jego patriotyczno-obronną aktywność, umożliwiającą mu w razie konieczności poświęcenie dla celów

ponadosobistych. Absolwent OLL jest świadomy obowiązków wobec Ojczyzny.

- absolwenta OLL cechuje sprawność i siła fizyczna. Racjonalnie troszczy się on o zdrowie, odznacza się wysokim poziomem sprawności fizycznej i nieustannie dąży do jej podnoszenia. Jest w istotnym stopniu przygotowany kondycyjnie do lotów.

- absolwent OLL jest gotowy do obrony Ojczyzny w razie jej zagrożenia. Dba, pielęgnuje i szanuje wartości wiążące się z narodem i Ojczyzną oraz aktywnie włącza się w nurt życia społecznego kraju. Łączy swoje indywidualne dobro z dobrem Ojczyzny.

- absolwent OLL posiada zdolności organizacyjne, potrafi skutecznie i efektywnie organizować sobie oraz swoim kolegom czs zarówno do nauki jak i wypoczynku.

- absolwent OLL umiejętnie adoptuje się do nowego środowiska, jest przyzwyczajony do sytuacji trudnych i odporny na zmienne warunki życia.

- absolwent OLL jest wytrwały w dążeniu do celu, odporny na niepowodzenia i zdolny do podejmowania nowych wysiłków. Dokłada wszelkich starań, aby należycie i wszechstronnie przygotować się do egzaminów wstępnych do WSOSP lub do innych szkół wojskowych. W razie niepowodzenia nie marnuje swych zdolności i umiejętności. Poszukuje innych dróg aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym.
- absolwenta OLL cechuje odwaga i dzielność życiowa, działa on zgodnie z celami społecznymi; mimo uświadamianego sobie zagrożenia, dąży do pokonania trudności dla ponadosobistych celów.

- absolwent OLL posiada umiejętność współdziałania w zespole, jest bezkonfliktowy, rozsądny i opanowany. Uważa, że jego dobro jest dobrem zespołu z którym współdziała, potrafi przekonać zespół do swoich przekonań, postaw, uznawanych wartości.

- jest lojalny i prawdomówny.

- cechuje go odpowiedni wygląd zewnętrzny, higiena osobista, kultura bycia.

- absolwent OLL jest społecznie zdyscyplinowany i gospodarny. Przestrzega sumiennie obowiązujące go regulaminy i przepisy. Ceni, szanuje i chroni rezultaty ogólnospołecznej pracy, troska o własne dobro jest dla niego wównoważna z troską o dobro ogóle.

Powyższe wzory osobowo-zawodowe stworzono na podstawie zbliżonych opinii i poglądów (badanych nauczycieli-wychowawców oraz uczniów) dotyczacych akceptowanych: cenionych i godnych naśladowania cech. Założona hipoteza H_{34} mimo nieznacznych różnic w ocenach, znajduje potwierdzenie.

6. PODSUMOWANIE.

Przedmiotem analizy niniejszego rozdziału była ocena stopnia wpływu postaw nauczycieli-wychowawców na efektywność procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej.
Punktem wyjścia dokonanej analizy była przyjęta hipoteza H_3 : postawy dydaktyczno-wychowawcze nauczycieli oraz styl ich pracy z młodzieżą wywierają silny wpływ na postawy patriotyczno-obronne uczniów.
Przeprowadzona analiza potwierdziła przyjętą, powyższą hipotezę. Wykazała, że nauczyciele-wychowawcy wyrażają zadowolenie z wykonywanej pracy pedagogicznej w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym, prezentują postawy wyrażające prawidłowy stosunek do młodzieży. Potwierdza to kierowanie się w pracy z młodzieżą wartościami humanizmu i patriotyzmu, celowe i świadome współdziałanie, a w nim wyważone wspieranie oraz wzmacnianie zmierzające do wyzwalania twórczej inicjatywy i samodzielnej aktywności. Wykazała, że prawidłowy charakter postaw, a w nim szczególnie przykład osobisty nauczycieli-wychowawców w szkole i internacie, przyczynia się w istotnym stopniu do podwyższenia skuteczności wszelkich działań wychowawczych.
Pogłębiona analiza wykazała też sporadyczne nieprawidłowości: budzące niepokój i wątpliwości zachowania uczniów , wpływają niekiedy na postawy wychowawców, którzy prezentują szczególnie wobec niezdyscyplinowania postawy nieprzychylne, które jednak rzadko realizują w codziennym, praktycznym działaniu.
Niechętne i nieakceptowane postawy wychowawców wywołują również określone, niepożądane postawy uczniów.
Na podstawie pogłębionej analizy stwierdzono również, iż nauczyciele-wychowawcy uważają za najważniejsze w swojej działalności eliminowanie negatywnych postaw, kształtowanie oraz modyfikowanie pożądanych, mając jednocześnie świadomość iż zadania powyższe zrealizują właściwie tylko wówczas, gdy sami będą doskonalić własne postawy.
Uogólniając stwierdzono, że osobowe cechy nauczycieli stanowią źródło działania i myślenia pedagogicznego, warunkując powodzenie ich pracy. Autentyczny, właściwy stosunek do uczniów pozwala ocenić prezentowane postawy dydaktyczno-wychowawcze jako prawidłowe i wywierające silny wpływ na pożądane postawy patriotyczno-obronne młodzieży.

Kolejnym punktem prowadzonej analizy było badanie opinii ogółu nauczycieli - wychowawców oraz uczniów dotyczącej preferowanego stylu pracy dydaktyczno-wychowawczej z młodzieżą liceum wojskowego.
Wykazała ona, iż zarówno nadmierne zastraszanie uczniów ocenami niedostatecznymi, oddziaływanie groźbą i karą, ograniczanie działalności do wykonywania obowiązków, wypełniania nakazów i nieprzekraczania barier zakazów jak i nieograniczona swoboda, nieprzeciętna tolerancja, niewyważona uległość, rozwiązywanie problemów wg własnych upodobań, lekceważenie cennych i godnych wartości - ograniczają szanse rozwojowe młodzieży.
Nauczyciele identyfikują się ze stylem demokratycznym uważając, iż jest on prawidłowym stylem pracy z młodzieżą , warunkującym skuteczność wychowania.
Przeprowadzona analiza potwierdza, iż im bardziej demokratyczny styl pracy nauczycieli-wychowawców tym bardziej znaczący jego wpływ na kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży.

Kadra dydaktyczno-wychowawcza dąży nieustannie do racjonalizacji swoich działań mając na uwadze skuteczność kształcenia i wychowania. Napotyka niejednokrotnie zachowania młodzieży niezgodne z oczekiwaniami. Pragnąc osiągnąć wyższy poziom przygotowania absolwentów do dalszej edukacji i służby wojskowej, lepiej kształcić, wychowywać, oddziaływać na postawy patriotyczno-obronne, koniecznością staje się szybkie dotarcie do źródeł niepowodzeń: słabych postępów w nauce, zaburzeń zachowania, trudności ułożenia stosunków z kolegami. W związku z powyższym kolejnym punktem analizy było zbadanie wczesnego rozpoznania przyczyn niedostosowań uczniów do wymogów edukacji, które szczególnie obniżają efektywność kształtowania postaw patriotyczno-obronnych.
Przeprowadzona analiza wykazała pewną niezgodność opinii młodzieży i kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz nieznaczne zróżnicowanie ocen. Uczniowie, źródeł swoich niedostosowań upatrują w metodach pracy nauczycieli, w ich postawach, podkreślając sporadyczne, negatywne postawy zbyt rygorystyczne, surowe, zdystansowane albo przeciwnie - zbyt tolerancyjne, zbyt pobłażliwe. Jako przyczynę swojego zniechęcenia, demobilizacji, rozczarowania wskazują też uczniowie brak szans na urzeczywistnienie swoich planów, na brak perspektyw dalszego kształcenia głównie w WSOSP.

Z kolei nauczyciele-wychowawcy podchodzą do problemów wszelkich trudności z rozumną rozwagą. Każde niepowodzenie ucznia jest dla nich własnym niepowodzeniem, każde wzbogaca praktykę dydaktyczno-wychowawczą refleksją.
Nie traktują jednak niepowodzeń jako klęski, głęboko je analizują dążąc do pełnego uświadomienia sobie ich źródeł i rozmiarów. Przyczyny niedostosowań uczniów do wymogów kształcenia i wychowania widzą w ich niskiej ocenie szans urzeczywistnienia planów, a szczególnie braku realnych perspektyw dalszego kształcenia, głównie w WSOSP.
Dokładają wszelkich starań, aby zmobilizować młodzież do nauki, wyzwolić chęć do przezwyciężania niepowodzeń. Zmierzają do osiągnięcia jak najwyższego poziomu wiedzy przez uczniów, aby mieć takich absolwentów, którzy spełnią współczesne wymagania i oczekiwania zawodowego szkolnictwa wojskowego. W związku z powyższym rzetelnie promują do kolejnej klasy, aby nie stwarzać demobilizujących złudzeń, będących źródłem różnorodnych niedostosowań - tym uczniom, którzy nie są w stanie mimo chęci osiągnąć wymaganego poziomu wiedzy, będącego barierą na drodze do dalszej edukacji i służby wojskowej. Źródeł niedostosowań upatrują też we właściwościach psychofizycznych młodzieży, zarówno formalnych,społecznych jak i celowych. Dostrzegają również niedoskonałości swoich działań, nieustannie je modyfikując i uważając iż od wczesnego wykrycia wszelkich przyczyn niedostosowań zależy w istotnym stopniu efektywność kształtowania postaw patriotyczno-obronnych młodzieży .
Przeprowadzona analiza pozwala na twierdzenie, iż źródła niepowodzeń uczniów liceum wojskowego tkwią w szansach sukcesu. Młodzież rozpoczynając naukę wierzy w powodzenie i urzeczywistnienie swoich marzeń oraz związanych z nimi planów. Tymczasem niezwykle wysoko postawiona poprzeczka wielostronnych wymagań i wyraźnie ograniczona liczba miejsc dla kandydatów do szkół wojskowych sprawiają , iż marzenia zamieniają się w nierealną mrzonkę wywołując silne, negatywne reakcje emocjonalne. Młodzież ogarnia przekonanie o daremności własnych wysiłków. Konsekwencją staje się poszukiwanie przyczyn swoich niedostosowań na zewnątrz, poza swoimi właściwościami psychofizycznymi.
Uogólniając stwierdzono, iż niepowtarzalność elementów procesu dydaktyczno-wychowawczego wyklucza zdecydowanie wytyczenie jakichkolwiek reguł skutecznego postępowania. Analiza literatury naukowej oraz prowadzone badania skłaniają do twierdzenia, iż zdecydowana większość przyczyn niepowodzeń

zawiera się w sferze motywacji, stanowiąc współistniejącą konsekwencję zarówno przyczyn wynikających z właściwości psychofizycznych: formalnych, społecznych, celowych uczniów jak też metod pracy z młodzieżą.
Powyższe przyczyny są współzależne i wymagają szczegółowych analiz badawczych.
Kolejnym etapem prowadzonej analizy, istotnym z punktu widzenia praktyki wychowawczej liceum wojskowego było określenie wzoru osobowo-zawodowego nauczyciela-wychowawcy oraz absolwenta, wzoru stanowiącego cel dydaktyczno-wychowawczy w procesie przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej. Analiza literatury naukowej, praktyka wychowawcza oraz prowadzone badania skłaniają do twierdzenia, iż powyższy wzór jest jednym z czynników mających istotny wpływ na kształtowanie osobowości, na stosunek do życia osobistego (następuje wewnętrzne przekształcenie osobowości przez naśladowanie, upadabnianie, identyfikowanie się z akceptowanym wzorcem) oraz rozwój życia społecznego (pobudza do zachowań i postaw stanowiących wzorzec).
Możliwa jest identyfikacja z wzorcami osobowo-zawodowymi ponieważ są one w istotnym stopniu uznawane i cenione. Wśród kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży występują różnice w określaniu ważności cech, niemniej jednak w stosunku do pewnych ocen zauważyć można opinie o zbliżonych poglądach.
W oparciu o wybrane kryteria ustalono iż wzór osobowo-zawodowy nauczyciela-wychowawcy w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym odznacza się następującym zespołem cech : zamiłowaniem do pracy pedagogicznej, zdolnościami wychowawczymi, umiejętnością przekazywania wiedzy i życzliwym stosunkiem do uczniów, walorami moralnymi, zdolnościami organizacyjnymi, dużym zasobem wiedzy ogólnej i umiejętnościami specjalistycznymi, umiejętnościami samodoskonalenia, autorytetem, wewnętrznym poczuciem samodzielności i odpowiedzialności, aktywnością, zaangażowaniem, patriotyzmem, odpowiednim wyglądem zewnętrznym i wysoką kulturą bycia, odwagą i dzielnością życiową, społecznym zdyscyplinowaniem i gospodarnością, zainteresowaniami lotnictwem i wojskiem w ogóle.

Na podstawie powyższej prezentacji cech wzoru osobowo-zawodowego stwierdzić można, iż w pracy nauczyciela-wychowawcy liceum wojskowego nie wystarcza fachowość, niezbędne jest bogactwo osobowości, zawierające w sobie oprócz bogactwa życia umysłowego, bogactwo życia moralnego i estetycznego.

W oparciu o wybrane kryteria ustalono również, iż wzór osobowo-zawodowy absolwenta liceum wojskowego odznacza się następującym zespołem cenionych cech[1/]: odpowiednim poziomem wiedzy ogólnej, umiejętnościami samodoskonalenia, wewnętrznym poczuciem samodzielności i odpowiedzialności, zainteresowaniami lotnictwem i wojskiem w ogóle, twórczą aktywnością, zaangażowaniem, patriotyzmem, sprawnością i siłą fizyczną, gotowością do obrony Ojczyzny, zdolnościami organizacyjnymi, umiejętnościami adaptacji do nowego środowiska, wytrwałością w dążeniu do celu, odwagą i dzielnością życiową ,umiejętnościami współdziałania w zespole, lojalnością i prawdomównością, odpowiednim wyglądem zewnętrznym i kulturą bycia, społecznym zdyscyplinowaniem i gospodarnością. Przedstawiony wzór osobowo - zawodowy absolwenta OLL przy uwzględnieniu indywidualnych właściwości i możliwości uczniów stanowi wzorzec godny naśladowania, ale prezentowane cechy będą właściwie kształtowane tylko przez tych nauczycieli, którzy mają je w sobie.

Powyższe wzory osobowo-zawodowe nauczyciela-wychowawcy oraz absolwenta OLL nie są wzorcami ostatecznymi. Winny być konfrontowane z obiektywną rzeczywistością, nieustannie doskonalone, modyfikowane, dostosowywane do przyszłych potrzeb.

Uogólniając stwierdzono, iż przeprowadzona analiza wykazała pewne różnice w odniesieniu do hipotez szczegółowych, potwierdzając jednak przyjętą hipotezę H_3.

Wykazała, że postawy dydaktyczno-wychowawcze oraz styl pracy nauczycieli-wychowawców wywierają silny wpływ na postawy patriotyczno-obronne młodzieży w procesie przygotowania do dalszej edukacji i służby wojskowej.

1/ W badaniach na temat " Młodzież polska wobec spraw bezpieczeństwa, obronności i służby wojskowej " prowadzonych w 1993r. przez CBOS na zlecenie WIBS jako najbardziej charakterystyczne cechy "...dla dobra oficera wskazano: poczucie odpowiedzialności, wierność krajowi, zdolność kierowania, zdyscyplinowanie, umiejętności zawodowe, zrównoważenie, patriotyzm, stanowczość, umiejętność współpracy z ludźmi, umiejętność współżycia z ludźmi, wykształcenie, posłuszeństwo, ofiarność, fizyczną odporność na trudy, wolę działania, wierność postanowieniom, zdolność wczuwania się w sytuację innych ludzi, otwartość na nowości (cechy te zostały wymienione w kolejności, w jakiej uszeregowali je badani).
Raport z badań, K.Dobosz, Informator Biura Współpracy ze Stowarzyszeniami, MON 1994r. ,s.9-12.

ROZDZIAŁ VII

AKTUALNE I PERSPEKTYWICZNE ZAGADNIENIA PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY DO DALSZEJ EDUKACJI I ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ.

1. WPROWADZENIE.

Przedmiotem analizy niniejszej dysertacji było poznanie mechanizmów oraz prawidłowości realizacji procesu przygotowania młodzieży Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego do przyszłej, zawodowej służby wojskowej przez edukację obronną , a w niej szczególnie przez kształtowanie właściwych postaw patriotyczno-obronnych.

Podstawowym dokonaniem jest ukazanie złożonych uwarunkowań procesu przygotowania młodzieży do przyszłej, zawodowej służby wojskowej, ocena aktualnych i perspektywicznych zagadnień związanych z powyższym procesem oraz sformułowanie uogólnień, wniosków i praktycznych propozycji usprawniających działalność dydaktyczno-wychowawczą w zakresie zwiększenia stopnia efektywności kształcenia i wychowania. Dokonano również sformułowania wniosków do dalszych prac badawczych nad powyższą problematyką.

Rozprawa nie wyczerpuje jednak złożonego i zróżnicowanego zespołu zagadnień związanych z przygotowaniem młodzieży liceum wojskowego do dalszej edukacji i służby wojskowej. Zgodnie z założeniami metodologicznymi postanowiono bowiem ograniczyć się do rozpatrzenia jedynie najbardziej istotnych kwestii dotyczących przygotowania młodzieży przez kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych. Zamiar ten podyktowany był szczególnym bogactwem i różnorodnością oraz aktualnym stanem badań tej problematyki. Mimo obszernej literatury dotyczącej kształtowania stosunku człowieka do pracy w ogóle, kształtowania postaw, w tym postaw patriotyczno-obronnych młodzieży, przygotowania do służby wojskowej, edukacji obronnej, sporo jest jeszcze niejasności, zwłaszcza natury metodologicznej.

Stawiane w niniejszej dysertacji stwierdzenia oraz wnioski stanowiące weryfikację hipotez ogólnych i szczegółowych wydają się być udokumentowane przedstawionymi wynikami badań.

Jednakże właściwości materiału materiału dokumentacyjnego, a w nim wykorzystanie zwłaszcza metody ankietowej, nie przesądzają o ich bezsporności.

W badaniu tym przyjmowane wskaźniki postaw cechowały się głównie sferą emocjonalno-oceniającą , choć tam gdzie było to możliwe zastosowano pytania wskaźnikowe odnoszące się też do sfery poznawczej i behawioralnej. Nawiązując do niektórych spostrzeżeń oraz ustaleń w poszczególnych rozdziałach czy podrozdziałach, przedstawia się uwagi natury ogólnej ponieważ bardziej szczegółowe wnioski i uogólnienia zawierają poszczególne rozdziały pracy.

'' Próbujmy podważyć w dociekanu wszystko,
gdyż w ten tylko sposób można wykryć to,
co się podważyć nie da.
To, co się ostoi, będzie prawdą wspólnie uznaną
i niechaj ona się okaże
jedynym w sporze zwycięzcą ''

T. Kotarbiński,
''Medytacje o życiu godziwym''
w: Tygodnik kulturalny, nr 13, 1962r.

2. WYNIKI BADAŃ ORAZ ICH INTERPRETACJA.

Wyniki badań uzyskane na podstawie przeprowadzonej analizy skłaniają do sformułowania następujących wniosków i uogólnień :

- Właściwy stosunek nauczycieli-wychowawców oraz uczniów do całokształtu problematyki patriotyczno-obronnej wpływa w istotnym stopniu na przygotowanie młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej.

1. Pożądany stosunek do problematyki patriotyczno-obronnej warunkuje właściwe motywacje kadry dydaktyczno-wychowawczej do pełnienia ról nauczycieli-wychowawców oraz młodzieży - do podjęcia nauki w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym. Najsilniejszym motywem wyboru pracy z młodzieżą tego liceum było zamiłowanie do pracy pedagogicznej. Istotne znaczenie miało też zamiłowanie do lotnictwa oraz zainteresowanie wojskiem w ogóle. Powyższe wartości angażują w istotnym stopniu osobowość nauczycieli-wychowawców i równocześnie są wartościami akceptowanymi przez uczniów. Najsilniejszym motywem wyboru szkoły przez uczniów było pragnienie zostania pilotem lub też żołnierzem zawodowym w ogóle. Dla istotnej większości młodzieży OLL perspektywa zostania pilotem wojskowym stanowi wyłączny obszar ich życiowej pasji - latania. Z czasem rozszerza się zakres akceptacji roli żołnierza zawodowego w ogóle. Generalnie młodzież OLL odznacza się silnymi dążeniami do zawodowej służby wojskowej. Realizacja młodzieńczych marzeń, pasji, dążeń stanowiłaby dla tej młodzieży zaszczytną godność i honor.

Stwierdzoną zbieżność motywów nauczycieli-wychowawców oraz uczniów, akceptowanie tych samych i podobnych wartości uważa się za jeden z istotnych warunków skutecznych działań edukacyjnych, w tym szczególnie edukacji obronnej i kształtowania pożądanych postaw.
Bardzo silna motywacja młodzieży stanowi czasem źródło nieobiektywnej samooceny, dotyczącej głównie szans realizacji życiowych pasji przy braku realnych możliwości ich spełnienia. Może to doprowadzać niekiedy do trudności wychowawczych przejawiających się w różnorodnych niedostosowaniach młodzieży do wymogów kształcenia i wychowania w liceum.

2. Szeroki zakres zainteresowań zarówno kadry dydaktyczno-wychowawczej jak i młodzieży problematyką patriotyczno-obronną warunkuje w istotnym stopniu motywacje do pogłębiania i rozszerzania wiedzy dotyczącej powyższej problematyki. Nauczyciele-wychowawcy interesują się problemami obronności kraju i bezpieczeństwa narodowego w poczuciu wewnętrznego obowiązku.
Podobnymi motywami kieruje się młodzież liceum wojskowego. Wśród młodzieży o szczególnie szerokim zakresie zainteresowań powyższą problematyką dominują uczniowie czwartego rocznika. Podczas czteroletniego pobytu w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym rozwinięto i właściwie ukształtowano u nich zainteresowania patriotyczno-obronne, które stały się podstawowymi motywami do dalszego pogłębiania, rozszerzania i doskonalenia tej wiedzy.
Nauczyciele mają w sobie te wartości, które preferują wśród młodzieży. Zainteresowania problematyką obronności i bezpieczeństwa narodowego wzbudzane, rozwijane i kształtowane w takich warunkach dają gwarancję nabycia przez uczniów umiejętności do pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej z entuzjazmem.

3. Wysoki stopień identyfikacji nauczycieli-wychowawców oraz uczniów liceum wojskowego ze środowiskiem społeczno-zawodowym gwarantuje zwiększenie stopnia zaangażowania w realizację zadań dydaktyczno-wychowawczych.
Nauczyciele-wychowawcy, którzy w istotnym stopniu utożsamiają się z wykonywanym zawodem, środowiskiem szkolnym, celami edukacji, w tym z celami edukacji obronnej , wykazują istotne

zaangażowanie w realizację zadań i odczuwają satysfakcję z wykonywanej pracy.
Uczniowie cechujący się istotnym stopniem identyfikacji ze szkołą, nauczycielami, celami i treściami kształcenia i wychowania, w tym patriotyczno-obronnego, całym szkolnym środowiskiem, potwierdzają powyższe poczucie więzi, wspólnoty i akceptacji wartości zadowoleniem z wyboru szkoły oraz deklaracją ponownego jej wyboru.
Nadaje to głęboki sens kształceniu i wychowaniu szczególnie patriotyczno-obronnemu, wyzwala gotowość i wolę do lepszej, rzetelniejszej nauki.
Powyższe stwierdzenie nie dotyczy uczniów osiągających słabsze wyniki w nauce oraz tych, którzy nie dostrzegają szans na uzyskanie indeksu studenta WSOSP.

4. Istotny ztopień zaangażowania w realizację zadań wzmaga aktywne uczestnictwo uczniów w różnorodnych formach pracy wychowawczej. Zarówno kadra dydaktyczno-wychowawcza w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym jak i młodzież odznacza się istotnym zaangażowaniem w realizację zadań wynikających z celów kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego. Nauczyciele-wychowawcy reprezentują wysoki stopień profesjonalizmu i niejednokrotnie traktują swoje zaangażowanie jako swoiste hobby, jako wewnętrzną potrzebę stanowiącą źródło twórczej aktywności.
Zaangażowanie wzbudza również potrzeby aktywnego uczestnictwa uczniów w różnorodnych, stosowanych formach pracy wychowawczej. Podejmowanie przez młodzież liceum wojskowego konkretnych działań stanowi istotny wskaźnik jej postaw patriotyczno-obronnych. Aktywność i zaangażowanie, które w istotnym stopniu przejawiają uczniowie to patriotyzm rozumiany w kategoriach obronności.

5. Wysokie kwalifikacje pedagogiczno-zawodowe kadry dydaktyczno-wychowawczej warunkują akceptację i zrozumienie problematyki patriotyczno-obronnej.
Nauczyciele-wychowawcy legitymują się wysokim poziomem kwalifikacji pedagogiczno-zawodowych, nierozerwalnie związanych z ich postawami, pozwalających nie tylko poznawać, ale skutecznie rozwiązywać złożone problemy współczesnego patriotyzmu i obronności, właściwie reagować i wypowiadać myśli

w różnorodnych sytuacjach dydaktyczno-wychowawczych oraz przewidywać skutki własnego działania.
O autentycznych kwalifikacjach nauczycieli-wychowawców świadczy ich istotny stopień zainteresowania problematyką patriotyczno-obronną oraz aktywność i zaangażowanie w realizację zadań dydaktyczno-wychowawczych.
Właściwe kwalifikacje warunkują również dążenia kadry do pogłębiania i rozszerzania zakresu własnej wiedzy, w tym patriotyczno-obronnej. Przejawia się to w podejmowaniu różnorodnych form doskonalenia pedagogiczno-zawodowego, dokształcania i samokształcenia.
Nauczyciele w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym są kompetentnymi i odpowiedzialnymi wychowawcami, nie tylko akceptującymi, ale nade wszystko rozumiejącymi problemy obronności kraju i bezpieczeństwa narodowego, a wpływ ich wiedzy, działania i myślenia pedagogicznego na pożądane postawy uczniów jest istotny i niepodważalny.

6. Właściwy stosunek do problematyki patriotyczno-obronnej zwiększa gotowość indywidualnych świadczeń na rzecz obronności. Rzetelna praca, zaangażowanie i twórcza aktywność, integracja ze środowiskiem, silne dążenie do zawodowej służby wojskowej stanowią dla młodzieży liceum wojskowego podstawowe treści współczesnego patriotyzmu, przejawem którego jest gotowość do indywidualnych świadczeń na rzecz obronności państwa i umacniania bezpieczeństwa narodowego. Fundamentem stwierdzonego, istotnego stopnia gotowości świadczeń na rzecz obronności jest właściwa świadomość patriotyczno-obronna, o której przesądzają m.in. przekonania dotyczące obowiązku zasadniczej służby wojskowej oraz spraw obronności kraju i bezpieczeństwa narodowego.
Młodzież OLL traktuje zasadniczą służbę wojskową jako patriotyczną powinność każdego obywatela oraz jako szkołę życia i kuźnię charakterów młodego pokolenia.
Młodzież uważa , iż obrona kraju i bezpieczeństwo narodowe są sprawami wojska przy udziale społeczeństwa oraz sprawami każdego obywatela. Nieliczni uważają , iż są to sprawy wyłącznie wojskowych. Istotna wartość oceny roli armii oraz jej wkładu w zapewnienie bezpieczeństwa narodowego, wskazują iż młodzież akceptuje powszechny obowiązek zasadniczej służby wojskowej. Przeprowadzone badania potwierdziły tę akceptację.

- Skuteczne oddziaływania procesu dydaktyczno-wychowawczego realizowanego w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym wywierają istotny wpływ na efektywność przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej.

1. Istotny stopień motywacji młodzieży do rozszerzania i pogłębiania wiedzy patriotyczno-obronnej warunkuje stan zdobytej wiedzy. Sprawdzianem skuteczności procesu dydaktyczno-wychowawczego jest właściwa realizacja celów edukacji obronnej, o której świadczy aktualny stan wiedzy patriotyczno-obronnej oceniony jako dobry, konkretne umiejętności uczniów m.in. w zakresie sportów sprawnościowo-obronnych, terenoznawstwa, strzelectwa, spadochroniarstwa, szybownictwa oraz ukształtowane postawy patriotyczno-obronne wyznaczające właściwe zachowanie i postępowanie.
Stopień powodzenia z jakim zdołano osiągnąć cel jest rezultatem działania zbiorowego, a w szczególności jest uwarunkowany istotnym stopniem motywacji zarówno kadry dydaktyczno-wychowawczej jak i młodzieży do zdobywania wiedzy, wynikającej z poczucia wewnętrznego obowiązku.

2. Właściwe kryteria doboru treści kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego wpływają w istotnym stopniu na postawy patriotyczno-obronne młodzieży. Głównymi kryteriami doboru powyższych treści w liceum wojskowym są : wiązanie teorii z praktyką , dostosowanie poziomu i zakresu wiedzy do możliwości uczniów oraz kształtowanie postaw odpowiednio do ich rozwoju.
Poziom i zakres treści patriotyczno-obronnych zawartych w rozkładach nauczania różnych przedmiotów jest zbyt ograniczony. Uwidacznia też się niedostatek logicznych i merytorycznych związków poszczególnych treści. Stąd też bogactwo treści nie idzie niekiedy w parze z ich istotnym wpływem na postawy uczniów.
Uogólniając, kryteria doboru treści, którymi kieruje się kadra dydaktyczno-wychowawcza oceniono jako prawidłowe, wywierające istotny wpływ na postawy patriotyczno-obronne uczniów. Poziom istotności tego wpływu obniża się jednak czasem ze względu na brak interdyscyplinarnego charakteru doboru treści , słabszej korelacji między przedmiotami.

3. Wyniki nauczania i wychowania młodzieży uwarunkowane są właściwym doborem zasad kształcenia i wychowania. Z punktu widzenia praktyki wychowawczej ważne jest stosowanie wszystkich zasad kształcenia patriotyczno-obronnego w pracy z młodzieżą , ale w liceum wojskowym szczególną rangę uzyskują praktyczne umiejętności realizacji zadań, świadoma aktywność wypływająca z zamiłowań, zainteresowań oraz wzorzec, którym jest postawa nauczyciela-wychowawcy. W OLL stosuje się właściwy dobór zasad kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego z uwzględnieniem ich wzajemnego przenikania i uzupełniania się oraz realizacji celów działalności szkoły.

4. Wyniki nauczania i wychowania młodzieży uwarunkowane są właściwym doborem skutecznych metod kształcenia i wychowania. W OLL stosowane są różnorodne sploty metod zarówno kształcenia jak i wychowania patriotyczno-obronnego. Podkreśla się istotny wpływ na wyniki nauczania i wychowania szczególnie metod aktywizujących wielostronnych oraz oglądowych : pokazów i ćwiczeń. Nie preferuje się metod programowanych oraz słownych : wykładów. Skuteczność metod oceniają nauczyciele-wychowawcy osiągniętym zakresem i poziomem wiedzy uczniów, samodzielną aktywnością, umiejętnością rzetelnej oceny zjawisk wiążących się z obronnością . Weryfikuje się nieustannie stosowane metody, modyfikuje, doskonali w kierunku wzmagania aktywności uczniów, samodzielności i odpowiedzialności. Nauczyciele-wychowawcy dostrzegając niebezpieczeństwo jednowymiarowego, schematycznego myślenia uczniów - zmierzają głównie w kierunku metod aktywizujących wielostronnych i problemowych.

5. Realizacja celów kształcenia i wychowania uwarunkowana jest m.in. bogactwem i nowoczesnością dostępnej bazy dydaktyczno-wychowawczej. Stan powyższej bazy potwierdza przekonanie, że OLL jest nowoczesną szkołą .Nie rezygnuje się w niej ze stosowania tradycyjnych środków kształcenia i wychowania, systematycznie wprowadza się nowe, techniczne środki, dążąc równocześnie do utrzymania estetyki wnętrz na poziomie zapewniającym właściwą atmosferę pracy.

Warunki nauki i wypoczynku zaspakajają oczekiwania większości uczniów i nauczycieli, zapewniając skuteczną realizację założonych celów edukacji.

6. Wyniki nauczania i wychowania warunkują poziom i przebieg procesów samoregulacji.
Procesy samoregulacji przebiegają prawidłowo. Uczniowie wykazując się silną motywacją do samoregulacji w istotnym stopniu samodzielnie potrafią kontrolować efekty procesu wychowania, dokonując właściwej samooceny, samokontroli, samokrytyki. Można zatem twierdzić, iż młodzież pod wpływem oddziaływań procesu dydaktyczno - wychowawczego realizowanego w OLL w istotnym stopniu stała się równorzędnym podmiotem procesu wychowania w zakresie samowychowania i samokształcenia.

- Postawy dydaktyczno-wychowawcze oraz styl pracy nauczycieli-wychowawców warunkują efektywność procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i służby wojskowej.

1. Prawidłowy charakter postaw dydaktyczno-wychowawczych oraz właściwy styl pracy wywiera silny wpływ na pożądane postawy patriotyczno-obronne młodzieży.
Cechy osobowe nauczycieli warunkują powodzenie ich pracy pedagogicznej. Na podstawie rzeczywistego, właściwego stosunku nauczycieli-wychowawców do uczniów stwierdzono , iż prezentowane, prawidłowe postawy dydaktyczno-wychowawcze, kontaktowe oraz demokratyczny styl pracy - wywierają silny wpływ na pożądane postawy młodzieży. Z kolei prawidłowe, oczekiwane i pożądane postawy uczniów względem nauczycieli, szkoły uznano za pochodną właściwego stosunku do społeczeństwa i kraju.

2. Wczesne wykrycie i rozpoznanie przyczyn niedostosowań młodzieży do wymogów kształcenia i wychowania warunkuje skuteczne kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych. Niedostosowania młodzieży stanowią drugą stronę systemu powodzeń szkolnych. Wynikają one z zachowań młodzieży niezgodnych z oczekiwaniami.

Źródeł wszelkich niepowodzeń , przejawiających się zaburzeniami zachowania, trudnościami w ułożeniu prawidłowych stosunków międzyludzkich , brakiem odpowiednich postępów w nauce upatruje się we właściwościach psychofizycznych młodzieży jak i w metodach pracy nauczycieli. Jedną z podstawowych przyczyn zniechęcenia młodzieży, demobilizacji, rozczarowania jest niska ocena szans urzeczywistnienia swoich planów, brak realnych perspektyw dalszego kształcenia w WSOSP.Wczesne wykrycie i rozpoznanie wszelkich przyczyn oraz ich rozmiarów warunkuje większe możliwości szybkiego reagowania , podjęcia działań zmierzających w kierunku mobilizacji, podwyższenia stopnia samooceny i zwrócenia dążeń samorealizacji na inne drogi.

3. Zbliżone opinie i poglądy kadry dydaktyczno-wychowawczej oraz młodzieży dotyczące cenionych, akceptowanych cech osobowości i postaw umożliwiły określenie pożądanego wzoru osobowo-zawodowego nauczyciela - wychowawcy oraz absolwenta OLL. Zaprezentowane w niniejszym opracowaniu powyższe wzory mogą w istotny sposób przyczynić się do kształtowania pożądanych postaw patriotyczno-obronnych młodzieży. Przy uwzględnieniu indywidualnych właściwości i możliwości nauczycieli oraz uczniów stanowią wzorce godne naśladowania, upodabniania, identyfikowania. Mogą przez to w istotnym stopniu wpłynąć na kształtowanie się osobowości, na stosunek do życia osobistego oraz na rozwój życia społecznego.
Możliwa jest identyfikacja z prezentowanymi wzorcami ponieważ są one w istotnym stopniu uznawane i cenione zarówno przez nauczycieli-wychowawców jak i uczniów.

3. WNIOSKI I PRAKTYCZNE PROPOZYCJE USPRAWNIAJĄCE DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZĄ W ZAKRESIE PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY DO DALSZEJ EDUKACJI I ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ.

Zaprezentowane wyniki badań pozwalają na sformułowanie następujących wniosków i praktycznych propozycji mogących usprawnić działalność dydaktyczno - wychowawczą, głównie w zakresie zwiększenia efektywności przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej szczególnie przez kształtowanie pożądanych postaw patriotyczno-obronnych:

- w zakresie kształtowania właściwego stosunku do problematyki patriotyczno-obronnej:

1. Młodzież zarówno rozpoczynająca naukę w OLL jak również kończąca szkołę odznacza się bardzo silnymi dążeniami do zawodowej służby wojskowej. Tak bardzo silna motywacja może być powodem nieobiektywnej oceny szans realizacji dążeń. Niestety tylko nieliczni zostaną w przyszłości pilotami nowoczesnych samolotów.
Młodzież nie zawsze uświadamia sobie, że pragnienia nie oznaczają realnych możliwości. Bardzo silnej motywacji wewnętrznej towarzyszy zbyt mały zakres wyobrażeń o wymaganiach, którym trzeba sprostać. Stąd często wbrew rozsądkowi i praktycznie bez szans wielu uczniów borykając się z różnorodnymi trudnościami intelektualnymi, psychofizycznymi, niemożliwością osiągnięcia bariery wysokiego poziomu wciąż wzrastających wymagań - nie potrafi w porę zrezygnować z nauki w OLL. **W związku z powyższym postuluje się skierowanie działań nauczycieli-wychowawców na wyrabianie u uczniów sprawiedliwej i obiektywnej samooceny, głównie szans na ukończenie szkoły. Zaleca się kształtowanie w ł a ś c i w e j motywacji do dalszej edukacji i przyszłej, zawodowej służby wojskowej, eliminując zaślepienie pragnieniami przy równoczesnym braku realnych możliwości ich realizacji oraz wzbudzając świadomość przewidywania konsekwencji.** Bowiem tylko w ł a ś c i w a motywacja może stanowić gwarancję prawidłowego stosunku do całokształtu problematyki patriotyczno-obronnej.

Zaleca się uświadamiać uczniom, że chęci nie wystarczają do zostania pilotem wojskowym czy żołnierzem zawodowym w ogóle. Tylko osiągnięcie wymaganego poziomu intelektualnego, fizycznego i społecznego może zagwarantować w przyszłości powodzenie zawodowe. Zaleca się szeroko wskazywać inne drogi, inne możliwości realizacji pragnień i dążeń (nie tylko przyszła edukacja w WSOSP) poprzez prezentację korzystnych warunków kształcenia i wychowania w różnorodnych akademiach wojskowych, wyższych szkołach wojskowych oraz szkołach chorążych, a także perspektyw dalszego ich rozwoju. Funkcjonujące w liceum powiedzenie "szkoła musi uczyć" nie spełnia już oczekiwań. Koniecznością jest zastąpienie go tezą **"szkoła musi nauczyć"** tak, by w przyszłości można było stwierdzić, iż absolwent **"umie i rozumie"** .

Zaleca się w związku z powyższym wzmóc indywidualizację kształcenia, a także w każdym roku szkolnym weryfikować efektywność nauczania poszczególnych przedmiotów w celu wyeliminowania efektów pozornych.

2. Rzetelna wiedza obejmująca całokształt zagadnień dotyczących obronności i bezpieczeństwa narodowego jest fundamentem świadomości patriotyczno-obronnej warunkującej rozumienie powyższych problemów i swoiste, wewnętrzne nastawienie do służby wojskowej w ogóle. Pogłębianie, rozszerzanie i doskonalenie tej wiedzy odbywa się w OLL w poczuciu wewnętrznego obowiązku pod wpływem właściwego kierunku i zakresu zainteresowań oraz zamiłowań. **W związku z powyższym postuluje się podjęcie działań aktywnie pobudzających zainteresowania całokształtem problematyki patriotyczno-obronnej wśród młodzieży już od pierwszych dni jej pobytu w szkole. Podczas czterech lat nauki intensywnie rozwijać i kształtować te zainteresowania. Pozwoli to skupić aktywność młodzieży na skutecznym przygotowaniu do przyszłej, zawodowej służby wojskowej.** Próbą zrealizowania wskazanych postulatów może być podejmowanie różnorodnych inicjatyw właściwie wykorzystujących wielki potencjał tkwiący w bazie wychowawczej, dydaktycznej i organizacyjnej OLL.

3. Kształtować świadomość, iż Ogólnokształcące Liceum Lotnicze stanowi w dobie przemian edukacyjnych ważkie zaplecze wszystkich akademii, wyższych szkół wojskowych i szkół chorążych, dobrze służąc wojsku i społeczeństwu. Osiągnięcie powyższej świadomości młodzieży może spowodować dążenia do rzetelniejszej pracy i osiągania wyższych wyników w nauce.

4. Proponuje się, by nie rezygnując ze stosowanych form pracy wychowawczej z młodzieżą permanentnie je wzbogacać i doskonalić. Poszukiwać nowych form pracy, stwarzać sytuacje wychowawcze: zaspakajające określone potrzeby uczniów w zakresie realizacji zainteresowań problematyką patriotyczno - obronną ,umożliwiające optymalne łączenie nauki z rozwojem osobistym, uświadamiające realizowane zadania, rozwijające określone cechy osobowości oraz utrwalające pozytywne, pożądane postawy głównie z punktu widzenia zawodowej służby wojskowej.
Zaleca się zachęcać do nauki, wzmacniać wiarę we własne siły i możliwości osiągania lepszych wyników m.in. poprzez stwarzanie młodzieży szerszych możliwości współdecydowania o organizacji i realizacji form pracy wychowawczej. **Tylko realizując akceptowany system wartości przez uczniów można będzie w pełni ukształtować pożądane, określone postawy patriotyczno-obronne.**
Postuluje się też popularyzowanie działalności organizacji paramilitarnych - głównie wśród uczniów szczególnie zainteresowanych problematyką patriotyczno-obronną oraz **nawiązać kontakty ze Stowarzyszeniami bezpośrednio związanymi z obronnością państwa ze względu na ich szeroki zakres pracy wychowawczej oraz właściwe przygotowanie do obrony kraju i służby wojskowej w ogóle.** Nieustannie wzbogacać tradycje szkoły i regionu oraz **podejmować** inne **działania sprzyjające kształtowaniu dumy z bycia uczniem OLL** , m.in. podjąć działania zmierzające do włączenia i współudziału szerszego grona młodzieży w organizację i opiekę nad salą tradycji szkoły.

5. Zawód nauczyciela-wychowawcy w OLL wymaga nie tylko pełnej akceptacji problematyki patriotyczno-obronnej, ale jej właściwego rozumienia, właściwego reagowania i wypowiadania myśli. Wymaga zatem bogactwa osobowości, warunkiem którego

może być m.in. permanentne doskonalenie wiedzy, myślenia i działania pedagogicznego .

W związku z powyższym **postuluje się by doskonalenie pedagogiczno-zawodowe miało nie tylko dobrowolny charakter, ale obowiązkowy, wewnątrzszkolny, żeby stanowiło obowiązek każdego nauczyciela-wychowawcy. Skutkiem takich działań mogłoby być zwiększenie skuteczności kształcenia i wychowania, w tym również obronnego, konfrontacja doświadczenia i nowatorstwa, integracja wiedzy specjalistycznej i postępu pedagogicznego. Zaleca się by organizację powyższego, proponowanego doskonalenia planowała i realizowała dyrekcja uwzględniając plan nauczania szkoły oraz indywidualne potrzeby i możliwości nauczycieli-wychowawców. Należy nie tylko umożliwiać nauczycielom, ale nade wszystko otwierać i wskazywać zróżnicowane drogi doskonalenia pedagogiczno-zawodowego w celu niezbędnej i koniecznej weryfikacji zarówno kompetencji, głównie twórczych i nowatorskich jak też właściwych, określonych postaw.** Realizacja powyższego postulatu pozwoliłaby w istotnym stopniu m.in. na dostosowanie rozwoju pedagogiczno-psychologicznego do nowych potrzeb, a w nim doskonalenie, wzbogacanie i odkrywanie własnej osobowości.

Postuluje się również by dyrekcja szkoły zapoznawała nauczycieli-wychowawców z aktualnymi wynikami badań pedagogicznych prowadzonych zarówno w środowisku cywilnym jak i wojskowym, w tym z uwzględnieniem wyników badań dotyczących młodzieży wobec spraw obronności, bezpieczeństwa narodowego i służby wojskowej w ogóle.

6. Zaleca się by wszyscy nauczyciele-wychowawcy bez względu na specjalizację czy staż zawodowy podjęli działania zmierzające do pożądanego przewartościowywania świadomości patriotyczno-obronnej młodzieży w kierunku zgodnym z doktryną obronną naszego państwa, wg której każdy obywatel winien być odpowiedzialny za jego bezpieczeństwo.

- w zakresie skutecznych oddziaływań procesu dydaktyczno-wychowawczego z punktu widzenia ich wpływu na efektywność przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej.

1. Zaleca się rozszerzyć zakres oddziaływań edukacji patriotyczno-obronnej o sferę pobudzania myślenia kategoriami państwa i narodu oraz uwrażliwiania na życie publiczne. Może to rozbudzić niewykorzystany niejednokrotnie potencjał intelektualno-społeczny młodzieży, wpłynąć na rozszerzenie granic horyzontów myślowych, w istotnym stopniu wzbogacić wiedzę i umiejętności.

2. Zwraca się uwagę, iż obowiązkiem każdego nauczyciela-wychowawcy bez względu na specjalizację i staż zawodowy winien być właściwy dobór zarówno określonego zakresu i poziomu wiadomości czy umiejętności z dziedziny obronności, a w niej kształtowania pożądanych postaw patriotyczno-obronnych oraz umiejętne włączenie go w zakres kształcenia i wychowania własnego przedmiotu.
Dla potrzeb praktyki szkolnej nauczyciele-wychowawcy winni zapoznać się z celami realizowanych tematów zawartych w rozkładach nauczania poszczególnych przedmiotów. Od tego bowiem zależeć może dostrzeganie współzależności wszystkich zjawisk i wyrabianie umiejętności ich obiektywnej oceny, stopień korelacji przedmiotów i interdyscyplinarny dobór treści. Wszyscy nauczyciele-wychowawcy powinni zweryfikować treści patriotyczno-obronne, które racjonalnie uwzględnili w rozkładach nauczania swoich przedmiotów, ich logiczne powiązania w aspekcie historycznym oraz wynikające z tego związki merytoryczne. Wszyscy nauczyciele-wychowawcy mają obowiązek uświadamiać sobie powyższe związki by następnie odpowiednio prezentować je uczniom.
Zaleca się również istotne łączenie treści z całokształtem życia kraju, przyszłymi potrzebami oraz uwzględnianie w większym stopniu treści wychowawczych organizacji młodzieżowych, wojska, kościoła.
Postuluje się w związku z powyższym systemowe ujęcie edukacji patriotyczno-obronnej w OLL zakładające, że kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży odbywa się podczas zajęć wszystkich przedmiotów, a nie jedynie przysposobienia obronnego.
Obowiązki kadry zaleca się ujednolicić bez podziału na humanistów, nauczycieli przedmiotów ścisłych czy przyrodniczo-społecznych.

3. W celu uzyskania większej efektywności procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i przyszłej, zawodowej służby wojskowej, doskonalenia świadomości patriotyczno-obronnej, a zwłaszcza przezwyciężania jej nierównomiernego poziomu należy zwrócić szczególną uwagę by w doborze i łączeniu stosowanych zasad efektywnego kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego istotnym kryterium była **zgodność celów działalności szkoły z indywidualnymi celami uczniów oraz praktyczne znaczenie edukacji obronnej dla samych uczniów**, w tym bardziej istotne łączenie treści z zainteresowaniami i zamiłowaniami uczniów.

4. W poszukiwaniu nowych oraz doskonaleniu stosowanych splotów metod kształcenia i wychowania patriotyczno-obronnego postuluje się **podjęcie działań przez nauczycieli-wychowawców zmierzających do stwarzania sytuacji wywołujących wewnętrzne pragnienie uczniów wykonania postawionych zadań**. Tylko w przypadku pełnej akceptacji, aprobaty przez uczniów realizowanych działań możliwe będzie uzyskanie ich pożądanej, świadomej aktywności.
Zaleca się dokonywać racjonalnego doboru metod pracy z młodzieżą biorąc pod uwagę jej system wartości, a także aktualne nastroje.
Należy też dołożyć wszelkich starań, by wyeliminować w swej pracy wszystkie działania dowolne i przypadkowe oraz rozwiązania metodami "prób i błędów". W zdecydowany sposób zmierzać w kierunku metod aktywizujących w celu wyeliminowania jednowymiarowego, schematycznego myślenia uczniów.

5. Postuluje się powołać zespół nauczycieli-wychowawców w celu opracowania kompleksowej koncepcji informatyzacji OLL. Dostęp do wielowymiarowych informacji mógłby radykalnie zmienić rolę szkoły.
Zaleca się by wszyscy świadomi roli swego zawodu nauczyciele bez względu na specjalizację legitymowali się umiejętnością obsługi komputerów.

6. Proponuje się powołać zespół nauczycieli-wychowawców w celu opracowania dla uczniów OLL informatora zawierającego omówienie racjonalnych technik uczenia się, wskazówki dotyczące

struktury i organizacji informacji oraz praktyczne porady: jak się skutecznie uczyć, jak robić notatki, jak selekcjonować informacje, jak efektywnie korzystać z literatury uzupełniającej. Informator mógłby stanowić swoisty poradnik samokształcenia dla uczniów szkoły średniej.

- w zakresie wpływu postaw dydaktyczno-wychowawczych na efektywność przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i zawodowej służby wojskowej:

1. Zaleca się w bardziej istotnym stopniu zwrócić oddziaływania dydaktyczno-wychowawcze w OLL w kierunku dynamicznego, regulowanego samokształcenia i samowychowania ze szczególnym poświęceniem uwagi na zaspokojenie potrzeb samorealizacji młodzieży.
W tym celu należy zweryfikować oddziaływania na uczniów negatywnymi bodźcami : działania zawężone tylko do wypełniania obowiązków, nakazów, zakazów, groźby, kary jak i niewyważoną uległość, tolerancję, nieograniczoną swobodę.
Oznacza to konieczność wyeliminowania postaw dydaktyczno-wychowawczych zbyt rygorystycznych, zdystansowanych oraz nadmiernie pobłażliwych.
Właściwe postawy nauczycieli - wychowawców mogą przesądzać o sukcesach dydaktyczno-wychowawczych.

2. Należy nieustannie doskonalić własny styl pracy z młodzieżą, dostosowywać go do potrzeb i możliwości młodzieży w dążeniu do wyzwalania jej aktywności stanowiącej naczelne kryterium współczesnej postawy patriotyczno-obronnej.
Styl pracy nauczyciela-wychowawcy winien stanowić podkreślenie jego kompetencji i perfekcjonizmu.

3. Cechy dyspozycji kierunkowych: motywy i postawy oraz dyspozycji instrumentalnych: wiedza i umiejętności są współzależne i koniecznością jest ich integralne rozpatrywanie. Takie rozumienie działalności dydaktyczno-wychowawczej pozwoli skuteczniej wykryć, rozpoznać, a nade wszystko rozwiązać ewentualne niepowodzenia czy niedostosowania młodzieży do wymogów kształcenia i wychowania.
W związku z powyższym zwraca się uwagę , iż **źródeł niedostosowań młodzieży należy niejednokrotnie poszukiwać**

w sferze motywacji stanowiącej współistniejącą konsekwencję przyczyn wynikających zarówno z właściwości psychofizycznych uczniów jak też niewłaściwych metod pracy.
Zwraca się również uwagę , że **brak widzenia perspektyw zostania pilotem wojskowym nie może być hamulcem widzenia szans życiowych oraz marnotrawstwa zdolności i talentów.**

4. Zaleca się by nauczyciele-wychowawcy prezentowali cenione wzorce osobowo-zawodowe w codziennym życiu szkoły, głównie poprzez przykład osobisty, który jest w istotnym stopniu znaczący dla uczniów.
Zaprezentowane w niniejszej dysertacji wzory osobowo-zawodowe: nauczyciela-wychowawcy oraz absolwenta OLL nie stanowią wzorców ostatecznie ugruntowanych.
Zaleca się nieustanne konfrontowanie ich z obiektywną rzeczywistością , doskonalenie i dostosowywanie do przyszłych potrzeb.
Zaleca się również weryfikowanie wzoru absolwenta OLL z naukowo opracowanym modelem osobowo-zawodowym absolwenta WSOSP .

5. Zaleca się wdrażać rozpoznane prawidłowości ponieważ mogą one warunkować w istotnym stopniu skuteczność dydaktyczno-wychowawczą w procesie przygotowania młodzieży do dalszej edukacji i przyszłej, zawodowej służby wojskowej.

4. WNIOSKI DO DALSZYCH PRAC BADAWCZYCH NAD PROBLEMATYKĄ PRZYGOTOWANIA MŁODZIEŻY GŁÓWNIE PRZEZ KSZTAŁTOWANIE POSTAW PATRIOTYCZNO - OBRONNYCH, DO DALSZEJ EDUKACJI I PEŁNIENIA W PRZYSZŁOŚCI ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ.

Istnieje potrzeba dalszych badań pedagogicznych środowiska dydaktyczno-wychowawczego liceum wojskowego.
Nie chodzi tu bowiem tylko o to, by wychować młodzież, ale by wychować młodzież o szczególnych walorach charakteru, swoistych cechach osobowości, istotnych z punktu widzenia dalszej edukacji i pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej.
Dalsze badania mogą doprowadzić do precyzyjniejszego ujęcia zmiennych zależnych i niezależnych oraz do nowej, twórczej interpretacji badanego problemu.
W związku z powyższym istotne wydają się być następujące propozycje sformułowane w postaci pytań:

- w jakim stopniu edukacja historyczna młodzieży w OLL wpływa na przygotowanie młodzieży do pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej ?

- jaki jest poziom i zakres współpracy OLL i WSOSP oraz stopień jego wpływu na przygotowanie młodzieży do zawodowej służby wojskowej ?

- w jakim stopniu opracowanie, a następnie realizacja motywacyjnej koncepcji zdobywania wiedzy i umiejętności mogłaby skutecznie wpływać na wyniki kształcenia i wychowania ?

- w jakim stopniu opracowanie i wdrożenie koncepcji informatyzacji pracy szkoły mogłoby przyczynić się do zwiększenia efektywności procesu przygotowania młodzieży do dalszej edukacji wojskowej ?

Zestaw problemów do dalszych badań jest znacznie szerszy. Pominięto bowiem m.in. możliwość wyboru nauczyciela-wychowawcy przez uczniów, wyboru klasy szkolnej , języka obcego.

**'' W wyniku analiz i dociekań można dojść do wniosku ,
że aczkolwiek włożono wiele trudu w przeprowadzenie
ostatniej reformy szkolnictwa wojskowego,
to jej rezultaty nie są zadowalające.
Nie można jej więc uznać za zakończoną.
Pozostało jeszcze wiele problemów nie do końca rozwiązanych,
a niektóre trzeba może rozwiązywać od nowa.
Dotychczasowe zmiany , choć należy określić jako korzystne,
to jednocześnie należałoby uznać jako daleko niewystarczające.
Można byłoby potraktować je jako pierwszy etap reformy
i przystąpić jak najszybciej do jej drugiego etapu. ''**

K. Żegnałek
**'' Co dalej z reformą szkolnictwa ? '' w : Przegląd Wojsk Lądowych ,
nr 4 (442) , kwiecień 1996r. , s.102.**

5. ZAKOŃCZENIE .

Przy założeniach doktryny wojennej o charakterze obronnym szczególnie istotnym warunkiem kreowanego obecnie skutecznego systemu obronnego państwa jest m.in. posiadanie przez armię rozległego zaplecza społecznego, w tym zaplecza dla wojskowego szkolnictwa zawodowego [1/].

Ważkim zapleczem wojskowego szkolnictwa zawodowego jest jedyne w kraju Ogólnokształcące Liceum Lotnicze, w którym podstawą edukacji młodzieży jest patriotyzm, poszanowanie wartości demokratycznych, zrozumienie i akceptacja obowiązków wobec państwa, gotowości do jego obrony.

Z roku na rok szkoła ta intensywnie przyciąga młodzież z całego kraju. Jest wstępnym etapem trudnej drogi zmierzającej do dalszej edukacji i pełnienia w przyszłości zawodowej służby wojskowej.

1/ Już przed wojną poszukiwano optymalnie predysponowanych kandydatów tworząc średnie szkolnictwo wojskowe, w tym Szkołę Podoficerów dla Małoletnich w Bydgoszczy (1939r.- przeniesiono do Krosna), a w czasie wojny Lotniczą Szkołę Techniczną dla Małoletnich Nr 1 w Heliopolis (Egipt,1942r.). W 1944r. przekształcono ją w Liceum Techniczne. Kolejną średnią szkołą była Lotnicza Szkoła dla Małoletnich Nr 2 w Halton (Anglia,1943r.) Stworzono też Polską Eskadrę w brytyjskim Skrzydle Małoletnich w Cranwell (Anglia, 1944r.)
Por.K.Wiciejowski,"Szkolenie lotników w Polskich Siłach Powietrznych", Biuletyn WOSL, Dęblin,1(61)93.,s.95.

Dotychczasowe, istotne zmiany polegające na realizacji programu na poziomie liceum ogólnokształcącego o profilu matematyczno-fizycznym określa się jako konieczne z punktu widzenia nowych strategii edukacji w szkolnictwie wojskowym [1/].
Jednak formalny proces uczenia się i nauczania jest niewystarczający dla przyszłych potrzeb.
Koniecznością staje się dopełnienie go koncepcją kształcenia wielowymiarowego [2/], która spowoduje zaistnienie edukacji alternatywnej [3/].
Koncepcja ta winna być dostrzegana systemowo, nie tylko dla wewnętrznych potrzeb szkoły, ale dla przyszłości naszej armii i całego społeczeństwa [4/].
Warunkiem realizacji powyższego rozwiązania są m.in. kompetencje, profesjonalizm, nowatorstwo i twórcza aktywność kadry dydaktyczno-wychowawczej, podniesienie rangi nauczycieli-wychowawców, którym powierzono rozwój młodzieży OLL, doskonała znajomość potrzeb oraz rozszerzenie i wzbogacenie współpracy głównie z Wyższą Szkołą Oficerską Sił Powietrznych, ale również innymi placówkami zarówno wojskowymi jak i cywilnymi .
Istotnych doświadczeń może dostarczyć pogłębienie współpracy ze Średnią Szkołą Lotniczą w Szolnok (MH REPULOMUSZAKI ES LEGVEDELMI HONWED SZAKKOZEPISKOLA ES GIMNAZJUM, SZOLNOK).

1/ Por. K.Żegnałek, "Co dalej z reformą szkolnictwa ? ", w: Polska zbrojna, nr 145, 29.07.1996r. s.6 .

2/ Por.J.Kozielecki, "O człowieku wielowymiarowym", Warszawa 1988r. ,s.34-40. Por.także: J.Ślusarski, "Nowoczesna strategia kształcenia lotniczego" w: Biuletyn WSOSP, Dęblin 1996r., nr 3/96 , s.16-26.

3/ Por.Z.Kosyrz, "Wychowanie interpersonalne", op.cit., Warszawa 1993r., s.160-162.

4/ W artykule K. Żegnałka,"Co dalej z reformą szkolnictwa?" w: "Przegląd Wojsk Lądowych, nr 4(442), kwiecień 1996r.,s.102 - czytamy: "Dobre funkcjonowanie (...) systemu szkolnictwa wojskowego wymaga dalszego usprawniania jego elementów oraz lepszego zsynchronizowania w zakresie ich współdziałania oraz drożności programowej.(...). W dalszym reformowaniu szkolnictwa wojskowego trzeba bezwzględnie wziąć pod uwagę uwarunkowania ekonomiczne, wielkość i strukturę naszych sił zbrojnych, wnioski z dotychczasowych rozwiązań oraz analizy innych państw, głównie wchodzących do NATO. Ponadto należy uwzględnić zmiany zachodzące w szkolnictwie cywilnym, a także możliwości kadrowe"

BIBLIOGRAFIA

1	Allport G.W.	''Wprowadzenie do psychologii społecznej'', Warszawa 1985r.
2	Adamiecki K.,	''O nauce organizacji'', Warszawa 1985r.
3	Adamkiewicz M.,	''Poglądy na obronność i wojsko w badaniach demoskopowych'', Warszawa 1995r.
4	Argyle M.	''Psychologia stosunków międzyludzkich'',Warszawa 1991r.
5	Bańka W. Cabak H. Sobiecki J.	'' Wstęp do metodologii badań społecznych w wojsku'', Warszawa 1986r
6	Bańka W. Cabak H.	''Wybrane problemy metodologii w wojskowych naukach społecznych'', Warszawa 1980r.
7	Cabak H.	''Metodologiczne funkcje hipotez w badaniach wojskowych nauk społecznych'', Warszawa 1980r.
8	Cabak H.	''Metodologiczna analiza wychowania i badań pedagogicznych w wojsku'', Warszawa 1988r.
9	Bartecki J.	''Aktywizacja procesu nauczania'', Warszawa 1984r.
10	Bednarek J.,	'' Przezwyciężanie niepowodzeń dydaktycznych w pododdziale''. Materiały pomocnicze do kształcenia obywatelskiego w wojsku, Warszawa 1993r.
11	Bednarek J.	''Wybrane problemy technologii kształcenia w wyższym szkolnictwie wojskowym'', AON, Warszawa 1991r.

12	Bednarek J., Bieńkowski J.	''Niepowodzenia dydaktyczne w wojsku'', Warszawa 1993r.
13	Bednarek J. BieńkowskiJ. Stępień R.	''Proces kształcenia wojskowego'', AON, Warszawa 1994r.
14	Bera R.	''Stosunek pilotów wojskowych do wykonywanego zawodu i środowiska służby'' , Warszawa 1995r.
15	Bera R.	''Ład w stosunkach interpersonalnych'', w: Wojsko i wychowanie, nr / 96,
16	Bera R. Borkowski J. Kanarski L.	''Wybrane zagadnienia wychowania wojskowego'', Wojskowy Ośrodek Oświatowy WLOP, zeszyt 5, Warszawa 1994r.
17	Blalock H.M	''Statystyka dla socjologów'', Warszawa 1975r.
18	Bluszcz K.	''Edukacja i wyzwolenie'',Kraków 1992r.
19	Borkowski J.	''Poznanie i stymulacja rozwoju osobowości żołnierzy'', AON, Warszawa 1994r.
20	Borkowski J.	''Wprowadzenie do psychologii działań twórczych'', AON, Warszawa 1991r.
21	Borkowski J.	''Systemy wartości oficerów'', Warszawa 1991r.
22	Bocheński J.M.	''De virtute militari'', zarys etyki wojskowej, Kraków 1993r.
23	Bocheński J.M.,	''O patriotyźmie'', Warszawa 1989r.
24	Bogusz J.	''Dydaktyka wojskowa'', Warszawa 1983r.
25	Bogusz J.	''Środki dydaktyczne w kształceniu obronnym'', w: Przysposobienie obronne nr 4 , Warszawa 1989r.

26	Bogusz J. Karwat T.	"Poradnik dydaktyczny oficera", Warszawa 1979r
27	BoguszJ. Kocięcka D.	"Stan świadomości historycznej młodzieży szkół ponadpodstawowych", Warszawa 1991r.
28	Bogusz J. Kosyrz Z.	"Wychowanie patriotyczne młodzieży", Warszawa 1990r.
29	Brzeziński J.	"Elementy metodologii badań psychologicznych", Warszawa 1984r.
30	Bugała H.	"Problemy osobowościowych uwarunkowań efektywnego funkcjonowania dowódcy", AON, Warszawa 1993r.
31	Cackowski Z.	"Człowiek jako podmiot działania praktycznego i poznawczego", Warszawa 1978r.
32	Cackowski Z.	"Zanikająca przeszłość i wychowanie dla przyszłości" w: Dziś.Przegląd społeczny, nr 9 (72) IX 1996r.
33	Celek J.	"Wyższa Oficerska Szkoła Lotnicza", dzieje dęblińskiej szkoły lotniczej, Warszawa 1979r.
34	Cendrowski J. Swebocki S.	"Psychologia walki i dowodzenia", Warszawa 1973r.
35	Cieślarczyk M.	"Stosunek żołnierzy do zasadniczej służby wojskowej i jego niektóre uwarunkowania",WIBS, Warszawa 1994r.
36	Cieślik A.	"Sala tradycji, jej urządzenie i wykorzystanie", Wojskowy Ośrodek Oświatowy WLOP, Warszawa 1994r.
37	Dudzikowa M.	"Wychowanie przez aktywne uczestnictwo",Warszawa 1987r.

38	Dudzikowa M.	''Wychowanie przez działanie'', Warszawa 1987r.
39	Dobosz M.	''Raport z badań: młodzież polska wobec spraw obronności, bezpieczeństwa narodowego i służby wojskowej'' w: Informator Biura Współpracy ze Stowarzyszeniami, Warszawa 1995r.
40	Drost M.	''Kształtowanie świadomości obronnej społeczeństwa'', w: Myśl wojskowa, nr 2/ 1996.
41	Dyrda M.	''Zastosowanie zasad naukowej organizacji kierowania w działalności kulturalno-oświatowej i wychowawczej'',AON, Warszawa 1993r.
42	Dyrda M.	''Morale w nauce wojennej'', AON, Warszawa 1991r.
43	Dyrda M.	''Teoretyczne i metodyczne problemy działalności wychowawczej w warunkach bojowych'', AON, Warszawa 1992r.
44	Dyrda M.	''Uwarunkowania procesu dowodzenia w aspekcie przygotowania zawodowego'' w: ''Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo-wychowawczej'', AON, Warszawa 1996r.
45	Fidyk S., Ruda A., Siuda T.	''Przysposobienie obronne dla szkół ponadpodstawowych'',Warszawa 1994r.
46	Fraisse P.	''Podręcznik do ćwiczeń z psychologii eksperymentalnej'', Warszawa 1963r.
47	Gerstmann S.	''Osobowość. Wybrane zagadnienia psychologiczne'', Warszawa 1970r.
48	Gerstmann S.	''Rozwój uczuć'', Warszawa 1976r.

49	Gerstmann S.	''Rozmowa i wywiad w psychologii'', Warszawa 1972r.
50	Gliszczyńska X.	''Psychologiczny model motywacji pracowników'' w: ''Współczesne problemy zarządzania'', (red.) J.Hołubiec
51	Gordon T.	''Wychowanie bez porażek'', Warszawa 1991r.
52	Góralski	''Metody opisu i wnioskowania statystycznego w psychologii'', Warszawa 1974r.
53	Górycka A.	''Struktura i dynamika procesu wychowawczego. Analiza psychologiczna'', Warszawa 1979r.
54	Gregorek Z., Serek W.	'' Organizacja badań ankietowych w wojsku'',poradnik praktyczny, Warszawa 1983r.
55	Iniewski F.	''Ogólne prawidłowości wychowania patriotycznego uczniów w szkole'', Warszawa 1985r.
56	Janowski A.	''Kierowanie wychowawcze w toku lekcji'', Warszawa 1970r.
57	Janowski A.	''Poznawanie uczniów'', Warszawa 1975r.
58	Janowski A.	''Psychologia społeczna, a zagadnienia wychowania'', Wrocław 1980r.
59	Jemioło T.	''O wspólne,europejskie bezpieczeństwo'' Warszawa 1992r.
60	Jędrzejko M. Palimąka D.	''Zagubione nowe pokolenie'' w: ''Polska zbrojna'', 04.01.1995r.
61	Jura J.	''Funkcjonalizm pedagogiczny - zarys koncepcji'', AON, Warszawa 1992r.

62	Karczewski E.S.	''Psychopedagogiczne aspekty otwarcia się w systemie edukacyjnym Wyższej Szkoły Wojskowej'', Warszawa 1990r.
63	Kaliński M.	''Godło państwowe Rzeczypospolitej Polskiej'', w : Przysposobienie obronne, nr 5(195)1995
64	Kaliński M., Pęksa R. Karwat J. Kowalczyk L. Kołodziejczyk K., Ślusarski J.,	''Kształcenie w szkole wojskowej'' w: Wojsko i wychowanie, nr 11/94
65	Kanarski L.	''Kara w wychowaniu wojskowym'', AON, Warszawa 1992r.
66	Kanarski L., Markocki Z.	''Teoretyczne problemy skuteczności praktyki dyscyplinarnej w wojsku'', AON, Warszawa 1991r.
67	Kocięcka D.	''Rozumienie patriotyzmu wśród żołnierzy zasadniczej służby wojskowej i jego uwarunkowania'', Warszawa 1993r.
68	Kosyrz Z.	''Wychowanie interpersonalne'', Warszawa 1993r.
69	Kosyrz Z.	''Osobowość wychowawcy'', Warszawa 1992r.
70	Kosyrz Z.	''Wychowanie społeczne w wojsku'', Warszawa 1988r.
71	Kosyrz Z., Magoń W.	''Podstawy wychowania wojskowego'', Warszawa 1976r.
72	Kotłowski	''Rzecz o wychowaniu patriotycznym'', Warszawa 1974r.
73	Kotarbiński T.	''Abecadło praktyczności'', Warszawa 1974r.

74	Kotarbiński T.	”Traktat o dobrej robocie”, Warszawa 1975r.
75	Kotarbiński T.	”Z zagadnień ogólnej teorii walki”, Warszawa 1957r.
76	Kotarbiński T.	”O pojęciu metody”, Warszawa 1957r.
77	Kotarbiński T.	”Wybór pism”, t.I , Warszawa 1957r.
78	Kozielecki J.	”O człowieku wielowymiarowym”, Warszawa 1988r.
79	Kozielecki J.	”Psychologiczna teoria samowiedzy”, Warszawa 1986r.
80	Kozielecki J.	”Koncepcje psychologiczne człowieka”, Warszawa 1980r.
81	Koziej S.	”System obronny Rzeczypospolitej Polskiej” w: ”Edukacja dla bezpieczeństwa”, Warszawa 1994r.
82	Kowalczyk S.	”Człowiek w myśli współczesnej”, Warszawa 1990r.
83	Kruszewski K.	”45 minut.Prawie cała historia pewnej lekcji”,Warszawa 1993r.
84	Kruszewski K.	”Kształcenie w szkole wyższej”, Warszawa 1988r.
85	Kruszewski K.	”Nauczanie programowane w systemie dydaktycznym”, Warszawa 1974r.
86	Kruszewski K.	”Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela”, Warszawa 1991r.
87	Kunikowski J.	”Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym RP” Warszawa 1995r.

88	Kunikowski J.	”Teoretyczne i metodologiczne podstawy wychowania wojskowego”, AON, Warszawa 1994r.
89	Kunikowski J.	”Dowodzenie i wychowanie. Podstawy teoretyczno-metodologiczne , AON, Warszawa 1992r.
90	Kunikowski J.	”Humanizm i wychowanie wojskowe”, AON, Warszawa 1990r.
91	Kunikowski J.	”Człowiek na współczesnym polu walki”, Warszawa 1982r.
92	Kunikowski J.	”Poznanie, świadomość, światopogląd”, Warszawa 1988r.
93	Kunikowski J.	”Humanizacja służby wojskowej jako problem dydaktyczno-wychowawczy AON”, Zeszyty naukowe AON, nr 1/90.
94	Kupisiewicz Cz.	”Podstawy dydaktyki ogólnej”, Warszawa 1988r.
95	Kupisiewicz Cz.	”Niepowodzenia dydaktyczne”, Warszawa 1970r.
96	Kupisiewicz Cz.	”Nowoczesność w kształceniu i wychowaniu”,Warszawa 1985r.
97	Kupisiewicz Cz.	”Nauczanie programowane w szkolnictwie wyższym”, Warszawa 1974r.
98	Kurnal J.	”Zarys teorii organizacji i zarządzania”, Warszawa 1970r.
99	Kwieciński Z.	”Spory o edukację”, Warszawa 1993r.
100	Lewowicki T.	”Kształcenie uczniów zdolnych”, Warszawa 1980r.

101	Lewowicki T.	"Przemiany edukacji", Warszawa 1994r.
102	Lewowicki T.	"Proces kształcenia w szkole wyższej", Warszawa 1988r.
103	Lewowicki T.	Galas B.,"Osobowość, a aspiracje", Warszawa 1991r.
104	Łobocki M.	"ABC wychowania", Warszawa 1992r.
105	Łobocki M.	"W poszukiwaniu skutecznych form wychowania", Warszawa 1990r.
106	Łobocki M.	"Metody badań pedagogicznych", Warszawa 1989r.
107	Marody M.	"Sens teoretyczny, a sens empiryczny pojęcia postawy", Warszawa 1976r.
108	Magoń W.	"Tradycja i zmiany w wychowaniu żołnierzy"w: Wojsko i wychowanie,nr3/92.
109	Mariański J.	"Wartości religijne i moralne młodych Polaków", Warszawa 1991r.
110	Mariański J.	"Kondycja religijna i moralna młodych Polaków", Kraków 1991r.
111	Mariański M.	"Moralność w procesie przemian. Szkice socjologiczne", Warszawa 1990r.
112	Markocki Z.	"Stosunki interpersonalne", w: Wojsko i wychowanie, nr 11/94.
113	Markocki Z.	"Przemiany w systemie wychowawczym Wojska Polskiego", AON, Warszawa 1993r.
114	Markocki Z.	"Wychowanie dla obronności", w: Wojsko i wychowanie nr 2/93.
115	Markocki Z.	"Wychowanie obywatelskie żołnierzy w toku pracy", AON, Warszawa 1992r.

116	Maternicki J.	"Historia najnowsza jako przedmiot badań i nauczania", Warszawa 1990r.
117	Maternicki J.	"Młodzież polska u progu lat dziewięćdziesiątych", Warszawa 1991r.
118	Mądrzycki T.	"Deformacje w spostrzeganiu ludzi", Warszawa 1986r.
119	Mądrzycki T.	"Wpływ postaw na rozumowanie", Warszawa 1974r.
120	Mądrzycki T.	"Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw", Warszawa 1973r.
121	Mika S.	"Wstęp do psychologii społecznej", Warszawa 1980r.
122	Muszyński H.	"Rozwój moralny", Warszawa 1987r.
123	Muszyński H.	"Wstęp do metodologii pedagogiki", Warszawa 1971r.
124	Muszyński H.	"Zarys teorii wychowania", Warszawa 1980r.
125	Muszyński H.	"Ideał i cele wychowania", Warszawa 1972r.
126	Mysłakowski Z.	"Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności", Warszawa 1964r.
127	Newcomb T., Turner R., Converse P.	"Psychologia społeczna", Warszawa 1970r.
128	Nowak S.	"Metodologia badań społecznych", Warszawa 1985r.
129	Nowak S.	"Teoria postaw", Warszawa 1973r.
130	Nowak S.	"Metody badań socjologicznych", Warszawa 1970r.

131	Nowak S.	"Wizje człowieka i społeczeństwa w teoriach i badaniach naukowych", Warszawa 1984r.
132	Nowacki T.	"Elementy psychologii", Warszawa 1975r.
133	Nowacki T.	"Podstawy dydaktyki zawodowej", Warszawa 1973r.
134	Niemierko B.	"Między oceną szkolną, a dydaktyką", Warszawa 1991r.
135	Nożko K.	"Kierunki strategicznego i operacyjno-taktycznego kształcenia i szkolenia kadr dowódczo-sztabowych oraz jednostek wojsk operacyjnych i obrony regionalnej w systemie obronnym RP", AON, Warszawa 1992r.
136	Obuchowski K.	"Psychologia dążeń ludzkich", Warszawa 1983r.
137	Obuchowski K.	"Adaptacja twórcza", Warszawa 1985r.
138	Obuchowski K.	"Człowiek intencjonalny", Warszawa 1993r.
138	Obuchowski K	"Kody orientacji i struktura procesów emocjonalnych", Warszawa 1970r.
140	Okoń W.	"Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej", Warszawa 1989r.
141	Okoń W.	"Podstawy wykształcenia ogólnego", Warszawa 1987r.
142	Okoń W.	"Słownik Pedagogiczny", Warszawa 1992r.
143	Okoń W.	"Elementy dydaktyki szkoły wyższej", Warszawa 1971r.

144	Okoń W.	''Proces nauczania'', Warszawa 1966r.
145	Okoń W.	''U podstaw problemowego uczenia się'', Warszawa 1964r.
146	Olszewski R.	''Wyższa Oficerska Szkoła Lotnicza w systemie obronnym'', w: Przegląd WLOP, Poznań ,VII-VIII 1992r.
147	Olszewski R.	''Zadania i funkcjonowanie szkół lotniczych w wojnach i konfliktach zbrojnych '', w: Biuletyn WOSL, nr 2, Dęblin 1992r.
148	Pszczołowski T.	''Umiejętność przekonywania i dyskusji'', Warszawa 1962r.
149	Pomykało W.	(red.),''Encyklopedia pedagogiczna'', Warszawa 1993r.
150	Pieter J.	''Egzamin obiektywny'', Warszawa 1973r.
151	Pieter J.	''Strach i odwaga'', Warszawa 1971r.
152	Pieter J.	''Psychologia nauki'', Warszawa 1971r.
153	Pieter J.,	''Psychologiczne problemy samokształcenia'',Warszawa 1963r.
154	Półturzycki J.	''Dydaktyka dorosłych'', Warszawa 1991r.
155	Półturzycki J.	''Wdrażanie do samokształcenia'', Warszawa 1983r.
156	Reykowski J.	''Psychologia, a pedagogika'' w: podręcznik akademicki, Warszawa 1980r. (red.) Godlewski M., Krawcewicz S., Wołczyk J.,Wujek T.
157	Reykowski J.	''Z zagadnień psychologii motywacji'', Warszawa 1977r.

158	Reykowski J.	”Teoria motywacji, a zarządzanie”, Warszawa 1979r.
159	Reykowski J.	”Motywacja postawy prospołecznej, a osobowość”,Warszawa 1979r.
160	Reykowski J.	”Eksperymentalna psychologia emocji”, Warszawa 1974r.
161	Reykowski J., Maruszewski M., Tomaszewski T.	”Psychologia jako nauka o człowieku”, Warszawa 1967r.
162	Rosa S.	”Problemy bezpieczeństwa w myśli społecznej i wojskowej” w: Wojsko i wychowanie nr 9/96
163	Rosa R.	”Filozoficzno-metodologiczne podstawy nauki wojennej”, cz.I, Warszawa 1979r. cz.II ,Warszawa 1980r.
164	Rubinsztejn S.	”Podstawy psychologii ogólnej”, Warszawa 1962r.
165	Rowiński G.	”Podkultura młodzieżowa w szkole i w wojsku”, Warszawa 1996r.
166	Siek S.	”Walka ze stresem”, Warszawa 1989r.
167	Siek S.	”Struktura osobowości”, Warszawa1986r.
168	Sienkiewicz P.	”Dowodzenie z komputerem”, Warszawa 1985r.
169	Sienkiewicz P.	”Systemy kierowania”, Warszawa 1989r.
170	Skibiński F.	”Rozważania o sztuce wojennej”, Warszawa 1991r.
171	Stępień R.	”Z zagadnień dydaktyki i wychowania w wojsku”,Warszawa 1993r

172	Stępień R.	"Priorytety w teorii i praktyce działania kadr oficerskich, a wymogi pracy szkoleniowo-wychowawczej" w: "Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo-wychowawczej", Warszawa 1996r.
173	Stępień R.	"Doskonalenie systemu wychowawczego wojska", w: Przysposobienie obronne , nr 5 (195)/95.
174	Stępień R.	"Przeciwdziałanie schematowi i rutynie w procesie dydaktycznym", w: Przysposobienie obronne, Warszawa 1989r., nr 1.
175	Suchodolski B.	"Wychowanie mimo wszystko", Warszawa 1990r.
176	Suchodolski B.,Wojnar J.	"Humanizm i edukacja humanistyczna", Warszawa 1988r.
177	Suchodolski B.	"Pedagogika", Warszawa 1985r.
178	Suchodolski B.	"Polska i Polacy", Warszawa 1981r.
179	Suchodolski B.	"Wychowanie dla przyszłości", Warszawa 1959r.
180	Sujek E.	"Rozważania o ludzkim rozwoju", Kraków 1992r.
181	Szczepański J.	"Polskie losy", Warszawa 1993r.
182	Szczepański J.	"Elementarne pojęcia socjologii", Warszawa 1970r.
183	Ślusarski J.	"Kształcenie lotnicze pilotów wojskowych. Nowe wyzwania", w: Przegląd WLOP, Poznań, kwiecień 1996r.

184	Ślusarski J.	"Stresogenność środowiska pracy i służby pilota wojskowego, a stres lotniczy", Biuletyn WOSL, nr 1., Dęblin 1992r.
185	Ślusarski J.	"Rozwój osobowo-zawodowy ucznia liceum lotniczego i podchorążego WOSL jako kryterium efektywności kształcenia" w: Biuletyn WOSL, nr 2, Dęblin 1992r.
186	Ślusarski J., Orkisz M.	"Kształcenie lotniczych kadr oficerskich dla przyszłości" w: Przegląd WLOP, Poznań, październik1994r.
187	Szewczuk W.	"Psychologiczne podstawy zasad wychowania", Warszawa 1972r.
188	Szulc B.	"Działalność szkoleniowo - wychowawcza w wojsku. Ucieczka do przeszłości czy zwrot ku nowym paradygmatom?" w: "Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo-wychowawczej", Warszawa 1996r.
189	Szulc B.(red)	"Możliwości przemian rozwojowych w wyższym szkolnictwie wojskowym", Warszawa 1991r.
190	Szulc B.	Koncepcja kształcenia oficerów w siłach zbrojnych RP, AON, Warszawa 1990r.
191	Szulc B.(red)	"Metodyka przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych i operacyjnych w wojskach lądowych", Warszawa 1993r.
192	Szulc B.	"Teoretyczno metodologiczne przesłanki kształcenia obronnego kierowniczych kadr administracji rządowej i samorządowej", Warszawa 1993r.

193	Szymanek J.	"Przysposobienie obronne formą przygotowania moralno-etycznego młodzieży do odbycia służby wojskowej lub uczestnictwa w OC" w: P.Tyrała "Zarys głównych postulatów dydaktycznych w przysposobieniu obronnym", Kraków 1991r.
194	Ściborek	"Rozważania o obronie", Warszawa 1993r.
195	Tischner J.	"Polska jest Ojczyzną", Znak czasu , Kraków 1985r.
196	Tomaszewski A.	"Kierunki przemian w programie studiów dyplomowych w Wydziale Wojsk Lądowych", w: Zeszyty naukowe AON, nr 3(20)1995r.
197	Tomaszewski T.	"Psychologia", Warszawa 1975r.
198	Tomaszewski T.	"Główne idee współczesnej psychologii", Warszawa 1986r.
199	Tomaszewski T.	"Z pogranicza psychologii i pedagogiki", Warszawa 1970r.
200	Tomaszewski T.	"Wstęp do psychologii", Warszawa 1971r.
201	Tomiło J.	"Modyfikacja systemu wychowania", w: Wojsko i wychowanie, nr 11/94.
202	Tyrała P.	"Kształcenie lotnicze", Dęblin-Kraków 1995r.
203	Tyrała P.	"Kształcenie i wychowanie obronne społeczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej", Kraków 1991r.

204	Tyrała P.	"Kształtowanie pożądanych postaw wśród podchorążych poprzez dobry przykład w pracy dydaktyczno-wychowawczej" w: Biuletyn WOSL, nr2, Dęblin 1992r.
205	Tyrała P.	"Metody aktywizujące w procesie kształcenia lotniczego" w: Biuletyn WOSL, nr 1, Dęblin 1992r.
206	Tyrała P.	"Zarys głównych postulatów dydaktycznych w przysposobieniu obronnym", Kraków 1991r.
207	Tyrała P.	"Systemowe podejście do procesu dydaktyczno-wychowawczego w przysposobieniu obronnym", Kraków 1991r.
208	Tyrała P.	"Z dziejów przygotowania młodzieży do wojskowego szkolenia lotniczego w Polsce", Biuletyn WOSL, nr1, Dęblin 1993r.
209	Wiatr J.	"Socjologia wojskowa", Warszawa 1982r.
210	Włodarski Z.(red.)	"Psychologia uczenia się", Warszawa 1989r.
211	Włodarski Z., Matczak A.	"Wprowadzenie do psychologii", Warszawa 1992r.
212	Woodworth R.S. Schlosberg H.	"Psychologia eksperymentalna", Warszawa 1963r.
213	Wójcicka M.	Komunikat z badań : Społeczno-zawodowe orientacje oficerów WP, WIBS, Warszawa 1992r.
214	Wyszczelski L.	"Polska myśl wojskowa 1914-1939", Warszawa 1978r.

215	Wyszczelski L.	"Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa", Warszawa 1992r.
216	Wujek R.(red.)	"Wprowadzenie do pedagogiki dorosłych", Warszawa 1992r.
217	Wroński R.	"Poradnik metodyczny dla nauczycieli przysposobienia obronnego (obrony cywilnej)", Warszawa 1990r.
218	Zaborowski Z.	"Z pogranicza psychologii społecznej i psychologii osobowości", Warszawa 1980r.
219	Zakrzewski J.	"Współczesne idee wychowania obronnego, kształcenie i wychowanie dla obronności kraju", Warszawa 1983r.
220	Zaleski Z.	"Psychologia zachowań celowych", Warszawa 1991r.
221	Zaczyński W.	"Praca badawcza nauczyciela", Warszawa 1981r.
222	Zaczyński W.	"Stosunki międzyludzkie", Warszawa 1976r.
223	Zieleniewski J.	"Organizacja i zarządzanie", Warszawa 1969r.
224	Zieleniewski J.	"Organizacja zespołów ludzkich", Warszawa 1966r.
225	Zieliński J.	"Asy polskiego lotnictwa", Warszawa 1994r.
226	Znaniecki F.	"Socjologia wychowania", Warszawa 1973r.
227	Żegnałek K.	"Co dalej z reformą szkolnictwa?" w: Przegląd Wojsk Lądowych nr 4(442), kwiecień 1996r.

228	Żegnałek K.	"Co dalej z reformą szkolnictwa?" w: Polska zbrojna, nr 145, z dn. 29.07.1996r., s.6.
229	Żegnałek K.	"Przygotowanie pedagogiczne kadr dowódczych" w: "Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo-wychowawczej", mat. z sympozjum naukowego, (red.) M.Kucharski, Warszawa 1996r.
230	Żegnałek K.	"Problemy wyższego szkolnictwa wojskowego" w: Myśl wojskowa, nr 2/92.
231	Żegnałek K.	"Kształcenie i samokształcenie w uczelni wojskowej", AON, Warszawa 1991r.
232	Żegnałek K.	"Zarys metodyki pomiaru efektywności kształcenia", Warszawa 1989r.
233	Żegnałek K.	"Efektywność szkolenia wojskowego w oddziale", ASG WP, Warszawa 1988r.

Załącznik nr 1

nr kwest.

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

KWESTIONARIUSZ ANKIETY

DLA NAUCZYCIELI - WYCHOWAWCÓW

OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO LICEUM LOTNICZEGO

IM. ŻWIRKI I WIGURY W DĘBLINIE

OGÓLNOKSZTAŁCĄCE LICEUM LOTNICZE JEST JEDYNYM W KRAJU LICEUM WOJSKOWYM, SWOISTĄ PLACÓWKĄ STANOWIĄCĄ WAŻKIE ZAPLECZE WOJSKOWEGO SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO. STĄD TEŻ POTRZEBA BLIŻSZEGO OKREŚLENIA PROCESU PRZYGOTOWANIA DO DALSZEJ EDUKACJI I ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ, GŁÓWNIE PRZEZ KSZTAŁTOWANIE POSTAW PATRIOTYCZNO-OBRONNYCH MŁODZIEŻY.

SŁUŻYĆ TEMU MAJĄ NINIEJSZE BADANIA ANKIETOWE PROWADZONE W RAMACH PRAC WYDZIAŁU WOJSK LĄDOWYCH AKADEMII OBRONY NARODOWEJ . ICH ZASADNICZYM CELEM JEST DOSTARCZENIE WIARYGODNEGO MATERIAŁU EMPIRYCZNEGO W ZAKRESIE ANALIZOWANEJ PROBLEMATYKI.

WARTOŚĆ WYNIKÓW BADAŃ ORAZ WYNIKAJĄCYCH W TYM ZAKRESIE WNIOSKÓW ZALEŻY W ZNACZNYM STOPNIU OD SZCZEROŚCI I OBIEKTYWNOŚCI ODPOWIEDZI .

PROSIMY ZATEM O UWAŻNE PRZESTUDIOWANIE PROBLEMATYKI ZAWARTEJ W NINIEJSZYM KWESTIONARIUSZU .

ANKIETA JEST ANONIMOWA I ODPOWIEDZI ZOSTANĄ WYKORZYSTANE JEDYNIE W CELACH NAUKOWYCH DLA SFORMUŁOWANIA PRAKTYCZNYCH WNIOSKÓW.

PANA(I) POMOC JEST NAM NIEZBĘDNA, PROSIMY ZATEM O SZCZERE POWAŻNE I PRZEMYŚLANE ODPOWIEDZI.

ZA SUMIENNE POTRAKTOWANIE NASZEJ PROŚBY SERDECZNIE DZIĘKUJEMY.

Warszawa 1995r.

1. JAKIE ZNACZENIE MIAŁY MOTYWY, KTÓRYMI KIEROWAŁ SIĘ PAN(I) PODEJMUJĄC PRACĘ Z MŁODZIEŻĄ OLL?

(prosimy wpisać cyfrę określającą znaczenie - ważność motywów wg skali: **5**-bardzo duże , **4**-duże, **3**-małe , **2**-bardzo małe , **1**-trudno mi powiedzieć)

L.p.	Motywy podjęcia pracy z młodzieżą OLL	Wskaźnik ważności
1	Zamiłowanie do lotnictwa.	
2	Zainteresowanie wojskiem w ogóle.	
3	Zamiłowanie do pracy pedagogicznej.	
4	Elitarność szkoły .	
5	Kontynuacja tradycji rodzinnych.	
6	Szacunek zawodu nauczyciela -wychowawcy OLL.	
7	Lepsze warunki materialne.	
8	Inne(jakie?).....	

2. KTO ZDANIEM PANA(I) POWINIEN W GŁÓWNEJ MIERZE TROSZCZYĆ SIĘ O ZAPEWNIENIE BEZPIECZEŃSTWA KRAJU?

(podkreśl wybraną odpowiedź)

1.Tylko i wyłącznie wojskowi.
2.Przede wszystkim wojskowi przy udziale społeczeństwa.
3.W równej mierze każdy obywatel.
4.Trudno mi powiedzieć.
5.Inne propozycje(jakie?).....
.....

3. JAK POSTĄPIŁBY (POSTĄPIŁABY) PAN(I) W SYTUACJI ZAGROŻENIA ZEWNĘTRZNEGO PAŃSTWA ?

(podkreśl wybraną odpowiedź)

1.Wstępuję ochotniczo do wojska.
2.Zgłaszam gotowość do uczestnictwa w obronie cywilnej.
3.Czekam na dyspozycje pozostając w domu.
4.Wyjeżdżam nie pozostawiając adresu.
5.Inne propozycje(jakie?).....
.....

4. W JAKIM STOPNIU INTERESUJE PANA(PANIĄ) PROBLEMATYKA PATRIOTYCZNO-OBRONNA?

(podkreśl wybraną odpowiedź)

1. Powyższa problematyka to moja pasja,hobby,zamiłowanie.
2. Jestem zainteresowany(a) w znacznym stopniu ponieważ interesuje mnie całokształt problematyki patriotyczno-obronnej ujętej w programie kształcenia i wychowania OLL.
3.Przeciętnie interesują mnie tylko wybrane problemy(jakie?).....
4.Nie interesuje.
5.Trudno mi powiedzieć.....

5. KTÓRE Z WYMIENIONYCH CZYNNIKÓW MAJĄ WPŁYW NA ZAINTERESOWANIE PANA(I) PROBLEMATYKĄ PATRIOTYCZNO-OBRONNĄ KRAJU?

(odpowiednie podkreśl)

1. Emocjonalne nastawienie do lotnictwa , munduru i wojska w ogóle.
2. Szacunek do tradycji orężnych.
3. Poczucie lojalności obywatelskiej.
4. Charakter wykonywanego zawodu.
5. Inne(jakie?).....

6. JAKIE ZNACZENIE MAJĄ MOTYWY, KTÓRYMI KIERUJE SIĘ PAN(I) W ZDOBYWANIU, DOSKONALENIU I UZUPEŁNIANIU WŁASNEJ WIEDZY PATRIOTYCZNO-OBRONNEJ?

(prosimy wpisać cyfrę określającą znaczenie - ważność motywów wg skali : **5**-bardzo duże, **4**-duże, **3**-małe, **2**-bardzo małe,**1**-trudno mi powiedzieć)

L.p.	motywy	wskaźnik ważności
1	Poczucie wewnętrznego obowiązku	
2	Zakładane plany i dążenia życiowe	
3	Przekonanie o przydatności wiedzy patriotyczno-obronnej	
4	Nacisk wymogów programu kształcenia	
5	Inne (jakie?)	

7. CZY MÓGŁBY (MOGŁABY) PAN(I) POWIEDZIEC O SOBIE , ŻE W PROCESIE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO MŁODZIEŻY DAJE Z SIEBIE WSZYSTKO , ABY LICEALIŚCI NALEŻYCIE OPANOWALI OKREŚLONY ZAKRES WIEDZY I UMIEJĘTNOŚCI

(odpowiednie podkreśl)

1.Tak.
2.Raczej tak.
3.Raczej nie .
4.Nie .
5.Trudno mi powiedzieć(dlaczego?).....

8. W JAKIM ZAKRESIE WG PANA(I) ODZIAŁYWUJE NA UCZNIÓW KSZTAŁCENIE I WYCHOWANIE PATRIOTYCZNO-OBRONNE W OLL?

(wpisz cyfrę określającą wskaźnik ważności wg skali: **5**-bardzo dużym, **4**-dużym, **3**-małym, **2**-bardzo małym, **1**-trudno mi powiedzieć)

L.p.	zakres oddziaływań	wskaźnik ważności
1	pobudza myślenie kategoriami państwa i narodu	
2	wyrabia zaangażowaną postawę patriotyczno-obronną	
3	uwrażliwia na sferę życia społecznego kraju	
4	kształtuje poczucie obowiązku i odpowiedzialności za siebie i kolegów	
5	inne	

9. KTÓRE Z PRZEDMIOTÓW ORAZ ZAJĘĆ POZALEKCYJNYCH WYMIENIONYCH PONIŻEJ PANA(I) ZDANIEM :

A- ZAWIERAJĄ NAJWIĘCEJ TREŚCI PATRIOTYCZNO-OBRONNYCH ?

B- WYWIERAJĄ ISTOTNY WPŁYW NA POSTAWĘ PATRIOTYCZNO-OBRONNĄ UCZNIA OLL ?

(prosimy wstawić znak X w odpowiednie rubryki)

	A	B
Przysposobienie obronne		
historia		
język polski		
wiedza o społeczeństwie		
biologia		
chemia		
technika		
zajęcia w aeroklubie		
praca w kołach zainteresowań(jakich?).....		
praca w sekcjach sportowych(jakich?).....		
INNE.....		

10. KTÓRE Z KRYTERIÓW DOBORU TREŚCI KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO MAJĄ DECYDUJĄCY WPŁYW NA PRZYGOTOWANY PRZEZ PANA(PANIĄ) ROZKŁAD NAUCZANIA?

(prosimy wpisać cyfrę określającą wskaźnik ważności wg skali: **5**-bardzo duży , **4**-duży, **3**-mały, **2**-bardzo mały, **1**- trudno mi powiedzieć)

L.p.	Kryteria doboru treści kształcenia i wych. patriotyczno-obronnego	wskaźnik ważności
1	Celowość: uwzględniam aktualne i przyszłe potrzeby obronne kraju.	
2	Dostosowanie zakresu wiedzy do możliwości uczniów; unikam przeładowanych rozkładów	
3	Kształtowanie postawy odpowiednio do jej rozwoju.	
4	Korelacja między poszczególnymi przedmiotami	
5	Wiązanie teorii z praktyką; umiejętność zastosowania wiedzy.	
6	Kształcenie ustawiczne i równoległe; włączenie treści oddziaływań wychowawczych kościoła, wojska, organizacji młodzieżowych.	
7	Inne(jakie?).....	

11. W JAKIM STOPNIU WYMIENIONE ZASADY KSZTAŁCENIA PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO MAJĄ WG PANA(I) DECYDUJĄCY WPŁYW NA WYNIKI NAUCZANIA I WYCHOWANIA?

(prosimy wpisać cyfrę określającą wskaźnik ważności wg skali: **5**- bardzo duży, **4**-duży, **3**-mały, **2**-bardzo mały,**1**-brak wpływu)

L.p. z-dy kształcenia patriotyczno-obronnego wskaźnik ważności

1. Realizm , gotowość patriotyczno-obronna , wiązanie teorii z praktyką , równoczesne nabywanie wiedzy i umiejętności oraz ich twórcze wykorzystanie, łączenie treści patriotyczno-obronnych z systemem obronnym kraju , z całokształtem życia kraju.

2. Świadomy i aktywny udział młodzieży w procesie dydaktyczno- wychowawczym. Ujawnienie aktywnej i świadomej działalności uczniów wynikającej z zainteresowań i zamiłowań , likwidacja bierności i obojętności , rozumienie celów i praktycznego znaczenia wychowania patriotyczno-obronnego , samokontrola , samokształcenie.

3. Jedność kształcenia indywidualnego i zespołowego , wyzwalanie aktywności ucznia i grupy. Dobra klasa to dobrzy poszczególni uczniowie. Twórcza, współzawodnicząca klasa to ukształtowane indywidualności.

4. Bezpośrednie poznawanie rzeczy i zjawisk , kształcenie pojęć na podstawie spostrzeżeń i wyobrażeń.

5. Systematyczność i logiczna kolejność , przekazywanie treści wg zaplanowanej kolejności i porządku , wiązanie nowych treści z już znanymi , łączenie wiadomości z umiejętnościami , systematyczne kontrolowanie postępów.

6. Przystępność , złożoność i stopniowanie trudności , dostosowanie treści kształcenia do możliwości uczniów i już posiadanych wiadomości , postaw ,umiejętności.

7. Jedność nauczania i wychowania czyli nauczanie wychowujące,wszechstronne kształcenie osobowości , przekształcanie przekonań i postaw.

8. Trwałość, taki dobór treści, metod i środków,aby wiadomości , umiejętności , postawy stawały się bardziej trwałe ,użyteczne.

9. Celowość , precyzyjne formułowanie celów i uświadamianie wynikających z nich zadań.

10. Kształcenie ustawiczne ; ciągłe kształcenie i samokształcenie ,kształcenie rownoległe.

12. W JAKIM STOPNIU WYMIENIONE METODY KSZTAŁCENIA PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO STOSOWANE PRZEZ PANA(PANIĄ) W PRACY Z MŁODZIEŻĄ MAJĄ DECYDUJĄCY WPŁYW NA WYNIKI NAUCZANIA I WYCHOWANIA?

(prosimy wpisać cyfrę określającą wskaźnik ważności wg skali: **5**-bardzo duży, **4**-duży, **3**-mały, **2**-bardzo mały, **1**-brak wpływu)

L.p.	Metody kształcenia patriotyczno-obronnego	wskaźnik ważności
1.	Słowna-opis: zwięzły , jasny , zrozumiały , żywy , oparty na ruchu i barwie słowa oraz na uczuciowym stosunku do treści.	
2.	Słowna-opowiadanie : utrwalanie , wywoływanie określonych przeżyć przez emocjonalne przedstawianie wydarzeń.	
3.	Słowna-wykład: systematyczność, logiczna konsekwencja, formalizm.	
4.	Słowna-pogadanka: nawiązywanie do posiadanych wiadomości i umiejętności, zadawanie jednoznacznych, odpowiednio formułowanych pytań, brak formalizmu.	
5.	Oglądowe-pokazy:oparte na obserwacji.	
6.	Oglądowe-oparte na praktycznych ćwiczeniach.	
7.	Aktywizujące-sytuacyjne: nawiązujące do życia rodziny, szkoły, środowiska.	
8.	Aktywizujące-inscenizacyjne: pełnienie określonych funkcji ,role, teatralizacja.	
9.	Aktywizujące-problemowe:problem, hipotezy, weryfikacja, wnioski.	
10.	Aktywizujące-wielostronne:integrujące nauczanie podające, problemowe, prakyczne.	
11.	Aktywizujące przez kreowanie obrazów rzeczywistości, porównywanie wizji z rzeczywistością i dokonywanie obiektywnej oceny.	
12.	Aktywizujące przez tzw. trening interpersonalny,budzenie otwartości i zaufania.	
13.	Aktywizujące-mikronauczanie: osiąganie szybkiego efektu przez skracanie czynności i ułatwianie operacji, sprzeciw wobec klasycznych form dydaktyki.	
14.	Aktywizujące przez rozgrywanie najbardziej prawdopodobnych wydarzeń, analizowanie przyczyn, związków i skutków w konkretnym miejscu i czasie, pozorowanie działań (tzw.gry kierownicze).	
15.	Programowane, oparte na algorytmie	

13. W JAKIM STOPNIU METODY WYCHOWANIA PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO STOSOWANE RZEZ PANA(PANIĄ) W PRACY Z MŁODZIEŻĄ MAJĄ WPŁYW NA WYNIKI NAUCZANIA I WYCHOWANIA?

(prosimy wpisać cyfrę określającą wskaźnik ważności wg skali: **5**-bardzo duży, **4**-duży, **3**-mały , **2**-bardzo mały, **1**-brak wpływu)

L.p.	METODY ODDZIAŁYWANIA BEZPOŚREDNIEGO PRZEZ :	wskaźnik ważności
1.	przekonywanie podczas rozmów przez odwoływanie się do osobistego doświadczenia	
2.	przekonywanie podczas rozmów przez logiczne uzasadnianie.	
3.	przekonywanie podczas rozmów przez powoływanie się na autorytety.	
4.	przekonywanie podczas rozmów przez dotrzymywanie słowa.	
5.	przekonywanie w dyskusji-dialogu, konsultacji, koreferacie.	
6.	przekonywanie w dyskusji masowej, w grupie.	
7.	przekonywanie w dyskusji sytuacyjnej przez odtwarzanie wydarzeń z życia klasy, szkoły oraz analizę zachowania uczniów np. wobec sztandaru, hymnu itp.	
8.	przekonywanie podczas przemówień.	
9.	przykład osobisty; przeżywanie.	
10.	działanie praktyczne	
11.	wzór osobowy postaci filmowych, literackich, historycznych.	
12.	jawność ocen i nagradzanie.	
13.	inne(jakie?).....	

L.p.	METODY ODDZIAŁYWANIA POŚREDNIEGO PRZEZ :	wskaźnik ważności
1.	ceremoniał (np. ślubowanie).	
2.	samorządność uczniowską.	
3.	obyczaje i tradycje szkolne.	
4.	pracę, samokształcenie, samodoskonalenie.	
5.	ocenę postaw społecznych.	
6.	symbolikę narodową : godło, barwy, hymn.	
7.	literaturę piękną.	
8.	techniczne środki przekazu.	
9.	opinię środowiska szkolnego.	
10.	inne(jakie?).....	

14. JAKI JEST WG PANA(I) STOPIEŃ AKTYWNEGO UCZESTNICTWA MIODZIEŻY OLL W WYMIENIONYCH FORMACH PRACY WYCHOWAWCZEJ ?

(prosimy wstawić znak X w odpowiednie rubryki)

L.p.	formy aktywności	uczestni-czę chętnie	raczej chętnie, ale w niektórych sytuacjach	tylko tyle-ile jest koniecz-ne.	gdy sytuacja na to pozwa-la nie ucze-stniczę	nie uczestni-czę
1	praca w modelarni					
2	opieka nad salą tradycji szkoły					
3	upowszechnianie akcji pomocy dzieciom potrzebującym jej					
4	udział w sportach sprawnościowo-obronnych					
5	przygotowanie i udział w uroczystościach patriotyczno-obronnych (ceremoniałach np. ślubowanie)					
6	wycieczki dydaktyczno-wychowawcze do jednostek i szkół wojskowych.					
7	współorganizowanie i dbałość o miejsca chwały i męczeństwa narodu polskiego					
8	propagowanie wiedzy patriotyczno-obronnej wśród uczniów szkół podstawowych					
9	organizowanie spotkań z kombatantami					
10	konkursy wiedzy historycznej, patriotyczno-obronnej.					
11	inne(jakie?).....					

15. W JAKIM ZAKRESIE STAN BAZY DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEJ W OLL ZAPEWNIA WG PANA(I) SKUTECZNĄ REALIZACJĘ CELÓW KSZTAŁCENIA I WYCH. PATRIOTYCZNO- OBRONNEGO?

(odpowiednie podkreśl)

1. Zapewnia całkowicie
2. Raczej zapewnia
3. Częściowo zapewnia
4. Nie zapewnia.
5. Trudno mi powiedzieć

odpowiedź prosimy uzasadnić.....

16. KTÓRA Z PREZENTOWANYCH POSTAW WYCHOWAWCZYCH NAUCZYCIELA JEST PANU(I) NAJBLIŻSZA W POSTĘPOWANIU Z UCZNIAMI ?

(odpowiednie podkreśl)

1. Niektórzy uczniowie są tak trudni , że dla ich dobra należy nauczyć ich bać się wychowawcy. Nauczyciel powinien wychowywać swych uczniów w bezwzględnym posluszeństwie.
   Uczniowie, którzy sa trzymani w mocnych ryzach wyrastają na najlepszych ludzi.
   Większość uczniów powinna być przez cały czas surowo wychowywana.

2. Jeżeli uczniowie są przekonani , że mają rację to należy pozwolić im na niezgadzanie się z nauczycielem.
   Należy zachęcać uczniów do wypowiadania swojego zdania jeżeli uważają , że podjęte wobec nich decyzje są niesłuszne.
   Nie należy obarczać uczniów czynnościami , które mogą być dla nich uciążliwe.

3. Nauczyciele- wychowawcy powinni wykazywać duże zaimteresowanie sprawami uczniow. Wspólne problemy, wspólne zainteresowania, praca i zabawa ułatwiają pracę wychowawczą.

4. Nauczyciel nie powinien interesować się problemami osobistymi uczniów.
   Uczniowie powinni wszystkie swoje sprawy życiowe załatwiać bez pomocy wychowawcow.
   Gdy uczniowie mają kłopoty nie trzeba ich traktować poważnie.

17. JAKI RODZAJ STYLU PRACY CHARAKTERYZUJĄCY SIĘ WYMIENIONYMI PONIŻEJ FORMAMI POSTĘPOWANIA WYCHOWAWCZEGO NAUCZYCIELA JEST PANU(I) NAJBLIŻSZY ?

(w każdej grupie podkreśl jeden z trzech wyborów)

A 1. Decyduję samodzielnie nie licząc się z opinią uczniów.
2. Współdecyduję z uczniami, uwzględniam ich opinie.
3. Niechętnie decyduję, pozostawiam uczniom swobodę w postępowaniu.

B 1. Nie toleruję dyskusji z uczniami, nie znoszę ich sprzeciwu.
2. Zręcznie kieruję dyskusją, polemizuję z uczniami.
3. Nie unikam dyskusji, chętnie też zwierzam się uczniom ze swoich problemów

C 1. Jestem bezkompromisowy(a) ,winę za wszelkie niedostatki przypisuję uczniom.
2. Jestem wyrozumialy(a) ,przemilczam drobne wykroczenia uczniów.
3. Jestem tolerancyjny(a) ,winę za ewentualne wykroczenia biorę na siebie.

D 1 .Jestem zainteresowany(a) sprawami uczniów,życzliwy,staram się zapobiegać ewentualnym konfliktom w klasie.
2. W oczach uczniów staram się być groźny(a) i surowy(a).Karzę każdy objaw niesubordynacji.
3. Nie wnikam w sprawy osobiste uczniów.W jaskrawych przypadkach naruszenia dyscypliny podejmuję decyzje przy udziale samorządu klasy.

E 1. Drobiazgowo określam zadania uczniom nie zostawiając im pola do samodzielnego decydowania i przejawiania inicjatywy.
2. Pozwalam uczniom postępować w taki sposob, ktory sami uważają za najlepszy.
3.Wyjaśniam uczniom swoje zamiary, stawiam zadania do wykonania i kontroluję ich realizację.

18. W JAKIM STOPNIU ZDANIEM PANA(I) WYMIENIONE PRZYCZYNY NIEDOSTOSOWAŃ UCZNIÓW OLL DO WYMOGÓW KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA MOGĄ SZCZEGÓLNIE OBNIŻYĆ EFEKTYWNOŚĆ KSZTAŁTOWANIA POSTAW PATRIOTYCZNO-OBRONNYCH ?

(prosimy wpisać cyfrę określającą stopień obniżenia efektywności wg skali: **5**-bardzo duży, **4**-duży, **3**-mały, **2**-bardzo mały, **1**-trudno mi powiedzieć)

L.p.	przyczyny niedostosowań uczniów	stopień obniżenia efektywności
1.	brak wiary uczniów w skuteczność urzeczywistnienia swoich planów	
2.	słabe wykorzystanie środków dydaktyczno-wychowawczych	
3.	nieprawidłowa postawa nauczyciela: zbyt pobłażliwa lub zbyt surowa	
4.	niezrozumienie przez uczniów celu i sensu niektórych problemów	
5.	zła wola uczniów, niechęć, lenistwo, wygodnictwo	
6.	słaby charakter uczniów, podatność na wpływy środowiska	
7.	brak umiejętności współżycia w zespole	
8.	brak poczucia winy uczniów	
9.	brak perspektyw dalszego kształcenia w WSOSP	
10.	braki w wiedzy wyniesione ze szkół podstawowych	
11.	inne (jakie?).....	

19. W JAKIM STOPNIU WYMIENIONE CECHY AKCEPTUJE PAN(I) JAKO CENNE I GODNE NAŚLADOWANIA U ABSOLWENTA OLL?

(prosimy wpisać cyfrę określającą wskaźnik ważności wg skali: **5**-bardzo dużym, **4**-dużym, **3**- małym , **2**-bardzo małym, **1**-trudno mi powiedzieć)

	wskaźnik ważności
twórcza aktywność, zaangażowanie, patriotyzm	
wewnętrzne poczucie samodzielności i odpowiedzialności	
społeczne zdyscyplinowanie, gospodarność	
odwaga i dzielność życiowa	
zdolności organizacyjne	
odpowiedni poziom wiedzy ogólnej	
umiejętności samodoskonalenia	
zainteresowanie lotnictwem i wojskiem w ogóle	
wygląd zewnętrzny i odpowiednia kultura bycia	
umiejętność adaptacji do nowego środowiska	
gotowość do obrony Ojczyzny	
wytrwałość w dążeniu do celu	
umiejętności współdziałania w zespole	
lojalność, prawdomówność	
sprawność i siła fizyczna	
inne.....	

20. W JAKIM STOPNIU WYMIENIONE CECHY AKCEPTUJE PAN(I) JAKO CENNE I GODNE NAŚLADOWANIA U NAUCZYCIELA-WYCHOWAWCY OLL ?

(prosimy wpisać cyfrę określającą wskaźnik ważności wg skali: **5**-bardzo dużym, **4**-dużym, **3**-małym , **2**-bardzo małym, **1**-trudno mi powiedzieć)

	wskaźnik ważności
zamiłowanie do pracy pedagog.	
autorytet	
zdolności wychowawcze	
walory moralne	
aktywność, zaangażowanie, patriotyzm	
samodzielność odpowiedzialność i gospodarność	
społeczne zdyscyplinowanie	
odwaga i dzielność życiowa	
zdolności organizacyjne	
umiejętność przekazywania wiedzy, życzliwy stosunek do uczniów	
duży zasób wiedzy ogólnej i specjalistycznej	
umiejętności samodoskonalenia	
zainteresowanie lotnictwem i wojskiem w ogóle	
regulaminowe postępowanie i bardzo duża wymagalność	
wygląd zewnętrzny i wysoka kultura bycia	
inne.....	

Prosimy o podanie kilku danych o sobie

POCHODZENIE SPOŁ.	chłopskie	
	robotnicze	
	inteligenckie	
	inne	
WYKSZTAŁCENIE	wyższe doktoranckie	
	wyższe z przygotowaniem pedagogicznym	
	wyższe bez przygotowania pedagogicznego	
	średnie z przygot. pedagog.	
	inne(jakie?)	
ZAJMOWANE STANOWISKO	nauczyciel-wychowawca w szkole	
	nauczyciel-wychowawca w internacie	
	członek kadry kierowniczej szkoły	
	inne(jakie?)	
STAŻ PRACY W OLL	do 5 lat	
	od 6 do 10 lat	
	od 11 do 15 lat	
	od 16 do 20 lat	
	21 lat i więcej	
PŁEĆ	KOBIETA	
	MĘŻCZYZNA	

DZIĘKUJEMY

ZA SUMIENNE POTRAKTOWANIE

NASZEJ PROŚBY

Załącznik nr 2

nr kwest.

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

KWESTIONARIUSZ ANKIETY

DLA UCZNIÓW

OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO LICEUM LOTNICZEGO

IM. ŻWIRKI I WIGURY W DĘBLINIE

OGÓLNOKSZTAŁCĄCE LICEUM LOTNICZE JEST JEDYNYM W KRAJU LICEUM WOJSKOWYM, SWOISTĄ PLACÓWKĄ STANOWIĄCĄ WAŻKIE ZAPLECZE WOJSKOWEGO SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO. STĄD TEŻ POTRZEBA BLIŻSZEGO OKREŚLENIA PROCESU PRZYGOTOWANIA DO DALSZEJ EDUKACJI I ZAWODOWEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ, GŁÓWNIE PRZEZ KSZTAŁTOWANIE POSTAW PATRIOTYCZNO-OBRONNYCH MŁODZIEŻY.
SŁUŻYĆ TEMU MAJĄ NINIEJSZE BADANIA ANKIETOWE PROWADZONE W RAMACH PRAC WYDZIAŁU WOJSK LĄDOWYCH AKADEMII OBRONY NARODOWEJ . ICH ZASADNICZYM CELEM JEST DOSTARCZENIE WIARYGODNEGO MATERIAŁU EMPIRYCZNEGO W ZAKRESIE ANALIZOWANEJ PROBLEMATYKI.

WARTOŚĆ WYNIKÓW BADAŃ ORAZ WYNIKAJĄCYCH W TYM ZAKRESIE WNIOSKÓW ZALEŻY W ZNACZNYM STOPNIU OD SZCZEROŚCI I OBIEKTYWNOŚCI ODPOWIEDZI .
PROSIMY ZATEM O UWAŻNE PRZESTUDIOWANIE PROBLEMATYKI ZAWARTEJ W NINIEJSZYM KWESTIONARIUSZU .

ANKIETA JEST ANONIMOWA I ODPOWIEDZI ZOSTANĄ WYKORZYSTANE JEDYNIE W CELACH NAUKOWYCH DLA SFORMUŁOWANIA PRAKTYCZNYCH WNIOSKÓW.

TWOJA POMOC JEST NAM NIEZBĘDNA, PROSIMY ZATEM O SZCZERE POWAŻNE I PRZEMYŚLANE ODPOWIEDZI.

ZA SUMIENNE POTRAKTOWANIE NASZEJ PROŚBY SERDECZNIE DZIĘKUJEMY.

Warszawa, 1995r.

1. **JAKIE ZNACZENIE MIAŁY MOTYWY, KTÓRYMI KIEROWAŁEŚ SIĘ WSTĘPUJĄC DO OLL W DĘBLINIE ?**

(wpisz cyfrę określającą znaczenie-ważność motywów wg skali: 5-bardzo duże, 4-duże, 3-małe, 2-bardzo małe, 1-trudno mi powiedzieć)

L.p.	motywy wyboru szkoły	wskaźnik ważności
1	Pragnę zostać pilotem, od dawna interesuję się lotnictwem.	
2	Pragnę zostać żołnierzem zawodowym,od dawna interesuję się problemami wojska.	
3	Z powodów finansowych	
4	Z powodów rodzinnych	
5	Z powodu namowy kolegów, znajomych.	
6	Zbieg okoliczności- przypadek.	
7	Inne(jakie?).....	

2. **CZYM JEST DLA CIEBIE PERSPEKTYWA ZOSTANIA PILOTEM CZY TEŻ ŻOŁNIERZEM ZAWODOWYM W OGÓLE?**

(podkreśl wybraną odpowiedź)

1 Zaszczytem, godnością, honorem.
2 Wyrazem społecznego uznania
3 Obciążeniem, ale dającym mimo wszystko satysfakcję.
4 Obciążeniem komplikującym życie osobiste.
5 Faktem bez znaczenia.
6 Inne wypowiedzi.....
.....

3. **GDYBY MOŻNA BYŁO JESZCZE RAZ DECYDOWAĆ O WYBORZE SZKOŁY,TO: CZY PONOWNIE PRAGNĄŁBYŚ ZOSTAĆ UCZNIEM OLL?**

(podkreśl wybraną odpowiedź)

1 Tak.
2 Raczej tak.
3 Raczej nie.
4 Nie.
5 Trudno mi powiedzieć.

Odpowiedź prosimy uzasadnić.....
.....

4. **W JAKIM STOPNIU INTERESUJE CIĘ PROBLEMATYKA PATRIOTYCZNO-OBRONNA?**

(podkreśl wybraną odpowiedź)

1. Powyższa problematyka to moja pasja,hobby,zamiłowanie.
2. W znacznym stopniu interesuje mnie całokształt problematyki patriotyczno-obronnej ujętej w rozkładach zajęć wszystkich przedmiotów.
3. Przeciętnie interesują mnie tylko wybrane problemy .
4. Nie interesuje.
5. Trudno mi powiedzieć .

Odpowiedź prosimy uzasadnić.....
.....

5. KTÓRE Z WYMIENIONYCH CZYNNIKÓW MAJĄ WPŁYW NA TWOJE ZAINTERESOWANIE PROBLEMATYKĄ PATRIOTYCZNO-OBRONNĄ KRAJU?

(odpowiednie podkreśl)

1.Emocjonalne nastawienie do lotnictwa , munduru i wojska w ogóle.
2.Szacunek do tradycji orężnych.
3.Charakter kształcenia i wychowania w OLL.
4.Poczucie lojalności obywatelskiej.
5.Inne(jakie?).....
.....

6. JAKIE ZNACZENIE MAJĄ MOTYWY, KTÓRYMI KIERUJESZ SIĘ W ZDOBYWANIU, DOSKONALENIU I UZUPEŁNIANIU WŁASNEJ WIEDZY PATRIOTYCZNO-OBRONNEJ?

(wpisz cyfrę określającą znaczenie- ważność motywów wg skali: **5**- bardzo duże, **4**-duże, **3**- małe, **2**-bardzo małe, **1**-trudno mi powiedzieć)

L.p.	motywy	wskaźnik ważności
1	Poczucie wewnętrznego obowiązku.	
2	Przekonanie o przydatności wiedzy patriotyczno-obronnej.	
3	Zakładane plany i dążenia życiowe.	
4	Nacisk wymogów programu kształcenia,ocena szkolna.	
5	Inne(jakie?).....	

7. CZY MÓGŁBYŚ POWIEDZIEC O SOBIE , ŻE W PROCESIE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO DAJESZ Z SIEBIE WSZYSTKO , ABY NALEŻYCIE OPANOWAĆ OKREŚLONY ZAKRES WIEDZY I UMIEJĘTNOŚCI?

(odpowiednie podkreśl)

1.Tak (daję z siebie wszystko)
2.Raczej tak (zwykle daję z siebie wszystko)
3.Raczej nie (daję z siebie tyle ile jest konieczne)
4.Nie.
5.Trudno mi powiedzieć .

Odpowiedź prosimy uzasadnić.....

8. KTO TWOIM ZDANIEM POWINIEN W GŁÓWNEJ MIERZE TROSZCZYĆ SIĘ O ZAPEWNIENIE BEZPIECZEŃSTWA KRAJU?

(podkreśl wybraną odpowiedź)

1.Tylko i wyłącznie wojskowi.
2.Przede wszystkim wojskowi przy udziale społeczeństwa.
3.W równej mierze każdy obywatel.
4.Trudno mi powiedzieć.
5.Inne propozycje(jakie?).....

9. JAK POSTĄPIŁBYŚ W SYTUACJI ZAGROŻENIA ZEWNĘTRZNEGO PAŃSTWA ? (podkreśl wybraną odpowiedź)

1. Wstępuję ochotniczo do wojska.
2. Zgłaszam gotowość do uczestnictwa w obronie cywilnej.
3. Czekam na dyspozycje pozostając w domu.
4. Wyjeżdżam nie pozostawiając adresu.
5. Inne propozycje(jakie?).....

10. JAKA JEST TWOJA OPINIA O ZASADNICZEJ SŁUŻBIE WOJSKOWEJ ? (podkreśl wybraną odpowiedź)

1. Jest powinnością patriotyczną każdego obywatela.
2. Jest szkołą życia dla młodzieży.
3. Jest przykrym obowiązkiem.
4. Jest niepotrzebną stratą czasu.
5. Inne opinie(jakie?).....

11. W JAKIM ZAKRESIE ODZIAŁYWUJE NA CIEBIE KSZTAŁCENIE I WYCHOWANIE PATRIOTYCZNO-OBRONNE W OLL?

(wpisz cyfrę określającą wskaźnik ważności wg skali: 5-bardzo dużym, 4-dużym, 3-małym, 2-bardzo małym, 1-trudno mi powiedzieć)

L.p.	zakres oddziaływań	wskaźnik ważności
1	Pobudza moje myślenie kategoriami państwa i narodu.	
2	Wyrabia moją zaangażowaną postawę patriotyczno-obronną.	
3	Uwrażliwia mnie na sferę życia publicznego i społecznego kraju.	
4	Kształtuje moje poczucie obowiązku i odpowiedzialności za siebie i kolegów	
5	Inne(jakie).....	

12. KTÓRE Z PRZEDMIOTÓW ORAZ ZAJĘĆ POZALEKCYJNYCH WYMIENIONYCH PONIŻEJ TWOIM ZDANIEM :

A- ZAWIERAJĄ NAJWIĘCEJ TREŚCI PATRIOTYCZNO-OBRONNYCH ?

B- WYWIERAJĄ ISTOTNY WPŁYW NA TWOJĄ POSTAWĘ PATRIOTYCZNO-OBRONNĄ ?

(prosimy wstawić znak X w odpowiednie rubryki)

	A	B
Przysposobienie obronne		
historia		
język polski		
wiedza o społeczeństwie		
biologia		
chemia		
technika		
zajęcia w aeroklubie		
praca w kołach zainteresowań(jakich?).....		
praca w sekcjach sportowych(jakich?).....		
INNE.....		

13. W JAKIM STOPNIU WYMIENIONE ZASADY KSZTAŁCENIA PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO STOSOWANE PRZEZ NAUCZYCIELI- WYCHOWAWCÓW MAJĄ WG CIEBIE WPŁYW NA TWOJE WYNIKI NAUCZANIA I WYCHOWANIA?

(wpisz cyfrę określającą wskaźnik ważności wg skali: 5-bardzo duży ,4-duży, 3-mały, 2-bardzo mały, 1-trudno mi powiedzieć)

L.p.	wymienione zasady	wskaźnik ważności
1	Lubię jak nauczyciel -wychowawca wiąże teorię z praktyką. Mogę wtedy równocześnie nabywać wiedzę i umiejętności oraz w twórczy sposób je wykorzystać. Osiągam lepsze wyniki gdy nauczyciel łączy treści patriotyczno-obronne z systemem obronnym kraju , z całokształtem życia kraju.	
2	Nie jestem bierny ani obojętny jeżeli nauczyciel-wychowawca uświadomi mi cele i praktyczne znaczenie wychowania patriotyczno-obronnego. Jestem wtedy zdolny do samokształcenia i samokontroli. Moja aktywność i świadoma dzialalność wynika z moich zainteresowań i zamiłowań.	
3	Najważniejsze dla mnie to być w „dobrej klasie”.”Dobra klasa” to dobrzy poszczególni uczniowie. ”Dobra klasa” wyzwala moją aktywność.	
4	Znaczący wpływ na wyniki mojej pracy ma bezpośrednie poznawanie rzeczy i zjawisk .	
5	Istotny wplyw na wyniki ,które osiągam ma przekazywanie treści przez nauczyciela wg zaplanowanej kolejności i porządku oraz wiązanie nowych treści z już znanymi. Istotne jest również systematyczne kontrolowanie moich postępów.	
6	Dobre wyniki mogę osiągnąć tylko wtedy gdy nauczyciel-wychowawca dostosuje treści do moich możliwości, kiedy weźmie pod uwagę wiadomości, które posiadam, moje umiejętności, postawę.	
7	Najlepsze wyniki osiągam jeżeli nauczyciel stosuje tzw.”nauczanie wychowujące”, wszechstronnie kształci moją osobowość.	
8	Znaczący wpływ na moje wyniki ma taki dobór treści, metod i środków aby moje wiadomości ,umiejętności , postawa -utrwalały się i stawały użyteczne.	
9	Najważniejsze jest precyzyjne sformułowanie celów przez nauczyciela oraz uświadomienie nam uczniom wynikających z nich zadań.	
10	Najważniejsze jest ciągłe kształcenie i samokształcenie.	

14. W JAKIM STOPNIU WYMIENIONE METODY KSZTAŁCENIA PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO STOSOWANE PRZEZ NAUCZYCIELI-WYCHOWAWCÓW MAJĄ WPŁYW NA TWOJE WYNIKI NAUCZANIA I WYCHOWANIA?

(wpisz cyfrę określającą wskaźnik ważności wg skali: 5-bardzo duży, 4-duży, 3-mały, 2-bardzo mały, 1-trudno mi powiedzieć)

L.p.	metody kształcenia patriotyczno-obronnego	wskaźnik ważności
1	słowna-opis: zwięzły , jasny , zrozumiały , żywy , oparty na ruchu i barwie słowa oraz na uczuciowym stosunku do treści.	
2	słowna-opowiadanie : utrwalanie , wywoływanie określonych przeżyć przez emocjonalne przedstawianie wydarzeń.	
3	słowna-wykład: systematyczność, logiczna konsekwencja, formalizm.	
4	słowna-pogadanka: nawiązywanie do posiadanych wiadomości i umiejętności, zadawanie jednoznacznych, odpowiednio formułowanych pytań, brak formalizmu.	
5	oglądowe-pokazy:oparte na obserwacji.	
6	oglądowe-oparte na praktycznych ćwiczeniach.	
7	aktywizujące-sytuacyjne: nawiązujące do życia rodziny, szkoły, środowiska.	
8	aktywizujące-inscenizacyjne: pełnienie określonych funkcji, role, teatralizacja.	
9	aktywizujące-problemowe:problem, hipotezy, weryfikacja, wnioski.	
10	aktywizujące-wielostronne:integrujące nauczanie podające, problemowe, prakyczne.	
11	aktywizujące przez kreowanie obrazow rzeczywistości, porównywanie wizji z rzeczytwistością i dokonywanie obiektywnej oceny.	
12	aktywizujące przez tzw. trening interpersonalny, budzenie otwartości i zaufania.	
13	aktywizujące-mikronauczanie: osiąganie szybkiego efektu przez skracanie czynności i ułatwianie operacji, sprzeciw wobec klasycznych form dydaktyki.	
14	aktywizujące przez rozgrywanie najbardziej prawdopodobnych wydarzeń, analizowanie przyczyn, związkow i skutków w konkretnym miejscu i czasie, pozorowanie działań (tzw.gry kierownicze).	
15	programowane, oparte na algorytmie	

15. W JAKIM STOPNIU METODY WYCHOWANIA PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO STOSOWANE RZEZ NAUCZYCIELI-WYCHOWAWCÓW MAJĄ WPŁYW NA TWOJE WYNIKI NAUCZANIA I WYCHOWANIA?

(wpisz cyfrę określającą wskaźnik ważności wg skali: **5**-bardzo duży, **4**-duży, **3**-mały , **2**-bardzo mały, **1**-trudno mi powiedzieć)

L.p.	METODY ODDZIAŁYWANIA BEZPOŚREDNIEGO PRZEZ :	wskaźnik ważności
1.	przekonywanie podczas rozmów przez odwoływanie się do osobistego doświadczenia	
2.	przekonywanie podczas rozmów przez logiczne uzasadnianie.	
3.	przekonywanie podczas rozmów przez powoływanie się na autorytety.	
4.	przekonywanie podczas rozmów przez dotrzymywanie słowa.	
5.	przekonywanie w dyskusji-dialogu, konsultacji, koreferacie.	
6.	przekonywanie w dyskusji masowej, w grupie.	
7.	przekonywanie w dyskusji sytuacyjnej przez odtwarzanie wydarzeń z życia klasy, szkoły oraz analizę zachowania uczniów np. wobec sztandaru, hymnu itp.	
8.	przekonywanie podczas przemówień.	
9.	przykład osobisty; przeżywanie.	
10.	działanie praktyczne	
11.	wzór osobowy postaci filmowych, literackich, historycznych.	
12.	jawność ocen i nagradzanie.	
13.	inne(jakie?).....	

L.p.	METODY ODDZIAŁYWANIA POŚREDNIEGO PRZEZ :	wskaźnik ważności
1.	ceremoniał (np. ślubowanie).	
2.	samorządność uczniowską.	
3.	obyczaje i tradycje szkolne.	
4.	pracę, samokształcenie, samodoskonalenie.	
5.	ocenę postaw społecznych.	
6.	symbolikę narodową : godło, barwy, hymn.	
7.	literaturę piękną.	
8.	techniczne środki przekazu.	
9.	opinię środowiska szkolnego.	
10.	inne(jakie?).....	

16. W JAKIM STOPNIU AKTYWNIE UCZESTNICZYSZ W STOSOWANYCH FORMACH PRACY WYCHOWAWCZEJ ?

(prosimy wstawić znak X w odpowiednie rubryki)

L.p.	formy aktywności	uczestniczę chętnie	raczej chętnie, ale w niektórych sytuacjach	tylko tyle ile jest konieczne.	gdy sytuacja na to pozwala nie uczestniczę	nie uczestniczę
1	praca w modelarni					
2	opieka nad salą tradycji szkoły					
3	upowszechnianie akcji pomocy dzieciom potrzebującym jej					
4	udział w sportach sprawnościowo-obronnych					
5	przygotowanie i udział w uroczystościach patriotyczno-obronnych (ceremoniałach np. ślubowanie)					
6	wycieczki dydaktyczno-wychowawcze do jednostek i szkół wojskowych.					
7	współorganizowanie i dbałość o miejsca chwały i męczeństwa narodu polskiego					
8	propagowanie wiedzy patriotyczno-obronnej wśród uczniów szkół podstawowych					
9	organizowanie spotkań z kombatantami					
10	konkursy wiedzy historycznej, patriotyczno-obronnej.					
11	inne(jakie?).....					

17. W JAKIM ZAKRESIE STAN BAZY DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEJ W OLL ZAPEWNIA WG CIEBIE SKUTECZNĄ REALIZACJĘ CELÓW KSZTAŁCENIA I WYCH. PATRIOTYCZNO-OBRONNEGO?

(odpowiednie podkreśl)

1. Zapewnia całkowicie
2. Raczej zapewnia
3. Częściowo zapewnia
4. Nie zapewnia.
5. Trudno mi powiedzieć

odpowiedź prosimy uzasadnić.....

18. KTÓRĄ Z PREZENTOWANYCH POSTAW WYCHOWAWCZYCH NAUCZYCIELA NAJBARDZIEJ CENISZ ?

(odpowiednie podkreśl)

1. Niektórzy z nas są tak trudni , że dla naszego dobra powinniśmy bać się wychowawcy. Nauczyciel powinien wychowywać nas w bezwzględnym posłuszeństwie.
   Jeżeli będziemy trzymani w mocnych ryzach wyrośniemy na najlepszych ludzi.
   Większość z nas powinna być przez cały czas surowo wychowywana.

2. Jeżeli jesteśmy przekonani , że mamy rację to należy pozwolić nam na niezgadzanie się z nauczycielem.
   Należy zachęcać nas do wypowiadania swojego zdania jeżeli uważamy , że podjęte wobec nas decyzje są niesłuszne.
   Nie należy obarczać nas czynnościami , które mogą być uciążliwe.

3. Nauczyciele- wychowawcy powinni wykazywać duże zaimteresowanie naszymi sprawami.
   Wspólne problemy, wspólne zainteresowania, praca i zabawa ułatwiają pracę wychowawczą.

4. Nauczyciel nie powinien interesować się naszymi osobistymi problemami .
   Powinniśmy wszystkie swoje sprawy życiowe załatwiać bez pomocy wychowawców.
   Gdy mamy kłopoty nie trzeba ich traktować poważnie.

19. JAKI RODZAJ STYLU PRACY CHARAKTERYZUJĄCY SIĘ WYMIENIONYMI PONIŻEJ FORMAMI POSTĘPOWANIA WYCHOWAWCZEGO NAUCZYCIELA JEST TOBIE NAJBLIŻSZY ?

(w każdej grupie podkreśl jeden z trzech wyborów)

A
1. Decyduje samodzielnie nie licząc się z opinią uczniów.
2. Współdecyduje z uczniami, uwzględnia ich opinie.
3. Niechętnie decyduje, pozostawia uczniom swobodę w postępowaniu.

B
1. Nie toleruje dyskusji z uczniami, nie znosi ich sprzeciwu.
2. Zręcznie kieruje dyskusją, polemizuje z uczniami.
3. Nie unika dyskusji, chętnie też zwierza się uczniom ze swoich problemów

C
1. Jest bezkompromisowy(a) ,winę za wszelkie niedostatki przypisuje uczniom.
2. Jest wyrozumiały(a) ,przemilcza drobne wykroczenia uczniów.
3. Jest tolerancyjny(a) ,winę za ewentualne wykroczenia bierze na siebie.

D
1 .Jest zainteresowany(a) sprawami uczniów,życzliwy,stara się zapobiegać ewentualnym konfliktom w klasie.
2. W oczach uczniów stara się być groźny(a) i surowy(a).Karz każdy objaw niesubordynacji.
3. Nie wnika w sprawy osobiste uczniów.W jaskrawych przypadkach naruszenia dyscypliny podejmuje decyzje przy udziale samorządu klasy.

E
1. Drobiazgowo określa zadania uczniom nie zostawiając im pola do samodzielnego decydowania i przejawiania inicjatywy.
2. Pozwala uczniom postępować w taki sposób, ktory sami uważają za najlepszy.
3. Wyjaśnia uczniom swoje zamiary, stawia zadania do wykonania i kontroluje ich realizację.

20. W JAKIM STOPNIU TWOIM ZDANIEM WYMIENIONE PRZYCZYNY NIEDOSTOSOWAŃ UCZNIÓW OLL DO WYMOGÓW KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA MOGĄ SZCZEGÓLNIE OBNIŻYĆ EFEKTYWNOŚĆ KSZTAŁTOWANIA POSTAW PATRIOTYCZNO-OBRONNYCH ?

(prosimy wpisać cyfrę określającą stopień obniżenia efektywności wg skali: **5**-bardzo duży, **4**-duży, **3**-mały, **2**-bardzo mały, **1**-trudno mi powiedzieć)

L.P.	przyczyny niedostosowań uczniów	stopień obniżenia efektywności
1	brak wiary uczniów w skuteczność urzeczywistnienia swoich planów	
2	słabe wykorzystanie środków dydaktyczno-wychowawczych	
3	nieprawidłowa postawa nauczyciela: zbyt pobłażliwa lub zbyt surowa	
4	niezrozumienie przez uczniów celu i sensu niektórych problemów	
5	zła wola uczniów, niechęć, lenistwo, wygodnictwo	
6	słaby charakter uczniów, podatność na wpływy środowiska	
7	brak umiejętności współżycia w zespole	
8	brak poczucia winy uczniów	
9	brak perspektyw dalszego kształcenia w WSOSP	
10	braki w wiedzy wyniesione ze szkół podstawowych	
11	inne (jakie?).....	

21. W JAKIM STOPNIU WYMIENIONE CECHY AKCEPTUJESZ JAKO CENNE I GODNE NAŚLADOWANIA U ABSOLWENTA OLL?

(prosimy wpisać cyfrę określającą wskaźnik ważności wg skali: **5**-bardzo dużym, **4**-dużym, **3**- małym , **2**-bardzo małym, **1**-trudno mi powiedzieć)

	wskaźnik ważności
twórcza aktywność, zaangażowanie, patriotyzm	
wewnętrzne poczucie samodzielności i odpowiedzialności	
społeczne zdyscyplinowanie, gospodarność	
odwaga i dzielność życiowa	
zdolności organizacyjne	
odpowiedni poziom wiedzy ogólnej	
umiejętności samodoskonalenia	
zainteresowanie lotnictwem i wojskiem w ogóle	
wygląd zewnętrzny i odpowiednia kultura bycia	
umiejętność adaptacji do nowego środowiska	
gotowość do obrony Ojczyzny	
wytrwałość w dążeniu do celu	
umiejętności współdziałania w zespole	
lojalność, prawdomówność	
sprwność i siła fizyczna	
inne.....	

22. W JAKIM STOPNIU WYMIENIONE CECHY AKCEPTUJESZ JAKO CENNE I GODNE NAŚLADOWANIA U NAUCZYCIELA-WYCHOWAWCY OLL ?

(prosimy wpisać cyfrę określającą wskaźnik ważności wg skali: **5**-bardzo dużym, **4**-dużym, **3**-małym , **2**-bardzo małym, **1**-trudno mi powiedzieć)

	wskaźnik ważności
zamiłowanie do pracy pedagogicznej	
autorytet	
zdolności wychowawcze	
walory moralne	
aktywność, zaangażowanie, patriotyzm	
samodzielność odpowiedzialność i gospodarność	
społeczne zdyscyplinowanie	
odwaga i dzielność życiowa	
zdolności organizacyjne	
umiejętność przekazywania wiedzy, życzliwy stosunek do uczniów	
duży zasób wiedzy ogólnej i specjalistycznej	
umiejętności samodoskonalenia	
zainteresowanie lotnictwem i wojskiem w ogóle	
regulaminowe postępowanie i bardzo duża wymagalność	
wygląd zewnętrzny i wysoka kultura bycia	
inne.....	

DZIĘKUJEMY CI ZA SUMIENNE WYPEŁNIENIE ANKIETY

PODAJ DANE O SOBIE:

		ZAZNACZ SWOJE DANE ZNAKIEM X
POCHODZENIE SPOŁECZNE	chłopskie	
	robotnicze	
	inteligenckie	
	inne	
WIELKOŚĆ MIASTA, W KTÓRYM UKOŃCZYŁEŚ SZKOŁĘ PODSTAWOWĄ	wieś	
	miasteczko do 20 tyś. mieszkańców	
	miasto od 21 do 100 tyś. mieszkańców	
	miasto powyżej 100 tyś. mieszkańców	
OCENA SYTUACJI MATERIALNEJ TWOJEJ RODZINY	bardzo dobra	
	dobra	
	przeciętna	
	zła	
	bardzo zła	
W KTÓREJ KLASIE OLL JESTEŚ OBECNIE	w pierwszej	
	w drugiej	
	w trzeciej	
	w czwartej	
WYNIK TWOJEGO BADANIA W K L L	zdolny do szkolenia lotniczego	
	niezdolny do szkolenia lotniczego	
	niezdolny do służby wojskowej w ogóle	
TWOJA ŚREDNIA OCEN W OSTATNIM ROKU NAUKI	do 3.0	
	od 3.1 do 3,99	
	od 4.0 do 4.49	
	więcej niż 4,5	
TWOJA OCENA Z ZACHOW.	WZOROWA	
	BARDZO DOBRA	
	DOBRA	
	NIEODPOWIEDNIA	
	NAGANNA	

Załącznik nr 3

KLASA..... OCENA Z PO..... ŚR.OCEN W I SEM.....

A. Wiedza historyczna - o symbolice narodowej i wojskowej oraz o wybranych faktach związanych z walką Polaków w II wojnie światowej.

1) Flaga państwowa przedstawiona jest w postaci dwóch biało-czerwonych pasów,równoległych,z których górny jest biały,dolny-czerwony.
Ustawa sejmowa z 1 sierpnia 1919r określa stosunek długości do szerokości pasów,który wynosi:
1) 7:4 2)8:5 3)5:3

2) Pierwszym znanym polskim hymnem państwowym była pieśń kościelna.
Jaka była nazwa tej pieśni?
1)Bogurodzica , 2)Te deum laudamus , 3)Boże coś Polskę.

3) Który z orderów ustanowionych w Polsce,nadawany osobom za szczególne zasługi dla kraju,był pierwszym odznaczeniem państwowym?
1)Order Św. Stanisława , 2)Order Orła Białego , 3) Order Virtuti Militari .

4) Odznakę pilota zaprojektował artysta-rzeźbiarz Władysław Gruberski. Wprowadzono ją w armii rozkazem Naczelnego Wodza dn. 19 lutego:
1) 1919r , 2) 1920r , 3) 1921r.

5) Dla ujednolicenia oznakowania zdobycznego sprzętu lotniczego rozkazem Szefa Sztabu Generalnego wprowadzono szachownicę lotniczą 1 grudnia:
1) 1918r , 2) 1920r , 3) 1921r.

6) W III Międzynarodowych Zawodach Samolotów Turystycznych w Berlinie zwyciężyła załoga por. pil. Franciszek Żwirko i inż Stanisław Wigura. Zawody odbywały się w:
1)1930r , 2) 1932r , 3) 1933r.

7) W. Churchil powiedział o Polakach , którzy w Bitwie o Anglię stanowili 5% sił lotniczych RAF:
„Nigdy w dziejach konfliktów zbrojnych , tak wielu nie zawdzięczało aż tyle tak nielicznym” .
Polacy uzyskali rezultat zestrzeleń wszystkich samolotów niemieckich?
1) 8% , 2) 10% , 3) 13% .

8) Kiedy wybuchło Powstanie Warszawskie?
1) w lipcu 1942r , 2) w kwietniu 1943r , 3) w sierpniu 1944r .

9) Kto dowodził działaniami 2 Korpusu Polskiego w bitwie o Monte Cassino?
1) gen.Stanisław Sosabowski 2) gen. Władysław Anders , 3) gen. T. „Bór” Komorowski .

10) Która z wymienionych jednostek Wojska Polskiego brała udział w zdobywaniu Berlina w 1945r. ?
1) Brygada Strzelców Karpackich , 2) 1 Dywizja Piechoty im. T. Kościuszki ,
3) 2 Dywizja Piechoty im. K. Dąbrowskiego.

B. Wiedza ogólnoobronna

11) Podstawowym ogniwem naszego systemu obronnego są odpowiednio zorganizowane , wyszkolone i wyposażone siły zbrojne. W ich skład wchodzą rodzaje wojsk :
1) zmechanizowane , pancerne , rakietowe , artylerii obrony przeciw- lotniczej i inne ,
2) wojska lądowe , wojska lotnicze i obrony powietrznej oraz marynarka wojenna ,
3) wojska: Obrony Cywilnej , Nadwiślańskich MSW , Straży Granicznej .

12) W celu prowadzenia różnorodnych działań bojowych wojska są zorganizowane w pododdziały , oddziały związki operacyjne i związki taktyczne. Oddziałem nazywamy:
1) jednostkę organizacyjną nie mającą samodzielności administracyjnej i gospodarczej ,
2) jednostkę samodzielną pod względem administracyjnym i gospodarczym ,
3) wyższe jednostki organizacyjne .

13) Istotnym i niezbędnym składnikiem obronności jest obrona cywilna.Działa ona w czasie:
1) wojny , 2) pokoju i wojny , 3) pokoju .

14) Jednostki Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju podlegają :
1) dowódcom okręgów wojskowych , 2)dowódcy WLOP , 3) dowódcy WLOP i dowódcom okręgów wojskowych .

15)Pierwsze w kraju wojskowe Liceum Lotnicze przygotowujące kandydatów do zawodu oficera w tym podchorążego WSOSP ,powstało w :
1)1970r. 2)1972r. 3)1974r.

C) Wiedza praktyczna o wybranych zagadnieniach problematyki przysposobienia-obronnego .

16)Ustalono że człowiek może być jednorazowo napromieniowany ,bez szczególnego zagrożenia dla zdrowia dawką 50 rentgenów w czasie do :
1)2 dni 2)3 dni 3)4 dni

17)Nie należy do indywidualnych środków ochrony osobistej przed skażeniem chemicznym :
1)Maska p. gazowa 2)Odzież ochronna L-2 3)Odzież osobista

18)Pożary ciał stałych (drewno ,tworzywa sztuczne) i metali (magnez ,sód ,potas) w zasięgu urządzeń elektrycznych nie można gasić gaśnicą :
1)Pianową 2)Śniegową ,halonową 3)Proszkową

19) 10 czerwca 1977r. zostały uchwalone-dwa 'Protokóły dodatkowe'do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949r.
Czy sprzeczne z 'Protokółem' jest wykonywanie zadań Obrony Cywilnej (OC) pod kierownictwem i nadzorem wojskowym ?
1) Tak 2) Nie 3) Nie ma w 'Protokóle'

20)Który z wymienionych stopni wojskowych nie należy do danego korpusu osobowego oficerów starszych?
1)Major 2)Komandor podporucznik 3)Ogniomistrz

21) Do rozpoznania skażeń chemicznych używa się:
1)Indykatora DP-63 2)Przyrządu rozpoznznia chemicznego PChR-54M
3)Dawkomierza chemicznego DP-70M

22)Sposób organizacji łączności między dwoma dowódcami za pomocą wydzielonych dla nich radiostacji pracujących na ustalinych danych radiowych nazywamy:
1)kierunkiem radiowym 2)połączeniem radiowym 3)siecią radiową

23)Odkażanie polegające na doprowadzeniu do przebiegu reakcji chemicznej pomiędzy środkami trującymi, a odkażalnikiem nazywa się:
1)fizykochemiczne 2)chemiczne 3)mechaniczne

24)Czy cywilny personel OC może posiadać broń lekką?
1)Tak 2)Nie 3)Prawo konfliktów zbrojnych tego nie przewiduje

25)Dla rozróżnienia formacji OC od innych został wprowadzony ogólnoświatowy znak ochronno-rozpoznawczy. Jest nim na pomarańczowym tle trójkąt równoboczny:
1)zielony 2)niebieski 3)czarny

Załącznik nr 4

Plan wywiadu

z nauczycielami-wychowawcami nt. niektórych aspektów pracy zawodowej i wybranych problemów społecznych.

1.Przywitanie rozmówcy, przedstawienie celu wywiadu, zachęcenie do szczerych wypowiedzi.

2.Czy pracując w OLL - uważa Pan(i), że ma przed sobą perspektywy rozwojowe?

3.Gdyby można było jeszcze raz decydować o wyborze pracy - to czy ponownie pragnąłby Pan(i) zostać nauczycielem-wychowawcą w OLL?

4.Proszę scharakteryzować miejsce własnej pracy .

5. Co stanowi szczególne utrudnienie w pracy zawodowej?

6.Czy były sytuacje, kiedy odczuwał(a) Pan(i) istotne niezadowolenie w pracy - jeśli tak - jakie były tego powody ?

7. Czy jest Pan(i) zadowolony(a) z obecnego poziomu własnego wykształcenia zawodowo-pedagogicznego?
(Czy uzupełnia Pan(i) swoje wykształcenie?)

8. Czy środowisko garnizonu lotniczego okazuje nauczycielom-wychowawcom OLL szacunek i poważanie?

9. Jak ocenia Pan(i) atmosferę w swoim środowisku pracy?

10.Czy nauczyciel-wychowawca powinien się angażować w pracy społecznej na rzecz szkoły, miejsca zamieszkania, regionu?
(Jak Pan(i) ocenia swoje uspołecznienie?)

11. Jakie są główne Pana(i) zainteresowania pozazawodowe?

12.Jak ocenia Pan(i) swoje warunki mieszkaniowe i poziom uzyskiwanych świadczeń?

13.Podziękowanie za rozmowę.

Załącznik nr 5

Plan wywiadu

z nauczycielami-wychowawcami nt. postaw patriotyczno-obronnych uczniów OLL i ich uwarunkowań.

1.Przywitanie rozmówcy, przedstawienie celu wywiadu, zachęcenie do szczerych wypowiedzi.

2.Jakie treści patriotyczno-obronne zawarł(a) Pan(i) w rozkładzie nauczania własnego przedmiotu?

3.Jak ocenia Pan(i) warunki edukacji w OLL?

4.Jak ocenia Pan(i) zaangażowanie uczniów?

5.Jak ocenia Pan(i) sprawność fizyczną i odporność psychiczną uczniów?

6.Czy młodzież chętnie przyznaje się do popełnianych błędów oraz czy wskazuje powody uzyskiwania niezadowalających wyników w nauce i zachowaniu?

7.Jakie Pana(i) zdaniem czynniki wywierają istotny wpłw na aktywność uczniów?

8.Jak ocenia Pan(i) aspiracje uczniów?

9. Jak ocenia Pan(i) ogólną i specjalistyczną wiedzę uczniów, ich umiejętności, sprawność działania w sytuacjach trudnych?

10.Jaki wpływ wg Pana(i) wywierają nagrody i kary na postawy uczniów ?

11.Podziękowanie za rozmowę.

Załącznik nr 6

Plan wywiadu

z młodzieżą OLL nt. jej przygotowania do dalszej edukacji wojskowej.

1.Przywitanie się z uczniem, przedstawienie celu wywiadu, zachęcenie do szczerych wypowiedzi.

2.Jak oceniasz swoje przygotowanie do dalszej nauki w wybranej szkole wojskowej? Z czym masz najwięcej kłopotów?

3. Z jakich przedmiotów odczuwasz szczególne braki i w jakim zakresie?

4. Spróbuj scharakteryzować przyczyny swoich kłopotów.

5. Czy potrafisz samodzielnie radzić sobie z różnymi problemami? Spróbuj ocenić swoje zdolności w zakresie samowychowania i samokształcenia.

6. Jaki jest Twój stosunek do przedmiotu przysposobienie obronne?

7. Jaki jest Twój stosunek do patriotyzmu, obronności i bezpieczeństwa kraju?

8. Czy uczniowie darzą zaufaniem nauczycieli-wychowawców? Jak zachowałbyś się gdyby Twój wychowawca (w szkole czy internacie) poprosił cię o wykonanie dodatkowej pracy wykraczającej poza Twoje obowiązki ?

9.Jak oceniasz atmosferę w swojej klasie?

10.Jakie są Twoje zainteresowania pozaszkolne?

11. Jakie są Twoje marzenia, aspiracje, dążenia?

12.Podziękowanie za rozmowę.

Załącznik nr 7

Plan nauczania
obowiązujący w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym im. Żwirki i Wigury w Dęblinie / w roku szkolnym 1995/96 /

l.p.	przedmiot	liczba godzin na poszczególnych rocznikach				razem:	
		I	II	III	IV		
1	język polski	4	4	4	5	17	
2	język rosyjski (lub niemiecki)	2	2	2	2	8	16
3	język angielski	2	2	2	2	8	
4	matematyka	3	3^{+1}	2^{+3}	2^{+6}	10^{+10}	
5	wiedza o społeczeństwie	-	-	-	1	1	
6	historia	2	2	2	2	8	13
7	geografia	1	1	2	-	4	
8	biologia z ochroną środowiska	2	2	1	-	5	
9	fizyka z astronomią	2	2^{+1}	2^{+1}	$^{+3}$	6^{+5}	16^{+5}
10	chemia	2	2	1	-	5	
11	technika/ elementy informatyki	3	2	-	-	5	6
12	plastyka	1	-	-	-	1	
13	przysposobienie obronne	1	1^{+1}	1^{+3}	2	5^{+4}	
14	wychowanie fizyczne	3	2	3	4	12	
15	godz.do dyspozycji wych.	1	1	1	1	4	
	razem:	29	29	30	30	118	
16	zajęcia fakultatywne	-	2	5	8	15	
[z godzin zaj.fakultat. można korzystać dla przedmiotów danego profilu, w OLL: matematyczno-fizyczny - zatem dla przedmiotów: matematyka i fizyka]							
17	religia	1	1	1	1	4	

Załącznik nr 8

PROGRAM NAUCZANIA PRZEDMIOTU TECHNIKA
/dla klas pierwszych/

Temat:	Ilość godz.		
	ogó-łem	w tym:	
		teor.	prakt
Modelarstwo			
Wiadomości wstępne, sprawy organizacyjne i obowiązujące przepisy BHP	3	2	1
Rys historyczny rozwoju modeli	3	2	1
Historia techniki - rozwój i postęp w modelarstwie	3	3	
Zasady lotu modeli - napędy stosowane w modelarstwie	3	3	
Tworzywa sztuczne, kleje i spoiwa. Obróbka drewna, farby i lakiery.	3	3	
Materiały i narzędzia modelarskie.	3	2	1
Budowa i klasyfikacja modeli			
Budowa modelu kartonowo-drewnianego "Zuch"	21		6
Budowa modelu "Świerszczyk" - "Młodzik"			15
Budowa modeli plastikowych wg posiadanych zestawów	21		21
Rysunek techniczny			
Organizacja zajęć, szkicowanie, rodzaje linii, materiały rysunkowe	3	3	
Pismo techniczne	6		6
Alfabet pisma technicznego	3		3
Wykonywanie dowolnych tekstów	3		3
Konstrukcje geometryczne	3	1	2
Rzuty prostopadłe	3	1	2
Wymiarowanie	6		6
Szczególne zasady wymiarowania	3	1	2
Ćwiczenia w wymiarowaniu w połączeniu z rzutami	3		3
Przekroje rysunkowe	3	1	2
Uproszczenia rysunkowe	6		6
Spawanie, zgrzewanie i lutowanie	3	1	2
Nitowanie, klejenie, zszywanie	3	1	2
Rysunki wykonawcze i złożeniowe	3	1	2
Schematy elektryczne i symbole	3	1	2
Czytanie rysunku technicznego	3	1	2
RAZEM:	117	27	90

Treść wybranych zajęć :

Rys historyczny rozwoju modeli.

- pierwszy lot człowieka na maszynie cięższej od powietrza (1891 Otto Lilicrlcel)
- Czesław Tański pionier lotnictwa polskiego
- pierwszy samolot z napędem spalinowym USA - 1903r.
- związki rozwoju lotnictwa z modelarstwem, użytkowy jego charakter
- najbardziej popularne dziedziny modelarstwa lotniczego
- procesy i zmiany zachodzące w dziedzinie modelarstwa lotniczego

Historia techniki - rozwój i postęp w modelarstwie:

- powiązania rozwoju techniki i wynalazków z modelarstwem lotniczym
- stosowanie nowych technologii i materiałów do budowy modeli
- chemia na użytek modelarstwa
- postęp w budowie jednostek napędowych
- podział silników wg zapłonu i pojemności stosowanych do napędu modeli
- współczesne urządzenia mechaniczno-elektryczne wykorzystywane do budowy modeli
- wykorzystanie najnowszej elektroniki w modelarstwie lotniczym

Zasady lotu modeli- napędy stosowane w modelarstwie

- podstawy mechaniki lotu - powstawanie siły nośnej, jej zależności od kształtu profilu, oporu czołowego
- uwarunkowania meteorologiczne wpływające na loty modeli
- zasady sterowania podczas lotu
- modele o napędzie gumowym-trenowanie gumy
- modele napędzane silnikami na CO_2
- modele napędzane silnikami o zapłonie samoczynnym i żarowym
- podział silników wg pojemności i ich dobór do modeli
- modele o napędzie turbinowym i rakietowym

Budowa i klasyfikacja modeli

- budowa modeli lotniczych na podstawie zestawów fabrycznych krajowych
- zapoznanie się z rysunkiem technicznym, planem modelarskim danego zestawu
- wykonywanie niektórych elementów modelu wg rysunku wykonawczego
- uzyskiwanie gładkości i dokładności przy montażu elementów modeli z wykorzystaniem deski montażowej
- deska montażowa jako indywidualny warsztat pracy każdego ucznia
- przygotowanie materiałów i elementów modeli do oklejania; papier, klej
- montaż poszczególnych elementów podzespołów w całość modelu
- sposoby wyważania modeli
- lotne próby z zachowaniem prostolinijnego kierunku lotu, ustawienie skrzydeł, stateczników
- loty wykonywane przy pomocy holu

Budowa modeli plastikowych wg posiadanych zestawów

- charakterystyka budowy plastikowych modeli samolotów i śmigłowców
- technologia wykonywania plastikowych modeli redukcyjnych
- charakterystyka wykonania modeli produkcji krajowej i zagranicznej
- zasady posługiwania się dokumentacją rysunkowo - zdjęciową budowanych modeli samolotów i śmigłowców
- przygotowanie elementów modeli do montażu
- sposoby wykonywania i montażu dodatkowych elementów modeli oraz tworzywa stosowane do ich wyrobu
- montaż i klejenie modeli
- sposoby malowania, dobór lakierów wg katalogu oraz przygotowanie lakieru do malowania
- technologia malowania modeli
- rodzaje kalkomanii, sposoby nakładania oraz samodzielne wykonywanie i technologia zabezpieczania
- rodzaje kolekcji modeli i sporządzanie dokumentacji informacyjnej
- warunki przechowywania i konserwacji budowanych modeli

Załącznik nr 9

PROGRAM NAUCZANIA PRZYSPOSOBIENIA OBRONNEGO
/dla rocznika I/

[opracowany na podstawie programu przysposobienia wojskowego dla liceów wojskowych, wydanego przez Zarząd Szkolenia Poza Wojskiem MON]

l.p.	temat	liczba godz.
Społeczne podstawy obronności - 6 godz.		
1	lekcja organizacyjna programem nauczania, wymogami i formami pracy	1
2	Tradycje przysposobienia wojskowego młodzieży polskiej	1
3	Symbole narodowe, wojskowe	1
4	Obrona RP, patriotyzm ustawowym obowiązkiem obywateli	1
5	Tradycje jednostki patronackiej (WSOSP)	2
Szkolenie ogólnowojskowe - regulaminy, 7 godz.		
6	Rola regulaminów w siłach zbrojnych RP	1
7	Zasady zależności żołnierzy	1
8	Zasady żołnierskiego zachowania się	1
9	Służba wewnętrzna	2
10	Sładanie meldunków, służbowe przedstawianie się	1
11	Droga służbowa, meldunki, zażalenia	1
12	Ogólne zasady musztry	1
13	Postawa zasadnicza i swobodna, zwroty w miejscu	1
14	Marsz i zatrzymanie, zwroty w marszu, bieg	1
15	Zachowanie się żołnierza w szyku	1
16	Oddawanie honorów w miejscu i marszu	1
17	Musztra zespołowa bez broni	2
18	Ogólna struktura i zadania Sił Zbrojnych RP	1
19	Wojska zmechanizowane i pancerne, powietrzno-desantowe, obrony wybrzeża oraz rozpoznawcze	2
20	Wojska rakietowe i artylerii oraz obrony przeciwlotniczej	1
21	Kwatermistrzostwo i służby techniczne	1

22	Wojska lotnicze, obrony powietrznej, lotnictwo wojsk lądowych	3
23	Marynarka wojenna	1
Zagrożenia czasu pokoju i wojny, obrona przed nimi - 8 godz.		
24	Międzynarodowe konwencje o ochronie ludności	1
25	Zagrożenie ekologiczne środowiska naturalnego	1
26	Współczesne bojowe środki rażenia	3
27	Środki ochrony dróg oddechowych	1
28	Środki ochrony skóry	1
29	Posługiwanie się indywidualnymi środkami ochrony przed skażeniami	1
Szkolenie sanitarne - 6 godz.		
30	Ogólne wiadomości o pierwszej pomocy medycznej	1
31	Reanimacja	1
32	Zranienia	1
33	Krwotoki i ich tamowanie	1
34	Oparzenia	1
35	Pomoc w nagłych wypadkach	1
Szkolenie specjalistyczne - łączność,7 godz.		
36	Przeznaczenie, ogóla charakterystyka środków łączności	1
37	Polowy aparat telefoniczny	1
38	Polowa łącznica telefoniczna	1
39	Zasady pracy na przewodowych środkach łączności	1
40	Budowa odcinka polowej linii kablowej, nawiązywanie łączności i przekazywanie korespondencji	3
Szkolenie specjalistyczne - terenoznawstwo, 8 godz.		
41	Proste środki i sposoby przekazywania sygnałów umownych	1
42	Budowa, przeznaczenie i zasady posługiwania się busolą i lornetką	1
43	Najprostsze sposoby pomiaru w terenie	3
44	Orientowanie się w terenie bez mapy	3
Szkolenie specjalistyczne - strzeleckie, 16 godz.		
45	Przeznaczenie i budowa karabinka sportowego	2
46	Podstawowe wiadomości z teorii strzelania	2

47	Granaty ręczne	1
48	Przygotowanie do strzelania przygotowawczego z karabinka sportowego	2
49	Odbycie strzelania przygotowawczego	2
50	Przygotowanie do strzelania nr 1 z karabinka sportowego	
51	Odbycie strzelania nr 1 z karabinka sportowego	2
52	Rzuty granatem	2

Załącznik nr 10

PROGRAM SZKOLENIA SPADOCHRONOWEGO
/ dla rocznika II /

Podstawowym celem szkolenia spadochronowego przeprowadzanego w ramach zajęć przysposobienia obronnego jest przygotowanie ucznia do prawidłowego i bezpiecznego wykonywania skoków spadochronowych przewidzianych do wykonania w ramach nauki w Ogólnokształcącym Liceum Lotniczym w Dęblinie
Podstawowymi środkami niezbędnymi do przeprowadzenia zajęć są:

- stoły spadochronowe i przyrządy do układania spadochronów
- spadochrony typu - SDW, SD - 83, ST - 7, SZ - 60
- automat spadochronowy KAP - 3 - 2P
- skocznia trójpoziomowa (1m, 5m, 2m)
- trapez z podwieszoną uprzężą spadochronu
- makieta samolotu (ew. samolot AN-2)

Ramowe zestawienie tematów szkolenia spadochronowego

temat	liczba godz.
Historia spadochroniarstwa	2
Budowa spadochronów	4
Użytkowanie i konserwacja spadochronów	2
Układanie spadochronów	9
Podstawowa teoria skoku spadochronowego	3
Technika skoku ze spadochronem	4
Organizacja skoków	2
Meteorologia	2
Użytkowanie szybowców i samolotów	2
Higiena lotnicza	2
Osprzęt spadochronowy	2
Szkolenie na przyrządach naziemnych	10
Razem:	44

Omówienie tematów:

1. Historia spadochroniarstwa

- legendy i mity
- początki spadochroniarstwa
- pierwsze skoki z balonów
- rekordy i osiągnięcia spadochroniarstwa w kraju i za granicą
- początki lotnictwa w świecie i w Polsce
- desanty spadochronowe
- lotnictwo polskie na frontach II wojny światowej

2. Budowa spadochronów

- klasyfikacja spadochronów
- dane lotno-techniczne spadochronów
- współdziałanie części spadochronów
- typy eksploatowanych spadochronów i ich budowa

3. Użytkowanie i konserwacja spadochronów

- warunki przechowywania spadochronów
- czynniki niszczące spadochrony
- użytkowanie spadochronów
- przekładanie i wietrzenie spadochronów
- kategorie i czasookresy użytkowania spadochronów
- naprawy, przeglądy techniczne i kasacja spadochronów
- dokumentacja spadochronu i jej prowadzenie

4.Układanie spadochronów

- zasady i warunki składania spadochronów
- przygotowanie spadochronu do składania
- ułożenie czaszy i linek nośnych
- formy i metody kontroli ułożenia spadochronu
- dopasowanie uprzęży spadochronu do ciała skoczka
- wypełnianie dokumentacji spadochronowej
- złożenie spadochronu do skoku

5. Podstawowa teoria skoku spadochronowego

- budowa atmosfery i skład chemiczny powietrza
- opór powietrza w czasie spadania
- prędkość graniczna spadania

- droga skoczka po opuszczeniu samolotu
- opadanie na otwartym spadochronie, obliczanie znoszenia

6. Technika skoku ze spadochronem

- sposoby oddzielania się od płatowców
- pozycja w czasie otwarcia spadochronu
- czynności skoczka po otwarciu spadochronu
- manewr otwartym spadochronem
- przygotowanie do lądowania i przyziemianie
- przypadki szczególne w powietrzu
- posługiwanie się spadochronem zapasowym
- sposoby lądowania na przeszkodach terenowych oraz czynności skoczka przed wodowaniem i sposób lądowania na wodzie
- prowadzenie ciała w wolnym spadaniu
- sposoby oddzielania się od samolotu do płaskiego spadania

7. Organizacja skoków spadochronowych

- obowiązki kierownika skoków, instruktorów spadochronowych i służb pomocniczych
- niezbędne środki techniczne do organizacji skoków
- rozmieszczenie i rozłożenie startu
- ruch kołowy i pieszy na lotnisku w czasie wykonywania lotów i skoków
- obowiązki skoczka na starcie przed i po wykonaniu skoku
- znaki i sygnały na ziemi i w powietrzu

8.Meteorologia

- rola i znaczenie meteorologii dla spadochroniarstwa
- ciśnienie i jego zależność od wysokości
- temperatura i jej zmiany z wysokością
- siły warunkujące powstawaniu wiatru
- podział chmur i powstawanie prądów pionowych
- niebezpieczne zjawiska meteorologiczne

9. Użytkowanie samolotów i szybowców

- budowa samolotów i szybowców
- wyposażenie kabiny samolotu i szybowca
- przygotowanie samolotu i szybowca przed wykonaniem skoku

10. Higiena lotnicza

- właściwy tryb życia i ochrona zdrowia
- znaczenie wychowania fizycznego
- budowa narządów zmysłu i ruchu

11. Osprzęt spadochronowy

- budowa, zastosowanie i działanie automatów spadochronowych
- budowa i zasada działania wysokościomierza
- spadochronowa aparatura tlenowa

12. Szkolenie na przyrządach naziemnych

- ćwiczenie 1: skocznia trójpoziomowa
(ćwiczenie obejmuje naukę prawidłowego ustawiania nóg do lądowania i uodpanianie stawów skokowych na zetknięcie się z ziemią)
- ćwiczenie 2: trapez z podwieszoną uprzężą
(ćwiczenie obejmuje sprawdzenie umiejętności z techniki wykonania skoku spadochronowego, nauczanie czynności skoczka po otwarciu spadochronu i przygotowanie się do lądowania)

Załącznik nr 11

SZKOLENIE UCZNIÓW PILOTÓW
SZKOLENIE TEORETYCZNE I PRAKTYCZNE
/ dla rocznika III: zarys wiadomości lotniczych /

l.p.	temat	godz.
	Historia lotnictwa, 4 godz.	
1	Narodziny i początki lotnictwa na świecie	1
2	Lotnictwo polskie w okresie międzywojennym	1
3	Lotnictwo polskie w czasie II wojny światowej	1
4	Rozwój lotnictwa polskiego po II wojnie światowej	1
	Prawo lotnicze i przepisy wykonywania lotów, 10 godz.	
5	Prawo lotnicze - źródła prawa lotniczego - statki powietrzne - lotniska i lotnicze urządzenia naziemne - personel lotniczy - organizacja lotnictwa cywilnego w Polsce	3
6	Przepisy wykonywania lotów - organizacja ruchu lotniczego - ruch lotniczy statków powietrznych wymagających szczególnych uzgodnień - organizacja startu - ogólne zasady wykonywania lotów - loty szybowcowe - wypadek lotniczy	6
7	Przepisy sportowe	1
	Aerodynamika i mechanika lotu, 15 godz.	
8	Przypomnienie niezbędnych wiadomości z mechaniki - wektor, siła, cechy, dodawanie i odejmowanie, wektor wypadkowy - para sił - zasada Newtona, ruch jednostajny, jednostajnie przyspieszony - ruch po kole - przyciąganie ziemskie	1
9	Kształty aerodynamiczne - profile lotnicze - opis geometryczny profilu - kąt natarcia profilu	2
10	Siły aerodynamiczne - mechanizm powstawania siły nośnej	2

	- mechanizm powstawania siły oporu - współczynnik oporu i siły nośnej, ich zależność od kąta natarcia	
11	Urządzenia aerodynamiczne - stery: powstawanie sił aerodynamicznych, ich wpływ na tor lotu, moment oporowy i różnicowość lotek	2
12	Biegunowa szybowca - biegunowa profilu skrzydła i całego szybowca w układzie c_z, c_x - prędkość szybowca w układzie v , w_w z otwartymi hamulcami i urządzeniami zwiększającymi współczynnik siły nośnej	1
13	Doskonałość i zasięg szybowca - wpływ wiatru na zasięg szybowca - wpływ prądów pionowych na zasięg szybowca - podwyższenie doskonałości na zasięg szybowców	2
14	Siły działające na szybowiec - siły w locie ślizgowym - siły w zakresie prawidłowym i nieprawidłowym - siły w poszczególnych fazach startu na wyciągarkę	2
15	Korkociąg - siły i momenty działające na szybowiec oraz zjawiska przy wprowadzaniu do korkociągu, ustalonym korkociągu i wyprowadzaniu - przekroczenie prędkości dopuszczalnej, objawy ostrzegawcze	2
16	Stateczność i sterowość - stateczność kierunkowa, poprzeczna i podłużna - stateczność dynamiczna podłużna i dynamiczna boczna	1
	Meteorologia, 8 godz.	
17	Rola i znaczenie meteorologii dla szybowników. Budowa atmosfery	1
18	Czynniki meteorologiczne warunkujące pogodę - cyrkulacja atmosfery - wilgotność powietrza - energia promieniowania słońca - produkty pary wodnej	1
19	Wiatr - linie prądów, wiatr górny i dolny, wiatry lokalne	1
20	Chmury - kondensacja pary wodnej	1

	- podział, nazwy i spis chmur -chmury o budowie pionowej - zjawiska niebezpieczne występujące podczas lotów w chmurach	
21	Układ baryczny i fronty atmosferyczne - reguły cyrkulacji wyżowej i niżowej - powstawanie, przesuwanie się i zanikanie układów barycznych - układ frontów	1
22	Prądy wznoszące - przemiany adiabatyczne we wznoszącym się i opadającym powietrzu suchym i chłodnym - pionowy rozkład temperatury, równowaga powietrza stała i chwiejna - rodzaje prądów wznoszących	1
23	Przewidywania pogody - rozłożenie sieci stacji meteorologicznych - klucz synoptyczny - mapy synoptyczne	2
	Nawigacja, 11 godz.	
24	Wiadomości ogólne i wielkości przyjęte w nawigacji - kształt i rozmiary ziemi - współrzędne geograficzne - prędkość lotu	2
25	Mapy lotnicze - odwzorowania kartograficzne - rodzaje map lotniczych -znaki topograficzne	1
26	Kurs statku powietrznego i busola - magnetyzm ziemski - kurs statku powietrznego - matematyczne i graficzne przeliczanie kursów - błędy busoli magnetycznej	2
27	Wpływ wiatru na lot statku powietrznego - nawigacyjny trójkąt prędkości - lot statku powietrznego w ciszy i w łożu wiatru - zależność i obliczanie elementów nawigacyjnego trójkąta prędkości	3
28	Wysokość lotu i jej rodzaje - wys. lotu układu odniesienia - wys. lotu barometryczna i geometryczna - minimalna bezpieczna wysokość lotu - międzynarodowy system poziomów lotu	1

29	Ogólne zasady prowadzenia orientacji i przygotowania do przelotu - dobór i sklejanie map - wykreślanie trasy i obliczanie jej elementów - prowadzenie orientacji i sposoby jej wznawiania	2
	Higiena lotnicza, 4 godz.	
30	Podstawy anatomii i fizjologii człowieka	1
31	Ochrona organizmu człowieka przed oddziaływaniem szkodliwych warunków występujących w czasie lotu	2
32	Psychologiczne zagadnienia pilotowania. Higiena osobista	1
	Budowa szybowców, 12 godz.	
33	Charakterystyka i przeznaczenie szybowców	2
34	Materiały używane do budowy szybowców	2
35	Budowa zespołów szybowca - układy konstrukcyjne szybowców - konstrukcje skrzydeł - konstrukcje kadłubów - usterzenie - podwozia szybowców - mechanizmy sterownicze - zaczepy sterowe i ich instalacja - wyposażenie szybowca -niwelacja, stabilizacja, regulacja i wyważanie szybowca - wyposażenie naziemne do szybowców	4
	Wyposażenie szybowców, 12 godz.	
36	Przypomnienie wiadomości - spadochron i skoki ratownicze	2
37	Dajniki ciśnienia - rurka spiętrzeniowa (Pitota) - dysza typu Venturi	1
38	Przyrządy pokładowe, działanie, konstrukcja, użytkowanie - przyrządy pokładowe - barograf, radiotelefon -wyposażenie szybowca na przelot	5
	Urządzenia startowe, 9 godz.	
39	Wyciągarka - zasada pracy silnika dwusuwowego i czterosuwowego - budowa i przeznaczenie wyciągarki - czynności pozakończeniu pracy	2

40	Ściągarka - budowa, przegląd i przygotowanie do pracy - czynności pozakończeniu pracy - postępowanie w niebezpiecznych sytuacjach w czasie startu	1
41	Liny startowe - budowa liny startowej i warunki techniczne użytkowania - sploty lin - montaż zespołu lin startu wyciągarkowego - ustawienie szybowca na starcie, podczepienie zespołu lin - splatanie i skracanie - budowa i użytkowanie lin gumowych	2
42	Samolot holujący - przygotowanie samolotu holującego do lotu - zachowanie się po uruchomieniu silnika - obsługa samolotu z pracującym silnikiem - podczepianie i zrzucanie liny holowniczej - sygnalizacja	1
Eksploatacja szybowców, 21 godz.		
43	Hangarowanie i transport szybowca na start	3
44	Odbiór szybowca przed lotem i przegląd po locie	3
45	Montaż i demontaż szybowca	5
46	Transport i zabezpieczenie szybowca w terenie przygodnym	2
47	Konserwacja i naprawy szybowca	4
48	Czynności i prace okresowe przy szybowcach i osprzęcie	3
49	Prowadzenie dokumentacji szybowca. Instrukcje eksploatacji i użytkowania w powietrzu szybowców szkolnych i treningowych	1
50	Ogólna znajomość obsługi radiostacji	2

Załącznik nr 12

ZARYS WIEDZY LOTNICZEJ
/ dla rocznika IV /

l.p.	temat	l.godz.
	Meteorologia	
1	Wpływ zjawisk meteorologicznych na wykonywanie lotów - zachmurzenie - widzialność pozioma, skośna i pionowa - oblodzenie - burze termiczne i frontowe -wiatr - turbulencje	2
	Nawigacja	
2	Rodzaje nawigacji	1
3	Nawigacja busolowa -(NTP)-nawigacyjny trójkąt prędkości	1
4	Współczesne systemy radionawigacyjne - charakterystyka odbioru kierunkowego fal radiowych - radionamierzanie - wykorzystanie radionamierników i radiolatarni do określenia pozycji samolotu -radionawigacyjne systemy :kątowe , odległościowe, kątowo-odległościowe, hiperboliczne	4
5	Wybrane systemy podejścia do lądowania - precyzyjne, nieprecyzyjne, monitorowane	2
	Aerodynamika i mechanika lotu	
6	Siły aerodynamiczne	1
7	Urządzenia aerodynamiczne - skrzele - klapy podskrzydłowe i strumieniowe - hamulce aerodynamiczne - spojlery i interreceptory	1
8	Siły aerodynamiczne działające na samolot - rozkład sił w locie wznoszącym - doskonałość aerodynamiczna samolotu - rozkład sił w zakręcie prawidłowym i nieprawidłowym	2
9	Stateczność i sterowność samolotu	1

10	Korkociąg samolotu	1
11	Zjawiska aerodynamiczne związane z naddźwiękowymi prędkościami - prędkość dźwięku - krytyczna liczba Macha - rodzajefal uderzeniowych - kryzys falowy - aerodynamika skrzydła skośnego - skrzydła pasmowe	3
12	Start i lądowanie samolotu odrzutowego - zasadnicze różnice między startem, a lądowaniem samolotu tłokowego, a naddźwiękowego samolotu odrzutowego	1
13	Cybernetyczne zagadnienia z mechaniki lotu śmigłowca - budowa i działanie zespołów śmigłowca - zasada pracy wirnika nośnego - sterowanie śmigłowcem - start i lądowanie śmigłowca	3
	Technika	
14	Charakterystyka samolotu wojskowego - cechy konstrukcyjne samolotów wojskowych, wyposażenie, uzbrojenie, osiągi	4
15	Charakterystyka silników lotniczych - klasyfikacja silników - układy silników tłokowych - turbinowe silniki śmigłowe - turbinowe silniki odrzutowe jedno i dwuprzepływowe - silniki pulsacyjne i strumieniowe	3
16	Samolotowe urządzenia ratownicze - fotele wyrzucane - kapsuły ratownicze - kabiny oddzielane	2
17	Charakterystyki wybranych typów samolotów wojskowych - MIG29, F-15, F-16, F-18, MIRAGE2000, SAAB37, TORNADO HARIER	3
	Psychologia	
18	Psychologiczne aspekty pracy pilota wojskowego	1
19	Wpływ czynników lotu na organizm pilota - przeciążenia i przyspieszenia	2

	- choroba wysokościowa, niedotlenienie - wpływ hałasu i wibracji na sprawność działania - inne	
Technologia		
20	Samoloty i śmigłowce produkowane przez polski przemysł lotniczy -samoloty:TS11 ISKRA, IRYDA, PZL110 ORLIK - śmigłowce: MI-2, W-3, HUZAR	1
razem:		39

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Akademii Obrony Narodowej
Nr ewid. 57183